www.psikeart.com

psikeart

yalan

Belleğin yalanları
KEMAL SAYAR

Aşk: Eski bir yalan Âdem'le Havva'dan kalan
CENGİZ GÜLEÇ

İyi, kötü, çirkin; yalan
A. TAMER AKER

Yalanım varsa...
HİRA SELMA KALKAN

Zavallı yalancı kadın
SERA YİĞİTER

Mantık hatası: Dünya gerçek, insan yalan! Ya Nietzsche?
M. ÖNDER GÖNCÜOĞLU

Doğruluk ve dürüstlük abartılıyor olabilir mi?
FERİHA BALTAOĞLU

Yalanın mantığı: Mantık yalanı
TUBA AKYOL

Londra Üniversitesi Imperial Collage'tan Çiğdem Gelegen'le
Yalanın doğası ya da doğanın yalancılığı
Söyleşi: TUNCAY GÜRHAN

Entel Yalanlar Oteli'nde saat 22:30
küçük İSKENDER

Ormanda el ele
YEŞİM DORMAN

MAYIS - HAZİRAN
12,5 TL
ISSN 1308-70450-1
9 771308 704501
SAYI 33 2011

art Dergi

akademi psikeart eğitim etkinlikleri

KADIN, SANAT VE RUH SAĞLIĞI

2014 Programı

Kadın Kimliği Modülü 10 Mayıs - 8 Haziran

- Kadının çocukluğu, ergenliği ve anneliği
- Filmlerde kadın ve aşk • Cinsellik ve kadın
- Zevk ve güç: pornografi
- Kadın bedeni ve kadınlık halleri
- Öteki kadın • Devlet kurumlarındaki genç kızlar
- Çocuk ve aile iletişimi • Aşkın biyolojisi • Varoluşsal açıdan aşk
- Kadın ve cinsellik (Cinsel bozukluklar, Kadının farklı cinsel tercihleri, Cinsel mitler ve kadın, Cinsel işlevsellik)
- Freud ve Lacan'ın kadına bakışı • Kadınsılık ve kadın kognisyonu
- Kültür, toplum, antropoloji ve kadın

EĞİTİMCİLER

• Doç. Dr. Ayhan Eğrilmez • Prof. Dr. Doğan Şahin • Yard. Doç. Dr. Hakan Atalay
• Prof. Dr. Emin Önder • Şule Öncü • Prof. Dr. Ayşen Coşkun
• Prof. Dr. Bülent Coşkun • Hazal Halavut • Hande Öğüt

İTÜ Maçka Sosyal Tesisleri, İTÜ Maçka Kampüsü / İstanbul

Detaylı bilgi ve kayıtlarınız için:
Deniz Çakmakkaya 0 554 879 08 70
denizcakmakkaya@psikeart.com

© DENİZ KARAVELİOĞLU

Terapistin odası özel bir manzaraya açılır

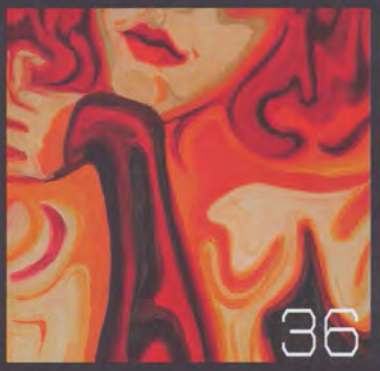

PRENSES DIANA'NIN PSİKANALİSTİNDEN **TERAPİ HİKÂYELERİ**

NAR KİTAP

İÇİNDEKİLER

5 **Psikeart'tan**
M. EMİN ÖNDER

6 **Yalan ve riya (ikiyüzlülük)**
HAKAN ATALAY

10 **Belleğin yalanları**
KEMAL SAYAR

14 **Mitomaninin sublimasyonu**
MURAT KEMALOĞLU

18 **İnsan, büyük yalancı!**
AYHAN EĞRİLMEZ

20 **Yalancı çobanın gerçek hikâyesi**
EMİNE ZİNNUR KILIÇ

22 **Aşk: Eski bir yalan Âdem'le Havva'dan kalan**
CENGİZ GÜLEÇ

28 **İyi, kötü, çirkin; yalan**
A. TAMER AKER

32 **Yalanım varsa...**
HİRA SELMA KALKAN

36 **Zavallı yalancı kadın**
SERA YİĞİTER

40 **Yalandan test**
DOĞAN ŞAHİN

44 **Pseudologia fantastica**
DİDEM AKSÜT DÖNMEZ

48 **Kırılganlığı gizleme arzusu**
HAKAN KARAŞ

52 **Yalan zamanlar**
A. ŞEBNEM SOYSAL

54 **Tapınak çanının üzerinde bir kelebek uyuyor**
OKTAY ŞILAR

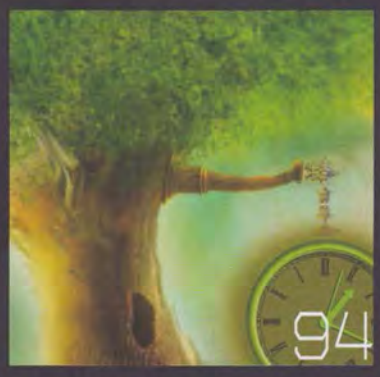
64 **Denize düşen yılana, dünyaya düşen yalana...**
ŞULE ÖNCÜ

66 **Mantık hatası: Dünya gerçek, insan yalan! Ya Nietzsche?**
M. ÖNDER GÖNCÜOĞLU

70 **Yalan karşısında Nietzsche'nin gönlü**
AHMET İNAM

76 **Kendini-aldatma**
ZEYNEP TALAY

84 **Doğruluk ve dürüstlük abartılıyor olabilir mi?**
FERİHA BALTAOĞLU

88 **Doğruyu söylemek tahammül sınırlarını aşmaktır**
HANDE ÖĞÜT

94 **Yalanın mantığı: Mantık yalanı**
TUBA AKYOL

96 **Yalan**
ÇİĞDEM ANAD

99 **Kurdeşen**
SUKUTİ

100 Londra Üniversitesi Imperial Collage'tan Çiğdem Gelegen'le yalanın evrimdeki kökleri üzerine...
Yalanın doğası ya da doğanın yalancılığı
Söyleşi: TUNCAY GÜRHAN

104 **Yalancının mumu...**
GÜROL TONBUL

108 **Entel Yalanlar Oteli'nde saat 22:30**
küçük İSKENDER

110 Yeni Paradoks Diyalektika'dan
Yalan atölyesi
HAYDAR ERGÜLEN

114 **Şairin yalanı**
GAMZE ERZİN

118 **Ormanda el ele**
YEŞİM DORMAN

120 **Yarım kalan cümleler cehennemi**
SUKUTİ SONDEM

122 **Cüceleşmek phrygana hali**
GÜLSELİ İNAL

124 **Her şeyin bir adı var**
HANDAN GÜNAYDIN

126 **Yalan yalan üstüne, yalan ruha her değdiğinde**
NESLİHAN KARALÖK

128 **Papatya yalanları**
MÜGE YONCA ÖZDOĞAN

130 **10 derste yalan söyleme teknikleri**
MİNE ÖLCE

133 **Yalan ve gerçeklik**
FEYRUZ USLUOĞLU

134 **Köşkün yeni gelini**
ADNAN YAKUT

psikeart
MAYIS - HAZİRAN 2014 Sayı 33

Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. M. Emin Önder

Yayın Koordinatörü ve Yazı İşleri Müdürü
Ercan Yaşa
ercanyasa@psikeart.com

Kreatif Direktör/Tasarım
Sibel İlkin Uçuran

Katkıda Bulunanlar
Tuba Akyol, Emine Zinnur Kılıç, Cengiz Güleç, Hakan Atalay, Nesli Keskinöz Bilen, Ayhan Eğrilmez, Haydar Ergülen, Hande Öğüt, Ahmet İnam, İsmail Güzelsoy, Pınar Kesen Gibbon, Levent Mete, Tan Tolga Demirci, Kemal Sayar, Cumhur Boratav, Hakan Kızıltan, Tuncay Gürhan, Yüksel Aksu

Kapak İllüstrasyonu
Leyla Kazanak Kanber

Reklam ve Kurumsal İletişim
Deniz Çakmakkaya, Doğa Aksak
(0554) 879 08 70
denizcakmakkaya@psikeart.com

Abone
Semiha Başar - İstanbul
semihabasar@psikeart.com

Stratejik Pazarlama Danışmanlığı
ProjectZones
www.theprojectzones.com

Sorumlu
Günnur Altan - Kocaeli
gunnurdinc@psikeart.com

Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi
Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

İrtibat Bürosu
Rumeli Caddesi, No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 91
www.psikeart.com **info@psikeart.com**

Psikeart
Psikeart Dergisi
Psikeart

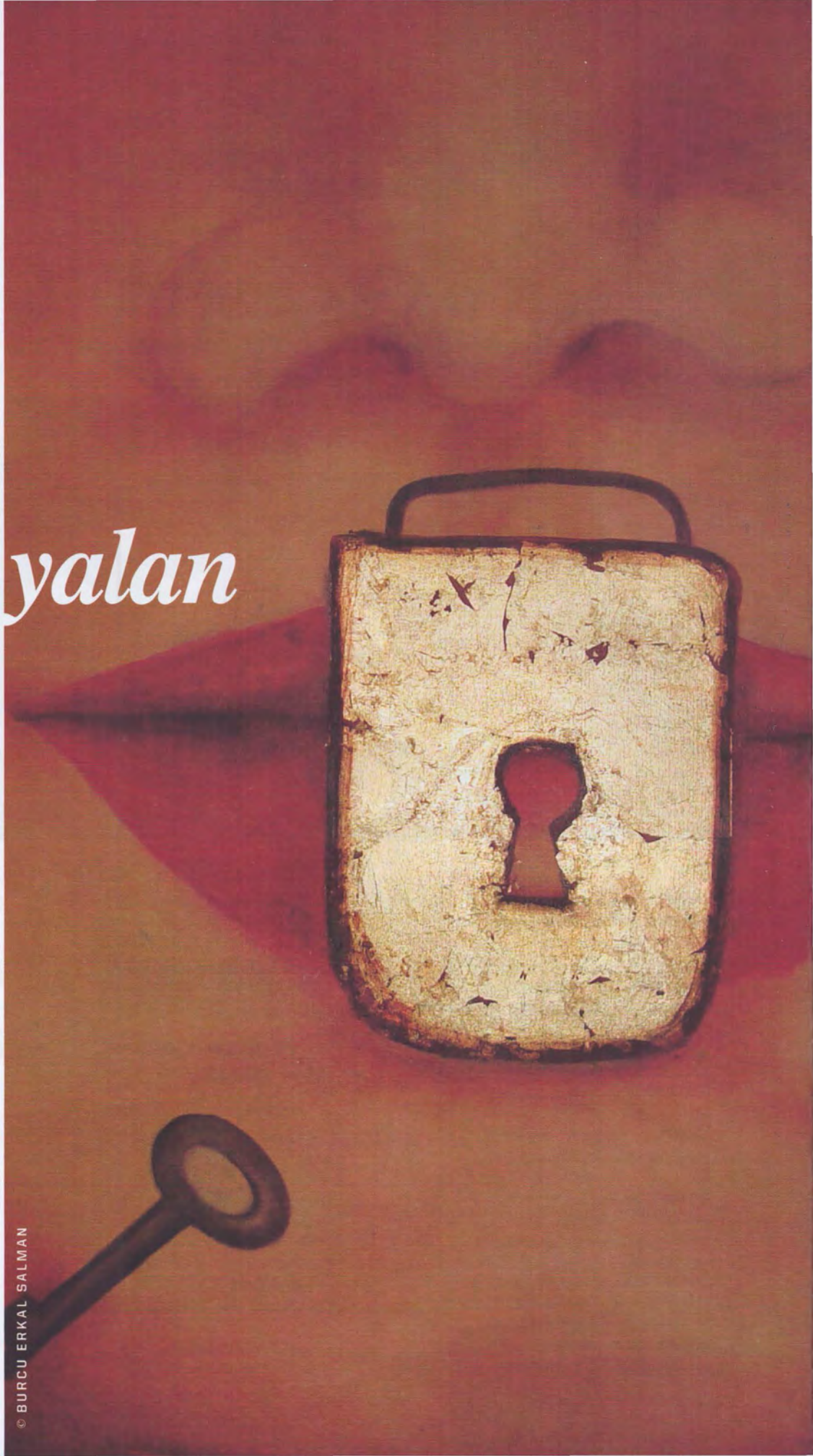
Baskı
Özgün Ofset Yeşilce Mah. Aytekin Sokak
No: 21, Seyrantepe, 4. Levent/İstanbul
Tel: (0212) 280 00 09

Yayın Türü
Yerel, süreli

Dağıtım
Yay-Sat

Her hakkı saklıdır. Yazıların sorumlulukları yazarlara aittir. İki ayda bir çıkar. Bu dergide yer alan yazı, fotoğraf ve çizimlerin elektronik ortamlar da dahil olmak üzere bir kısmının veya tamamının yayımlanması ve çoğaltılması yazılı izne tabidir. Bu dergi, Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir.

Nisan 2014'te basılmıştır.

M. EMİN ÖNDER

Bu sayfayı David Baron'a ayırmak istedim. Southern California Üniversitesi Psikiyatri Bölüm Başkanı Prof. Dr. David Baron'ın "Yalan" temalı sayımız için gönderdiği kısa yazısını, Deniz Çakmakkaya'nın çevirisiyle sizlerle paylaşıyorum.

Herkes hayatının bir döneminde yalan söylemiştir. Peki yalan söylemek her zaman kötü bir şey midir? Yalan söylemek bizi kötü bir insan mı yapar? İnsanlar pek çok nedenle yalan söyler, bu insanların hepsi de kötü değildir. Bazen yalanlar başkalarının duygularını incitmemek için söylenir. Mesela iş arkadaşınız yeni saç kesiminin nasıl olduğunu sorduğunda, korkunç görünmesine rağmen onu kırmamak için gerçek fikrinizi söylemekten kaçınabilirsiniz. Niyetiniz ona yalan söylemek değil, sevecen davranmaktır.

Çocuklar zor durumlardan kurtulmak için yalan söylemeyi küçük yaşta öğrenir. "Dürüstlük en büyük erdemdir" diye öğretilse de çocuklar ona söylenenleri değil, gördükleri/gözlemledikleri şeyleri yaparlar.

Nörobilim çalışmaları, insan beyninin yalan söylemeyle bağlantılı bir bölümünün olduğunu gösteriyor. Bu çalışmalar belki de yalanın tüm dünyada ve her kültürde görülmesini açıklayabilir. Yalan söylemek, kişide antisosyal kişilik bozukluğu olmadığı sürece gurur duyulacak bir şey değildir ama kişilerarası ilişkilerde kötü davranışların rahatsızlık verici sonuçlarını azaltan bir faktördür. Yalan söylediği için suçluluk ve utanma hissedenlerin aksine, kişilik bozukluğu olanlarda büyük bir ahlaki boşluk vardır ve yalan söylememek için bir neden bulamazlar.

Bazı insanlar kazanç elde etmek için yalan söyler ya da sahte fiziksel belirtiler gösterir. Hiçbir hastalığı olmadığı halde hasta olduğunu söyleyerek bir gün işten kaytarabilir ya da teslim tarihi gelmiş bir işi erteleyebilir. Bazıları hak etmedikleri çıkarları elde etmek için yalan söyler, bazıları da hasta rolünün avantajlarından yararlanır.

Yalan söylemek de diğer insan davranışlarında olduğu gibi göründüğünden daha karmaşıktır. Dürüstlük hayran olunan bir erdemdir. Hiç kimse yalan söylemeyi sevmez ya da yalan söylemek istemez. Adı yalancıya çıkanlara kimse güvenmez.

Yalan söyleyen birini yargılamadan önce, yalan söylenen durumun şartlarını değerlendirmemiz gerekir. Bu, yapılan davranışı ya da sonuçlarını yok saymak demek değildir, sadece bize önemli bir bakış açısı sunar. Hayatı çoğunlukla siyah-beyaz değil grinin tonları içerisinde yaşıyoruz.

Hakan ATALAY

Yalan ve riya (ikiyüzlülük)

Hepimizin uygun koşullar altında ikiyüzlülüğe yatkın olduğunu söyleyebilir miyiz?

"Doğrusunu söylemek gerekirse, bir kişinin yalan söylediğinden bahsetmek olsa olsa o kişinin Tanrı'ya karşı cesur, insanlara karşı bir korkak olduğundan bahsetmektir."

Montaigne, *"Denemeler"*

© ONUR KIRKAÇ

"Gerçeği, her yönüyle, sadece gerçeği..." Mahkemelerde edilen bu yeminin sözleri ilginçtir, sadece örtük olarak insanların yalan söylediklerini değil, "gerçeğin" çok yönlü olduğunu kabul etmesiyle de... O halde, tanımlarla başlamak gerekli olabilir, çünkü yalan apaçık olabildiği gibi, aslında doğru olmayan şeylerin söylenmediği, fakat daha büyük bir gerçeği gizleyen ifadeler biçiminde de olabilir.

Tanımlar

Yalan: Aldatmak maksadıyla bilerek söylenen gerçeğe aykırı, asılsız söz.
Yalancı: Yalan söylemeyi huy edinmiş kimse.
Çocuklara söylenen yalan: Erişkinlerle ilgili bir meseleyi çocuklar için kabul edilebilir hale getirmek için söylenen yalan: "Seni leylekler getirdi."
Beyaz yalan: Masum veya zararsız yalan: "Harika görünüyorsun."
Nezaketen yalan: Dinleyeni gerçekten inandırma niyeti olmadan, nezaketen söylenen sahte sözler: "Akşam yemeği mükemmeldi."
Blöf yapmak: Genellikle ahlakdışı olarak görülmeyen aldatma işi.

Yalanın felsefesine özet

Aziz Augustine, Thomas Aquinas ve Immanuel Kant gibi filozoflar için yalan hiçbir zaman kabul edilemez. Tek kurtuluş yolu yalan söylemek olsa bile, kişi ölmeyi, işkence görmeyi göze almalıdır. Çünkü yalan söylemek 1) doğal amacı konuşanın düşüncelerini iletmek olan doğal konuşma yetisinin kötüye kullanılmasıdır, 2) toplumun temeli olan güveni çökertir, 3) diğerinin insanlığını sadece kendi amacı için bir araç olarak kullanmaktır ve 4) kendi içindeki insanlığı da amaçları için bir araç olarak kullanmaktır. Schopenhauer, kimi zaman yalan söylemeye izin verilebileceği kanısındadır ve İncil'den buna dair örnekler aktarır. Nietzsche için ise bazılarının yalan söylemekten kaçınmasının nedeni, yalanı sürdürmenin zorluğudur: Bazı insanlar sadece zayıflıklarından ötürü gerçeği söylerler.

Birey oluş açısından yalan

Tüm olumsuz çağrışımlarına rağmen yalan söylemek aynı zamanda ruhsal gelişimin önemli bir aşaması, hatta toplumsal ilişkileri kolaylaştıran bir araç olarak da kabul edilmektedir. Yaklaşık 4,5 yaşındaki çocuklar ikna edici bir şekilde yalan söyleyebilmeye başlarlar. Bu yaştan önce, başkalarının olayları kendilerinin gördüğü gibi görmediklerini anlama yetenekleri yoktur. Bu nedenle, sadece tek bir bakış açısı olduğunu varsayarlar: kendi bakış açıları. Küçük çocuklar yalan söylemenin kabahatlerinden dolayı cezalandırılmalarını önlediğini yaşayarak öğrenirler. Bu dönemde bazen fantastik ve inanılması güç yalanlar söylerler. Yalanın ne işe yaradığını ilk kez öğrendikleri sırada, ahlaki olarak bundan kaçınma anlayışları yoktur. Bunu iyice anlayana kadar yıllarca yalan söyleyen insanları ve yalanların sonuçlarını gözlerler. Yalan söylemeye eğilim çocuklar arasında büyük farklılıklar gösterir; kimi bunu alışkanlık haline getirirken, kimi de dürüst olmaya alışır. Bazı yalanlar çocuğun duygusal gelişiminde olumlu bir rol oynar. Örneğin, çocuğun ilk başarılı yalanı bazı araştırmacılar tarafından zihinsel gelişimde olumlu bir dönüm noktası olarak görülür. Çünkü bu ilk yalan anne babanın her şeyi bilmediğine dair ilk deneyime işaret eder. Çocuğun genellikle ikinci yaş civarında ortaya çıkan bu kavrayışı, kendi iradesine sahip ayrı bir kişi olduğu duygusunun gelişmesi için çok önemlidir. Yalan ayrıca tüm çocukların anne babalarını idealize etmelerinin sonunun da başlangıcıdır. Anne babanın gücünün bir sınırı olduğunun ilk kez görülmesi, başkalarıyla ilgili daha gerçekçi görüşler geliştirmenin de ilk adımıdır. Çocuğun bağımsızlık, entelektüel yetenekler, ileriye dönük planlar yapma, duygularını denetlemek için başkalarının bakış açılarını ve kapasitelerini değerlendirme gibi becerilerinin gelişmesi, yalan söyleme kapasitesinin de gelişmesini sağlar. 2 ile 4 yaş arası, çocukların yalan söyleme sanatına hâkim olmaları için çok önemli bir dönem gibi görünmektedir. Bu yaştaki çocuklar süperegolarına ya da vicdanlarına ince ayar yapmaktadırlar. 10 ile 14 yaş arasındaki bir dönemde çoğu çocuk erişkinler kadar yalan söylemeye yeteneklidirler. Eğer bir çocuk yalan söylemesine izin verecek yetenekleri geliştirmediyse, olgunlaşmamış olarak kalır. Ergenlik gelişimde diğer bir önemli dönemdir. Yalan söyleme bu dönemde özel bir psikolojik anlam kazanır. Sınırları tekrar tekrar sınamaya başlarlar ve yakalanmadan neleri yapabileceklerini görmek isterler.

Evrimsel açıdan yalan

Çoğu insan topluluğu yalan söylemeyi yasaklayan moral, etik ve dinsel kurallar geliştirmişse de, gezegendeki diğer hayvanların da oldukça düzenli bir şekilde yalan söyledikleri ve yalanın bütün olağan evrimsel güçlerin sonucu olup bunlar tarafından teşvik edildiği görülmektedir. Bilhassa avlanma, av olmaktan kurtulmada olduğu gibi, genellikle yalanı kullanır. Avlanan hayvan avını yakalama sürecinde gizlenirken, bedenini kamuflaj amacıyla kullanırken, bedeninin bir kısmını yem olarak uzatırken, yalan söylemektedir. Bu tür yalan söyleme yetenekleri muhtemelen evrim sırasında çok tedrici bir şekilde gelişmiş ve organizmaların görünüşlerinde veya davranışlarında ufak değişiklikler olarak başlamıştır. Bu değişiklikler organizmaya avantaj sağladıkça giderek çoğalmış ve o yaratığın bir özelliği haline gelmiştir.
Örneğin, timsah nehir kıyısında su içen bir vahşi hayvana bir kütük gibi yavaş yavaş sürüklenerek yaklaşırsa hayvanın tehlikeyi görüp kaçmadığını biliyormuş gibi davranır. İnsanlar da kendilerine avantaj sağlamak ya da kayıplardan kaçınmak için yalan söylerler.

Kişiliklere göre yalan türleri

Kimi araştırmacılar belli yalan türlerini belli kişilik bozukluklarıyla eşlemektedir. Buna göre, manipülatif yalanlar tamamen bencil güdülerin egemenliğindeki sosyopat ya da antisosyal kişiliğin göstergesidirler. Sosyopatlar pişmanlık duymadıkları ve kurbanlarıyla empati kurmadıkları için en soğukkanlı yalanları söyleyebilirler. Melodramatik yalanlar histerik ya da histriyonik kişilik için doğaldırlar; onları ilgi odağı haline getirirler. Bu tür kişiler umutsuzca sevgi ararlar. Büyüklenmeci yalanlar narsistlerin simgesidir; bu kişiler sürekli başkalarının onayını kazanmaya yönelik derin ihtiyaçları nedeniyle kendilerini en beğenilir şekilde sunmaya yönelirler. Daha etkileyiciymiş gibi görünmek için yeteneklerini ve başarılarını abartma eğilimindedirler. Özel muameleyi hak ettiklerini sandıkları için, pervasızca yalan söyleyebilirler. Kaçamak yalanlar sınır kişilik için tipiktir. Büyük salınımlar gösteren mizaçları ve dürtüsel eylemleri onları sürekli belaya sokar. Yalanlarının birçoğu suçlamadan kaçınmak veya problemlerinin sorumluluğunu başkalarına yüklemek için söylenir. Takıntılı kişilerin birçok yalanı suçlulukla ilgili sırlardır. Kuralları izledikleri ve ayrıntılara önem verdikleri için gurur duyar, fakat utanç korkusuyla, onaylanmayacağını düşündükleri şeylerin keşfedilmesini önlemek için yalan söylerler. Yalanları genellikle ufak, diğer insanların yalan söylemek için hiçbir sebep göremeyecekleri türden yalanlardır.

Yalanlar ve psikiyatrik bozukluklar

Yalan bazı psikiyatrik bozukluklara eşlik edebilir. Temaruz denen "hastalık taslama" hallerinde çoğu zaman bir çıkar elde etme gibi belirlenebilir dışsal bir nedenle hastalık belirtileri abartılır. Konfabulasyon denen masal uydurma hallerinde kişide organik bir bellek bozukluğu vardır ve kişi bellek açıklarını uydurmalarla doldurmaya çalışır. Hezeyan hallerinde kişi tartışma götürmez aksine kanıtlara rağmen sistemli bir nitelik taşıyan yanlış düşüncelerinde ısrar eder. Yapay bozukluklarda ise kişi görülebilir hiçbir amacı olmaksızın hasta rolüne girmek ister. Narsistik kişiliklerde yalan söyleme görülebilirse de, burada amaç esas olarak kendini büyük göstermektir ve dinleyenler de bunu bilirler. Sınır kişilik bozukluklarında zaman zaman gerçekliği değerlendirme yeteneğinin bozulması ve dürtü denetiminin zayıf olması; inkâr, idealize etme ve değersizleştirme gibi savunma mekanizmaları ile bir araya geldiğinde, patolojik yalanlar için verimli bir zemin ortaya çıkar. Antisosyal kişilik bozukluğunda başkalarının hakları daima görmezden gelinir ve bu bozukluğu olan kişi istediklerini (para, seks, güç) elde etmek için genellikle yalan söyler. Yalan söylemenin, bu tür psikiyatrik rahatsızlıklarla ilişkisine rağmen, çoğu zaman bir psikiyatrik tanı olmaksızın ortaya çıktığı belirtilmelidir.

Yalanın tespiti

Toplumsal ilişkilerde öncelikle herkesin doğruyu söylediği varsayılır. Ancak, yine herkes hayatının şu ya da bu döneminde, çeşitli sıklıklarda ve büyüklüklerde yalan söylediğini de kabul edecektir. Yalan söyleme sürekli ve yaygın bir hal aldığında ve temelinde bir çıkar veya diğer bir dışsal etken bulunmadığında, patolojik yalan söylemeden söz edilebilir. Diğer bir deyişle, patolojik yalancı, bariz bir amacı olmadan yalan söylemekten kendini alamayan kişidir. Tanım konusunda belli bir uzlaşmaya varmak mümkün olsa da, patolojik yalancıların tespiti o kadar kolay değildir. Araştırmalara göre, insanlar yalanları ortaya çıkarmakta beceriksizdirler ve genelde söylenenleri doğru olarak kabul etme eğilimindedirler. Bu konuda deneyimli dedektifler ve gizli servis çalışanları daha yetenekli olmakla birlikte, onların isabet oranları da sadece yüzde 70'e ulaşabilmektedir. Bu sonuçlar bize "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar" atasözünün İsmet Özel yorumunun daha doğru olduğunu düşündürmektedir: İsmet Özel bir denemesinde bu sözün yaygın bir şekilde yanlış anlaşıldığına dikkat çekerek aslında yalanı ortaya çıkarmanın güçlüğüne işaret ettiğini vurgulamıştı. Ona göre, bir zamanlar Müslüman mahallesinde oturan gayrimüslimler Ramazan ayında oruç tutmadıkları anlaşılmasın diye mumlarını yatsıya kadar yanık bırakır, böylece gece sahura kalkarak niyetlendikleri mesajını vermeye çalışırlardı. Bu da Müslümanlarla gayrımüslimleri ayırt etmeyi zorlaştırıyordu. Yalanın tespiti konusunda Pinokyo'nun Mavi Peri'sinin de yanıldığı görülmektedir. Pinokyo'da Mavi Peri şöyle der: "Yalanlar kolaylıkla tanınırlar. Bunların iki türü vardır: Kısa bacaklılar ve uzun burunlular." Kısa bacaklı olmaları uzun süre yola devam edemediklerini, uzun burunlu olmaları da yüzlerinden tanındıklarını ima eder. Oysa görülüyor ki, bazı yalancılar "uzun bacaklı"dırlar; yani, fark edilmelerine rağmen uzun mesafeler kat edebilirler.

Yalan konusunda araştırmalar

Bugünden bakıldığında her ne kadar şaşırtıcı görünse de, başlangıçta Adler, Freud ve Jung üçlüsünden bilimsel düşünceye en yakın olanı Jung'du. Freud'un hipnozdan serbest çağrışıma geçmesinde Jung'un "çağrışım testleri"nin rolü olduğu söylenir. Jung bu testlerde görünüşte duygusal yükü olmayan birtakım kelimelere kişilerin verdiği tepkileri (tepki süresini, yaklaşık cevapları, ters cevapları vb.) kaydetti ve kimi kelimelere gösterilen tepkilerin diğerlerinden farklılaştığını gözlemledi. Zihnin belli olaylara karşı gösterdiği bu hassasiyetin o kişinin bazı travmatik yaşantılarıyla ilişkili olabileceğini, zihnin bu yaşantıların kümelendiği bölümünün -sanki bir kısa devre oluşturarak- bağımsız bir şekilde işlemeye başladığını, böylece kendi başına ayrı bir zihin gibi işlev gören bu hassas bölgelere dokunan çağrışımların normal uyaranlardan farklı tepkilere yol açtığını düşündü. Başka bir deyişle, zihnin bu hassas bölümleri birer "kompleks" haline gelmişti. İzlenen değişkenler arasına daha sonra nabız, derideki elektrik akımı, gözbebeğinin büyüklüğü gibi parametrelerin de eklenmesiyle, çağrışım testleri bugünün modern yalan makinelerine dönüştü. Bu makinelerin işleyiş esası, kişiye görünüşte duygusal yükü olmayan bazı sorular sormak ve verdiği tepkileri söyledikleriyle karşılaştırmaktır, yani "sözler yalan söylese de, gözlerin yalan söyleyemeyeceği" varsayılır. İlginçtir, günümüzde kognitif bilimlerde yapılan çalışmalarda göz hareketlerinin doğruyu ve yalanı ayırt etmekte önemli ipuçları barındırdığı keşfedilmiştir. Örneğin, görsel olarak yapılandırılmış imgeleri düşünen biri yukarı sola bakarken, görsel olarak hatırlanan imgeleri düşünen biri yukarı sağa bakar. Eğer hatırlayacağı şey işitsel bir nitelik taşıyorsa aşağı sola, içsel bir diyaloga girmişse aşağı sağa bakar vb. Tersine hareketler doğrudan sapmalara işaret edebilir. Ayrıca, duygular tarafından yönlendirilen sözsüz iletişimlere bilgisayar teknolojisi uygulanarak, aldatmayı ortaya çıkaran bilinçli ve bilinçdışı davranışsal ipuçlarını tanıma yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemlerin esası da duygular ve onların ifadesinin evrimsel kökenleri konusunda Darwin'in gözlemleridir. Buna göre, belli duygularla ilişkili olan yüz ifadeleri kültürler arasında büyük değişiklikler göstermez: tikler, kırışıklıklar, kaş çatmalar, sırıtmalar vb. Yüzdeki onlarca kasın çeşitli hareketleri numaralandırılarak bilgisayar yoluyla hesaplanmakta ve sapmalar ortaya çıkarılmaktadır. Giderek gelişen görüntüleme yöntemleri de yalan araştırmalarına önemli katkılar sağlamıştır. Eleştiriye açık olmakla birlikte, bir çalışmada, sürekli yalan söyleyen ama antisosyal kişilik bozukluğu olmayanlar, antisosyal kişilik bozuklukları olan ama yalan söyleme alışkanlığı olmayanlar ve normal kişilerden oluşan grupların beyin görüntüleri karşılaştırılmış, yalan söyleyenlerin prefrontal bölgede daha fazla "beyaz madde"ye ve nispeten daha az "gri madde"ye sahip oldukları bulunmuştur. Araştırmacılara göre bu, o kişilere karmaşık bir beceri olan yalan söyleme açısından bir avantaj sağlamaktadır, çünkü yalan söyleyen kişinin bu sırada diğer kişinin zihinsel durumunu anlayabilmesi, kendi duygularını baskılayabilmesi ve gerçeği görmezden gelmesi gerekmektedir. Bu, daha yoğun beyaz madde ve daha etkin bir prefrontal bölge anlamına gelir. Gri madde fazlalığının ise moral konulara daha fazla dikkat edilmesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Yalan söylemekte güçlük çeken otistik çocuklarda prefrontal beyaz maddenin daha az bulunması, bu varsayımı daha da anlamlı kılmaktadır.

Yalan, riya ve psikanaliz

Riya (ya da ikiyüzlülük) geniş anlamda düşünceler, inançlar, değerler ve eylemler arasındaki samimiyetsizliğe veya sahteliğe işaret eder. Ancak, ahlaki ikiyüzlülüğün daha kısıtlı bir anlamı vardır. Özellikle "gerçekten ahlaklı olmanın bedelinden, mümkünse, kaçınarak kendisinin ve başkalarının gözünde ahlaklı görünme güdüsü"nü temsil eder. Ahlaki ikiyüzlülüğün temel şartı, kendi moral standartlarıyla görünüşte tutarlı olmak, ama aslında onlara ters bir şekilde davranmaktır. Ahlaki ikiyüzlülük üç önemli kavramdan ayırt edilmelidir: bütünlük (dürüstlük), ikiyüzlülük (sahtekârlık) karşıtlığı ve antisosyal kişilik. Bütünlük ikiyüzlülüğün karşısında yer alır; çeşitli inançlar, değerler ve eylemler arasındaki tutarlılıktır. Bütünleşmiş insan sadece herhangi bir durumda değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak değil, hayatın meydan okumalarını karşılamak için onları yeniden şekillendirerek, incelterek ve onlara uyum sağlayarak da çürümeye karşı koyar. Vicdanın yol göstericiliği değişken ve çelişkili olabileceğinden, bütünlük kişinin çatışmalı ve belirsiz durumları bir inanç ve istikrar duyusuyla karşılamasını sağlar. Temelde bütünlük gerginlik ve farklılığa dayanma gücünü artırır.

Bütünleşmiş insan gibi ikiyüzlülük-karşıtı da çürümeye karşı koyar, fakat bunu ahlaki belirsizlik ve göreciliğe tahammülsüzlükle başarır. İkiyüzlünün ahlakı oynak ve kendi çıkarları tarafından yönetilen bir ahlaksa, ikiyüzlülük karşıtınınki de sabit ve uzlaşmasızdır. Kendi ahlaki saflığını diğer her türlü mütalaanın üzerinde tutar ve bu nedenle, meşru fakat çatışan çıkarlar içeren çatışmalara çözümler üretmeye uygun değildir. Gerek toplumsal hayatta, gerekse aile hayatında çıkarların çatışması kuraldır ve muhakemenin katılığı verimli bir uzlaşmanın ve çözümün ortaya çıkmasına engel olur. Bunlara rağmen her ikisi de normatif bir değer sistemine inançta ve buna bağlanmada ortaklaşırlar. Antisosyal kişilikte olmayan şey de işte bu çürümeme halidir. Bu tür bireyler sadece dürüst olmayan bir şekilde davranmakla kalmazlar, aynı zamanda normatif ahlaki standartlara da tutarlı bağlılıkları yoktur. Ahlaki standartlar bilinir, fakat bunlar bencil, çoğu zaman da kriminal amaçlarla kullanılırlar. Süperegonun kusurlu yapılanması ve bu nedenle zayıflığı, dürtülerin fazla güçlü olması veya narsistik amaçlar kişinin vicdani değerleriyle çatışan çıkarlarının kendine bir yol bularak dışavurmasına yol açar. Kişi dürtülerinin ayartısına kapılarak istediğini hemen elde etmeye çalışır, onu engellemesi gereken süperego da sağlıklı bir şekilde yapılanmamış olduğundan, ilişkide düşeceği durumu düşünmeden yalan söyler. Dahası, süperegosunun kusurlu yapısı nedeniyle davranışlarının sonuçlarıyla da yüzleşmez; pişmanlık ya da suçluluk duymadan ahlaki açıdan aynı hatalı davranışları sürdürür.

Ne var ki, böylesine büyük süperego açıkları bulunmayan, ahlaki değerlere sahip gibi görünen bireylerin de ahlaki olmayan davranışlar sergilemesi istisna değil kuraldır. Bunun bir nedeni, süperegonun birçok özdeşleşmeden oluşmasıdır. Bütünleşmesi kusurlu, öğrenmeye ve etkilenmeye açık olan süperego, eleştirel muhakemenin ufak ufak askıya alınması için fırsatlar yaratır. Kişi, yanlış olduğunu bildiği, fakat yapılmasına izin çıkmasını bilinçsizce özlediği eylemlerin peşine düşer. Örneğin, "denetlenemez ve doyurulamaz bir narsisizm" halinde kişi başkalarının başarılarının haksız bir şekilde kazanıldığını düşünerek dürüst olmayan davranışlarını haklılaştırır: "Herkes yapıyor bunu!" Başka bir deyişle, egonun çıkarları vicdanın yasaklayıcı işlevinin temellerini çökertir. Bazen de egonun zayıflığı buna yol açar: Ego ahlakın güçleri ile kendi çıkarı arasında başarıyla aracılık yapamadığı için birtakım amaçlar üzerinde kurduğu denetimden vazgeçer. Ne ketleyerek ne de erteleyerek bu amaçların peşine düşülmesine izin verir ve çatışmayı önlemiş olur.

Yapılan araştırmalar ne kendinin farkında olma, ne de ahlaki değerler düzeyinin artmasıyla riyanın azaldığını göstermiştir. Bu sonuç, toplumdışı isteklerin bastırmadan veya süperegodan kaçması varsayımının ahlakdışı davranışları tek başına açıklayamayacağına işaret etmektedir. Bu konuda "yoksayma" mekanizması yararlı olabilir. Freud'a göre yoksayma, kişinin dışında ve ondan bağımsız bir şeyle ilişkili olan gerçeği inkâr etmektir ve bu nedenle yaşantılarla kolayca boşa çıkarılan etkisiz bir uzlaşmadır. Bu durumda çatışma ancak egonun bölünmesiyle engellenir, yani, iki karşıt ve bağımsız tutum birbirlerini etkilemeden yan yana yaşamaya devam eder. Kuramsal olarak başlangıçta yoksayma aynı (travmatik) olguya yönelik iki farklı algının birlikte bulunmasını anlatırken, bugün gerçeğe yönelik algıların bilince bir ölçüde sızan bilinçdışı bir fanteziyle bir arada bulunması halini de kastetmektedir. Böylece kişi gerçekliği değerlendirme yeteneğini korurken, fantezide eyleminin -ahlaki- sonuçlarına karşı farklı bir tutum takınabilmektedir. Ahlakdışı bir eylemi savunmaya çalışan kişinin gerçekliği oldukça iyi değerlendirebilirken eyleminin ahlaki sonuçları konusundaki pervasızlığı böyle açıklanabilir. Burada akılcılaştırma da önemli bir rol oynar.

Yalan araştırmalarında olduğu gibi, ikiyüzlülük araştırmalarından çıkan rahatsız edici bir sonuç, katılımcıların büyük çoğunluğunun davranışları ahlaki standartlarla çatıştığında davranışlarını değil ahlaki standartlarını değiştirmesidir. Başka bir deyişle, kişi davranışlarını değiştirmek yerine kendisinin çıkarlarını yeniden yorumlayarak bunları ahlaki olarak değerlendirmeyi tercih etmektedir. Bu tutumun çalışmalara katılan kişilerin çoğunluğunda gözlemlenmesi, şu soruyu haklı kılmaktadır: Hepimizin uygun koşullar altında ikiyüzlülüğe yatkın olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu soruyu "dürüstçe" yanıtlarsak, ahlaki ikiyüzlülüğü sadece belli kişilik bozukluklarına atfetmenin "doğru" olmadığını görebiliriz.

Kaynaklar

Adityanjee N N, Kay J. Pseudologia Fantastica and Factitious Disorder: Review of the Literature and a Case Report. Compr Psychiatry 1999, 40(2): 89-95.

Birch CD, Kelln BRC, Aquino EPB. A review and case report of pseudologia fantastica. J Forensic Psychiatry Psychol 2006, 17(2): 299-320.

Dike CC, Baranoski M, Griffith EEH. Pathological Lying Revisited. J Acad Psychiatry Law 2005, 33: 342-9.

Forrester J. Hakikat Oyunları: Yalanlar, Para ve Psikanaliz. Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.

Goleman D. Lies Can Point to Mental Disorders or Signal Normal Growth. The New York Times. May 17, 1988.

Grubin D. Commentary: Getting at the Truth about Pathological Lying. J Am Acad Psychiatry Law 2005, 33: 350-3.

Hausman K. Does Pathological Lying Warrant Inclusion in DSM? Psychiatric News. January 3, 2003 38(1): 24.

Naso RC. Immoral Actions in Otherwise Moral Individuals: Interrogating the Structure and Meaning of Moral Hypocrisy. Psychoanal Psychol 2006, 23(3): 475-489.

Spence SA. Prefrontal white matter – the tissue of lies? Br J Psychiatry 2005, 187: 326-327.

Turner MA, Phil P. Factitious Disorders: Reformulating the DSM-IV Criteria. Psychosom 2006, 47: 23-32.

Wiersma D. On Pathological Lying. J Personality 1933, 2(1): 48-61.

www.medicalnewstoday.com. Lying is Exposed By Micro-expressions We Can't Control. (28 Eylül 2006'da indirildi)

Yang Y, Raine A, Lencz T, Bihrle S, Lacasse L, Colleti P. Prefrontal white matter in pathological liars. Br J Psychiatry 2005, 187: 320-325.

Belleğin yalanları

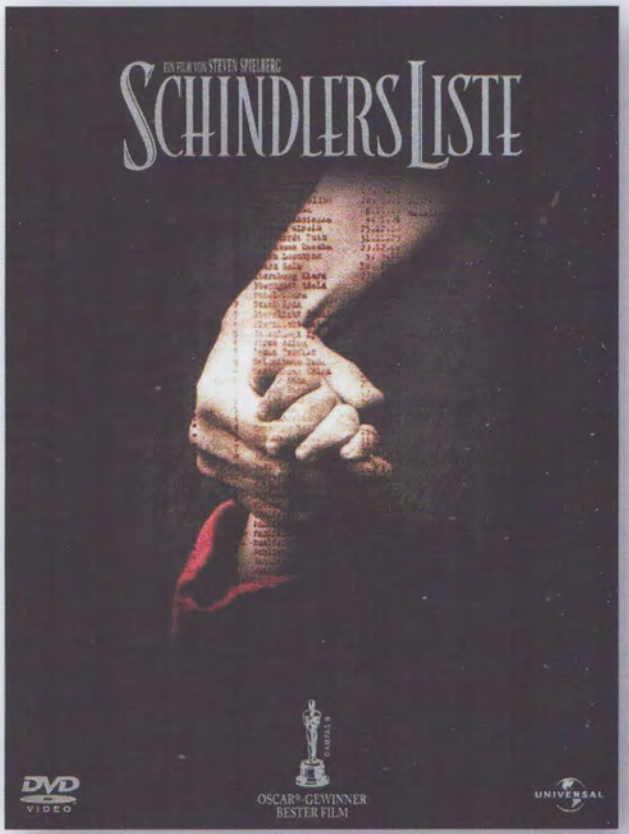
Bellek bazen bize yalan söyler, bizi aldatır.
Bellek hep bugünün emrindedir.

İnsan belleği yalan söyler mi? Bellek durağan mıdır, yoksa dinamik ve değişken mi? Bu sorular hem bilimin hem de sanatın kafasını kurcalıyor. Bugün şunu biliyoruz: Bellek seçerken ve çarpıtırken güncel çıkarlara hizmet edebilir. Anılar, bugün hedeflediğimiz bir amacı desteklemeye yardımcı olsun diye hatırlanıp şekillendirilebilir. Kolektif bellekte dört adet önemli ve ayırt edilebilir çarpıtma sürecinden söz etmenin mümkün olduğu bildirilmiştir: Uzaklaştırma, araçsallaştırma, öyküleştirme ve uzlaşımsallaştırma. Burada Schudson birkaç örnek verir: "Binlerce bireysel bellekte merkezi bir öğe olmasına rağmen Holokost, başlangıçta kamuoyundan göremediği ilgiyi, Nuremberg Duruşmaları'ndan 1963'teki Eichmann Duruşması'na dek özellikle 1967'deki Altı Gün Savaşı'nın ardından daha yoğun bir şekilde çekti. O zamana dek Holokost, Yahudi Cemaati'nin iç meslesiydi. Ancak kamuoyunun ilgisini bu konuya çekmek için önemli çabalar harcanmıyordu. Görünüşe göre değişen, Yahudilerin Yahudilikleri hakkında yeni bir açıklık ve gurura kavuşmuş olmasıydı; Avrupalı ve Amerikalı Yahudiler İsrail ordusunun cesareti ve becerisiyle gurur duymuşlardı..."

Belleğimiz öyküleme yoluyla da geçmişi çarpıtabilir. Öyküleme, sadece geçmişte olanı aktarmaz, aynı zamanda bunları süsler ve ilginç hale getirir. Anlatılan olayı basitleştirir. Hollandalılar, 13 yaşında bir kızın kaleminden çıkan bir kitaba sık sık sarınarak, "Anne Frank'ın Günlüğü"nün, Hollandalı Yahudileri kıyımdan kurtarmak için direndikleri dönemin ve ulusal kahramanlıkların kanıtı olduğunu iddia etmektedir. Oysa gerçekte Hollandalılar, Almanların en sağlam işbirlikçileri arasındaydı. Hollanda'nın tarihi ve geleneğinde antisemitizme Avusturya, Fransa veya başka pek çok Avrupa ülkesinden çok daha az yer olsa da, genellikle kurallara uyan, emirlere itaat eden iyi huylu ve terbiyeli yüz binlerce Hollanda vatandaşı, Alman işgali altındaki Hollanda'da belki de Naziler tarafından en kolay yönetilen ülkelerden biri olmasını sağlamışlardı.
Akiro Kurosawa'nın "Rashomon"u hafızanın yeniden yapılandırılabilirliğine sinemadan eşsiz bir dipnottur. "Rashomon" (1950), dört kişi tarafından tanık olunan bir suçun hikâyesini anlatmaktadır. Bu dört kişinin her biri ifadesini verirken aynı olayı birbirlerinden farklı şekillerde dile getirmektedir. Öyle ki bu dört

tanığın ifadeleri birbiriyle zaman zaman çelişmekte, buna rağmen her bir tanık yine de kendi ifadesinin doğruluğunda ısrar etmektedir. Bu nedenle başlangıçta son derece net gibi gözüken bu olay zaman içerisinde tanıkların da ifadeleriyle iyice karmaşık bir hale gelmekte ve izleyici filmin sonlarına doğru kendi hafızasını da sorgulamaya başlamaktadır. Totaliter rejimler, kendi resmi tarihlerini telkin etmek için, halkın hikâye etme biçimlerini gasp ederek unutturmayı hedefler. Oysa liberal çoğulcu toplumlarda kolektif bellek nihai değildir, her zaman tartışmaya açıktır. Sembol ne kadar kutsalsa, protestoların yöneltileceği odak noktası haline gelmesi olasılığı da o kadar artar. Böylece tarihin kilometre taşları sembolik siyaset için uygun hedefler haline gelebilir. Günümüzde Schudson'un dediği gibi anıtlaştırma bile anıtlaştırılmaktadır. Spielberg'in "Schindler'in Listesi" adlı filmi Holokost'a tanıklık ediyordu. Filmin bazı bölümlerinin çekildiği Krakow'un Yahudi mahalleleri artık turistik bölge halie geldi. Yahudilerin çektiği acıların bu gerçek mekânı hem filmdeki rolü hem de filmin anısını kutsadığı rolü sayesinde ünlendi. Benzer bir biçimde bir dönem Türkiye'de fenomen haline gelen "Asmalı Konak" dizisinin çekildiği mekânlar da bugün turistik yerlere dönüşmüştür. "Truva" filminin ünlü simgesi dev at yine Çanakkale'de pek çok turist çekmektedir. Türkiye'de dizi filmlere ev sahipliği yapan kasaba ve şehirler kısa süre içinde ilgi odağı olmaktadır.

"Schindler'in Listesi"

Nora'nın modern bellek tanımı "Beşir'le Vals"te belleğin yapısına uygulanabilir. Film bellek ve tarih arasındaki travmatik yırtılmaya ışık tutar. Filmde savaş, ilk Lübnan savaşında bulunan bir grup askerin gözünden anlatılır. Anlatılan onların özel belleğinden süzülüp gelir. Yönetmen filmi bir tür hafıza mekânı olarak inşa eder; buradaki anıların ulusun tarihsel anlatısına girmesine izin verilmemiştir. Yönetmen Ari Folman kendini ve diğer askerleri hatırlamak konusunda adeta mecbur hisseder. Film savaşın ayrıntılarını vermek derdinde değildir, daha çok bellek ve hatırlamak üzerine yoğunlaşır ve bunların doğurduğu etik sorulara eğilir. Travmatik eylemin baskılanması ve onun için duyulan etik sorumluluk filmin estetiğinde yansıtılır. Doğrudan temsili korkunç ve şok edici olan travmatik olayları, film, animasyon yoluyla temsil eder. Böylece yönetmen kendisi ve izleyici için savaş travmasını ve katliamı ulaşılabilir kılar. Animasyon gerçeğe benzer fakat gerçeğin kendisi değildir, böylece olayı temsil edecek bir imkân sunar, yine de gerçek olayı sunmuş olmaz. Film fotoğraf imgesini animasyonun zıddına çok tehdit edici bulur, çünkü unutulmaya çalışılan gerçeğe tehlikeli bir biçimde yakındır. Filmin sonunda yönetmen

"Beşir'le Vals"

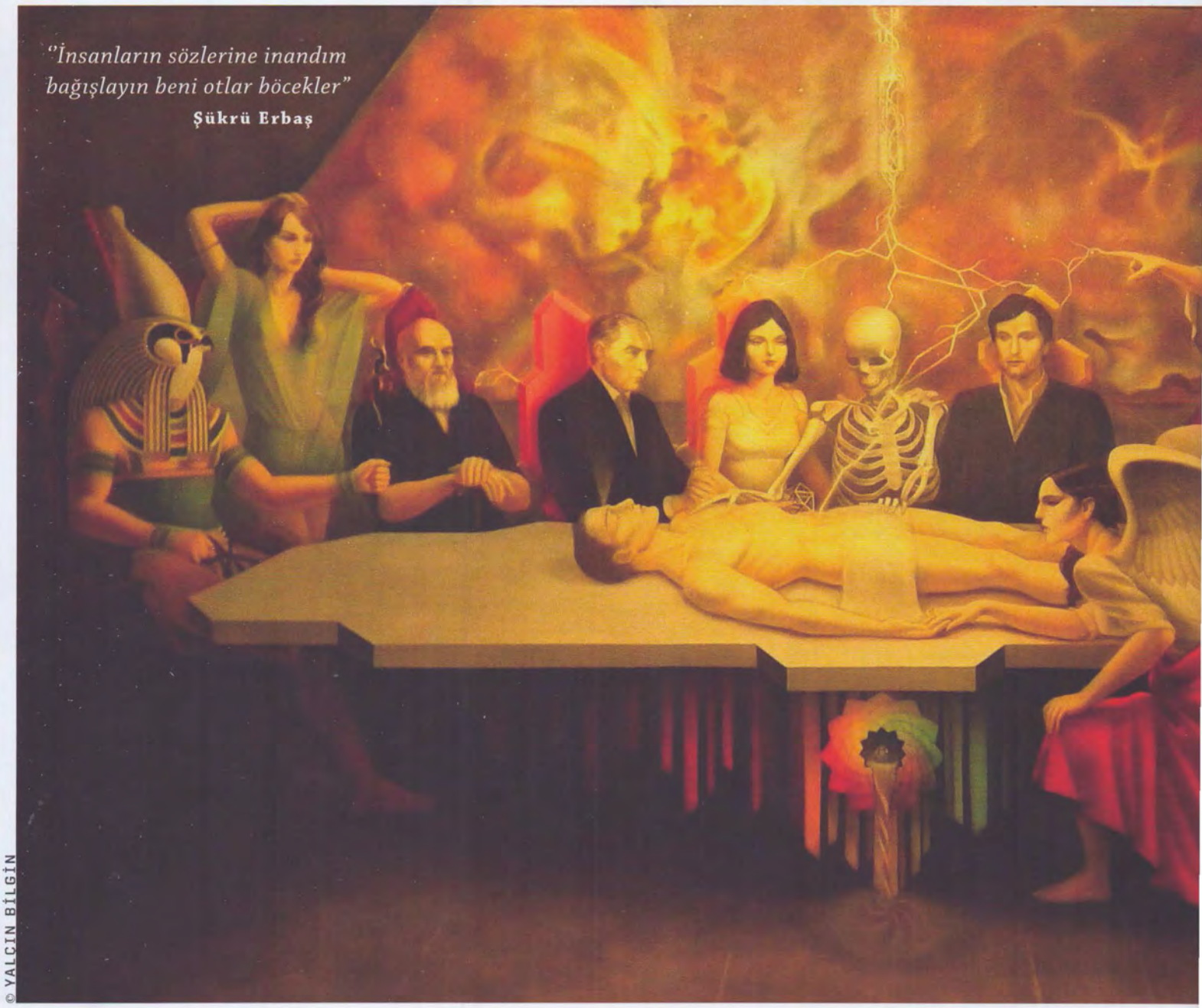
"Beşir'le Vals"

katliamı anlatan bir dizi fotoğraf gösterir. Filistinli erkek, kadın ve çocukların katledilmiş bedenlerinin şok eden imgeleri. Böylece bastırılmış travmatik geçmiş açığa çıkarılır, bizi filmin anime gerçekliğinden, rüyadan çıkmaya zorlar. Böylece görmek istemediğimiz, unutmayı ümit etmiş olduğumuz ölümün hatırası ile yüzleşiriz. Bu sekans bizden, zamanında görmediğimiz dehşetin etik sorumluluğunu üstlenmemizi ister. Öteki'nin katledilmiş vücudunun hatırasını gerçekliğe taşımamızı emreder. Sabra ve Şatila'daki katliamın travmatik öyküsüne körlüğün anlamını sorgular. Raz Yosef, "Beşir'le Vals"in önemli bir sorununa parmak basar. Filme göre yönetmen Folman, Holokost yaşamış anne babanın oğlu masum bir gençtir ve birden katliamın dehşete düşüren imgelerine maruz kalmıştır. Holokost'un nesillerarası aktarımı onu bu katliama bakabilmekten alıkoyar. Filmde arkadaşı Ori Silvan bunu şöyle açıklar: "O kamplarda ne olduğuna dair ilgin aslında başka diğer kamplarda ne olduğuna dair ilginden kaynaklanıyor. Sabra ve Şatila'yla ilgilisin ama ondan sorumlu olduğun için değil, ona tanık olduğun ve bu da sana senin kurban olduğun başka bir katliamı hatırlattığı için." Folman, Filistinli kurbanla ancak Yahudi kurban üzerinden bağ kurarak ilgili oluyor. Film İsrail ordusunu Lübnan'a getiren gerçekleri sorgulamaz, Folman filmde iradesine rağmen travmatik olayların izleyici konumuna düşmüş masum bir kurbandır. Filmin sonundaki katledilmiş beden imgeleri kahramana bir tür katarsis sağlar. Böylece onu takip eden travmayı hatırlamış, geçmişin cinini kovmuştur. Artık geçmişin yaralarından kurtulmuştur ve hayatına devam edebilir. Savaş sonrası Almanya toplumunda hatırlama patolojileri üzerine çalışan Mitscherlich ve Mitscherlich yas tutma yetersizliğinden söz etmişlerdir. Eğer Almanlar Hitler'le bağları ve bunun getirdiği suçluluk duygusuyla gerçekten yüzleşebilselerdi, bir melankoliye teslim olmaları kaçınılmazdı. Bu yüzden dönemin dehşet verici olaylarına karşı bir tür savunma olarak hatırlama zorluğu geliştirdiler. Yazara göre tedavinin yolu bir yas çalışmasından geçer. Suçluluk hissinin verdiği ağır yük ancak bir hatırlama gayretiyle hafifletilebilir. İntifadanın temel psikolojik dinamiğinin de babaların yaşadığı utanca baş kaldırmak isteyen oğullar olduğu dile getirilmiştir.

Bellek, beklentiler, ihtiyaçlar ve inançlar tarafından şekillendirilen, duyguların renk verdiği ve insanların içsel öykü yaratma kapasitelerinin zenginleştirdiği dinamik bir yaşantı ortamıdır. Anılar, inşadır veya belki daha doğru deyişle geçmiş olayların bugünde yeniden kurulmasıdır. Anılar, ister günübirlik sıradan etkinliklere dair, isterse hayatı değiştiren büyük olaylara dair olsunlar, belleğin yeniden inşa edilebilir olduğunu söylemek, insanın bellek sisteminin değerini düşürmez. Bellek aynı zamanda hayat boyu geçirdiğimiz değişim ve dönüşümlere duyarlıdır. Duygularımız ve yaşam durumları, değişik sosyal ortamlarla olan etkileşimlerimiz, belleğe bir kıvam verir. Yani ki bellek bazen bize yalan söyler, bizi aldatır. Bellek hep bugünün emrindedir.

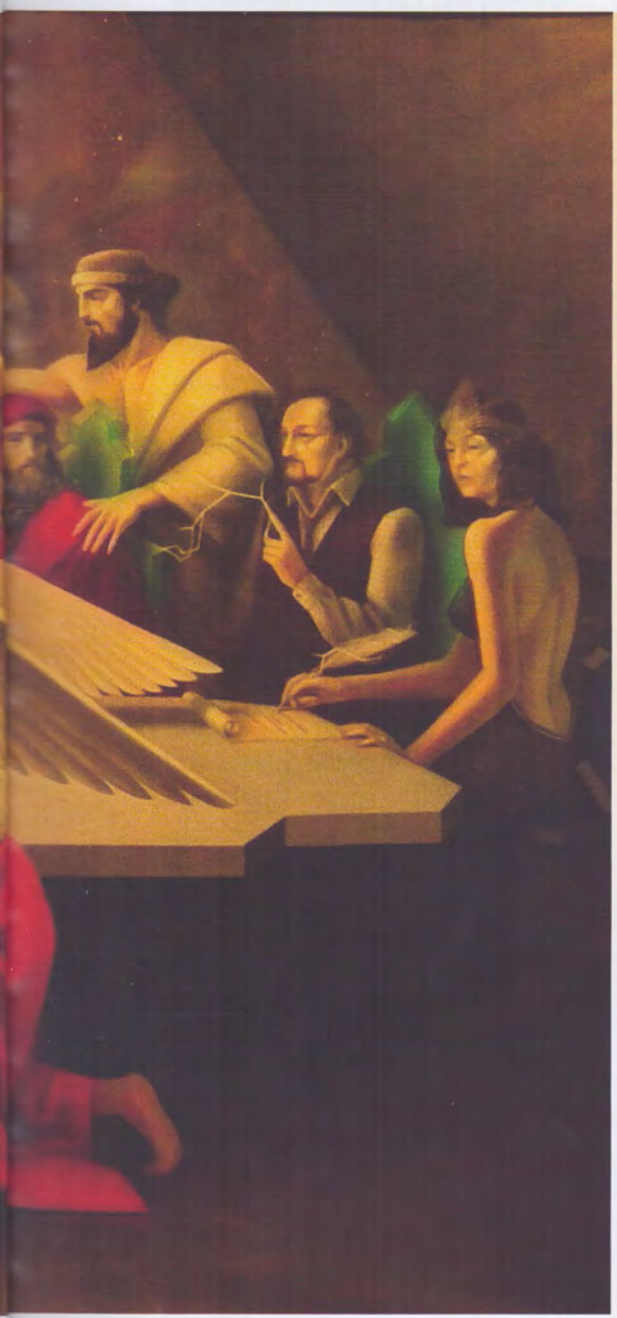
Murat KEMALOĞLU

Mitomaninin süblimasyonu

© YALÇIN BİLGİN

Mitomanisini süblime edemeyen insanlar birbirlerini yalancılıkla suçladıkları bir kakofoni ortamı oluştururlar. (...)
Yalan, halihazırda yaşanılan değil de yaşanılması istenen yeni bir gerçekliği yaratma çabasıdır.

Carl Gustav Jung'un sözcük çağrışım testleri daha sonraları emniyet teşkilatlarınca kullanılan yalan makineleri olarak geliştirildi. Usta bir şair bu aygıtı kullanmadan da yalanı saptayabiliyor:
Sanat Dostları Birliği'ndeki toplantıda Behçet Kemal Çağlar kürsüye gelir ve;
— Bugünkü konferansımızın konusu "Yalan". Ama önce bir şey sormak istiyorum; Yahya Kemal'in son şiiri "Yalana Methiye"yi okudunuz mu, der. Herkes "Okuduk" diye elini kaldırır. Bunun üzerine Behçet Kemal Çağlar konuşmasını şöyle sürdürür:
— O halde tam yerini ve konusunu bulmuşum. Çünkü Yahya Kemal'in böyle bir şiiri yoktur.

İnsan ruhu sürekli kendi kendine söylence üretme kapasitesine sahiptir. Bu kapasite kendisini rüyalarda, hayallerde, inanç sistemlerinde, hastalık belirtilerinde, aktarım ve eyleme dökme biçemlerinde, aile, iş ve arkadaş ilişkilerinde ve uluslararası ilişkilerde belirgin kılmaktadır.
Afrika kabilesinin töresine sinmiş bir söylenceyi çağdaş insanın fobisinde de görebiliyoruz. Dolayısıyla farklı kültürlere ait söylenceleri ve bunların ruhsal anlamlarını incelemek hem kendi kültürümüzden olduğu halde kendini yabancı bir söylencenin içinde bulduğu için yabancılaşma, anhedoni ve primordiyal yalnızlık duyguları içinde acı çeken insana yardımcı olabilme, hem de bizim kültürümüzden olmayan bir insana yardımcı olabilme şansımızı artırmaktadır. Söylencelerin trajik öğelerini kader olarak yaşamamak onların ruhsal gerçekliklerini reddederek değil, kodlarını çözecek bilinci geliştirerek mümkün olabilmektedir. Söylenceler zayıf buldukları bilinçten fıtıklaşarak insanı hâkimiyetleri altına alırlar.
Bir Afrika kabilesinde, yaşlı bilge adamın akciğerlerindeki *residüel volüm* dediğimiz, ancak ölünce vücut dışına atılan havanın, kabilenin devamını sağlayan bir gücü olduğuna inanılırdı. Bu gücün korunabilmesi için havanın bilge kişinin bedeninden hiç çıkmaması gerekiyordu. Yani kabilenin devamını sağlamak için yaşlı bilge ölmeden diri diri mezara gömülüyordu. Yaşlı bilgelerin en büyük endişeleri ölüp mezara gömülmek olurdu. İngilizler kendi söylenceleriyle bu diyarlara göç edip bu töreyi cinayet olduğu gerekçesiyle yasakladılar. Töre yasaklanınca bilge kişi öldükten sonra toprağa verildi ve kabile devamını, ağlayan gücü yitirdiği için yok oldu.
Bir hanım ölmeden mezara gömüleceğinden korktuğu için bana tedaviye geldi. Diri diri gömülme korkusu uykularını kaçırmış, iş ve aile hayatını kötü etkilemeye başlamıştı. Ailesinde, yakın akraba ve iş çevrelerinde hep sürekliliği sağlayan bilge rolünü oynamak zorunda kalmış olan bu Antalyalı kadın, hiç bilmediği bir Afrika töresinin söylencesi içinde bulmuştu kendini.
Birey, kendi hayatına ait küçücük bir sorunu çözeyim derken bazen insanlık tarihine ait kocaman bir sorunu çözmek zorunda kalır. Bulunulan ruhsal durumun derinliklerine inerken, çözümlenmeden bilinçdışına

bırakılmış tarihi sorunlar halindeki mitolojik früstrasyonlarla karşılaşır. İsviçre'de bana tedaviye gelen bir İngiliz hanım bana karşı şöyle bir perseküsyon hezeyanı yaşamıştı. "Siz benim dört yaşındaki oğlumla ilişkimi mahvedeceksiniz" diyordu. Ben bir Türk'tüm, o da bir Hıristiyan'dı. Tarihte Türkler Hıristiyanların topraklarını istila edebilmek için dört beş yaşındaki Hıristiyan çocuklarını kaçırıp Müslümanlaştırarak ordular kurup onları ana babalarının üstüne saldırtmışlardı. Hıristiyanlar Türkler tarafından kaçırılmasın diye çocuklarının parmaklarını ve kulaklarını kesiyorlardı. Çünkü sakat çocuklar kaçırılmıyordu. Aslında Türkler çocuktaki Ödip Mitini yaşatıp güçlü ordu kurmayı Bizanslılardan öğrenmişlerdi.

Apollo ve Artemis söylencesine ait şu rüya kişinin iç ve dış dünyadaki çatışmalarını güçlü simgelerle ifade etmektedir:

"Arkadaşımla Efes harabelerinde geziyoruz. İki yanında mermer sütunlar ve heykeller olan yolda yürüyoruz. Birden bir sarsıntı oluyor. Heykeller dirilmeye ve panik içinde kaçışmaya başlıyor. Bir sütunun arkasına gizlenip hayretle olan biteni izliyoruz. Apollon ve Artemis arasında müthiş bir kavga cereyan ediyor. Artemis bir yılan gibi sürünerek Apollon'un üzerine gidiyor ve başındaki kıskaç işlevi gören boynuzlarıyla Apollon'un penisini kesmeye çalışıyor. Apollon bir süre geri geri kaçıyor. Daha sonra elindeki büyülü sopasıyla Artemis'in üzerine yürüyor. Sopayı Artemis'e uzatarak onu bir yengece dönüştürüyor ve yengeci bir havuza atıyor. Havuzda heykel cesetleri vardı." ...

Yunan mitolojisi Apollon ve Artemis'in ikiz kardeş olduğunu söyler. Babaları gök tanrısı Zeus, anneleri şafağın doğduğu geceyi temsil eden Laton'dur. Apollon doğumuyla birlikte dünyaya ışık, ahenk, dirlik, düzen ve zenginlik getirmiştir. Doğduğu kayalık adada her şey altına dönüşmüş, atmosfere güzel kokular yayılmıştır. Altın ağaçların üzerinden şarkı söyleyen kuğular simetrik daireler yaparak uçuşmuşlardır. Anne sütü emmemiş olan Apollon nektar ve ambrosia ile beslenerek ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Güneş tanrısı Apollon küçük yaştayken Pamas dağında yaşayan iri ve korkunç bir yılanı oklarını ve meşalesini kullanarak yok etmiş ve gücünü göstermişti. Apollon tıbbın, şiirin ve müziğin de tanrısıydı. Babası Zeus'la olan bir anlaşmazlığı yüzünden yeryüzüne kovulmuş olduğu yıllarda şarkı söyleyip lir çalarak kırlardaki sürüleri beklemişti, ilham aracılığıyla geçmişi, bugünü ve bilinmesi arzulanan geleceğin sırlarını ifşa edecek kudrette olan bir tanrıydı. Artemis ise avcı bir tanrıçaydı. Erkeklere özgü işlerle meşgul olduğundan kadınlık hislerinden uzak kalmış bir bakireydi. Ekinleri ve meyveleri büyüten ve olgunlaştıran bereket tanrıçası Artemis verdiği berekete karşılık ilk mahsulün verilmesini isterdi. Bu arzusu ihmal edilirse mahsul sahibi cezalandırılırdı.

Artemis adına yapılan en ünlü mabet Efes'tedir. Efes'teki heykellerinde adeta kundaklanmış gibi görünür. Başında birkaç katlı bir kale, kollarında aslanlar, göğsünde birçok meme bulunur. Bedeninin alt kısmı doğanın ve çeşitli ürünlerin simgelerini içerir. Apollon yani güneş ufukta kaybolduğunda Artemis ay olarak gökte parlamaya başlar, karanlık yollarda korkunç hayaletler görerek korkanları ışığı ile kurtarır. Artemis ağırbaşlı, ciddi fakat zalim ve kinci bir tanrıçadır. İntikam hislerini tahrik edenleri merhametsizce cezalandırır, sürülere zarar verir, ekinleri yok eder, bulaşıcı hastalıklar çıkararak çocukları öldürür. Artemis ve Apollon birbirlerini tamamlayan tanrılar olmalarına rağmen zaman zaman aralarında çekişme ve kavgalar olmuştur. Bir seferinde Artemis, Orion adındaki yakışıklı bir avcıya âşık olur. Apollon, Artemis'i bu sevgisinden ötürü kıskanır. Bir gün Orion denizin açıklarında yüzmekte ve siyah bir nokta olarak görünmekteyken Apollon, Artemis'ten nişancılığından şüphe ettiğini söyleyerek uzaktaki noktayı vurmasını ister. Bu söze kızan Artemis yayını gerer ve nişan alarak gösterilen noktaya okunu fırlatır. Böylece istemeden sevdiği adamı öldürmüştür. Bu ölüme çok üzülen Artemis babası Zeus'tan Orion'u yıldız yapmasını ister. Apollon'un sürünen canavar şeklindeki yılanı alt edişi, ruhsal olarak eril güneş bilincinin ayrımlaşmamış yiyip yutucu dişiliğe karşı kazandığı utkudur. İnsan bilincinin ataerkil yapısını oluşturan Apollon, uygarlığı, yüksek ülküleri, doğada ahengi ve mükemmelliği; benliğin mesafeli ve nesnel dünya görüşünü simgeler. Ruhsal açıdan Apollon bilincin gelişmesini ve benliğin içgüdülerin sanallığından ve ilkel kadıncı özelliklerin boğuculuğundan kurtulmayı temsil ettiği için olumludur. Ama hayal gücünün, yaratıcılığın ve heyecanın gelişmesi için gereken karanlığı Apollon, tek yanlı eril değerleriyle kurutur. Her türlü yeniliğe ve yaratıcı gelişime karşı Apollon acımasız eleştiri getirir. Apolloncu özelliklerle tam anlamıyla çatışan ve zıtlaşan ruhsal özellikler Dionysos'a aittir.

Apollon'un üvey kardeşi olan Dionysos Zeus'un kalçasından doğarak dünyaya gelmiştir. Tek yanlı Apolloncu kişiliğinin Dionysos'çu kişiliğe doğru kayış gösterdiği bir zamanda, bir erkek analizanım rüyasında kalçasından çocuk doğurduğunu görmüştü. Dionysos yarı insan yarı tanrı olarak iki ayrı âlemin ürünüdür. Doğuşundaki ikilemi kendi içindeki paradoksların tanrısı olarak taşır.

Dionysos'a doğduğunda nektar ve ambrosia verilmemiştir. Onu, Amazonların taptığı bir Anadolu tanrıçası olan Hipta'nın emzirdiği söylenir. Çocukluğu ve hayatı kadınlar arasında geçmiş olan Dionysos kardeşi Apollon gibi ataerkil düzeni temsil etmez. Çift cinsiyetlidir. Vecdin, derin üzüntü ve heyecanların, deliliğin tanrısıdır. Bir zamanlar kendisi tanrıça Hera tarafından delirtilmiş olduğundan o da insanları delirtir. Paramparça eden, tüketen ruhsal acılar verir, insanların bu derin acılarından yaratıcılık ve yenilikler fışkırtır.

Uygarlığın getirdiği düzen, konvansiyonel değer yargıları ve ahlaki normlar Dionysos'la birlikte çöker, yerini şarabın sarhoşluğu ve vahşi içgüdülere bırakır. Apolloncu kişilik özellikleri olan nesnellik, düzen ve açıklık pozitivist düşünce ve bilimsellik kaçınılmazdır. Dionysos dostlarına bağ yetiştirmeyi, şarap yapmayı ve ölçülü içmek suretiyle neşelenmenin sırrını öğretir. Düşmanlarına ise vahşi bir hiddet ilham ederek onlara en sevdikleri kişileri öldürtür. Alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, paranoya, kronik psikoz, piromani Dionysos'un düşmanlarına verdiği cezalardır. Apolloncu ve Dionysos'çu kişilik özellikleri arasında denge kuramamış olan insanların Dionysos söylencesine koşut rüyalarına örnekler.

1. "Şehri şeytan görünümlü karalar giyinmiş yaratıklar işgal etmiş. Herkesi zorla İslamiyet'ten vazgeçirmeye çalışıyorlar. Annemi, babamı hapsetmişler. Ağabeyim kaçmayı başarıyor. Bense kaçmaya çalışırken yakalanıyorum. Müslümanlıktan vazgeçmeyeceğim diye diretiyorum. Beni vücudumu paramparça ederek öldürüyorlar Dionysos'un mahiyetindekiler Dionysos'u reddedenlerin üzerlerine leş yiyen vahşi kuşlar gibi üşüşerek onları paramparça ederlerdi. Bu rüyanın analizinden sonra Bosna-Hersek'te Sırp katliamı başladı.

2. "Bir sarmaşık üzerime doğru geliyor ve beni zehirli bir sıvıyı içmem için zorluyor. O sırada arkadaşlarım geliyor ve sarmaşık acayip bir adama dönüşerek yanımızdan uzaklaşıyor" Dionysos ilk zamanlar sarmaşıklarla örtülü bir ağaçtı, sonraları bir adam olarak gösterilmeye başlanmıştı. Analitik süreçte analizanın kendisini ya da analistini Dionysos olarak yaşantılaması zaman zaman gördüğümüz çözümlenmesi güç aktarımlardan biridir.

Analitik süreçlerden birinde bir hastam bana aylarca tanrı Hermes olarak tapmıştı. Hermes hitabet, ticaret ve hırsızlık tanrısıdır. Yunanca Hermes haberci ya da tercüman anlamına gelir. O tanrıların habercisidir. Hermes'in heykelleri yolların ikiye ayrıldığı yerlere dikilirdi. Seyahat edenleri korurdu. Ticaret, alışveriş ve kazanç tanrısı olarak kapitalist toplumların bilincinde en ayrımlaşmış şekliyle özümsendi. Tanrıların habercisi olarak onların emirlerini iyi anlatmak ve tercüme etmek için Hermes'in güzel ve açıksöz söylemesi gerekiyordu. Dolayısıyla hatiplik ve belagatin da tanrısıydı. Hırsızların ve hilekârların da tanrısı olan Hermes, kendi hilekâr tavırları ve hırsızlıkları yüzünden diğer tanrılarla birçok kavgalara neden olmuştu. Henüz bir çocukken Apollon'un oklarını, Mars'ın kılıcını, Venüs'ün kemerini çalmıştı. Apollon'un öküzlerini çaldığında icat ettiği liri ona hediye ederek kendini affettirmişti. Bugünün insanlarını korkutan ve bunaltan "hırsız" rüyaları Hermes söylencesinin motifleriyle süslüdür. Kendi dürüstlüklerinden kuşkuları olmayan insanlar, Hermes mitolojisinin ortaya çıktığı "hırsız ve hilebaz" rüyalarının analiziyle kişiliklerine ait hırsız-hilebaz yanların farkına varabilmekteler. Çoktanrıcılıktan tektanrıcılığa geçildiğinde Hermes "Nasreddin Hoca" olmuştur. Bize tencereniz doğurdu diye küçük bir kap ikram edip sonra tencere doğurur da kazan ölmez mi deyip kazanımızı elimizden alan sevgili Nasreddin Hoca rolü birçok politikacı tarafından da denenmektedir.

Bir analizan rüyalarında karanlık dehlizlerde koştuğunu, bu dehlizlerden çıkmaya çalışıp çıkamadığını ve peşinden kovalayan sekiz-on kollu yaratıkların kendisini yakalayıp yediklerini anlatmıştı. Eski Yunan'ın ilk mimar ve heykeltıraşı olan Dedale, labirent denilen içinden çıkılması imkânsız bir yer yapmıştı. Bu labirentte, Minotor adında yarı insan yarı boğa şeklinde bir canavar otururdu. Minotor insan etiyle beslenirdi. Ölüme mahkûm olanları ona yedirirlerdi. Uzun dönemeçler, binlerce tehlike, girift ve karmaşık yollar labirente girenleri şaşırtarak içinden çıkılmasını imkânsız kılıyordu. These adlı kahraman, Girit Kralı'nın kızı Ariadne'nin taktiğiyle labirente girip Minotor'u öldürür ve sonra Ariadne'nin verdiği iplikle yolunu bularak labirentten dışarı çıkmayı başarır. Analitik süreçteki kişi ailesinin kendisini ölüme mahkûm etmiş olduğunu hissediyordu. Ailesi onu Minotor'a yedirmek için labirentin içine sokmuştu. Yaşadığı duygudan kurtulmak için These'nin cesaretine ve silahına, Ariadne'nin de ipine ihtiyacı vardı.

21. yüzyıl, kanal bilgileri olarak sunulan yeni mitolojilerin yüzyılıdır. Bu mitolojiler uzaylıların dünyayı laboratuvar olarak kullandığını anlatarak yeni bir ontoloji sunar. İnsanı olumsuz düşüncelerden ve hastalıklardan korumaya çalışan kanal söylenceleri zaman zaman bana hastalarım tarafından ulaştırılmaktadır. Venüs gezegenindeki üçüncü eterik düzeyde kurulmuş Hipokrat Şifa Akademisi, dünya insanını dünya tıbbında dönen yalanların kurbanı olmaktan kurtarmaya çalışmaktadır.

Mitomani insanın ham, doğal, yabanıl halidir. Birincil süreç dediğimiz bu hal ikincil süreçle uyumlu bir şekilde harmanlandığında ortaya çıkan üçüncül süreçle sublimasyon başarılır.. Çağdaş uygarlığın evrimi için bu, olmazsa olmaz bir koşuldur. Mitomanisini süblime edemeyen insanlar birbirlerini yalancılıkla suçladıkları bir kakafoni ortamı oluştururlar. Mitomanisinin süblimasyonunu başarmış olan Akif Kurtuluş "Mihman" adlı romanının sonsöz'ünde: "Yazdıklarımın hepsi gerçektir. Kişiler, kurumlar, olaylar... Hepsini ben yarattım" der. Yalan halihazırda yaşanılan değil de yaşanılması istenen yeni bir gerçekliği yaratma çabasıdır.

Ayhan EĞRİLMEZ

"Konuşmacılar yalan söylemeyebilir ama konuşmanın kendisi söyler... dil bir yabancılaşmadır... dil, sözcüğü şeyin doğrudan kavranışının önüne koyarak, varlığın ayrılmışlığını kurumsallaştırır."

J. Kovel

"Doğruyla yalanın ayrım yapmayı nerdeyse olanaksızlaştıracak ölçüde birbirine geçmesi ve en basit bilgi parçasına tutunmanın bile Sisifos emeği gerektirmesi, savaş alanında yenik düşen ilkenin mantıksal örgütlenme alanında zafere ulaştığının işaretidir. Yalanların uzun bacakları vardır: Kendi zamanlarının önünde giderler."

T. W. Adorno

"Kendini aldatmamaktan daha zor bir şey yoktur."

L. Wittgenstein

"İnsanoğlu çok fazla gerçekliği kaldıramaz."

T. S. Eliot

İnsan, büyük yalancı!

Yalancılık haz ilkesine göre örgütlenmiş modern toplumun ana öğelerinden biridir, onsuz olmaz!

* Yalan ağrı kesicidir. Dünyanın gerçekliği insanın arzularını doyurmayıp ruhunu incittikçe o da yalanlara sarılır ve hayal kırıklığı yaratmış gerçekliği manipüle ederek haykırır: 'Yalan dünya!' Oysa yalancı kendisidir.

* Paylaşılmış yalanlarla sağlanan doyum insan yavrusu için bir gereksinimdir ve ailede sağlanır. Arzu doyurucu fantezilerin zamanla ve hayat bilgisi edinilerek terk edilmesi, insanın kendisinden değil de dünyadan yana olmasını, narsisistik aile kozasından özgürleşmesini ve "dünya vatandaşı" olmasını sağlar. Değilse yeni "paylaşılmış grup fantezileri" aile milliyetçiliğinin yerini alır: "Benim ulusum, takımım, ideolojim vb."

© SEDA BALKAN

* Hakikate sadakat zor zanaat!

* Yalan insanoğlunun gerçeklikle ilişkisinin göstergesidir.

* Dünyada yalan en çok "kendinden menkul haklılık duyguları"nın yol açtığı eylemlerin gerekçelendirilmesi, akılcı görünen nedenlere dayandırılması için söyleniyor. Bunun adı bazen "dünya barışı ve demokrasi", bazen "ulusal çıkarlar", bazen "dinin gerekleri" vb.

* En büyük yalanları önce kendimize söyleriz, sonra başkalarına. Pazarlamanın ilkelerinden biri "İnanmadığın ürünü satamazsın"dır. Bu yüzden yalanlar gerçeklerden daha yüksek sesle söylenirler.

* Yalancılık haz ilkesine göre örgütlenmiş modern toplumun ana öğelerinden biridir, onsuz olmaz! İletişim teknolojileri yalanı sistemli bir biçimde üreterek ve yayarak "normal" kılar.

* Yalan bir **"kozmetik"** üründür.

* Bazen doğruluğu kanıtlanmamış bir şeyi söylemek de yalandır. Bilimde yalan bazen bir bildiri, gönderme ya da alıntı ile söylenir. Günümüzde birçok bilim insanı "ticari akıl" ile işbirliğini ahlaksızlık düzeyine çıkarmıştır. Artık "bilimsel yalanlar" üretiliyor ve pazarlanıyor!

* Yalan söylem ile inşa edilir, eylem düzleminde sınanır. ("Eylemler sözcüklerden daha yüksek sesle konuşur!" ama kimin umurunda!)

* Çağdaş popüler yalanların en yaygınlarından birkaçı: kişisel başarı, kendini gerçekleştirmek, kişisel gelişim...

* Resmi tarih: Paylaşılmış yalanlar külliyatı.

* Yalan söylenirdi, artık imge ile "gözünüzün içine sokularak", **"göstere göstere"** icra ediliyor.

* Psikanaliz **"kişisel mitoloji"**mizi deşifre etme çabasıdır. Egonun ben-merkezli hayallerimizi yıkan gerçeklik ile baş etmek, ona uyum sağlamak için beceriksizce üretmiş olduğu çocukluk çağı yalanlarının, yanılsamalarının açığa çıkarılması amaçlanır. Sonrası? Size kalmış!

* Yalan ben-merkezlidir, kendinizi ele verin!

* Günümüz ruh sağlığı alanında fenomenoloji, betimleyici yaklaşım, araçsallık ve belirti odaklı tedavi yaklaşımları o denli abartılı hale getirilmiştir ki tanı kılavuzlarının son versiyonlarının birçok "yalancı tanı" içerdiği tartışılır olmuştur.

* Dış görünüş yalancıdır, içe bakmak lazım; merak ile, ilgi ile.

Emine ZİNNUR KILIÇ

Yalancı çobanın gerçek hikâyesi

Hepimiz "Bir küçük çoban varmış, yalancılık yaparmış / Yalancı yalancı sana kimse inanmaz" diye başlayan şarkı ile büyümüşüzdür. (...) Peki bu şarkı gerçek bir olaydan mı alınmıştır dersiniz? Ya da olayın gerçeği acaba nasıl olmuştur?

Bilirsiniz çocuklar belli bir yaşa geldiklerinde zihin teorisi geliştirirler ve başkalarının zihninde ne olduğunu tahmin edebilir hale gelirler. Sonra da başkasının zihnini değiştirebileceklerini fark ederler. İşte bu noktada kandırma becerisi gelişir. Büyükler kaşlarını çatıp "yalan söyleme" deseler bile çocuklar için iki buçuk üç yaşında gelişmeye başlayan bu işlev kendi yeni gelişen becerilerinin denemesidir. Başkalarını kandırabilmek başlangıçta bir oyundur. Sonra da kendilerini korumak, cezadan kurtulmak için kullandıkları bir araca dönüşür. Çıkar sağlamak için başkalarını kandırmak ise daha sonraları, uzun dönemli plan yapma becerisi ile birlikte gelişir.

Büyükler çocukları yalan söylemekten vazgeçirmek isterler. Çünkü insan ilişkilerinde güvenin önemli olduğunu bilirler. Çocuğu yalancı olursa kimse ona güvenmez diye düşünürler, çocuk zarar görür, toplumumuz zarar görür diye düşünürler. Beş yaşındaki çocuğu karşılarına alıp "Bak çocuğum, yalan söylersen insanlar sana güvenmez, kimse kimseye güvenmezse bir insan topluluğu bir arada yaşayamaz" dediklerinde çocuk bunu genellikle anlamayacaktır. İşte bu yüzden bir "Yalancı Çoban" şarkısı ile çocuklara yalan söylemenin tehlikeleri anlatılmak istenir.

© MAHMUT YILMAZ

Bu çocuk şarkısını hepimiz biliriz. Hepimiz "Bir küçük çoban varmış, yalancılık yaparmış / Yalancı yalancı sana kimse inanmaz" diye başlayan şarkı ile büyümüşüzdür. Şarkının sonunda ne olur? Çoban kurt var diye bağırır ama o kadar çok bağırıp köylüyü kandırmıştır ki köylü artık inanmaz; gerçek kurt gelince de çobanı kurtarmaya koşmaz. Çoban da böylece ders alır; şarkıyı dinleyen çocuk da başkalarının güvenini yitirmenin kötü bir şey olduğunu böylece öğrenir.

Peki bu şarkı gerçek bir olaydan mı alınmıştır dersiniz? Ya da olayın gerçeği acaba nasıl olmuştur?

İşte ben bunu araştırdım ve öykünün gerçekte hiç de şarkıdaki gibi olmadığını öğrendim. Şimdi size gerçek öyküyü anlatacağım:

Bir köyde bir çoban varmış gerçekten; ama küçük falan değilmiş birincisi... Sonra bir de öykudeki çoban gibi bu işi eğlence olsun diye yapmıyormuş. Belli bir amacı varmış. O yüzden de şarkıdaki "Köylü kızmış söylenmiş, çoban gülmüş eğlenmiş" bölümü doğru değilmiş. Tam tersine çoban yalan söylediğini hiç belli etmemeye çalışıyormuş. Tutarlı bir şekilde yalan söylemeye devam edebiliyormuş. Çoban her gün koyunları otlatmaya yaylaya götürüyormuş, sonra da "Kurt var!" diye bağırıyormuş. Köylüler koşa koşa geldiklerinde her seferinde çobanı kan ter içinde ağlarken buluyorlarmış. "Yeminle söylüyorum, kapkara, kocaman, kırmızı gözlü bir kurt vardı" diyormuş. "Koyunların ikisini aldı gitti, bana çok saldırdı ama bakın geri kalan koyunları kurtardım." Köylüler ne yapsınlar. Çobanın bu haline acıyorlarmış. Onların koyunlarını korumak için tehlikeli kurtla kavga etmeyi göze alan gariban çoban... Koyunlarını yine aynı çobana emanet edip köylerine geri dönüyorlarmış. Sonra çoban birkaç gün sonra tekrar "Kurt var" diye bağırınca yine koşup geliyorlarmış. Bakıyorlarmış ki çoban yine yerlerde debeleniyor, yara bere içinde; "Kurt çok büyüktü" diye anlatıyor, ne yapsınlar, "Senin canın sağ olsun, kalanlara iyi bak" deyip gidiyorlarmış. Sonra bir seferinde 10 koyun birden kaybolunca ve çoban yine ağlayarak "Kurtlar üç tane olmuştu" diye anlatınca, köylüler "Ne yapsak da koyunlarımızı kurtlardan kurtarsak?" diye konuşmaya başlamışlar. Çoban hemen koşmuş gelmiş yanlarına ve demiş ki: "Elimde bir tüfek falan olsaydı, kurtları birer birer vururdum ama elimdeki değnekle ne yapabilirdim ki?" Köylüler düşünmüşler taşınmışlar, çobanın eline köyün ağasının eski bir çiftesini vermişler. Çoban almış çifteyi ve koyunları, çıkmış yaylaya... İki gün geçmiş geçmemiş silah sesleri duyulmuş. Çobanın "Kurt var" diye haykırışıyla köylüler yine koşturup gitmişler, yaylaya çıkmışlar, nefes nefese kalmışlar. Bakmışlar sürünün yarısı orada, gerisi yok! "Yahu demişler, sana silah da verdik, yine de kaptırmışsın sürünün yarısını!" Çoban kısık sesiyle "Siz buna şükredin demiş, kurtlar o kadar çoğalmıştı ki, canımı zor kurtardım. Az kalsın beni yiyeceklerdi, inanmazsanız kolumdaki bacağımdaki yaralara bakın!" Köylüler yine inanmışlar çobana; yaralarını sarmışlar, yiyecek vermişler. Koyunları kurtulan köylüler çobanı yere göğe koyamamışlar. Çoban koyunları alıp dağa çıkarken her seferinde "Benim için dua etmeyi unutmayın, sizin koyunlarınızı korumak için canımı tehlikeye atıyorum" dermiş. Köylüler de her gün çobanları için dua edermiş. Çoban dua etmeyenlere "Siz dua etmediniz, o yüzden kurtlar sizin koyunlara saldırdı" diye kızarmış. Köylülerin bazıları buna inanırmış. Onlar da dua etmeyenlere kızarmış. Gel zaman git zaman koyunlar gün gün azalmış. Köyde kavgalar çıkmaya başlamış. Bazıları suçu çobana bulmuş, bazıları onu korumuş. Koyunları korumak için çobanın yanına giden gençlerin bazıları onunla kalmış; bazılarını kurtlar kapmış; bazıları kaçmış; bazıları (çoban ve yanındakilerin anlatımıyla..) koyunları alıp kaçmaya çalışmış; çoban da koyunları korumak için onları vurmak zorunda kalmış. Sonunda köylülerin bazıları şüphelenmiş; gizli gizli çobanı gözlemeye başlamış. Bir de bakmışlar kurt falan yok! Meğer çoban her gün birkaç koyunu alıp götürüp yandaki köyde satarmış. Paraların birazını yanındakilere verirmiş. Sonra hepsi birlikte "Kurt var" diye bağırırmış. Bunu görenler gördüklerini anlatsa da köylüleri inandıramamışlar. Çoban "Yalancı onlar" demiş. "Sizi kandırıp koyunlarınızı almaya çalışıyorlar!" Köylülerin çoğu ona inanmış. Kim yalancı kim değil karışmış. Doğru ne, yalan ne karışmış. Herkes herkesin yalancı olduğunu söylemiş. Koyunlar azaldıkça birbirlerini suçlamışlar. Köyün etrafı kurtlarla sarılı zannedenler camdan bakmaya korkar olmuş. Geceleri korku içinde kurt sesi dinler olmuşlar. Çoban ise yaşlanmış; kurtların gelip kendisinden öç alacağını söylemeye başlamış. Buna kendi de inanmış, köylüler de inanmış. Köylüler kurtlardan korumak için çobana büyük bir ev yapmış. Çoban evin etrafına yüksek duvarlar ördürmüş. Kimse o duvarların ardında olup bitenleri tam olarak bilememiş. Köyün etrafı da dikenli tellerle örülmüş. Çoban artık kendisi çobanlık yapmamış ama oğullarına sırlarını öğretmiş. Çobanın yanındakiler de kendilerine büyük evler yaptırmışlar, onların da oğulları çobanlığa başlamış. Köyde her gün yeni bir hikâye çıkmış; gece karanlığında köyü gözleyen kurtların gözlerini görenler olmuş. Ateş böceklerinin ışıklarını kurt gözü zannedip paniğe kapılanlar olmuş. Köyde kimse kimseye inanmaz olmuş. Artık çobanların "Kurt var" diye bağırmasına gerek kalmamış. Herkes birbirine kurtları anlatmış. Bazıları inanmış, bazıları inanmamış. Herkes birbirine kuşku ile bakar hale gelmiş. Korkaklık, kızgınlık, güvensizlik yayılmış. Köylüler kurt var mı yok mu bir türlü anlayamaz hale gelmiş. Hayal ne gerçek ne karışmış. Köyün adı "Şaşkınköy" olmuş.

İşte bu öyküyü duyan başka köylerdekiler, çocukları Yalancı Çoban gibi olup da köylerini karıştırmasın diye öyküyü değiştirmişler. Yalancı Çoban'ın cezasını gördüğünü anlatan bir şarkıya dönüştürmüşler. Böylece çocuklarını kandırarak da olsa yalan söylemekten vazgeçirmişler ki toplumdaki güven kaybolup da insanlar birbirine düşman olmasın.

Yalancı Çoban'ın gerçek hikâyesi, işte böyle benim anlattığım gibiymiş. Şaşkınköy'ü görenler bunu zaten bilirmiş; ama kimseye pek anlatmazlarmış çünkü herkes yalan zannedermiş, "Hadi canım" derlermiş, "kim inanır insanların bu kadar saf olabileceğine!"

Cengiz GÜLEÇ

Aşk: Eski bir yalan Âdem'le Havva'dan kalan

Eğer nefret edemezseniz, sevemezsiniz; ısıramazsınız, öpemezsiniz; lanetleyemezsiniz, kutsayamazsınız. İyi nefret edemeyen iyi âşık olamaz.

İnsanlararası ilişkilerde düş kırıklığı yaratan ve öfkeyle nefreti besleyen en önemli beşeri deneyim, aşkta yaşanan yalanların yakalanmasıdır. Aşka neden ihtiyaç duyarız? Neden bunca arzu ettiğimiz aşkı doya doya yaşamayı başaramayız? Aşk, Freud'un öngördüğü gibi sadece amacı ketlenmiş bir libido yatırımı mıdır? Ya da tüm zamanların en amansız kötümser filozofu olan Schopenhauer'in iddia ettiği gibi aşk, kör iradenin buyruğunda olan ve gelecek kuşakların üretilmesine yönelik bir cinsel dürtüden başka bir şey değil midir? Biz bilinçli olarak ötekini arzuladığımızı söylerken tam olarak neyi dile getirmek istiyoruz? Aşk özünde bir yanılsama ya da yalandan başka yüce bir duygu mudur?

Aşk hakkında ilk kez felsefi bir görüş dile getiren Platon'un kadim mitik bir öyküden yola çıkarak iddia ettiği gibi; başlangıçta çift cinsiyetli, önde ve arkada gözleri olan, dört ayaklı, güçlü ve erotik hazlar açısından ötekine ihtiyaç duymayan insan türünün Zeus'un hışmına uğrayarak ikiye bölünmüş, güçten düşmüş, yarım yaratıklar olarak birbirlerine muhtaç ve sürekli olarak öteki yarısını tamamlamak üzere karşı cinsi arayan bir yaratık mıdır? Bu arayışın adına aşk mı diyoruz?

Sevgi filozofu Erich Fromm'un öne sürdüğü gibi aşk, yalnızlığa tahammül edemediğimiz ve sürekli güvenlik ihtiyacından dolayı ötekiyle birleşmek isteğimizden mi kaynaklanıyor? Tutkulu romantik aşka olan ihtiyaç aslında tek başına varoluşu taşıyamayan kişilerin bulduğu yalancı bir sığınak mı? Sanskritçe kökenli "Love" sözcüğünde dile gelen seni seviyorum derken aslında bir yalana başvurup "Seni arzuluyorum" mu demek istiyoruz?

Büyük bir tutkuyla çekildiğimizi hissettiğimiz ötekine olan arzu gerçekten de sadece bir yalandan mı ibarettir?

Tüm bu sorulara akademik psikolojinin bilimsellik değeri olmaması gerekçesiyle uzak durmasından doğan boşluğu sadece sanat ve edebiyatın doldurmasını beklemek zorunda mıyız?

Freud'un yetiştirdiği ve modern zamanların en akıcı dille psikanalitik buluşlarını ifade eden ve özellikle aşk hakkında kuşatıcı bir öğreti geliştiren Theodor Reik'ten hareketle bu sorulara cevap vermeyi, yine onun akıcı üslubundan yararlanarak tartışmaya açmayı deneyeceğim.

Aşk bitkisinin yetiştiği mümbit toprağın doğası nedir?

Reik, aşkın nasıl bir yaşantı olduğunu anlamak için aşka tutulmadan önce yaşamakta olduğumuz ruh haline göz atmak gerektiğine işaret eder ve aşkın belirmesinden önce insanın iç dünyasında neler olup bittiğinin araştırılmasının önemini ısrarla vurgular. Kim âşık olur? Ve neden âşık oluruz?

Bir kişinin nasıl, ne zaman ve hangi koşullar altında âşık olduğu; onun nasıl bir insan olduğuna, içinde bulunduğu ruhsal duruma, yaşamakta olduğu çatışan eğilimlerin ve arzuların gücüne ya da zayıflığına bağlıdır. Aşk öyküsü diye bir şey yoktur. Aşk, bir büyük öykünün içinde bir küçük öyküdür.

Yaşamın normal ritmi, genellikle, kişinin kendisinden duyduğu hafif bir hoşnutlukla, kişisel eksikliklerin ve yetersizliklerin bilinmesinden doğan hafif bir hoşnutsuzluk arasında salınıp durur. Kendi kendinden tam anlamıyla hoşnut olmak ve mutluluk neredeyse istisnadır. Mutluluk duygumuz çoğu kez kendimiz ve doğal olarak başkaları için yarattığımız bir sis

© CEM DEMİREL

© CEM DEMİREL

perdesidir. Bunun içinde bir yerlerde kendimize karşı kalıcı bir huzursuzluk, hoşnutsuzluk ve biraz da kendini beğenmeme duygusu vardır. Reik, bu hoşnutsuzluk duygusunun artmasının kişiyi özellikle "âşık olmaya" yatkın kılacağını iddia eder.

Kendinden duyulan hoşnutsuzluk içindeki erkek ya da kadın, daha derin bir çukura düşmemek için "âşık olur". Âşık olan kişide her şey yolunda gitmektedir, ama âşık olmak üzere olan kişide her şey yolunda değildir.

Aşk, kendinden hoşnut olmama durumundan kaynaklanıyorsa, bu durumda olduğunu bildiğimiz bunca insan neden âşık olmuyor? Cevap: aşkın bu rahatsızlığı durduracak ya da engelleyecek yollardan yalnızca biri olduğudur. Doyumsuz ve mutsuz insan "nefrete" de kapılabilir. Bu, kendilerinden daha hoşnut olan başkalarına karşı düşmanca duygular beslemek demektir. Kişi, kendine karşı hoşnutsuzluğunu başkalarından hoşlanmaya dönüştürebilir. Başka olasılıklar daha da umutlandırıcıdır. Kişi, ruhsal sıkıntısını yok eden ya da hafifleten ve ona özgüven ve özsaygı veren bir işi/görevi başarabilir. O zaman, o da kendinden beklentilerini azaltabilir. Aslında, ego'nun içindeki hoşnutsuzluğun ağırlaşması bu istek ve beklentilerden ötürüdür. Peki neden beklentilerimizi azaltarak kendi hoşnutsuzluğumuzu gidermeyiz? Gurur bunun en önemli nedenidir.

Aşk, egonun acı çektiği bilinçdışı hoşnutsuzluktan kurtulmanın tüm özelliklerine sahiptir; ya da daha iyisi, aşk bir iyileşme girişimidir. Hedeflenen sonuç iyileşmedir ama buna her zaman ulaşılamaz. Mutlu bir aşk, girişilmiş olan tedavinin başarılı olduğunu gösterir. Tehdit edici olan ve önlemi başarısızlıkla damgalanan tehlike, içsel hoşnutsuzluğun artmasıdır. Dolaysıyla, bizi aşka doğru iten şey, içsel hoşnutsuzluktan kurtulma, kaçma çabasıdır. Bu, başlangıçtaki kusursuz olma çabasının yerini alır ve hırsla ilişkilidir. Âşık olmak bu esinlenmeyi gerçekleştirir ve bu bir başarı olarak hissedilir.

Âşık olmadan önceki kaygılı ve huzursuz ruh halimizin daha derinlerdeki kaynağı, kendimizden beklediklerimizi karşılamaktaki başarısızlık hissidir. Çoğu zaman bilinçli farkındalığımızdan kaçan bu derinlerdeki yetersizlik ve verimsizlik duygusu, kimi zaman kaynağı net olarak bilinemeyen müphem bir hüzün ya da keder olarak da yaşanabilir.

Eğer kendimize karşı dürüstsek, kendimizden, fiziksel ve zihinsel yeteneklerimizden, başarılarımızdan ve yaşam tarzımızdan nadiren hoşnut olduğumuzu kabul etmeliyiz. Zihinlerimizde, aslında olduğumuz kişinin yanı sıra, olmayı arzu ettiğimiz kişinin de bir resmi vardır. Daha yakından baktığımızda, bu resme ne kadar uymadığımızı acımasız bir açıklıkla görürüz. Bu resim ego idealimizdir. Bu Freud'un süperego teriminden daha az soyut

ve daha kullanışlıdır.
Kendimizi idealleştirdiğimiz bu resmi çeşitli zamanlarda farklı olarak ele alırız. Bazen ona karşı baş bile kaldırırız; ama çoğu zaman, özellikle gençliğimizde ona hayran hayran, sevgiyle bakarak saatler harcarız ve onu en değerli gizli hazinemiz olarak saklarız. Öte yandan, görüntünün kendisi bize soğuk ve çoğunlukla kınayan gözlerle bakıyor gibidir. Onun bize karşı tutumunda ancak nadiren hoşnutluk ve kabullenme görürüz. Bazen bu görüntüye benzediğimize kendimizi inandırmaya çalışırız, ama aynı zamanda gerçek kişiliğimizin yarattığımız figüre uymadığını biliriz. Bu kurgusal benlik, olduğumuz erkek ya da kadın değil, olmak istediğimiz kadın ya da erkektir.
Ego idealimizi oluştururken gerçek hayatımızdaki rol modellerinden ve özdeşim figürlerinden yararlanırız kuşkusuz.
Bu ego modellerinin merkezi olan figürler canlıdır, oysa ego idealinin kendisi hem gerçek, hem hayal, gerçeklik ve hayal gücünün garip bir ürünüdür. Onda, yaşayan insanların nitelikleri çok abartılı bir hale gelmiştir; kişinin olumsuz yanı çıkartılır ya da ihmal edilir ve başarılar yüceltilir. Bu, daha sonra bir aşk nesnesine yüklediğimiz idealleştirmenin başlangıcı gibidir.
Aşk, ego idealimizden çok uzak olduğumuzu, arzularımızı gerçekleştirmenin çok gerisinde kaldığımızı fark ettiğimiz bir durumda çıkagelir.
Bu düş kırıklığından kaynaklanan ruh hali -eğer çok derin bir umutsuzlukla beraber değilse- kişiyi her şeyden çok âşık olmaya hazırlar. Aşk başka bir arzunun, kişinin kendini gerçekleştirme yönündeki çabalarının, ego idealine ulaşma yönündeki faydasız dürtünün ikamesidir. Bu itkinin doyuma ulaştırılmaması aşkı mümkün kılar, ama aynı zamanda aşkı zorunlu da yapar, çünkü egonun içindeki gerilim artar.
Ego idealinin gerçekleştirilmesi kişiyi kendi durumundan memnun ve kendi kendine yeterli kılar ve içsel sıkıntıyı yok eder. İçimizdeki bu ısrarcı sesi sonsuza kadar susturabilseydik, belki de aşksız ama huzurlu bir hayat sürerdik.
Aşk efsaneleriyle büyüyen "uygar" ve" kültürlü" insanlar için bu neredeyse imkânsızdır. Dolaysıyla aşk, aslında ikinci en iyi seçenek, ego idealine erişememiş olma durumunu dengeleyici bir yoldur. Ne var ki bu narsisizm kuramının ileri sürdüğü gibi, özsevgi değildir. Hatta bu durum kendinden nefret etmeye daha yakındır. Kişinin kendi içinde hiçbir zaman ulaşamayacağı ego idealine olan sevgisidir.
İçimizdeki tanınma arzusu hiçbir zaman ölmez. Hayallerimizde hepimiz takdir edilmek ve hayran olunmak isteriz; bu hayallerde ego idealimizi gizlice cilalar ve parlatırız. Aşk da diğer başarılar gibi ruhsal bir başarıdır. Bu nedenle ilk aşk nesnesi, hayallerimizde canlandırdığımız yüceltilmiş egodur. İkincisi, arzulanan bu imajın gerçek bir kişide somutlaşmasıdır. Yaşayan figürler tarafından uyarılan ego ideali, dış dünyada aşk nesnesinde aranıyor ve bulunuyorsa, bu, dolambaçlı yoldan eski şekle bir geri dönüştür.
Birbirlerine âşık olan insanlar ego ideallerini değiş tokuş ederler. Birbirini sevmek demek, ötekinde kendi idealini sevmektir. Eğer bu hayal orada olmasaydı yeryüzünde aşk olmazdı. Aşkla birlikte ego idealimize yaklaştığımızı duyumsarız. Bu bakımdan aşkın ancak belirli bir kültür düzeyinde ya da kişilik gelişiminin belli bir evresine ulaştıktan sonra mümkün olduğu söylenebilir.
Bir kişiyi ulaşılmaz ego idealinin yerine koyduğumuzda maşuk, gerçekleştirmeyi arzuladığımız kendimizle ilgili tüm yanılsamaları astığımız bir askı işlevi görür.

Aşka geçiş

Bir kişiye âşık olmak için ona hayran olmamız gerekir. Nesnede neye hayran olduğumuzu her zaman açık seçik olarak tanımamız gerekmez, bağlandığımızı ve büyülendiğimizi hissederiz. Başlangıç aşamasında hayranlık, aşk için elzemdir. Her hayranlığın aşka yol açması doğal olarak gerekmez.
Aşktaki hayranlık, kişiyi aşk nesnesine kıyasla küçülten, önemsiz ve değersiz kılan bir hayranlık türüdür. Aynı zamanda, maşuk gibi olma ya da onu elde etme isteklerini harekete geçirir; ya benzer niteliklerle bezenilecek ya da onun gibi bir kişilik elde edilecektir. Bu, büyük bir saygı duyma ya da hürmet etme değildir, diğer takdir etme türlerine benzemez. Kışkırtıcı, hatta endişe verici bir doğası vardır. Yalnızca heyecanlandırıcı değil; esinlendirici olmakla kalmaz aynı zamanda rahatsız edicidir. Başka bir deyişle, bu şekilde ancak onun gibi olmayı ya da bizim olmasını istediğimiz bir kişiye hayranlık duyarız. Bunlar bu hayranlığın rastlantısal, ikincil özellikleri değil, onun temel niteliklerdir.
Hayranlığın içinde açgözlü, paylaşmacı olmayan, aynı zamanda ters, kafa tutucu, hatta diş bileyici bir şey vardır. Bu ipin ucunu bilinçdışı süreçler âlemine kadar izlediğimizde, orada imrenme ya da kıskançlık olarak adlandırılan bu duyguyu buluruz. Başka bir deyişle, aşk nesnesine karşı duyulan bu hayranlığın tersi ya da yanlış olan yanı imrenmedir.
Aşka geçmeye hazır olan kişi, kendisinden hoşnut olmadığını ve eksikliklerini derinden hissettiği, olmak istediğini olamadığı ya da başarmak istediğini başaramadığı bir ruh hali içindeyken, olmayı ve başarmayı istediklerinin tipik bir örneği olan bir kişilikle karşılaşılır. Onda pek çok şey vardır. O, çoğu zaman her şeye sahipmiş gibi görünür. Bu hayranlığın içinde bir parça kin, istemsiz bir karşı çıkış bulunmaz mı? İşte bu hayranlık içinde imrenme açık bir şekilde yer alır.
Aşkın psikolojik öğelerinden biri olan hayranlığın ya da imrenmenin, ki bu aşkın gelişmesinin bilinçdışı, olmazsa olmaz koşuludur, iki önemli niteliği vardır.
Hayranlık, tüm kişiliğe, nesnenin doğuştan gelen tüm özelliklerine yöneltilmiştir veya o kişi gibi olma ya da o kişi olma isteğiyle sonuçlanır. Yalnızca bu kısıtsız, içten hayranlık içinde imrenme bilinçdışında bulunur. Bu tür bir hayranlık içindeyken kişi, olumsuz yanını, insana özgü zaaflarını ve hatalarını göremez. Bu önemsiz nitelikler bizi rahatsız etmez, çünkü nesnenin üstünlüğüyle büyülenmişizdir. Ergenlik çağındaki erkekler ve kızlar, böyle bir büyülenmeyi çoğu zaman kahramanlarının olağanüstü bir başarısı ya da üstün bir özelliği için hissetme eğilimindedirler.
İmrenme yalnızca aşka dönüşmekle kalmayabilir, nefret etmekle ve şiddetli düşmanlıkla da sonuçlanabilir. Bu, bilinçli imrenme ve kıskançlık durumuna da gelebilir. Bu durumda kıskançlık bilinçli ya da bilinçdışı bir bastırmayla denetim altına alınabilir. Özellikle, eğer kişi kendisinin

başka niteliklerinde ya da başarılarında avuntu bulursa, zamanla kıskançlığın azalabilmesi ve yok olması mümkündür. Böylelikle, bir teselli mekanizması, bu hoş olmayan çaresizce yenilgiye uğrama duygusunun üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Bu imrenmeyi alt etmenin başka bir yolu da, burada ele aldığımız aşktır. Bu tür imrenme aşkın bilinçli bir öğesi değildir ama aşkın oluşumundan önce gelmesi zorunlu olan en önemli faktörlerden biridir.

Gerçekten de birçokları için bu çok şaşırtıcı ve hayret vericidir; seveceğiniz bir nesneye ilk duygusal yaklaşımımızın bir tür imrenme ya da kıskançlık olması. Ama bu tür duygular tümüyle bilinçdışıdır. Aşk bir kez ortaya çıkınca, bu geçici bilinçdışı imrenme ve kıskançlık duygularının yok olduğunu unutmayalım. Tamah eğilimi artık yoktur. İmrenme, aşkın ruhuna tümüyle yabancı ve ondan çok uzak bir duygudur. Ama bu zaten aşkın başarısıdır.

Reik'e göre aşk, imrenme ve düşmanlıktan doğmak zorunda değildir. Bilinçdışına bastırılmış bu duygular için başka eylem alanları vardır. Bunlar derin sevginin bilinçdışı ikramiyeleridir. Başka bir deyişle, eğer nefret edemezseniz, sevemezsiniz; ısıramazsınız, öpemezsiniz; lanetleyemezsiniz, kutsayamazsınız. İyi nefret edemeyen iyi âşık olamaz.

Bu güçler arasındaki denge çok hassastır; birinden diğerine geçiş kolaydır. Aşk, düşmanlığı yalnızca yüzeyde dışlar, gerçekte onu içine alır. Aşkın tersi düşmanlık değil kayıtsızlıktır ve ondan aşka geçiş, kin gütme ve gücenmeden geçişten daha güçtür. Bir kişiden nefret ettiğinizi düşündüğünüz zaman âşık olma tehlikesi geçmiş değildir. Bir kadında fettanlık ya da şirretlik gördüğünüz zaman ya da düşüncelerinizde bir erkeği sahtekâr ve kaba saba olarak nitelediğinizde bile âşık olma tehlikesi orada olabilir. Bir kadını ya da erkeği, kalıcı olarak, başkalarının gördüğü gibi gördüğünüz zaman tehlike geçmiştir. Bir erkek şeytan gibi çekici kalabilir, ama sıradan bir kişi olarak kalamaz.

Eski ve yanlış aşk anlayışımız bize mutsuzluk getirir ve genç olduğumuz sürece bize çok acı çektirir. O dönemde, bazı sevdiğimiz kişilere karşı içimizde uyanan gücenme ve nefret duygularının

varlığına tahammülümüz çok azdır. Birkaç dakika için bile olsa, böyle bir duygunun güçlü sevgimizin yanında olma hakkı olmadığını düşünürüz. Böylesine istenmeyen misafirin belirmesinin, aşkımızı ciddi bir tehlikeye sokmasından korkarız.

Bu hatalı izlenim, sevgi ve aşk hakkındaki yanlış düşüncemizden ve gizli kibrimizden, kendimizi pek çok zaafı olan insanlardan üstün görüşümüzden kaynaklanır. Kişinin kendi kırgınlık ve düşmanlık hislerine karşı bu denli hoşgörüsüz olması, gizli bir kibri ve abartılı bir gururu açığa vurur.

Aşkın henüz yerleşmediği hazırlık döneminde ego, bizi rahatsız eden, sıkan, sorun çıkaran ve sinirlendiren ama bir yandan da hoşlanılan ve hayranlık duyulan, tam bir davetsiz misafir olarak gönül hanemize tasallut eden, sevilen ve nefret edilen kişinin imajını kovmaya çalışır. Ego bu imaja saldırır, her düşünceye egemen olma, her duyguyu yönlendirme ve tüm iç dünyayı değiştirme tehdidinde bulunan bu yeni gaspçıyı kovmak

ister. Eğer bu fikir ya da ideal dışarı itilmezse, onun bizi ve sahip olduğumuz her şeyi ele geçireceğini belli belirsiz sezeriz. O, totaliter bir biçimde ruhumuzu yönetecektir.
Egonun duygusal bağımsızlığı tehdit edilmiştir ve davetsiz misafiri dışarı atmak için ego özgürlüğünü büyük bir enerjiyle savunmaya hazırdır. Saldırı, aşk nesnesinin üstünlüğünü elinden almak, onun imajına leke sürmek, imajının tüm çirkin yanlarını ön plana çıkarmak ve onu yıkmak için yapılmıştır. Çoğu durumda bilinçli egomuz, bütün şiddetiyle hüküm süren savaştan habersizdir.
Davetsiz misafir kolayca dışarı atılamaz. İmaj, kazandığı toprağı inatla savunur. Bizde hayranlık uyandıran ve gıpta ettiğimiz üstün nitelikleri ve Tanrı vergisi özellikleri sarsılmadan durur. Artık bu nesne ya dışarı atılmalı ya da içe katılmalıdır (introjection-incorporation). Aksi takdirde ruhumuza artık sahip olamayacağımızdan korkarız. İçimizdeki bu nesne imajına karşı öfkeli saldırı, ani bir başkaldırı ya da uzun süreli bir mücadele şeklini alabilir.
Eğer aşk nesnesinin bu gaspçı imajı egonun içindeki durumunu pekiştirmemişse bu imajı başımızdan atma girişimi başarılı olabilir. Bu durumda aşk gelişmez. Ego, sanki bilinmez bir tehditten kurtulmuşçasına bir süre için rahatlama duyar. Sonra eski doyumsuzluk, yetersizlik geri döner, kişinin içindeki rahatsızlık yeniden belirir. Ego ölüm kalım mücadelesinde bağımsızlığını kurtarmıştır, ama kişi kendisini yalnız ve terk edilmiş gibi hisseder.
Süreç eğer kayıtsızlık ve beğenmemeyle sonuçlanmazsa ne olur?
Aşka ve şefkate dönüştüğünde önceki olumsuz hisler ne olur?
Psikolojide ve psikopatolojide iyi bilinen bir savunma mekanizması olan karşıt-tepkiler oluşturma (reaksiyon-formasyon) devreye girer. Yoğun bir duygunun dengeli makul bir duyguya dönüşmesinden ziyade tam karşıtına dönüşmesi gibi, aşk gerçekleştiğinde tıpkı manik coşkunun ağır bir depresyonu izlemesi gibi, sevilen kişiye yönelik tüm olumsuz duygu ve düşünceler silinir, daha doğrusu bilinçdışına sanki hiç enerjileri kalmamışçasına bastırılır.

Âşık olduğunun farkına varmak, karanlık bir labirentte bir köşeyi dönüp çıkışı karşısında bulmaya benzer. Bundan doğan deneyimin, duygusal yaşamda çok az benzeri vardır. Dinde, kurtuluşun kesinliği bununla kıyaslanabilir. Bu duygu, gerçekten inanan kişiye buna benzer bir iç huzuru, kesinlik ve özgüven verir. Tanrı gibi, sevilen kişi de devasa boyutlara yükselir, ego ise küçülür ve kaybolur. Ya da ego, bu daha büyük egonun içinde erir, onun içinde ve onunla büyür. Eski inançsızlıktan, eski bozgunculuktan kalıntılar çok azdır. Bunlar ara sıra ortaya çıkan, kişinin nesneye layık olmadığı korkularıyla sınırlanmıştır. Kibir ve gururun yerini alçakgönüllülük almıştır. Hayali olarak âşık burada sevgilisiyle yer değiştirir ve sevgilisinin onda neyi sevdiğini ya da neyin sevilebilir olduğunu göremez. Bunun dışında, âşık kendisine güvenir ve cesaret doludur. Salt maşukun aşkına layık olmak üzere, olduğundan daha zeki, soylu, daha yetenekli olmak ister. Âşık, sevilmeye layık olduğundan ötürü değil, layık olmadığı halde sevildiğini hisseder. Aşk nesnesini mutlu etmek için büyümek ve daha olgun bir insan olmak ister.
Mucize, imgelemde ortaya çıkmaz. Âşık artık farklı bir insandır. Bir kadının âşık olmadan önceki ve sonraki haline bakınız. Hiçbir güzellik salonu bu etkiyi yaratamaz. Daha önce âşık olmamış ama şimdi birine delicesine tutulmuş bir adama bakınız. Duruşu dikleşir, genç görünür, kendisine daha çok güvenir. Onda mutluluğun coşkulu canlılığı vardır. Âşık olduğu zaman kişi kendisini dünyanın tepesinde gibi hisseder, sanki başına hiçbir kötülük gelmeyecektir. İnsanın içinde sanki gizli bir ışık yanar, bu yalnızca tutkunun ateşi değildir. Âşık, Eros'un amansız sapanları ve okları karşısında kendini dokunulmaz hisseder. Yerinde duramaz. Bu hayatını dolu dolu yaşamakta olduğu duygusundan kaynaklanır. Kendisini yeniden doğmuş gibi hisseder; yeni yaşamı öylesine sevinç ve güç doludur ki, yürümez, adeta havalara uçar. Kişi, aşktan önceki doyumsuzluk ve uyumsuzluk halinde onu avutabilecek ve güvenini artıracak bir yaşam felsefesi arar. Ama âşık olduğunda artık buna gerek kalmaz.

Aşkta hiçbir şey yeni doğmuş değildir. Aşk kişinin yaratılıştan gelen doğasını değiştirmez ama gizli yeteneklerini geliştirebilir ve kişinin iyi yanlarını ortaya çıkarır. Dante, Beatrice'le ilk karşılaştığında "Imcipit Vita Nouva" (Yeni Yaşam Başlıyor) derken psikolojik açıdan haklıdır.
Bu nasıl olabilir? Tüm gelişim için psikolojik bir hazırlık olan tatminsizlik duygusu kişinin varlığını değiştirmeyi, kişiliğinden kurtulmayı ve bir başkasına dönüşmeyi istemesine yol açmıştı. Aşk bu arzuyu gerçekleştirmiştir. Aşk, egonun ağır yükünü ondan almıştır. Bu büyülü dönüşüm yoluyla kurtarılma gerçekleşmiştir. Âşığın duygusal durumu, Tanrı'da huzuru bulmuş, çatışmalarını ve yazgısını Tanrı'ya emanet etmiş kişinin derin içsel tatminine benzer. Kendimizdeki her derin değişiklik bizim için dış dünyayı da değiştirir. Bizimle birlikte dış dünya da değişir. Bir dini gerçekten içtenlikle kabul ettiğiniz zaman her şey yeni bir anlam kazanır, Tanrı'nın yarattığı her şeyde bir güzellik ve mucizevi zarafet görülür. Aynı şekilde, âşık olduğumuz zaman, herkesi ve her şeyi yeni bir gözle görürüz. Herkes ve her şey yeni bir saygınlık kazanır. Herkes dost görünür, her şeyin gizli bir anlamı varmış gibi hissederiz. Artık içimizde varlıklara karşı kayıtsızlık yoktur. Aşkta bulunan mutluluğun özü; başa dert hatta bazen suçlayan, yargılayan kısaca kavgacı ego idealinden kurtulmak, maşukta somutlaşan idealini yeniden bulmak ve egonun zorbalığının askıya alınarak yükten kurtulmuş olmak durumunun verdiği hazdır. Sevgilide bulunan ikinci ego, bir ikame ya da kişinin gerçek benliğinin bir devamı değil, onun bir uzantısı, genişlemesi ve zenginleşmesidir. Âşık olduğumuzda ego ideali kaybolur. Tüm ışınlar sevilen kişinin üzerine odaklanır. Ego kabuğunu kırmıştır. Âşık bazen bunun bir rüya olduğunu, gerçek olamayacağını sanır.
Kısacası, Ben ve Sen'in kaynaştığı "barışçıl bir anlayışla" ego kendini gerçekleştirmiş ve tamamlamıştır. Burada, iki bireyden tek bir birey yapan mucize, en yüksek düzeydeki sahiplenme duygusudur.
Kısacası aşk, ister bir yanılsama ister bir yalan olarak algılanmış olsun, ruhsallığımızı çoğaltan, genişleten ve dünyayla barışıklığımızı geçici de olsa sağlayan bir yaşam sevinci olarak sahip olduğumuz çok değerli bir yaşantıdır.

Ahmet Tamer AKER

İyi, kötü, çirkin; yalan

Ömrümüz; öykülere son, şüpheye açıklık, sorulara yanıt, belirsizliğe düzen aramanın yalansaması ile geçer. Amaç, yaşamda anlamlı ve huzurlu bir iyilik hali yaratmaktır.

Başlık Sergio Leone'nin "İyi, Kötü ve Çirkin"ine bir atıftır. Bu atfı yaparken, Ennio Morricone'nin müziğini de kısık bir ıslık sesiyle anmadan geçmek olmaz. Ama bu ıslık bundan sonra yazılacaklarla ilgisi olmayan bir eylemdir. Yarattığı hissiyatın da benzemesi gerekmez. Mesele biraz yalan olduğu için, iyisi ve kötüsü ile yalanı konuşma meselesidir. Yoksa "yalanın iyisi de olmaz kötüsü de" kestirimciliği değildir. Tam kötüyü kalemim az yazdığı için yalanı başka bir açıdan değerlendirme uğraşı olacaktır. Yani "kötü"-az yer tutacaktır. Kötü ve yalan konusuna kısıtlı olanaklarla girilecektir. Yani kötücül yalanlar bu yazının dışında kalacaktır diye anlamak lazım. Yoksa bunlar vardır... İnsanların gözlerinin içine baka baka söylenmektedirler. Ekmeğinden

çaldığınız halde "göz göre göre" derler ya, öyle söylenmektedir. Acıdığı bilindiği halde, ruhundaki yaranın tam üzerine parmağını basıp kanırtarak söylenmektedir. Bütün değerler ve geleneklerin o hoş sedasına rağmen, o güzellikleri yok sayan bir şekilde tekrar tekrar söylenmektedir. Öyle bir coşku ve enerji halidir bu. Sanki güneşten beslenir dense olmaz, güneş başkadır, buna mecra olmayacak bir anlamı vardır bizim için. Kötü ve kötücül kendi kendisini besler, kendisinin mayasıdır. Kendini üretir. Rivayete göre kendini de tüketir aynı zamanda, ama tüketimi sonuna kadar izlemeye gerek yoktur. Kendi haline mayası ile bırakırsınız. Bırakma dışında başka şansınız da yoktur zaten, "o kötü pınar"dan beslenmiyorsanız yarıda kalırsınız... Siz yapamazsınız yani. Ayak uyduramazsınız, yüreğiniz el vermez, zihniniz yetişmez. O ise tüm bunları bütün ayrıntıları ile, en yakıcı şekilde düşünür ve insan boşluğunu arar. Geçirdiği yılların kendisinde yarattığı insaniyeti dışlayarak acıtmak için uğraşır. Yalandan beter eder. Habistir, hasettir... İçimiz sıkıldı, bu noktada bu kadar kötülükten dönelim artık, bize göre biraz sapa buralar, kendi yolumuza bakalım, yoksa ayın karanlık yüzünden çıkamayacağız.

Gorili görmemek üzerine

1999 yılında, Marmara depremlerle sarsılırken, Simons ve Chabris tam olarak "aramızda olan gorilleri" yayınlarlar. Mekân ya da çekimin yapıldığı set Harvard Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nün bir katıdır. Siyah ve beyaz tişört giyerek iki takıma ayrılan öğrenciler birbirleriyle basket topu ile paslaşmaktadırlar. Çekilen kısa film, hatta çok kısa, bir dakikadan az, gönüllülere izlettirilmiştir. İzleyicilerden beyaz tişörtlü oyuncuların attıkları pasları içlerinden saymaları istenmiştir. Film bittiğinde ise izleyicilere pas sayısı sorulur, yani mutlu son yoktur. Yalnız küçük bir ayrıntı vardı; tüm o dar alanda kısa paslaşmalar yapılırken goril kostümü ile bir kız öğrenci, takımların tam ortasından, üstelik göğsünü de yumruklayarak geçer. Sonra izleyicilerle görüşülürken "Oyunculardan başka bir şey gördünüz mü?" sorusu sorulur ve yarısı gorili görmezler. İnsanların yarısı gorili fark etmez, hayırdır inşallah... Bu hayrı şöyle yorumlarlar; "İnsanların bir şeyleri gözden kaçırması önemli bir mesele ama insanların neyi gözden kaçırdıklarını anlayınca uğradıkları şaşkınlık daha çarpıcı". "Pes artık!" fenomeni yani...

Çal Kemancı

2008'de Washington Post'tan Gene Weingarten, kemancı Joshua Bell'in yardımıyla gerçekleştirdiği deneyle Pulitzer Makale Ödülü'nü kazanır. Bell'le ilgili bir dipnot; dört yaşındayken duyduğu şarkıları paket lastiği ile çalarak psikolog olan ebeveynlerini şaşkına çeviren bir çocuklukla müzik yaşamına başlamıştır denebilir. Bir cuma sabahı "Büyük Bell" 3 milyon doların üzerinde değeri olan Stradivarius kemanını alıp şehrin en işlek metro istasyonlarından birine gider ve para atılması için keman kutusunu önüne açıp çalmaya başlar. 43 dakikalık icrasını bin kişi önünden geçmesine karşın yedi kişi dinler. Bell bu küçük konserden sadece 32 dolar kazanır. Makale aslında modern toplumda güzelliğin ve sanatın takdir edilmemesi ile ilgili olmasına rağmen Chabris ve Simons yazarların bir yanılsamaya kurban gittiğini belirtir. Oysa bir ayakkabı boyacısı doğru saptamayı yapmış ve durumu; "İnsanlar önlerine bakıyor. Kendi işine bak, gözlerin önde olsun" diye açıklıyordu. İşe koşturan insanların Bell'in müziğini bile fark etme olasılıkları çok düşüktü. İnsanlar zihinlerinin bir parçası olan dikkatlerini belirli bir konuya odakladıklarında, beklenmedik bir şeyi görme olanakları çok düşüktür. Günlük hayatın ahval ve şeraiti içinde hoş bir müzik bile ıskalanabilir.

"İngiliz Hasta"

1996 yılları idi sanırım. Gözaltında iken çeşitli işkence yöntemlerine maruz kalan bir erkek kendisini en fazla etkileyen durumu yabancı cisim kullanılarak yaşadığı tecavüz olarak belirtiyordu. "Erkeklik" tasavvurunun önemli ölçüde etkilenmesi sonucu yakın duygusal ilişkilerden dahi kaçar olmuştu. Kadınlara yaklaşma ve hissetmeyi engelleyen bir örtü meselesi olarak adlandırabiliriz. Üzerinde konuşabileceğimiz pek çok konudan birisi duygusal bağlanma, aşk, sevda gibi durumlardı. Tüm bu konuşmalara zemin hazırlaması için o yıllarda gösterimde olan "İngiliz Hasta" filmini izlemesini önermiştim. Görüşmede filmdeki duygusallığı, bu duygusallığın kendisi tarafından nasıl algılandığını ve kendisini nasıl etkilediğini paylaşmayı düşünürken, o masaya bambaşka bir tema bıraktı. Filmde işkence sahneleri vardı dedi ve ben bu sahneleri hatırlamıyordum. Ona Bell'i dinlettirmek isterken, ben gorili görmemiştim.

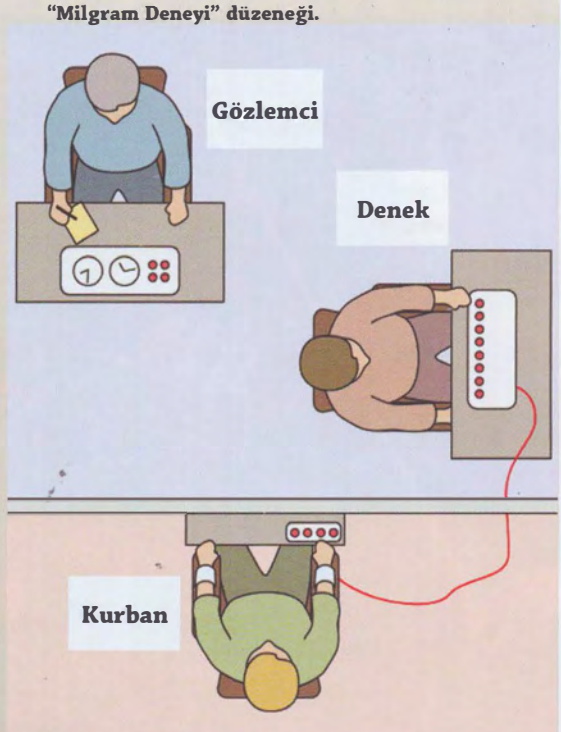

Joshua Bell

Milgram bildiriyor

Yazı biraz şiddetlendi sanırım ama devam edelim... Milgram deneyi, insanların erk (otorite) sahibi bir kişi veya kurumun isteklerine, kendi vicdani değerleriyle çelişmesine rağmen itaat etmeye ne ölçüde istekli olduklarını ölçme amacını güden bir deneyler dizisinin genel adıdır. Aslında bu girişle beklentilerinizi, beklentilerinizle ilgili algılarınızı ve algılarınızla ilişkili değerlendirme ve yorumlarınızı baştan etkilediğimi düşünüyorum. Her neyse, deneyde denekler ilanla ulaşılan 20-50 yaş arasında, değişik eğitim düzeylerinden olan erkeklerdir. Cinsiyet şansızlığı diyelim. Deney gözlemcisi "önlüklü" bir biyoloji öğretmeni. İşbirlikçisi ise kurban rolünü üstlenen bir muhasebeci. Bu işbirliği meselesi katılımcıdan gizlenir, üstelik kurban rolünü oynayan kişi bir denek olarak tanıtılır. Ve katılımcı baktığı zaman gözlemci ile deneği görür. Artısı gözlemci "önlüklüdür" ve deneyin "bilimsel bir amacı" vardır. Deney gözlemcisi, "öğrenmede cezanın etkisi"ni araştırmaktadır. Gözlemci iki deneğe (yalancı olan denek de dahil) birinin tesadüfen öğretmen, diğerinin ise tesadüfen öğrenci rolünü üstleneceğini belirtir. Rasgele verdiği kâğıtların ikisinde de "öğretmen" yazmaktadır. Böylece katılımcının tek yazgısı öğretmen olmaktır. Sonra, öğretmen ve öğrenci birbirlerini duyabilecek ancak göremeyecek odalara alınır. Öğretmene elektrik şokunun ne mene bir şey olduğu düşük dozda tanıtılır, sonra da belirli sözcük çiftlerini öğrenciye

"Milgram Deneyi" düzeneği.

öğretmesi istenir ve öğrencinin yanlış cevaplarında giderek artan elektrik şokları vermesi de eklenir. Bilimin selameti için bu gereklidir... Üstelik katılımcı denek, öğrencinin gerçekten bu şoklara maruz kaldığını düşünmektedir. Yani aldatıldığının farkında değildir. Diğer kurban ise duvarları da yumruklamak dahil her türlü rolü yapar, utanmadan. Öğretmen bırakmak istediğinde ise gözlemci devam etmesi yönünde güvence verir, rica eder, yetmezse devam etmek zorunda olduğu vurgular. 40 denek öğretmenden 26'sı vicdani bir rahatsızlık hissetseler bile en yüksek dozu uygularlar. Bu deney üzerine çok laf edildi. Sıradan insanların çeşitli durumlarda, elbette yalan ve algıların da katkısıyla, nasıl şiddet uyguladıkları tartışıldı. Diğerlerinin ise niye uygulamadıkları üzerinde duruldu. Erich Fromm, uygulamayanların varlığının ve öneminin altını kalın çizgilerle çizdi. Bu dört örnekten yola çıkarsak insan zihninin iyi (Bell, aşk), kötü (şok) ve çirkin (goril) yalansamalarından çok çektiğini, hatta biraz daha zorlarsak bu yalansamaların hepten kötücül yalanlarla da ilişkili olabileceğini anlayabiliriz. Zihin bir ihtiyaca binaen böyle bir durum üretiyorsa dayanaklarını araştırabiliriz. Dayanağı çok olan bir duruma, üstelik konu beyin ve zihinse, yine biraz dar bir açıdan bakmayı deneyebiliriz.

Pi'nin halleri

Piscine Molitor Patel, 2001 yılında Yann Martel tarafından kaleme alınan, 2012 yılında ise Ang Lee'nin sinemaya uyarladığı "Pi'nin Yaşamı" adlı eserin kahramanıdır. Hatice Turan'ın anlatım ve sunumundan esinlenerek öyküyü yazmak isterim. Pi başlangıçta karşımıza 38 yaşında, Hint asıllı, evli, bir çocuk sahibi erkek olarak çıkar. Kanada'da yaşayan bir Hindu, Hıristiyan ve Müslüman'dır. İlahiyat ve hayvan bilimleri eğitimi görmüştür. Doğumundan 16 yaşına kadar babasının işlettiği hayvanat bahçesinde yaşar, hayvanlarla münasebeti budur. Renkli bir çocukluğu vardır, 10-16 yaşlarında üç dinle tanışır ve üçünü de kabul eder. Ailesi, Pi 16 yaşındayken politik nedenlerden dolayı Kanada'ya göç etmek zorunda kalarak, maaile ve hayvanlarıyla birlikte Japon yük gemisi ile büyük bir yolculuğa çıkar. Gemi Pasifik Okyanusu açıklarında batar. Apar topar bir filikaya binerek kurtulur. Kısa bir süre içinde ise başka misafirleri filikada belirirler. Bir süre sonra filikada ilginç bir beşli oluştururlar; bir kaplan, bir zebra, bir orangutan, bir sırtlan ve kendisi... Üstelik orangutan filikaya bir muz balyasının üzerinde gelir. Muzun tuzlu suda yüzüp yüzmemesi öykünün önemli tartışma konularındandır. Artık Pasifik'in ortasında, annesinin, babasının ve kardeşinin nerede ve nasıl olduklarından bihaber, filikadaki vahşi hayvanlarla, hava şartlarıyla ve kendi iç dinamikleri ile savaşmak zorunda kalan bir ergendir. Sırtlan zebraya saldırır ve parçalar. Bir süre sonra orangutan da aynı sonla karşılaşır. Sıra diğer av Pi'dedir (doğanın kanunu). Sonunda kaplan "Richard Parker" ortaya çıkıp sırtlanı haklar. Tehlike artık daha da büyüktür. Filikada bulunan can yeleklerinden bir sal inşa eder ve salı filikaya bağlar. Artık Parker'la mekânları ayrılmıştır. Vejetaryen iken denizde bulabildiği her canlıyı, hiçbir organı telef etmeden yiyen bir etobura dönüşür. Bu arada kaplanı da beslemeyi ve sulamayı ihmal etmez. Parker'la kurduğu, korku, güvensizlik, şefkat, sevgi, yoldaşlık, sırdaşlık, dostluk karışımı bir ilişkidir. Sonra Meksika sahiline yanaştıklarında, kısmen evcilleştirdiği, bakımını sağladığı, sarılıp ölmesin diye ağladığı, benimsediği ve ruhunda bir yerlere sindirdiği Richard Parker arkasına bile bakmadan, vedalaşmadan çekip gider. Köylüler Pi'yi bulup hastaneye götürürler. Japon gemisinin nasıl battığını araştıran sigorta şirketi yetkilileri gemiden tek sağ kalan kişi olan Pi'yi bulur ve görüşmeye gelirler. Yetkililer Pi'nin anlattığı içinden bol hayvan ve okyanus geçen, Parker'lı bu öyküye inanmazlar. Bu anlattıklarının bilimsel olarak mümkün olamayacağını savunurlar. Bunun üzerine Pi onlara yeni ve bambaşka bir öykü anlatır. Bu öyküde hayvanların yerini insanlarla ikame eder. Zebra gemi çalışanı, sırtlan zalim aşçı ve orangutan annesidir. Anlaşıldığı kadarıyla aşçı; gemici ve anneyi Pi'nin gözlerinin önünde öldürür. Pi de zalim aşçıyı... Bilinmez ama belki de beslenmesini bile aşçı üzerinden sağlamıştır. Bu kadar

yakın ve candan ilişki kurduğu Parker, bu uyarlamada yoktur.
Sonuç; her iki öyküde de gemi batar, ailesi ölür ve Pi acı çekiyordur. Pi'nin zihni için hangi öykünün uygun olacağına dair temel saik de bu acıdır zaten. Pi'nin yalansamasının nereden kaynaklandığını tam olarak bilemeyiz ama fikir yürütebiliriz. Anne, baba ve kardeşinin ölümü ile sonuçlanan beklenmeyen bir felaket Pi'nin zihinsel süreç ve yapılarını da etkiler. Acı kayıpları kabullenememe, dünya ile bu acı üzerinden ilişkilenememe hali bir çeşit zihinsel bir savunma çabasıdır. Kendini korumanın, savunmanın ilk duvarı, seddi diyelim. Ancak böylesi ağır yıkımlarda bu savunma seddinin çökeceğini de akıldan çıkarmayalım. Bu çökme veya yıkım ile zihin bölünür ve bir yandan acıdan uzaklaşırken bir başka yönde ise farklı bir tezahürde yeni bir yaşantı ikame eder. Tüm ikame veya yeniden inşa etme çabalarında olduğu üzere, ortak temel anlam harcını aramaktır. Pi, yaşadıklarının anlamını aramış ve kendince şekillendirmiştir. Bu anlamı ehlileştirip şekillendirdiği bir kaplan olan Parker üzerine kurmuştur. Onu benimsemiş, kabul etmiştir. Yaşadığı felaketten tarumar olan benliğini yani kaplanını toparlamış, onunla barışmış ve yeni yaşamının ilk kıyılarında onunla vedalaşmıştır. Bu minvalde, dileyen okuyucu veya izleyici bol hayvanlı bir öykü yerine "annesinin katilini de yiyerek hayatta kalan bir ergen" öyküsünü daha gerçekçi bulabilir. Pi'nin zihinsel dilemması William Blake'in bir önermesinde yazılıdır belki de: "Ya bir sistem yaratmak ya da başkası tarafından yaratılmışın tutsağı olmak zorundayım." Pi'nin zihni, kendisini sakinleştiren sistemi yaratmıştır.

Son sahne

Çorak bir mezarlığın kıyısında Clint Eastwood (iyi) adımlarını atmaya başladığında dudağının kenarındaki purosu ve beline kadar inen şalı ile siz de oradasınızdır artık. Lee Van Cleef (kötü) ve Eli Wallach (çirkin) sahneye çıktıklarında sona ilişkin bir teferruata dönüşürler. Son düello sırasında, muhtemelen kendileri için neyin en doğru hamle olduğunu düşünürken, bir diğerinin zihninden neler geçtiğini de anlamaya çalışırlar. O sırada toprağın çoraklığını, western'lerin o kendine has rüzgârını ne derece fark etmişlerdir bilinmez. Aralarından goril geçse ne olurdu o da bilinmez. Ancak, izleyiciyi alıp sürükleyen o Morricone müziğini duymadıklarını düşünebiliriz. Zihinsel süreçleri kendilerine ilişkin farkındalık ve değerlendirme üzerinde şekillenen algılarını işletmeye başlar. Kimini alır, kimini almaz, yalanlar. Dış dünyayı fark etmeden aldıkları ile kendilerini doğrularlar. Bakışları saldırgan ve keskin, ölüm/mezarlık yanı başlarındadır.
Başa dönelim, bu yazı kötücül yalanın tuzağına düşerek hissedilen bir öfke paragrafı ile başlar. Bu Yoda'nın öğütlerine kulak tıkayıp kötülüğün gölgesine yenik düşen bir ego yanılsaması ya da yalansaması halidir.
Yalansamanın daha az zararlı olan halleri çirkin (goril) ve iyi (Bell ve aşk) ile devam eder. Milgram deneyi yalansamalarına kendini inandıran zihnin "çirkin" yüzüdür. Pi özelinde ise onun neye ve bizlerin nelere inanacağı başka bir tahlil konusu yapılmıştır.
Son kertede esasen, tüm örneklerde zihnin bir simetri, düzen aradığını varsayabiliriz. Kaç pas olduğu sayılırken goril, işe yetişmek isterken Bell fark edilmez. Tecavüzün yarattığı acı o kadar derindir ki duygusallık ve aşk yoktan sayılır. Uygun bir vatandaş olmak için otoriteye inanmanız gerekir, uyguladığınız şiddet sonuçta yüce bir amaca hizmet edecektir. Pi, ruhunun huzuru için kendi öyküsünü arar, bulur.
Ömrümüz; öykülere son, şüpheye açıklık, sorulara yanıt, belirsizliğe düzen aramanın yalansaması ile geçer. Amaç, yaşamda anlamlı ve huzurlu bir iyilik hali yaratmaktır. Bu uğraşta, salt yalan iyidir veya kötüdür denemez. İnsan fark ederse iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayırır. Bu niyeti gerektirir. Niyeti ve farkındalığı... Rumi ile noktalayalım:

"Kardeşim sen düşünceden ibaretsin,
Geriye kalan et ve kemiksin,
Gül düşünür gülistan olursun,
Diken düşünür dikenlik olursun"

İçinde olanlar

Christopher Chabris ve Daniel Simos'dan *"Görünmez Goril"* (NTV Yayınları).
*"İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri"*nin içinden "Milgram Deneyi" (Erich Fromm, Payel Yayınevi).
Lionel Tiger, Micheal McGuire *"Tanrı Beyni"* (Alfa Yayınları)
"Pi'nin Yaşamı" ve Hatice Turan
Ve metin içindekiler, Rumi dahil...

"Pi'nin Yaşamı"

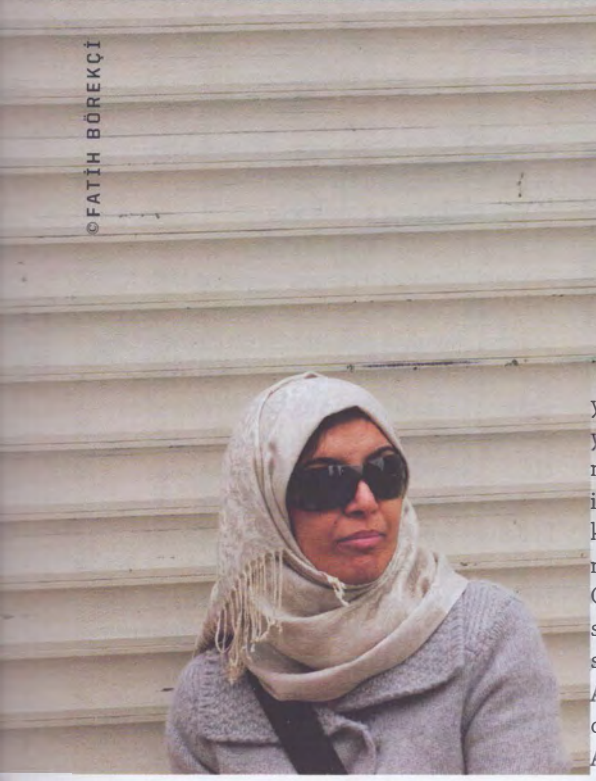
Hira Selma KALKAN

Yalanım varsa...

Yalan komplike bir şey; zekâ gerekir, tasarım gerekir, hayal gücü gerekir; hem kendi niyetini hem karşısındakinin niyetini hem de nasıl inandıracağını kavrayacak bir zihin kuramı gerekir. Yalan söyleme sırasında doğruya nazaran daha fazla beyin bölgesi devreye girer.

© FATİH BÖREKÇİ

©FATİH BÖREKÇİ

Üstat Neşet Ertaş faniliğine vurgu yaparak murat alamadığı, boşuna kandığı dünyaya yalan diyor, ne güzel de bir türkü söylüyordu. Özellikle bir ölümün ardından deriz: ah be yalan dünya!.. Ölmeyeceğimizi düşünerek yaşamak en büyük yalan... Yaşam ile ölüm karşı karşıya konamaz, birbirinden kesin bir şekilde ayrılamaz. Canlı bir vücutta bazı hücreler ölürken, onların yerini yeni hücreler alır. Bir varlığı canlı kılan, içinde taşıdığı canlılık cansızlık çelişkisidir.
Her şey yalnızca kendi kendisi değildir, kendisinin aynı değildir; aynı zamanda kendi zıddı olandır, içinde birbirine karşıt olan güçler yani çelişkiler taşır ve böylelikle değişir. Her bilgi, her bilim, kendi içinde bir bilgisizlik taşır. Şimdi doğru görünenin sonradan yanlış bir yanı, bugün yanlış bildiğimizin zamanı gelince doğru görünecek bir yanı vardır. Olgular kendi inkârlarını içlerinde taşıdıkları için dönüşürler. Bir şeye yok demek için varlığını kabul etmek gerekir. "Ayran içinde yağ nasıl gizliyse, doğruluk cevherinde de yalan gizlidir" diyen Mevlana doğruluğun yalanı barındırdığını özetlemiş oluyor. Yalan söylemeyen gerçeğin ne olduğunu da bilemez. Yalan olmadan doğru anlam ifade etmez.
Bazen zararını gördüğümüz, bazen de kısa süreli faydası dokunan ama neredeyse hepimizin hayatında olan bir gerçek yalan. Ancak ne olursa olsun yalan kötü denir. Klişedir bu tabii. Var mıdır bu kötülüğü yapmayan? Daha nasılsın sorusuyla yalana başlarız. Cevap: iyiyim. Yalanın mazisi kutsal kitaplarda anlatılan Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmasına kadar eskiye dayanmaktadır. Âdem yalan nedeniyle cennetten kovulmamış mıdır? O günden beri insanların durmadan yalan söylediği varsayılır. Yeryüzünde ilk yalan söyleyenin de şeytan olduğu söylenir. Allah, Âdem'i yarattıktan sonra meleklere ona secde etmelerini emretmiş. Melekler Allah'ın bu emrine itaat ederek secde etmişler. Şeytan ise Allah'tan başkasına secde etmeyeceğini söyleyerek Âdem'e secde etmeyi reddetmiştir. Sadece Allah'a secde edeceğini söylemiş, insanın yetersiz olduğunu, Allah'tan başkasına ya da başka şeylere de inanacağını söylemiş ve bunu ispat edeceğini bildirmiştir. Allah'a inancı için Allah'a karşı gelen şeytan doğru söylemiştir. Yalan ile de daha ilk günden Âdem'in kandırılabilir olduğunu göstermiştir. Hem doğru söylemiş hem ispat etmiş olmasına karşın şeytan Allah'ın katından uzaklaştırılarak cezalandırılmıştır. Hani doğru erdem, yalan kötüydü? Kutsal kitaplar ve eski metinlerde bu ve benzer kavramlar için getirilen açıklamalar sübjektif, didaktik ve inanç sarmalıyla sarılmış olsa da olaylar ve yorumlanışı insanlık tarihi, kültürü için bize bir anlam ifade eder. Beri yandan anlatılan bu söylencenin doğru olup olmadığını da ispatlayamayız. Ortak kabul olduğu için yalanlamak da zor ama üzerine yorum yapmak mümkün. Dünyayı anlamak için, sabit nedenlere ya da durumlara dayalı hesap yapmamız gerekir. Bir çıkış noktasına ihtiyaç duyarız. Gerçeklikte sabit hiçbir neden bulamadığımızdan ötürü, kendimiz için bazı sabit nedenler icat ederiz. Belki de bildiğimizi düşündüğümüz her şey yalan yanlıştır; fakat yine de bir şeyin ancak onun ne olduğunu söyleyebilmemiz durumunda doğru olacağını varsayarız. Neden ve sonuç da şu halde bir kurgu olduğu fark edilmeyip doğru olduğu kabul edilen başka kurgudur. Gereği gibi ifade edildiğinde, onun açıklama bakımından değil de iletişim ve anlama amaçları açısından bir kullanım değeri vardır.
Birileri bize sürekli "Doğru söylemelisin" ya da "Yalan söylemek çok kötüdür" der. Yalan söylediğimizde cezalandırılırız. Oysa yalancıktan olduğunu bile bile bir filmi seyrederken ağlayabiliriz. Bazen de çok sevdiğimiz birini üzmemek için yalan söyleyebiliriz. Gerçek ve yalan arasında, iyi ile kötü arasında yapılacak bir seçme ahlakın temel seçeneği olarak sunulur. Güç ve güçsüzlük, erdem ve kötülük arasındaki seçimlerdir. Ancak insana dair her türlü ahlaki seçeneklerin çoğu kendi içinde çelişki taşımaktadır. Yalan söylemeyip gerçeği açıklamakla en iyi arkadaşımızı üzmemek arasında kalırsak, ne olacak? En büyük erdem olarak görülen doğru işimize yarar mı, yoksa yalan daha mı çok iş görür? Ya da yalanın bir yararı var mıdır? Bu soruya hayır diye cevap vermek çok kolaydır. Hayır dersin erdemli olursun, ahlaklı olursun; dinler, felsefeler üretirsin. Ama gerçekten bu sorunun cevabı kolayca normatif bir şekilde verilebilir mi? Yalanı mümkün kılan temel şey, aslında insanların hayatı dürüstlük temelinde yaşamayı seçmiş olmasından çıkar. Eğer böyle olmasaydı, iletişim mümkün olmazdı. İletişim mümkün olmadığında, yaşamı sürdürmek mümkün olmazdı. Kimse kimsenin dediğine önem vermeyeceği için kimse kimseye bir şey demezdi. Yine de evrensel bir ahlak ilkesi getirmek, göreliliği, durumun değişebilirliğini görmezden gelmek olur. Yalan söylememeye körü körüne bağlılık hayatı kişi için zorlaştırır. Ama diğer taraftan, yalan söylemeye körü körüne bağlılık da hayatı kişi için zorlaştırır. Ancak, hayatı sistemleştirilmiş, hantallaştırılmış, mekanikleştirilmiş bir şekilde yaşamak ve aslında yalan söyleyerek bu sistemin batıklığını açmak mümkündür. Çünkü bireyin yalan söylemesine neden olan, salt onun karakterinden çıkmaz, sistemin batıklığından, çöküklüğünden çıkar. O nedenle tekilin kişisel çıkarını başkalarının hak kaybına yol açmadan sağlamak üzere yalan söylemesi mutlak şekilde reddedilemez. Öyle durumlar olabilir ki, yalan söylemek, bu sıkışmışlığı

açmanın tek koşuludur. Bu şekilde hem yalan söyleyenin, hem genelin yararı sağlanabilir. Bu tarz yalanlarda yine, kişisel düzeyde de başkasının hakkını çalmadan, başkasıyla dalga geçmeden, başkasına yarar sağlamak niyeti olmadan, çıkarlar sağlanabilir. Gerçek donuk, soğuk; yalan ise sıcakcanlıdır. Rousseau'nun demesiyle "Ey yüce gönüllü yalan! Gerçek hiç sana tercih edilecek kadar güzel olmuş mudur?"

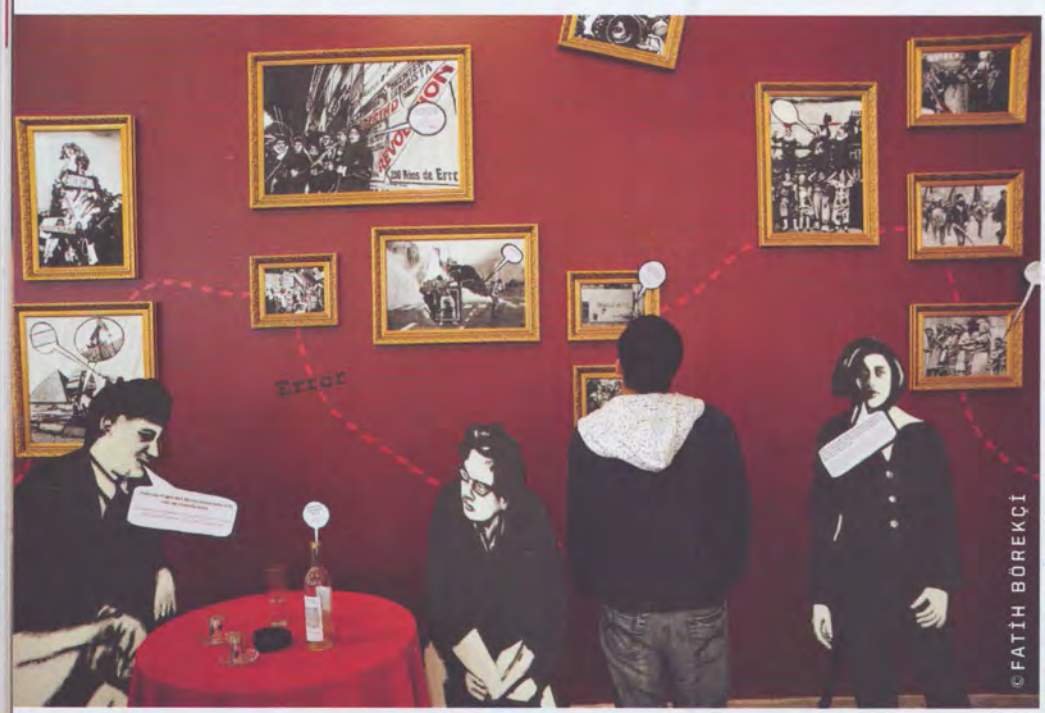
İnsan bazen soyut imge dünyasındaki bir şeyi kendisini var edebilmek adına gerçek imge dünyasındaki bir şey yerine yerleştirebilir, yani bu ikisini değiştirebilir. Bunu mitolojiyle yapar, sanatla yapar, fantezilerle yapar. Böyle bir çıkarı kimse de eleştirmez; çünkü kimseye zarar vermiyorsa, hayatın hantallığına karşı kişi yalan söyleyerek kişisel yararını yaratıyorsa, neden bu kötülensin...

Günahların en büyüğü yalan söylemektir diyen hadisin yanı sıra hayır için söylenen yalanın fitne çıkaran doğrudan iyi olduğu da söylenmiştir. Çünkü maksat yalan söylemek değil, bir kötülüğü önlemek veya bir iyilik yapmaktır. Dinler, felsefeler, siyaset ve hukuk doğruluktan dürüstlükten dem vurur durur. Buna karşın yalana izin de vardır. Niyet önemlidir yalanda. Gündelik hayatta da niyete göre yalana izin vardır Acının herhangi bir şeklinden ciddi olarak etkilenmiş olanların morallerini yatıştırmak için doğru olanı birazcık değiştirmeye zorlayan merhametli yalan gibi. Yalanın niyeti önemlidir, "yalan ne maksatla söylenmişti"... Gerçi insan davranışlarına bir temellenme bulur yine ancak niyetten bağımsız bakıldığında bir eksik kalır.

Çocuklara doğruluğun ne önemli olduğu öğretilmeye çalışılır. Oysa yalan söylemek bir çocukta gelişmenin göstergesidir. Üç yaşında bir çocuğun yapabildiği hemen her şeyi, öğretilirse bir maymun yapabilir. Çekmecenin üçüncü gözünden muzu alır mesela, çocuk da alır. "Muz burada değil"i ise maymun bilmez. İşte onu, değillemeyi çocuk yapar. İnsan yavrusu, orada muz olduğu halde "Yok, muz burada değil" demeye başladığında bir gelişim gösterir. Yalan komplike bir şey; zekâ gerekir, tasarım gerekir, hayal gücü gerekir; hem kendi niyetini hem karşısındakinin niyetini hem de nasıl inandıracağını kavrayacak bir zihin kuramı gerekir. Yalan söyleme sırasında doğruya nazaran daha fazla beyin bölgesi devreye girer. Ana babadan, özellikle de anneden ayrılma yalnızca fiziksel değil aynı zamanda ruhsal yönden de olmaktadır. Çocuğun kendi benlik sınırları nerede bitip anneninki nerede başlamaktadır, kendisi bir birey midir, yoksa annenin bir parçası mıdır?

Bebek eylemleri aracılığı ile annesinden farklı bir iç yaşantısı olduğunu fark etmeye başlar. Kendi-öteki ayırımını gerçekleştirir. Ayna nöron sistemi, soyutlama yetisini, zihinsel temsilcilerin oluşumunu sağlar. Bellekte kendiliğin temsil edilmesi, başkalarını taklit etmek için temel oluşturur. İç dünyayı dış dünyadan ayırmak için sorgulama konusunda kişinin kendisini geliştirmesi esastır. Yalan, çocuğun kendi benlik sınırlarını çizmesinde, özerkliğini tanımlaması ve kabul ettirmesinde yer alan önemli bir düzenektir. Kendi kişiliğinin biçimlenmesinde öteki oldukça belirleyicidir. Ötekinin bakışı, sözü, görüntüsüyle özdeşleşerek kendi bedensel bütünlüğünü kurmaya olanak sağlar. Görüntü, insanın kendini ona bir başkası tarafından yansıtılan imge sayesinde kurgulayabilmesi süreciyle örtüşür. Olmak gerçeklik düzlemine ilişkin iken görünmek kurgusal (hadi bazen düşsel diyelim) düzlemle örtüşür. Peki ilk aynalanmayı yaşadığımız annemizde gördüğümüz gerçek ben mi; o da bir tasarım değil mi! Yalanda bu iki düzlem karşı karşıya gelir. Kendimi algılayışımda bir parça yalan olabilir demek ki... Çocuk yalan söylediğinde annesi ona doğru söylüyor gibi davranıyorsa, çocuk annenin kendisini ve düşüncelerini denetleyemediğini düşünür. Böylelikle yalana normal kimlik duygusunun kazanılmasında ayrılma ve bireyselleşme girişimi olarak bakılabilir. Yalan aynı zamanda kandırma kavramının farkındalığını da gerektirir. Aksi takdirde bir insan başka bir insanı gerçek dışı bir şeye nasıl inandırabilir

Çocukluğun ilk yıllarında doğrunun tüm çıplaklığıyla söylenmesi hoş görülse de ergenlik çağına gelen çocuklara bunun tam tersi öğretilir. Ergenlik çağındaki bireylere insanları üzecek gerçekleri söylememeleri öğretilir. Çok gizli sırları olan aileler dışarıya sır vermemek için aşırı gayret sarf ederler. İnsanlar davranışlarını ve yaptıklarının sorumluluğunu mantığa bürünme yoluyla açıklarlar. Bu yüzden gerçek dürtülerini, güdülerini ve ihtiyaçlarını hem kendilerinden hem de diğer insanlardan gizlerler. Aynı zamanda kişinin başarısızlık ve zayıflıklarını örtbas etme gayretine de yalanlar aracılık eder. Yalan var olan sorunu gizler. Kişi yalan söyleyerek acıdan ve kederden uzak durmaya çalışır. İnsanları gerçek olmayan şeylerin gerçek olduğuna inandırmak olanaklıysa, rahatsız eden gerçekler de yalanlanabilir. Kendileri söyleyince yalanı

yalan kabul etmeyen kişiler, karşıdaki söyleyince kızabiliyor. İnsan işte çelişkiler yumağı...

Bir insana yalan söylüyor diyorsanız, o insan yalan söylemeyi denemiş fakat söyleyememiştir; yalan kendi içinde bir paradoks taşır. Şimdi bu durumda doğruyu saklamaya çalışan ve beceremeyen kişi midir yalancı? Karşımızdaki insanın yalan söylemek istediğini bilmiyorsak, söylediğini -yanlış olsa bile bilmediğimizden- doğru kabul ederiz ve baktığınız zaman o insan doğru söyleyen bir insandır deriz. Yoksa oh ne güzel, yalan söyleyip de inananları bulunan kişi midir yalancı? Bu paradoksu ortadan kaldırırsak, yalan söylemeden amacımıza ulaşabilir miyiz? Yani herkes yalan olduğunu bilse, yalan yine yalan mı olur? Bir davete gitmek istemeyince, "İstemiyorum" demek yerine "Yorgunum", "İşim var" denildiği çok olmuştur. Her iki taraf da bu söylenenlerin doğru olmadığını bilir ama bu durumun daha uygun olacağını düşündüğü için yalana kayıtsız kalır, konuyu mazeret yönünde geliştirebilir ve şehir hayatında herkesin programının kaçınılmaz olarak çok yüklü olduğunu söyler. Kişinin yalan söylediğini biliyor, ona inanmıyor, inanmış gibi görünüyor, inanmış gibi görünmeyi oynayarak, bir de olur böyle şeyler gibisinden bir sözle başka bir yalan söylüyor. Bu şekildeki ortak-yalanlar insanların gündelik hayatlarında bol miktarda bulunur. Günlük hayatta sosyal ilişkiler içinde çoğunlukla bize verilen beyanlar üzerinde çok fazla düşünmeden doğru kabul etmek büyük bir sorun oluşturmayabilir. Yalan, ona inananlar yoksa hâlâ yalan mıdır? Sevgilisine "Seni aldattım şununla" dediğinde kişi yalan mı söylemişti. Ayrıca doğru söylediğine göre bir aldatma var mıdır? Bunun üzerine ayrılık ceza...

Ee hani doğru iyiydi. Aldattığı halde söyleyen veya ortaya çıkınca inkâr eden kişi midir aldatan; ki o kişiye inanılır genellikle... Ee hani yalan kötüydü...

"Başarı formülünün en önemli bileşeni insanlarla iyi geçinebilmeyi bilmektir" diyor Roosevelt. Bazen yalan gerekir bu iyi geçinme için de. Sevmediği yemeğe "Bu ne biçim yemek?" ya da "Hiç sevmedim" demek ayıp, görgüsüzlük oluyor. Ama doğru. Demek ki burada doğru söylememek gerekiyormuş. Hıımm sosyal hayatta bazen yalan söylenir. Kabul. Arkadaşımızı incitmekten korktuğumuz için "Bugün seninle olmayı canım istemiyor" demek yerine "İşim var" demeyi tercih edebiliriz. Bir de "Her doğru her yerde söylenmez" denir. O zaman bazı doğrular susulur.. Gerçeği ve önemli bir şeyi söylememiz gerektiği zaman susmak, sessiz kalmak da yalan değil miydi? Bu sessizliği, ihtiyatlı bir davranış olarak kabul eden insanlar vardır. Hatta "Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı de" diyen atasözümüz vardır. İnsanın zihninden geçen düşünceler, duygular ve dürtülerin çiğ haliyle sosyal yaşamda yer bulması çok zor. İstesek de istemesek de bir dolu şeyi bastırmak zorunda kalırız. Diğer taraftan toplum tarafından beğenilme, takdir edilme ihtiyacımız vardır ve bu ihtiyacın da karşılanması gerekir. Ancak toplum tarafından beğenilmek o kadar da kolay sağlanabilecek bir durum değildir. Hal böyle olunca "olmak" ile "görünmek" düzlemleri arasında gidip geliriz.

Doğru kandırmayı ne yapacağız? En bi güzel yalancılar bu doğru kandıranlar... Yalanları anlaşılmaz karizmatik liderler, şarlatanlar... İnsanları en iyi etkileyen ve bunu yaparken de onların duymaktan hoşlanacakları şeyleri, onlara en güzel şekilde ifade edebilenler... Yalanı yalan yapan şey söyleyenin inanmamasıdır. Söyledikleri sokaktaki adamın bilinçli ya da bilinçdışı özlemlerini harekete geçirdiği için toplum da özlemlerine uygun bu düşleme kapılabilmektedir. Yalan söylediğinde, yaşamının kendi denetiminde olduğu duygusuna kapılır kişi. Yalan söylemek çok baştan çıkarıcıdır. Yalandan kaynaklanan güç, yalnızca ona inanan bulunduğu sürece etkili olur. Eğer hepimiz aynı şeyler için yalan söylüyorsak, sonunda bu yalan gerçeğe dönüşür. Grupça düşünmenin altında, aslında kendini kandırma yatar. Kişi ihtiyaçlarını karşılamak için kendi yargılarını bırakıp gruba teslim olur. Ortak yalanlar gerçek olur, "Bir dakika, gerçek nerde?" diyen bertaraf olur. İnsan evrende sadece olumsuzlukları ortaya çıkaran bir aracı değil, olumsuz davranışlarda bulunabilen de bir varlıktır. Ben kendimi ancak başkasının aracılığıyla tanıyabilirim. Yalan, benim varlığımı, başkasının varlığını, başkası için benim varlığımı ve benim için başkasının varlığını içerir. Böylece yalancının yalan taslağını yapması, değiştirdiği gerçek ve yalan hakkında bilgili olması ve bu yalan-gerçeği sunabilecek donanıma sahip olması gerekir. Bir başkasının da yalana gerçek diye inanması yeterlidir. Yani aldatan ve aldanan ikiliği gerekir. O halde, yalan şartlarını düzenleyen ikilik ortadan kalkarsa, yalan varlığını sürdürebilir mi?

Sera YİĞİTER

Kadında yalansı

Zavallı yalancı kadın

Kadın yalan söyledi, çekiciliğini kullandı ve yaşadı.

© DENİZ SAĞDIÇ

Kadının yalana nasıl angaje olduğuna bakalım; evrimsel açıdan nasıl mecbur kaldı ve psikanalitik açıdan da bu beceriyi nasıl kazandı? İlkin neyin üzerinden deneyimledi?
Kadın n'apsındı, nasıl hayatta kalsındı? Etrafta kaslı kıllı adamlar. Erkek avlanırken çocuğa bakım verme görevini üstlenen kadının iki önemli avantajı var. Birisi sosyal stres üzerinden yapılan hayvan çalışmalarında gösterildiği gibi anksiyete yanıtının erkeğe göre yüksek olması; kadın tehlikeye karşı tetikte. İkincisi *fiziksel çekiciliği.*
Ve dilin gelişimiyle de *yalan.*
Kadın yalan söyledi, çekiciliğini kullandı ve yaşadı.

Kadın yalan söylemeye ne zaman başladı?
Böyle böyle saçlı kadın, bööyle bööyle kirpikli, bööyle bööyle kocaman. Kahkahası çın çın çınlayan. Benim diyen giyemez o elbiseyi falan. Dönüp dönüp baktıran. "Bu kadın çok dikkat çekici, histrionik!"
Histerinin sacayağı; *oedipus karmaşası, bastırma* ve konversiyon. ***Oedipus karmaşasının*** beklenen çözümü karşı cinsiyette ebeveyne duyulan ensestiyöz arzudan vazgeçilmesi ve ona benzeyen başka nesnelere yönelmeyi sağlayacak kendi cinsiyetinde ebeveynle özdeşleşme. Şüphesiz kızın babaya dair kadınsı arzuya sahip çıkabilmesinin koşulu yaşamın başlangıcından itibaren anneyle kurduğu güvenilir ilişki. Erken ödipal evre olumlu yaşantılandıysa kız çocuk annenin sevgisini kaybetmeyi de göze alamayacağından anneyle özdeşim yapabilirdir gayri.

Yeterince süslü kadın
Nevrozların temel savunma düzeneği olan ***bastırma*** geleneksel olarak "bilmeme" ve "hatırlamama" özellikleriyle tanımlanır. Bilinmeyen ve hatırlanmayan yani bastırılan histerik için oldukça önemli şeyler içerir. Genellikle cinsellik ve ensestiyöz arzuyla ilgilidir bu bilinmeyenler. Sözcük ve şey tasarımlarıyla ifadesi yasaklanmış bilgi kılık değiştirmiş olarak farklı yollarla kendine ifade bulur; bazen beden yoluyla ve eylemle, bazen amaca uygun görünen davranış ve duygulanımların ***abartılı ve dramatik*** dışavurumuyla.
Kastre edici olmayan, anne imagosuna ve eşinin kadınsılığına gönderme yapabilen, kızındaki değişiklikleri şefkat ve gururla kabul eden, esasen de ensest yasasının temsilcisi bir baba ile annenin kızına bilinçdışı düzeyde ilettiği "babanı, cinsel organınla olmadığı sürece baştan çıkarabilirsin" mesajı yapılandırıcı olur. Ailede sınırların saptanmasını ve rol dağılımını sağlar. Fallik nitelikli ve görülmek için yapılan kadınlığın ***süs ve dolambaçlarına*** izin çıkmıştır.
Kadın dikkat çektiğinde yalan söylüyordur. "Bak ama elleme", "iste ama veremem". Süslendiği zaman, saçını biraz fazla kabarttığı, fazladan bir küpe taktığı zaman, böyle ağzını yüzünü eğe eğe, kelimeleri "aaa! uuu! dabılyuu!" diye eze büze konuştuğu zaman. -Mış gibilik, abartı ve sahtecilik.
Kadın ilk yalanını babasından vazgeçtiğinde, annesinin üstünlüğünü kabul ettiğinde kendisine söylemiştir. Babasına karşı ensestiyöz arzuları yoktur, hiç olmamıştır, tövbedir, hâşâdır, teşekkürler.

Otabka
Otabka gülebilmeisa
Ve sevindirik olabilmeiku
Bilebilirsek eğer bir gün

Ve bir Japon yenini çarpabilirsek katsayısınca TL cinsinden
Kimonolarımıza sığmayacak kadar uzun da olsa kollarımız, yalanlar
Ve nefret etsek de parmak arası terlikten
Giyebilirsek eğer bir gün zouriyi

Japon kültürü hakkında bu kadar sığ olsa da bilgilerimiz
Bir ikebana töreninde sessizce gaz yaparken gülümsemeyi hak ederiz..
Çünkü
1. yüzümüzde pudra vardır ve kimse bizden şüphelenmez
2. çiçekler güzel görünüyor olsa da hepsi güzel kokmayabilir

Anneyi öldüren bir tuzak: dürüst konuşma (parrhesia)

Bir insan ancak hakikati söylemenin risk ya da tehlike arz ettiği durumlarda *parrhesia* kullanıyor sayılır. Foucault, 1983'te California Üniversitesi'nde verdiği derslerde *"dürüst konuşma" (parrhesia)* kavramını merkeze koymuş, antik Yunan ve Roma'dan günümüze "hakikati dile getirmenin" ne demek olduğunun izini sürmüştür.
Doğruyu söylemenin toplumsal bağlamı nasıl bir dönüşüm gösterdi? Bir insanın hakikatle kurduğu ilişki kendisiyle kurduğu ilişkiyi nasıl biçimlendirir? Foucault altı derste bu soruların cevaplarını aralar.

Euripides tragedyasından bir oyuna bakalım: Elektra

Klytemnestra bahşettiği zaman parrhesia hakkını kızı Elektra'ya, bilmezdi bunun sonunu getireceğini..
Babasının evinde ve onun koruması altında olmayan -babası olmayan-, köle konumunda bulunan ve annesine tıpkı bir hizmetçinin hitap ettiği gibi hitap eden Elektra, *parrhesia* hakkına muhtaçtı.
Babası annesinin sevgilisi tarafından öldürülmüş kadına, annesi seslendi; "Babanı öldürmekte haklı olduğumu ispatlamak için parrhesia'nı kullan. *'Kantithes parrhesia'* (Özgürce konuş)".
Bu konuşma, Klytemnestra etrafı Troya'da yakalanan ve şimdi hepsi ona kölelik yapan bakirelerle çevrili bir kraliyet arabasında, son derece ihtişamlı bir şekilde sahneye girdikten hemen sonra olur. Elektra'ysa babasının intikamını almak için orada bulunduğunu gizlemek için köle gibi davranıyordur. -mış gibi'liği oedipus çatışmasından geçerken bizzat az sonra kardeşiyle birlikte canını alacağı annesiyle deneyiminden öğrenmiştir Elektra.

Kraliçe kölesiyle parrhesia sözleşmesi yaparken bahşedilen taraf bizatihi aşağı konumda yer alarak parrhesia talebinde bulunmuş olan kişi tarafından öldürülür.
Parrhesia anlaşması Klytemnestra için her şeyi tepetaklak eden bir tuzak halini almıştır. Bu oyun bir kadının yalanla annesini doğruyu söylemeye davetidir. Onunla olan rekabeti sayesinde öğrendiği sahteciliği, kandırmayı onu- anneyi alt etmekte kullanmıştır kadın.

Beceri olarak yalan

Zihin teorisi bir kişinin hem kendi hem de karşısındakinin mental durumunu anlama kapasitesine gönderme yapar. Kognitif fonksiyonların cinsiyetler arası farklarına bakan çalışmalarda erkeklerde visiospasiyal becerilerin kadınlarda ise verbal becerilerin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yalanın iki komponenti "tasarla" ve "dile getir". Al sana bir avantaj daha. Tarih boyunca fiziksel olarak avantajlı durumdaki erkekler, kadının çekiciliği ve becerileri karşısında kan kaybettiniz, kabul edin.

Yalana davet

Yalan
Yaladığı zaman açık bir yarayı
Köpüklü diliyle
O kadar mı kötü ulan?

Yalan
Doladığı zaman kötü bir babayı
Babaanne diline
İyiymiş gibi
Gelemediği için gelmemiş
Çok özlemiş gibi falan
Yine mi kötü ulan?

O zaman siz de hep
Doğru söyleyin
Bok var

"Baban çok kötü ve adi
Bırakmış ve terk etmiş
Yatmış, yapmış ve gitmiş"

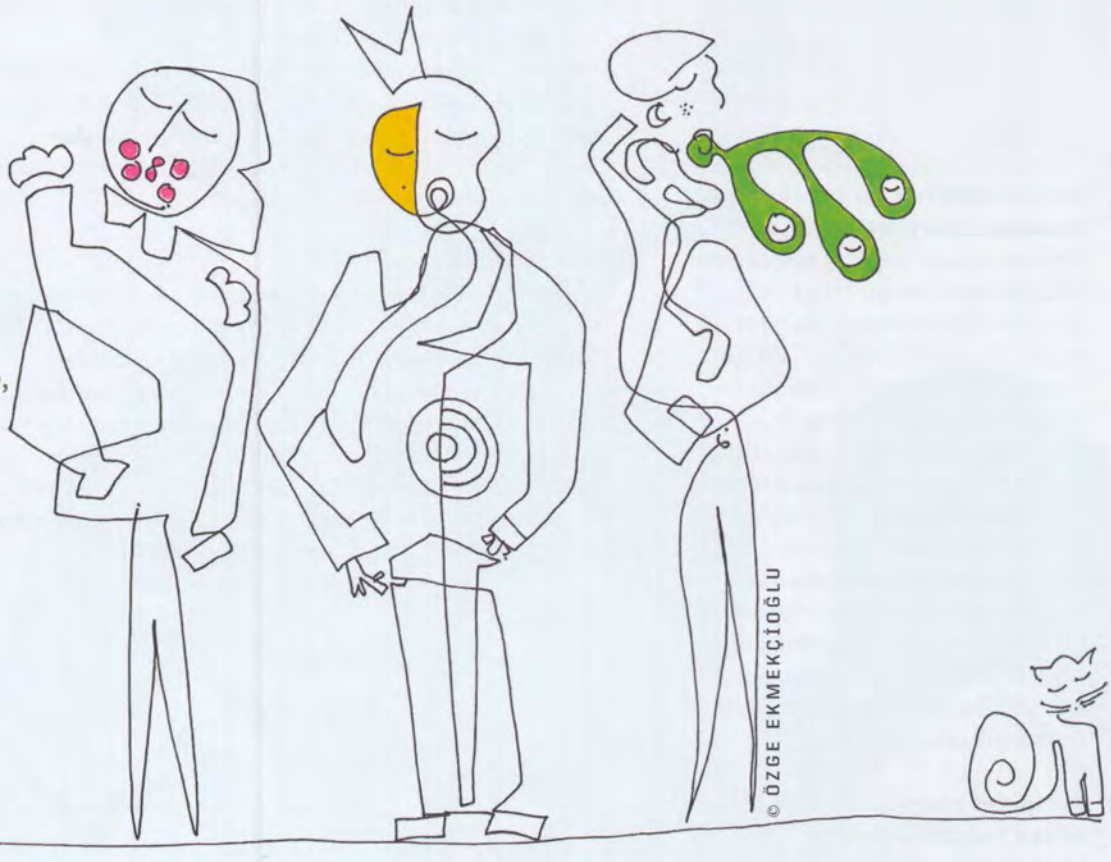
Ama atacağın zaman
Jazz gibi çok boyutlu olsun yalan
Tek gama koyma notaları
Az genişlet o zaman

Ragtime, blues
Hot jazz ve cuse
Hadi başlasın talan
Anladınız siz onu
Ustalık dönemi falan

Oğan ŞAHİN

Yalandan test

Bu testte kişilik tiplerine göre inanılan ifadeler yer alıyor. Hangi ifadelere katıldığınıza bakıp, kişiliğinizle ilgili bazı şeyleri test etmiş olacaksınız.

Yalandan test, çünkü gerçek, bilimsel bir test değil, yani "mahsusçuktan". Yalandan test, çünkü testin maddeleri inandığımız yalanlardan, "gerçek yalanlardan" oluşuyor.

Hepimiz kendi kişiliğimizle ilgili olarak belli şeylere inanırız. Bunlar bir açıdan bakıldığında doğru, başka bir açıdan bakıldığında yanlış olabilecek şeylerdir. Bu inanışlar için "yalan" demek abartılı bir ifade olur. Ancak bunlar kendi davranışlarımızı akılcılaştırmak için inandığımız tamamen doğru olamayacak şeyler olduğundan bir açıdan da yalandırlar.

Yanda kişilik tiplerine göre inanılan ifadeler yer alıyor. Hangi ifadelere katıldığınıza bakıp, kişiliğinizle ilgili bazı şeyleri test etmiş olacaksınız.

Belirtmem gerekir ki bu test, bilimsel bir test değildir, test sonuçlarını bir tanı gibi görmeyin. Sizi eğlendirip düşündürebilirsem ne mutlu bana.

Şimdi lütfen aşağıdaki ifadelerden katıldıklarınızın karşısına + işareti koyunuz. Test yalandan ama siz gene de kendinize karşı samimi olmaya çalışınız.

Aldatılanlar veya kandırılanlar bunu hak etmişlerdir (H)
Ancak zayıf ve korkak insanlar yasalara uyar (H)
Evli veya sevgilisi olan insanlara ilgi duymamda ne sakınca var (C)
Anlamsız ve beyhude bir şeydir yaşamak (I)
Asla yalan söylemem (B)
Astroloji gerçekleri söylemese, bu kadar yıldır nasıl var olabilirdi (G)
İnsanları gerip üzecekse, fikrimizi söylememek daha doğrudur (A)
Babana bile güvenmeyeceksin (E)
Başkalarından fikir alarak daha doğru karar verilebilir (J)
Başkalarından öğüt almadan, günlük kararları vermek bir ıstıraptır (A)
Bazen bir ruhun, bazen bir cinin varlığını hissederim (G)
Bazen ruh ikizimi beş dakika içinde bulmuş olduğuma inanırım (I)
Bazı insanlar dayağı hak ederler (H)
Bazı kişileri cezalandırmak için intihar etmek iyi bir yoldur (I)
Belli bir durumda verilen söz, koşullar değiştiğinde geçerliliğini yitirir (H)
Belli bir mesleğe yönelmektense her şeyi yapabilmeyi tercih ederim (I)
Beni sadece özel kişiler anlayabilir (D)
Benim için insanlar genellikle "soğuk" derler (F)
Bir insan için bir iki konu ile ilgilenmek yeterlidir (F)
Bir iş mükemmel olana kadar bitirilmemelidir (B)
Bir kişiye bir, en çok iki dost yeter (F)
Bazı kadınlar yatılacak, bazıları tapılacak niteliktedir (C)
Cinsel haz için, bir insanla uğraşmaya değmez (F)
Damlaya damlaya göl olur (B)
Elimden bir tutan olsaydı, daha başarılı olurdum (A)
Fiziksel görünümü ile ilgilenmeyen insanları anlayamıyorum (J)
Flört etmek olmasa hayatın bir anlamı kalmaz (J)

Bazı insanlarda kaybolan bir şeyin yerini bilme yetisi vardır (G)
Telepati ve 6 hisse insanlar şüphe ile yaklaşsa da aslında gerçektir (G)
Geleceği fazla düşünen, anını yaşayamaz (H)
Fiziksel olarak dikkat çekici ve çekici bir insan olduğumu biliyorum (J)
İnsanın kendi kendine bakmak durumunda kalması korku vericidir (A)
Hayattan zevk almak gerekli bir şey değildir (F)
Her şeyin mükemmel olması gerekir (B)
Herkes, tüm insanların hayranlığını ve sevgisini ister (D)
Herkeste fırsat bulduğunda eşini aldatma eğilimi vardır (E)
İnsan daima güzel ve şık giyinmelidir (J)
İnsan doğru yapıp yapamayacağından ve yeteneklerinden emin olamayacağı için, kendi başına bir işe kalkışmamalıdır (A)
İnsan gıcık olduğu tiplere zarar verebilmelidir (I)
İnsan her zaman verimli ve yararlı olmaya çalışmalıdır (B)
İlgiyi üzerime çekemeyeceğim bir yerde olmak anlamsızdır (J)
İnsan, ilişkisi sonlanırsa gecikmeden birini bulmalıdır (A)
İnsanın desteksiz, kimsesiz, bir başına kalması bir felakettir (A)
İnsanın tek başına bir sorumluluğu alması endişe verici bir şeydir (A)
İnsan başkalarını kullanmak, sömürmek ve aldatmak için fırsat kollar (E)
Başka birinin yanlış yapma olasılığını göze almaktansa, insan kendi işini kendi yapmalıdır. (B)
İnsanlar durduk yerde kötülük yapabilirler (G)
İnsanlar genel olarak kötü niyetlidir (E)
Çok sevdiğim insanların başlarına bir şey geleceğinden endişe ederim (B)
İnsanlar tuhaf, yakınlık gösterince hemen işi cinselliğe çekiyorlar (C)
İnsanları baştan çıkarmak en eğlenceli şeylerden biridir (J)
İnsanları işletmek eğlenceli bir şeydir (H)
İnsanların bakım ve desteğini kazanmanın en iyi yollarından biri kimsenin yapmak istemeyeceği işleri üstlenmektir (A)
Bazı kimseler, kendilerinden üstün olduğum için beni çekemiyor (D)
İnsanların davranışlarının ardındaki art niyeti anlarım (E)
İnsanların davranışlarının ardındaki gerçek niyetlerini anlarım (G)
İnsanların hakkımda iyi veya kötü düşünmesi ile ilgilenmem (F)
İnsanların özgüveni bazen çok yüksek, bazen de çok düşük olur (I)
İsmimi, mesleğimi farklı söyleyip insanları kandırmaktan keyif alırım (H)
Kadınlardaki gibi erkeklerde de eğlenilecek ve evlenilecek tipler ayrıdır (C)
Keşke insanlar daha duygusal ve yakın olsalar (J)
Kimse hakkında asla kötü bir şey düşünmem (B)
Kurallara uymak her vatandaşın temel görevlerindendir (B)
Maalesef insanların çoğu ya salak ya aptal ya da cahildir (D)
Mustafa Topaloğlu'nun iyi bir konuşmacı olduğuna inanıyorum (G)
Hep yanlış insana denk geliyorum, tam istediğim gibi birini bulamadım(C)
O kadar değer verdiğin kişilerin aslında beş para etmez olduğunu görmek beni hep şaşırtır (I)
Ondan ayrılacak ve biz evleneceğiz (C)
Sadece bekârlık değil, yalnızlık da sultanlıktır (F)
Sakla samanı gelir zamanı (B)
Sanıldığımdan çok daha önemli biri olduğumu bir gün herkes fark edecektir (D)
Sanırım bende şeytan tüyü var, karşı cins bana çok ilgi gösterir (C)
Sinirlendirilirsem elbette insanlara vurmaya hakkım olur (H)
Taksitlerini ödeyemeyeceğimi bilsem de, beğendiğim bir şeyi almak beni iyi hissettirir (I)
Terk edilmek kıyamettir (I)
Tiyatro neden sahne ile sınırlandırılsın ki, hayat da bir sahnedir (J)
İyi ve bence ilginç giyinmeme karşın tuhaf bulunmasını anlayamam (G)
Uyuşturucu sanıldığı kadar zararlı bir şey değildir (I)
Uzaylıların dünyayı etkilediği gerçeğini inkâr edecek değilim (G)
Üstün insanların herkesle aynı muameleye tabi olmaması gerekir (D)
Verdiğin her sır, geleceğini riske atan bir bumerangdır (E)
Yetenekli ve özel insanların sıradan insanları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya hakları vardır (D)
Yüzüme gülüp arkamdan konuşanlar olduğunu biliyorum (E)

DEĞERLENDİRME

(+) işareti koyduğunuz ifadelerin sonundaki harfleri sayınız. 3 veya daha fazla aynı harften işaretlemişseniz o harfin değerlendirmesini okuyunuz. Birden fazla harf için 3 veya daha fazla +'nız varsa birini seçmeniz gerekmez, birden fazla harfin özelliklerini barındırıyor olabilirsiniz.
Eğer herhangi bir harften + sayınız 3 ise, hafif; 4 ise orta; 5 veya daha fazla ise ciddi derecede tanımlanan özelliklere uyduğunuzu düşünebilirsiniz

Eğer hiçbir harften 3 veya daha fazla + yok ise iki yol öneririm. Soruları tekrar okuyun ve 20 adet tam olmasa da en yakın evet diyebileceğiniz soruları işaretleyin. Sonra 3'ten fazla + koyduğunuz harflere uyan maddeleri okuyun.
İkinci yol olarak da en son maddeyi okuyabilirsiniz.

A-İyilik melekleri

İyi bir insan olduğunuzu kabul etmek durumundayız. İyisiniz hatta ziyadesiyle iyisiniz. Başkalarına göre daha düşünceli ve naziksiniz. Cömertsiniz, insanlara hediye almayı, onları mutlu etmeyi seviyorsunuz. Yardımseversiniz, insanların bir ihtiyacı olduğunda yanlarında yer alıyorsunuz.
Bir şey istendiğinde hayır diyemediğiniz ve kendiniz için bir şey isteyemediğiniz için, suiistimale açık birisiniz ve bilançonuz hep negatif çıkıyor. Sadece insanların üzülmesini istemediğiniz için böyle olduğunuzu sanıyorsunuz ama bir yandan da kabul görmek, onaylanmak için de yapıyorsunuz. Evet, kabul görmeye ve onaylanmaya başkalarına göre daha fazla ihtiyaç duyuyor, insanların desteği olmadan rahat edemiyorsunuz.
Tavsiyemiz mi? Hayır demeyi ve isteyebilmeyi öğrenmek hayrınıza olabilir.

B-Doğruluk ve dürüstlük abideleri

Evet, düzgün bir insansınız. Hani adam gibi adam, insan gibi insan denenlerden. Doğruluktan şaşmaz, prensiplerinizden kolay kolay vazgeçmezsiniz. Omurgalı da denebilir sizin için. Aynı zamanda düzenli, tertipli, planlı programlısınız da, gereksiz masraftan ve israftan hoşlanmazsınız. Etrafınızdakiler kontrolcülüğünüzden yakınsalar da nezaketinize kimsenin bir diyeceği olamaz. Karar vermeden önce çok incelemek ve hata yapmak istememek bazen karar vermenizi güçleştirse de bazen çok hızlı karar verdiğinizi de görmezden gelemeyiz. Ayrıntıcı konuştuğunuzu, eski okul defterlerini, sinema ve uçak biletlerini saklamak gibi bazen hatıraları koruma işini abarttığınızı söyleyenler, bir olayın tarihini veya ayrıntılarını anımsamak için size sormayı biliyorlar. Yalnız neyin doğru neyin yanlış oluşuyla o kadar çok ilgileniyorsunuz ki gerçekte duygularınızın ne olduğunu ve sizin ne istediğinizi anlayamıyorsunuz. Yani istek ve duygularınıza göre değil, doğrunun ne olduğuna göre davranmaya çalışıyor, doğrular uğruna kendi arzularınızı fark etmiyor, onları harcıyorsunuz. Sanıyorsunuz ki hayatta her şeyin doğrusu ve yanlışı vardır ve insana düşen de onları öğrenip uygulamaktır.
Tavsiye: Biraz duygularınızı, arzularınızı anlayıp onlara göre de yaşamaya çalışabilirsiniz.

C-Prens ve prensesler

Özel bir insansınız, ilgi çekici, etkileyici, bakımlı. İnsan ilişkilerinden hoşlanıyor, yarenlik etmek ve dostluk kurmaktan keyif alıyorsunuz. Sıcak ve kolay arkadaşlık kurabilen birisiniz. Romantizm çağında yaşamalıydınız. Hatta kadınların kabarık etekler, erkeklerin smokinler giyip vals yaptıkları baloların olduğu dönemlerde yaşayan bir soylu olmalıydınız. Elinizde olsa gene insanlarla öyle yakınlıklar kurabilseniz, hayat bayram olsa, ama şu insanlar yok mu, sizi genellikle yanlış anlıyor ve onlara ilgi duyduğunuzu sanıyorlar. Ne tuhaf değil mi, size ilgi duydukları halde, sizin onlardan hoşlandığınızı sanıyorlar. Ama kim bilir? Belki de iki taraf da haklıdır.

D-Karizmatikler

Öyle. Gerçekten karizmatik ve etkileyici birisiniz. Saygınlığınız sizin için en önemli şeylerden biri. Başarılı olmayı önemseyen, hayalleri olan birisiniz. İz bırakacak ve anımsanacak biri olmak istiyor veya zaten öylesiniz. İnsanları etkilemeyi sevdiğiniz için, partnerinize sadık kalma konusunda zorluklarınız olabiliyor. Çok şükür ki her şeyin en iyisini yapmaya çalışıyor ve bu sayede birçok gelişmeyi, yeniliği başlatıyor, sorunları çözüyorsunuz. Başkalarını beğenmeme eğiliminiz, birlikte çalışmayı zorlaştırsa da liderlik vasfınız olduğunu söylememize gerek bile yok. Evet, zor beğeniyor, kolay kusur buluyorsunuz. Mesela testi de beğenmediniz. "Ne var, ben daha iyisini yapardım" diye düşündünüz. Biz de katılıyoruz size, gerçekten daha iyisini yapacağınızdan şüphemiz yok.
Tavsiye mi? Pardon, haddimiz değil ama belki insanları etkilemek için bu denli kendinizi yormasanız, daha rahat edersiniz.

E-Kül yutmayanlar

Kıllandığınız için baktınız teste. Şimdi de sonuç bölümünde bununla karşılaştınız. Vallahi bu testi sizin için yapmadık. Maksadımız sizi biraz eğlendirmek, eğlendirirken de düşündürmekten ibaret. Evet, gerçekten kül yutmaz, kandırılması güç, uyanık bir kimsesiniz. Bazen bu aşırı uyanıklığınız ortada bir şey yokken de bir şeylerden şüphelenmenize yol açıyor ve belki bazen insanlarla ilişkilerinizi geriyor olabilir.
Tavsiye: Arada kazıklanmak, sürekli tetikte olmaktan daha rahat bir durum olabilir.

F-Etliye, sütlüye karışmayanlar ya da yalnız kurtlar

Bu testi muhtemelen bir arkadaşınızın ısrarı ile okudunuz. Kendi halinde sessiz, sakin ve genellikle huzurlu bir insansınız. Başkalarının hayata karşı telaş ve hırsları sizde yok. Başkaları gibi çok yüksek duygusal iniş çıkışlarınız da olmuyor. Kahkahalarla güldüğünüz de öfkeden bağırıp çağırdığınız da kolay kolay görülmez. Sizi içten içe huzursuz etse de genellikle yalnızlığınızla barışıksınız.
Tavsiye: Dünyada sevgiden başkası yalan. Bir şeylerle ilgilenin, daha çok şeye sevgi duymaya başlayabilirsiniz.

G-Uzaylılar

Etrafınızdaki en orijinal kişi siz olmalısınız. Kılık kıyafetiniz, saç stiliniz ve konuşma şekliniz ile başkalarına benzemeyen sıra dışı, özgün bir kişisiniz. İnandığınız birçok şeye başkaları inanmıyor olsa da büyüsel, mistik dünyanızda hayata özel anlamlar yükleyebiliyorsunuz. Evet, sizi anlayamıyorlar. İleride bir gün söylediklerinizin gerçekliğini başkalarının da kavrayabileceğini düşünüyorsunuz ama o güne kadar anlaşılması zor biri olarak görüleceksiniz.
Tavsiye: İnandığınız şeyleri sorgulamak, size birçok şey kazandırabilir

H-Harbiler

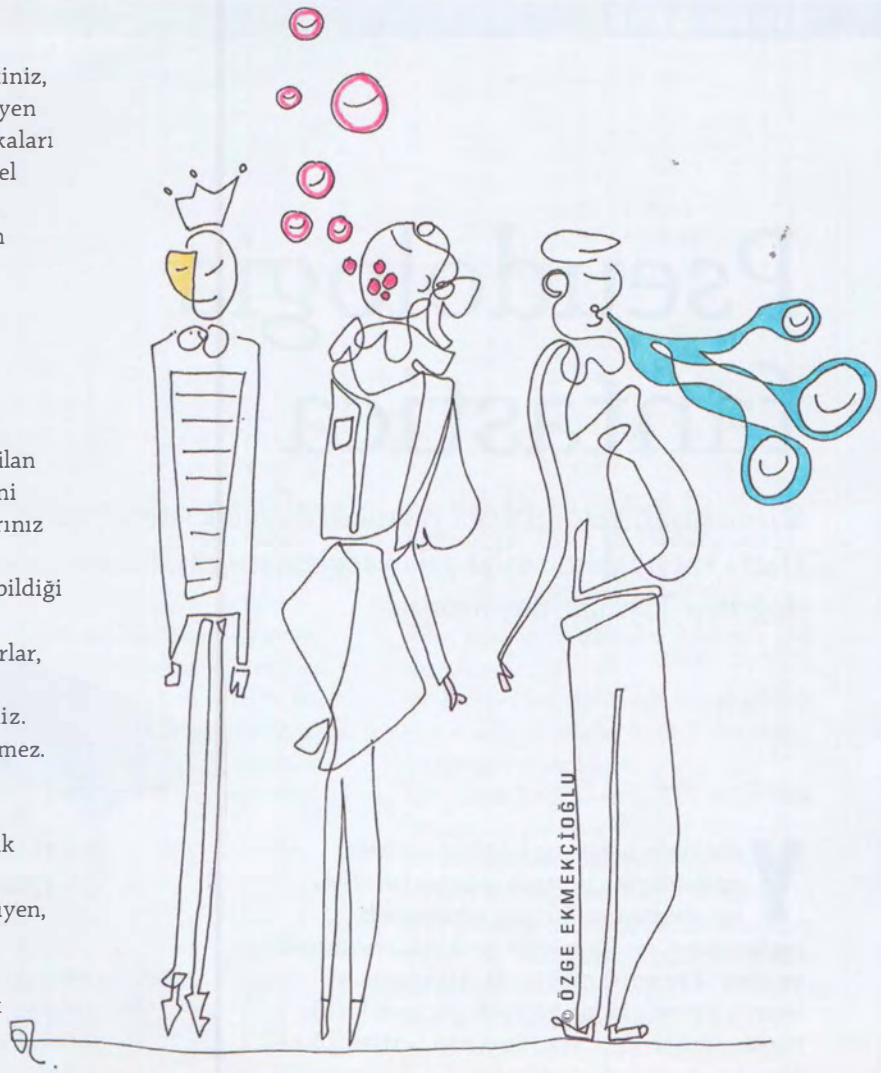
Dergiyi kendiniz almadınız. Böyle şeylerle, psikolojiyle filan fazla ilgilenmezsiniz. Başkalarını ve onların düşüncelerini fazla umursayan biri değilsiniz. İnsanlarla kendi amaçlarınız doğrultusunda etkileşime geçer, onların duygu ve düşüncelerini sadece bu bağlamda önemsersiniz. Kendi bildiği yönde ilerleyen, "sağlam irade" sahibi bir insan olmakla gurur duyabilirsiniz. Başkalarının görebileceği olası zararlar, yapmak istediğiniz şeylerden sizi alıkoymaz. Savaşmayı, mücadele etmeyi ama elbette ki en çok yenmeyi seversiniz.
Tavsiye: Biraz empati ve merhametten kimseye zarar gelmez.

I-Rüzgârın çocukları; tutunamayanlar

Evet, başkalarına göre duygularınız, düşünceleriniz çabuk değişiyor olabilir ama kesinlikle daha renkli birisiniz.
Ta ergenliğinden beri ne olacağı belli, belli bir yolda yürüyen, kendisinden beklenen şeyleri yapan tiplerden değilsiniz.
Her zaman bambaşka bir yöne yönelebilir, hayatınızda yeni beyaz sayfalar açabilirsiniz. Evet, biraz istikrarsızlık yaratmıyor değil, belki bir alanda uzun süre kalamıyor, uzmanlaşamıyor ya da çok uzun süreli ilişkiler kuramıyorsunuz ama çok farklı deneyimleriniz oluyor. Başkalarına göre daha dolu, daha fırtınalı bir yaşamınız var. Tüm bunlar o kadar sorun olmasa da, zaman zaman gelen boşluk duyguları, yoğun sıkıntı ve her şeyden uzak hissetme ve anlamsızlık duyguları yorucu tabii.
Tavsiye: İnsanlar ve kendiniz hakkında kötü duygulara kapıldığınızda bunların geçici ve abartılı olduğunu unutmayın. Kendinize ve başkalarına dair yargıda bulunur veya karar alırken acele etmeyin.

J-Afrodit'ler ve Eros'lar

Tam bir aşk insanısınız. Güzelliğiniz ve etkileyiciliğiniz sayesinde her zaman ilgi odağı olmayı başarabilen bir insansınız. Bakmayın siz, "aynı anda birden fazla kişiye âşık olunmaz" filan dendiğine, siz bunun aksinin somut bir örneğisiniz. Genellikle hayatınızda bir temel ilişki ile birkaç tane de ikinci derecede ilgi, flört ve ilişki olsa da istediğiniz kadar duygusal doyum alamamaktan şikâyetçisiniz. Sevdiğiniz insan yanınızda yokken yalnızsanız onu çok özlediğiniz halde başkaları sizinle ilgileniyorsa aklınıza bile gelmemesi sizi şaşırtıyor olabilir.
Tavsiye: Evet, insan ilişkileri çok şeydir ama hayatta başka şeyler de var, biraz onlarla da ilgilenebilirsiniz.

Karışıklar:

Eğer, üçten fazla harfte, 3 veya daha fazla evet yanıtınız varsa karmaşık bir kişiliğiniz olduğu söylenebilir.

Karmakarışıklar:

D ve sonrasında toplam 20'den fazla evet'iniz varsa muhtemelen hayli karmaşık bir kişiliğiniz var demektir. Bu durum kimlik algınızda ve duygulanımınızda sık değişiklikler olduğu, nasıl biri olduğunuza dair algılarınızın değişebildiği anlamına gelebilir.

Kokmaz-bulaşmazlar

Eğer hiçbir harften 3 veya daha fazla evet'iniz yoksa bu ilk ihtimal olarak savunmacı davrandığınız anlamına gelir. Kendinizi olduğunuzdan daha iyi görmek ve göstermek istediğinize dair bir durumdur.
Bir başka olasılık da oldukça sağlıklı ve normal bir insan olmanızdır. Bu ihtimale neden mi ilk ihtimalden daha az şans verdik? Gerçekten ziyadesiyle sağlıklı ve normal biri, oturup kendisine bu testi yapmazdı.
Belki de bu test bir yalan testidir ve en büyük yalanlardan biri mükemmel olduğunu sanmaktır.

Oidem AKSÜT

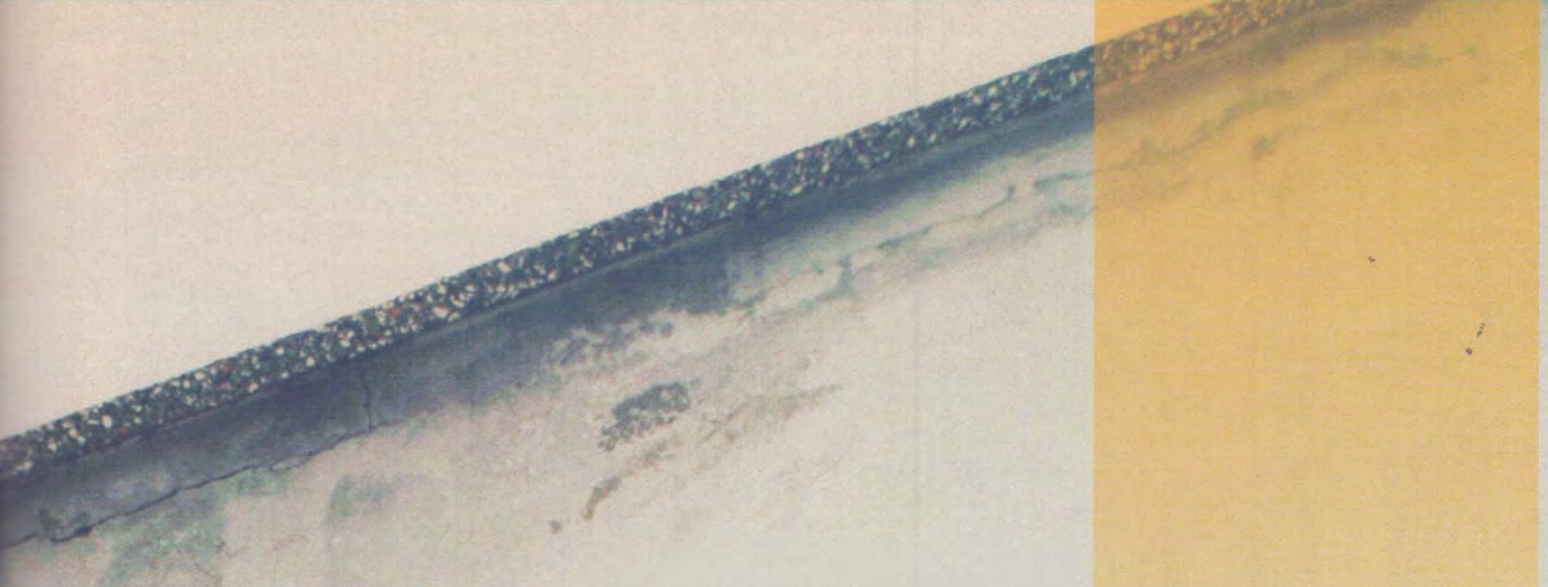
Pseudologia fantastica

Bazen insan gerçeği değil yalanları duymak isteyebilir. Hatta karşıdakini zorlar yalan söylemesi için. Bazen doğruyu duymaz, duyamaz.

Yıllar önce, henüz tıp fakültesinin ikinci sınıfındayken beni çok şaşırtan bir olayla karşılaşmıştım. Bir gün, arkadaşımla paylaştığımız eve bir misafir geldi. Akşamüzeriydi ve kapıyı ben açtım çaldığında. Arkadaşımın kuzeni, yanında bitkin bir halde görünen biriyle kapıda dikiliyordu. Onları içeri davet ettim. Adına Murat diyeceğim genç adam küçük salonumuzdaki kanepeye yığılır gibi oturdu ve iki gün boyunca oradan çok zorunda kalmadıkça hiç kalkmadı. O akşam, bir yandan kuzen ile konuşuyor bir yandan da merakla gözucuyla onu izliyordum. Ağlıyordu. "İyi misiniz?" diye sordum ona. Başını hayır anlamında iki yana salladı ve ağlaması daha da belirginleşti. Bunun üzerine kuzen durumu anlattı: Murat bir gün önce anne, baba ve kız kardeşini, yani tüm ailesini bir trafik kazasında kaybetmişti. Sonra hikâyenin tüm detaylarını parça parça dinledim ondan bu iki gün içinde. Varlıklı bir ailesi vardı. Annesi bir moda tasarımcısı, babası ise işadamıydı. Kaza, kız kardeşinin okulu için gittikleri İngiltere'de olmuştu ve cenazelerin getirilmesi zaman alacaktı. Tüm bu işlerle amcası ilgileniyordu. Aile İzmir'de yaşıyordu, kendisi ise bir üniversite öğrencisi olduğu için İstanbul'da.

Ben sulugözlüyümdür. Arkadaşımın da benden aşağı kalır yanı yoktu. Her ikimiz de o iki günü derin bir yas havası içinde geçirdik. Saatlerce Murat'la oturuyor, biz de onunla ağlıyorduk. Murat'ın ağlamaktan gözpınarları kurumuştu. Ara sıra susuyor, öylece boşluğa dalıp gidiyor, sonra tekrar yoğun bir acıyla ağlamaya başlıyordu. Biz ise onun karnını doyurmaya çalışıyor, biraz uyuyabilsin diye perdeleri, ışıkları kapatıyor, elimizden geldiğince sessizce dolaşıyorduk evde. Birdenbire hayatımızın ortasına bomba düşmüş gibiydi. Hiç tanımadığımız bu insanların yasını tutuyorduk, belki de kendi kişisel yaslarımızı da katarak içine.

© SEDA BALKAN

Neyse uzatmayalım, ikinci günün akşamında bir grup arkadaşımız geldi. Sınav zamanıydı ve evde çay, sigara ve tuğla ağırlığındaki tıp kitaplarıyla sabahlanacaktı. Ben Murat için endişeliydim, bu halde bu kalabalığın içinde olmak istemeyeceğini düşünüyordum. Onu diğer odaya almaya karar verdik arkadaşımla ve ona bir yer hazırladık orada. Fakat çok garip bir şey oldu. Yeni gelen arkadaşlardan bir tanesi salona girip de Murat'ı görünce "Aa! N'aber Erdem?" dedi. Herhalde Murat'ın iki ismi var diye düşündüm. Murat yeni gelen çocukla karşılaşınca birden ayağa fırladı ve "Ben biraz hava alayım. Biraz sonra dönerim" dedi ve çıktı. Hiç dönmedi. Bir daha da görmedim Murat'ı. Yeni gelen arkadaşa açıklama yapmak zorunda hissettim ve Murat'ın birkaç gün önce ailesini bir trafik kazasında kaybettiğini anlattım. O hayli şaşırdı;

-Murat kim? Nasıl yani, Kerime Teyze'yle, Hasan Amca ölmüş mü? Olamaz ki ben daha bu sabah konuştum evle, öyle olsa söylerlerdi.

Sonrası benim için dayak yemek gibiydi. Murat aslında Murat değil, Erdem'miş. Anadolu'nun bir köyünde yaşayan ailesi hayli kalabalıkmış. Çiftçilik yapan babasının aynı evde yaşayan iki eşi ve yanlış hatırlamıyorsam dokuz çocuğu varmış. Murat, yani Erdem ilk eşten olan çocuklardan biriymiş. Erdem yalan söylermiş. Nedensiz yalanlar. Bu bilinen bir şeymiş onu tanıyan herkes tarafından. Şaşkınlıkla odanın ortasında dikiliyor, söylenenleri sindirmeye çalışıyordum. Murat için acı çekmiş olan ruhum onun Erdem olduğunu kabul etmek istemiyordu. "Belki de karıştırıyorduk bu çocuk insanları birbirine" diyordum. Ama karıştırmıyordu. Kim olduğunu bilmediğim insanlar için duyduğum derin acı, o insanların zaten ölmemiş oldukları bilgisiyle iyice havada asılı kalmıştı. Peki neden bu çocuk bu yalanları söylemişti? Nasıl o kadar kahrolurcasına ağlamıştı günlerce? Acısı yalan değildi, bu çok açık! Sadece gerekçesi görünürde onun söylediği şey değildi. Ruhun gizemlerine duyduğum meraka çok aşinaydım ben, daha ikinci sınıfta bile pskiyatrist olmak vardı kafamda. Fakat bu Murat görünümlü Erdem, insan ruhunun esrarlı renkliliğinin nadide örneklerindendi

© VOLKAN COŞĞUN

ve bir tür sarhoşluk hissi yaratıyordu bende. Hâlâ göğsü hıçkırıklarla kabara kabara ağlamasını, avuçlarına dökülüp duran gözyaşlarını çok iyi hatırlıyorum.
İşte bu hayatımda ilk kez bir "Pseudologia Fantastica" vakasıyla karşılaşmamın hikâyesidir.

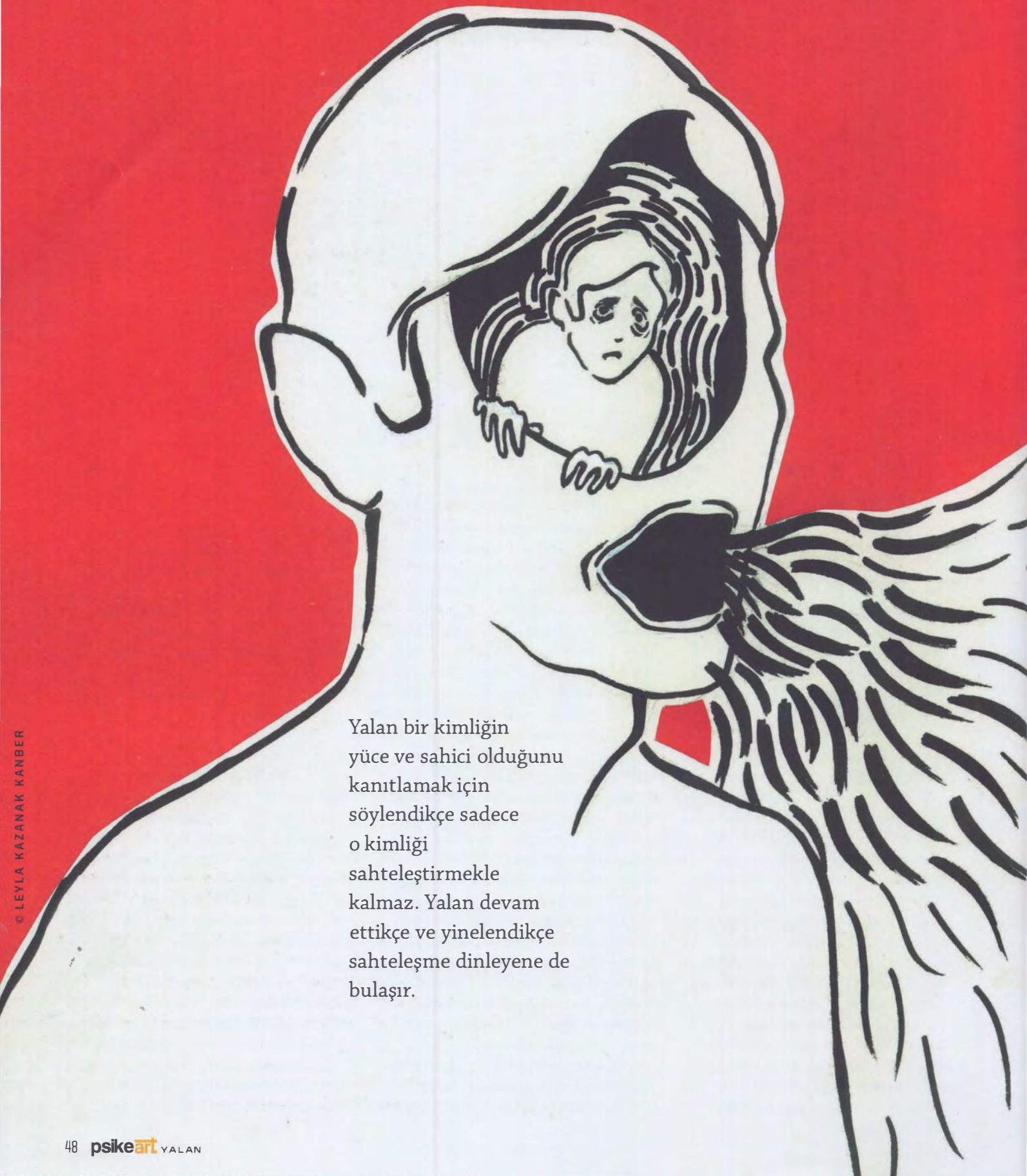
İnsanlar yalan söyler. Ve bu bir hastalık değildir. Üstelik sadece insanlar da değil, renk değiştiren bukalemunlar, ölü taklidi yapan sıçanlar, yaprağa benzeyen kelebekler de yalan söyler.
Yalanların renkleri vardır. Beyaz olanlar, pembe olanlar ve hatta yeşil olanlar. Yalanlar toplumsal söyleme öyle içkindirler ki, geniş kitlelerce göz yumulur hatta yer yer bizzat söylenmeleri beklenilir, politikada olduğu gibi...
Selling, hastalıklı yalanlar üzerine yazdığı bir makalede şöyle söyler: "Eğer tüm yalancılar toplumdan uzaklaştırılsa, yaşadığımız bu yerler çöle dönerdi." Tam da bu sözü destekleyecek bir filmden bahsetmek istiyorum. Ne yazık ki ne adını, ne de yönetmenini hatırlayamıyorum bu filmin fakat konusu şöyle bir fanteziye dayanıyordu: İnsanlar henüz yalanı keşfetmemiştir. Ve ilk yalan söyleyen bir tür Tanrısal konuma yerleşir. Yalan öncesi bu fantastik dünya tahmin edilebileceği gibi hayli sıkıcı resmedilmişti filmde. Obsesif, katı bir doğruculuk içindeki insanlar aynı zamanda biraz suratsızlardı da nedense. Sonra biraz da kazayla, sosyal açıdan hayli başarısız addedilebilecek bir adam, Tanrı ile konuştuğu yalanını uydurur ve elbette buna herkes inanır. Artık hayal bile edemeyeceği kadar önemli biri olmuştur. Filmin ilerleyen sahnelerinde âşık olduğu güzel kadınla evlenir çünkü ona duymak istediklerini söyleyip onu mutlu edebileceği kullanışlı bir araç vardır elinde; yalanlar.
Tüm yalanlar inkâra dayanır; bilinçli ya da bilinçdışı inkâra. Bir çocuk ailesine sınavdan iyi bir not aldığı yalanını söyleyebilir ve böylelikle ailesinin kaçınılmaz hayal kırıklığının sonuçlarından kurtulabilir. Yalan intrapsişik (dipnot: iç dünyaya ait olan) olarak, içsel standartları karşılayamamanın verdiği acı verici duygulardan ve fantezilerden çocuğu korur. Amaç yalan söylenen kişiyi küçümsemek, onu aldatmak değil, kendini korumaktır. Burada bilinçli bir inkâr vardır.
Yalanın köklerinin daha bilinçdışı yerleşimli olduğu durumlar da hayli sık olmakla birlikte çoğu zaman günlük hayat içinde görünür değildir. Bir örnek vermek gerekirse; genç bir kadın hastam bir seansta iş arkadaşlarıyla gittiği yemeği anlatıyordu. Anlatısının bir yerinde durup bana itinayla yemekte kimlerin olduğunu tek tek saydı. Bu sayma işlemi biraz yersiz olmalı ki anlatının akışkanlığını bozan bir etki yarattı. Bunun üzerine hastamın verdiği küçük bir duraksamadan da faydalanarak sordum; "Yani beş kişiydiniz masada?" Bu soruyu sorarken belirgin bir amacım yoktu doğrusu, sadece yürürken küçük bir taşa takılma etkisi bırakan bu aksamayı hissettiğimin bir göstergesiydi sanırım sorduğum soru.
Bir sonraki seansta hastam endişeli görünüyordu. Önceki seanstan beri pek iyi hissetmediğini söyledi. Seanstan sonra çok anlamlandıramadığı bir sıkıntı hissetmişti ve seansta ne olduğunu bilmediği bir şey olmuş olabileceğinden bahsetti. Ne olduğu üzerine düşünmesi için biraz cesaretlendirdim onu. Bunun üzerine geçen seansta gittiği yemekten bahsettiğini hatırladı. "Ama yemek güzeldi, niye sıkıntı yaratsın ki bende?" dedi, kendi kendine konuşur gibi. Bunun üzerine ben de "Kimler vardı yemekte?" diye sordum, takılma hissini hatırlayarak tekrar. Biraz durdu, yüzüme baktı ve sonra gözleri şaşkınlıkla açıldı. Heyecanlı bir sesle, "Ben size yalan söyledim!" dedi.
Durum şu şekilde netliğe kavuştu; Yemeğe beş değil, altı kişi gidilmişti. Adı itinayla saklanan bu altıncı kişi, geçen yıl kaybettiği annesinin hiç hoşlanmadığı genç bir adamdı. Bu adamın da yemeğe geldiğini benden yarı bilinçli yarı bilinçdışı saklamıştı. Fakat bunu yaparken o anda beni annesinin yerine koyduğu bilgisi tamamen bilinçdışıydı. Kendi gizemiyle karşılaşmak onu çok şaşırtmıştı. Bunun hemen ardından bir anı çıkageldi. Daha önce hiç anımsamadığı bu anısında, onu aynı geçen seanstan sonra hissettiğine benzer yoğun bir sıkıntıya sokan bir durum yaşamıştı. Yıllar önce, henüz 4-5 yaşlarındayken annesinin, kaybetmiş olduğu annesinden ona yadigâr kalan çok kıymetli bir porselen fincanı kırmıştı. Bu zarif nesneye atfedilen önemi gayet iyi bildiği için kırık parçaları endişeyle büyük bir dolabın altına saklamıştı. Şanssızlık o ki aynı günün gecesi annesi şiddetli bir ağrı ile hastaneye götürülmüş ve bir hafta boyunca geri gelememişti.

Bir çocuk için, söylenen bir yalan ile annenin hastalanması benzeri böylesi bir durum arasındaki mesafe düşünülenden çok daha kısa olabilir. Hiç tereddütsüz annesinin hastalanmasının kendi hatası olduğu kanısına varmıştı.

Çoğunlukla yalanlar normal fenomenlerdir ve günlük hayat içinde belirgin bir rolleri vardır. Mental otonominin normal gelişim seyrinde bir yerde çocuk ebeveynlerinin düşüncelerini okuyamadığını ve kontrol edemediğini fark ettiğinde yalan söylemenin de tadına varır. Yalanlar tanımları gereği kastidir fakat otomatik ve hatta kronik karakteristik tepkilere dönüşebilirler. Şimdi burada durup bu yazıyı okuyan herkesin az ya da çok söylediği sıradan yalanlardan, çok daha az aşina olunan yani yazının başında anlattığım türde yalanlara dönelim. "Pseudologia Fantastica" ya da "Mitomani" ya da "Yalan Söyleme Hastalığı". İlk kez 19. yy.da tanımlanan bu durum yukarıdaki yalanlardan farklı olarak belirli fantezileri gerçek olgularmış gibi aktarmayı içerir. Genellikle bu fanteziler dramatik, büyüklenmeci veya abartılmış durumları tasvir eder. Kalitatif ve kantitatif açıdan normal yalan söyleme durumlarından farklılıklar içerir. Kantitatif olarak aşırı miktarda ve kronik, süreğen olması beklenir bu yalanların. Genellikle impulsif yani kontrolsüzce söylenen yalanlardır. Örneğin böyle bir kişi bir topluluğa girdiğinde, öncesinde yalanlar söylemeyi planlamaz, otomatik olarak ortaya çıkar ardı ardına sıralanan yalanlar. Çoğu araştırmacı mitomaninin ergenlikte ya da erken erişkinlikte başladığı görüşündedir.
Birçok insan sık sık yalan söyleyebilir, dolayısıyla pseudologia fantastica vakalarını ayırt etmek için yalan söyleme sıklığı tek başına yeterli bir özellik değildir. Dolayısıyla kalitatif özellikleri üzerinde durmak yerinde olacaktır.
Bu kişilerin söyledikleri yalanlar stereotipik yani tek tip olabilir ya da her seferinde farklı temalar üzerinde gelişirler. Çoğunlukla baş döndürücü veya fantastik ve birçok detayla örülmüş yalanlardır. Yalanların imaginatif etkisi topluluğun dikkatini çekmeyi hedefler, en azından kısa süreler için. Bunların kısa sürme nedeni yalanların bir süre sonra yalan olduklarının anlaşılmasıdır. Bu nedenle de mitomanların sosyal ilişkilerine belirgin olarak zarar verir. Fakat hayal dünyası açısından hayli renkli olan bu yalanlar gerçeklik sınırları içindedir her zaman. Örneğin "Ben uzaylılarla iletişim içindeyim" gibi yalanlar söylemezler. Bir başka nokta da pseudologia fantastica vakaları para, güç veya buna benzer, görünür bir kazanç için yalan söylemez, bekledikleri kazanç çok daha içsel, psikolojik bir kazançtır.

Yalanlar üzerine bu kadar konuşmak yeterli. Bitirmeden yalan söylenenler üzerine bir iki şey söylemek istiyorum. Bazen insan gerçeği değil yalanları duymak isteyebilir. Hatta karşıdakini zorlar yalan söylemesi için. Bazen doğruyu duymaz, duyamaz. Örneğin bir hastaya kanser olduğunu söyleyebilirsiniz. Fakat eğer o bunu duymaya hazır değilse ne dediğinizi anlamayacak, anlasa bile çarpıtacak yani kendi yalanını üretecektir.
Ya da belki ona aksini söyleyen birilerini bulana kadar doktor doktor dolaşacaktır. Bazen aynı şey politikada da çıkabilir karşınıza. Tüm gösterenler aynı yeri işaret etse bile oraya bakmak istemeyebilir kitleler...

Yalan bir kimliğin yüce ve sahici olduğunu kanıtlamak için söylendikçe sadece o kimliği sahteleştirmekle kalmaz. Yalan devam ettikçe ve yinelendikçe sahteleşme dinleyene de bulaşır.

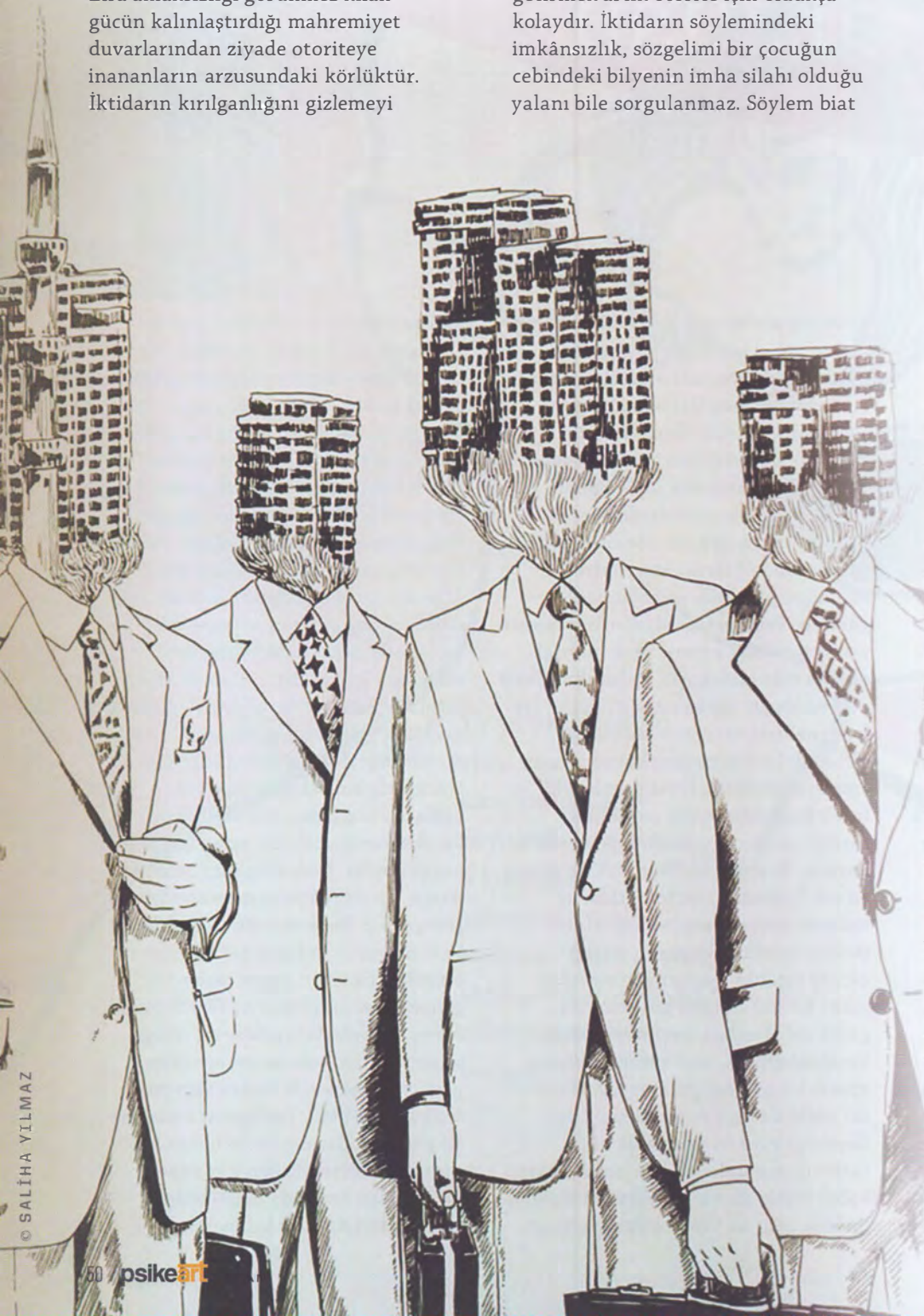
© LEYLA KAZANAK KANBER

Kırılganlığı gizleme arzusu

Yalanı sadece gerçeğin çarpıtılmış bir sürümü ya da bir olguya dair yanlış bilgi aktarımı olarak düşünmediğimizde, yalanın her ilişkiye içkin olduğunu kabul etmek durumunda kalırız. Mesela bilinmesi ilişkinin boyutunu değiştirebilecek bir gerçeğin söylenmemesi ya da cevap beklendiği durumlarda bildiği halde sessiz kalmak da yalandandır. Ya da gerçekten bahsederken bütün hakikati anlatmayarak gerçekliğin arzu edilen imajını uyandırmakla yalana bulaşmış oluruz. Keza bir gerçeği aktarırken doğruluğundan şüpheye düşürecek biçimde karikatürize ettiğimizde veya sürekli olarak bilinen gerçeği çürütecek iddialar öne sürdüğümüzde hakikatin aleyhine çalışırız. Benzer şekilde belirli bir gerçeğin söylenmesi fakat gerçekle ilgili aslında hiç olmamış geçmiş gerekçelerin öne sürülmesi yoluyla "anlam kayması"na yol açmak sık başvurulan yalan türlerindendir. Salman Akhtar her yalanın arzu yüklü bir düşlem içerdiğini ve dehşetengiz bir imgesel senaryodan kaçış için söylendiğini belirtir. Her yalan nesnelerle olan ilişkileri dönüştürmek üzere kurgulanır ki bu nesne özel bir kişi, bir kurum veya topluluk olabilir. Yalanın kökenleri de sonuçları gibi hem ruhsal alanda yaşanır hem de kişilerarası ilişkileri ilgilendirir. Her yalan bir şeyleri yaratır ve başka şeyleri yok eder. Yalan söylemenin farklı motivasyonları olmakla birlikte bunların net sınırları olmadığından sıklıkla iç içedirler. Örneğin özür dilerken, mazeret öne sürerken veya iş gereği rol yaparken söylediğimiz yalanlar masum yalanlardır. Bunun yanında erken gelişim dönemlerinde yaşantılanan gerçeklikten nefret edilmişse patolojik yalanlar baş gösterir. Psikopatik yalanlar veya kasıtlı yanlış beyanlar kazanç ve duyumsal doyum elde etmek için uydurulur. Eksik ileti ve abartı içeren narsistik yalanlar ise genellikle utançtan kaçınmak ve hayali benlik imajını korumak amacıyla söylenir. İlişkilerimizdeki farklı konumlanmalar çoğaldıkça gerçeği çarpıtma zorunluluğu kendini dayatır. Bununla birlikte ilişkide yalana en çok başvuran tarafın iktidarını kurmak isteyen taraf olduğunu ve iktidar tarafındaki gücün arttığı ölçüde yalanın masumiyetini yitirip yıkıcı bir hal aldığını görürüz. Zira güçlü olduğumuzu göstermek ilkin kırılganlığımızı, yani varoluşa ilişkin apaçık bir gerçeği gizlemeyi gerektirir. Bir öteki ile ilişkiye girmekle, ona duygusal yatırım yapmakla öteki tarafından yaralanabileceğimizi baştan kabul etmiş oluruz. Kırılganlık ilişkiyle birlikte gelir ve ilişki boyunca olduğu gibi sonrasında da kendini dayatır. İlişkideki taraflardan birinin kırılgan değilmiş gibi algılanması sadece erk sahibi olanın değil her iki tarafın bir gerçeği örtbas ettiği anlamına gelir. Sözgelimi cinsiyetler arası ilişkide "erk sahibi olana erkek" denildiğinden bu kırılganlığı gizleme arzusu erkeğin duygu hiyerarşisinde aşikârdır. Erkek duygularından en görünürde olan öfkesini sadece üstünlük kurmak için değil çoğu kez ruhunun yaralandığını kendisine ve karşısındakine belli etmemek için gösterir. Demek ki iktidar ilişkisi bir tarafın söylediği o güçlülük yalanına her iki tarafın ne ölçüde mutabık kaldığına bağlıdır. Gücün toplumsal meşruiyetini sağlayan araçların yani mülkiyetin kendisi ise bizatihi bir yalan üzerine kurulmuştur. Rousseau'nun belirttiği üzere *"Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip 'Bu, bana aittir' diyebilen ve buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu olmuştur. Yeryüzündeki bütün meyvelerin hepimize ait olduğu ve yeryüzünün kimseye ait olmadığı gerçeğini unutmakla mahvoluşumuzu hazırlamış olduk"*. Toplumsal sözleşme ile gücün kullanımı topluluktan bir otoriteye devredilirken icat edilen ortak yalan esasında mülkiyetin bazı kişileri daha az kırılgan hale

getirdiğidir. Sırf bu yüzden otoritenin özel hayatının tavizsiz biçimde araştırılması onun karizmasını çökertir. İktidar sırlarını güvenceye almaya çalışarak ahlaksızlığını bilinmezlikle örtmek için meşru ve gayrimeşru tüm araçları kullanır. Fakat tüm bunlara rağmen iktidarın düzenbazlığı açığa çıksa dahi ona atfedilen gücün çoğu kez sarsılmadığını şaşkınlıkla görürüz. Zira ahlaksızlığı görünmez kılan gücün kalınlaştırdığı mahremiyet duvarlarından ziyade otoriteye inananların arzusundaki körlüktür. İktidarın kırılganlığını gizlemeyi çoğunlukla ondan daha çok ona biat edenler arzular. Sıradan insanlar ülküleştirme ihtiyaçlarından dolayı otoritenin gizeminin sökülmesine katlanmakta zorlanırlar. İktidara bu yapay konumunu bahşeden kitle gerçeğin sadece bir kısmını görerek ve onu da çarpıtarak yani otoriteyi ülküleştirerek yalanı bizatihi kendisi başlatmıştır. Bundan sonra gerisini getirmek artık otorite için oldukça kolaydır. İktidarın söylemindeki imkânsızlık, sözgelimi bir çocuğun cebindeki bilyenin imha silahı olduğu yalanı bile sorgulanmaz. Söylem biat edenin nezdinde artık gerçeğe dönüşmüştür. Öyle ki söylem üretme işini dahi biat edenler devralırlar. Ülküleştirilen kişinin paranoyası ve bölme mekanizmaları kolaylıkla kitleye bulaştığından komplo teorisi üretme işlevinin de kısmen kitleye devredildiğine artık sosyal medyadan aşinayız. Antik Yunan tragedyasında bebeklerin gelecekte kralı öldüreceğini bildiren ve bebeği adeta bir cisimleşmiş lanet kılan kâhinlerin misyonunu günümüzde kitlenin üstlendiğine dehşet içinde tanık oluyoruz. Muktedire iktidarlığı kazandıran şeyin performatif bir yineleme olduğunu söyleyen Judith Butler iktidarın kendi başına bir varlık biçimi değil, bir eyleme biçimi olduğundan ayakta kaldığını belirtir. İktidarın varlığı söylemindeki yalanı sürdürmesine ve yalan söylemesindeki rahatlığa bağlıdır. Tıpkı pazarlık yaparken olduğu gibi yalan söylerken de güçlü olan taraf her zaman daha rahattır. Yalan dolu sözler iktidar ilişkisini yaşatmak üzere tekrar edilir. Sözün tekrar edilebilirliği de sözü söylerken iktidarın ve ona madun olanların gerçeği ne kadar görmezden geldiklerine bağlıdır. Sözlerin, bazen eylemi öncelemesinde olduğu gibi, ilişkinin biçimini de önceliediği görülür. Sözcükler ad koyma anında bahsettikleri edimin ya da sıfatların kendisini canlandırmış olur. Mahkemede suçlu olduğuna hükmedilene kadar zanlının masum sayıldığında olduğu gibi. Eylemin dile dökülüşü fiilleşerek edimde bulunur. İktidarın hakikatin söylenmesinden korkması işte bundandır. Çünkü o iktidarını gözden düşürecek olan şeyin gerçeği söyleyen söz olduğunun farkındadır. Çünkü o, ahlaksızlığının ve uyguladığı şiddetin kitle tarafından dillendirildiği zaman cezasını da bulacağını bilir. Oedipus'un cezasının şiddetini belirleyen şeyin koronun ona suçunu hatırlatmasında olduğu gibi:

© SALİHA VILMAZ

***Koro**: Mutsuz insan, şimdi ne olacak? Babanı (...) öldürdün?*
***Oedipus:** Ah! İkinci bir darbe indirdiniz bana, acı üstüne acı!*
***Koro:** Onu öldürdün!*

İktidarın işlediği suçu suç olmaktan çıkaran şey yeterince ve doğru adlandırmamadır. Muktedirin öfkeli yalanlarla utancını örtmeye çalışmasının nedeni sadece narsistik zedelenmeden kaçmak değildir. Yalan aynı zamanda cezanın fiziksel varlığına yönelik tehditlerini de savuşturur. Yalana eşlik eden öfkesiyle gerçeğin dillendirilmesiyle birlikte ortaya çıkacak olan utandırılma riskini bertaraf etmekle kalmayıp fiziksel güvenliğini de sağlama alır. Utanmaya direnç böylelikle ikili bir işlev sayesinde katmerlenir. Utanç onun için emosyonların utanmazlıkla bezenmiş, görünmeyen hâkimidir. Utanç benliğin kırılganlığının göstergesi gibidir. İktidar ilişkisine içkin olan yalan ya da doğru adlandırmama utancı bir zırhla kapladığı için kırılganlığı gizlemekte başarılı olur. Utancın ve kırılganlığın gizlenmesini bozguna uğratacak şey ise adlandırmadır. Kral çıplak olduğu için değil çocuk onun çıplaklığını dile getirdiği için gözden düşer ve yoluna devam etmeye korkunç bir utanç içinde katlanır. Hikâye bize adlandırma ve simgeleştirme olmadan edimin eksik kaldığını, gerçekleşmediğini gösterir. Tıpkı efsanelerde kehanetin bir olaya, lanetin gerçeğe dönüşmesinde olduğu gibi Hölderlein'ın deyişiyle "söz ölümcül bir olguya" dönüşür. Hikâyede iktidarın itibarı için ölümcül olan söz ise henüz simgesel düzenin kurallarını içselleştirmemiş olan çocuğa düşer. Kraldan henüz korkmayan ve niçin korkması gerektiğini bilmeyen o çocuğa. Çocuğun sözü bir sonraki eylemin yani kralın rezil olmasını zamansal olarak önceler. Hikâyenin girişindeki anlatıcının sözleri ise kralın kendini beğenmişliğinin gerçeği inkâr etmesine varacak bir aptallık derecesinde olduğunu gösterir ve kralın utanç verici bir duruma düşeceğini haber verir gibidir. Bu yeni kurgulanmış yalana inanmayanlar yani kralın sözde muhteşem giysilerini görmeyenler dışlandığından oyun devam eder. Sözün, yalan da olsa, eylemi öncelemesinde olduğu gibi bir ilişkiyi de önceleidiğini ve yapılandırdığını görürüz. Görkemli kral ile ona hayran olanların ilişkisi bir yalan söz üzerine kuruludur. Fakat hikâyenin amacı dinleyicinin arzusunu doyurmak olduğundan gerçek yaşamda sıklıkla sürdürülen bu yalan hikâyede işlemez. Görülme/bakılma arzusu ile utanma korkusu arasındaki gerilimi hiç dinmeyen kralın arzusuna yenik düşmesinin nedeninin, elbette onun arzusunun yoğunluğunun değil, daha ziyade tebaanın korkusunun şiddeti olduğunu biliriz. Kralın ona madun olanlarla ilişkisinin çatısı olan o "kralın muhteşem olduğu" yalanı bir kişinin arzusu ve birçok kişinin korkusu üzerine kuruludur. Hikâyede yapı iki ayaklı (birinin arzusu ve birçok kişinin korkusu) olduğundan oyunun bir çocuğun sözüyle nasıl iki ayaklı bir levha gibi hemencecik devrildiğini görürüz. Oysa gerçek hayatta arzulu olan iktidarın korkuları ve korkulu olan kalabalığın arzuları bu yapıyı daha sağlam ve karmaşık kılar. Nedeni ne olursa olsun yalan gerçeklik ile düşlemin bir biçimde uzlaşmasıdır. İktidar ilişkisinde bu düşlem güçlü olanın her şeye hakkı olduğu ya da benliğinin yüce ve zedelenemez olduğudur. Kırılganlığın dayanılmazlığı ve kırılganlığı gizleme arzusu gerçekliği düşlem lehine çarpıtır. Zedelenemezlik düşleminin sürdürülmesinin koşulu ise yalanın muhatabının varlığıdır. Bu yüzden yalanın muhatabı da yalanı sineye çektiği ölçüde tıpkı yalanı uyduran gibi sahiciliğini yitirmeye mahkûmdur. Yalan bir kimliğin yüce ve sahici olduğunu kanıtlamak için söylendikçe sadece o kimliği sahteleştirmekle kalmaz. Yalan devam ettikçe ve yinelendikçe sahteleşme dinleyene de bulaşır. Bunun yanında çıplaklık ihtişamlı giysilerden daha çok göz aldığından dillendirilmemeye ne kadar dayanır, her zaman bilinmez. Krala çıplak deme arzumuz da hikâye dinleme arzumuz kadar gerçektir.

A. Şebnem SOYSAL

Yalan zamanlar

Yalandan temas istediğimizde dedikodu ediyor, bizi kabul edecek birini bulduğumuzda etkinlik yapıyoruz. İş samimiyete geldiğinde ise zamana sığınıyoruz. "Ah yalan dünyada" diye bozkıra türkü söylüyoruz.

masallardaki peri kızları kıskansın beni. var olmayan ülkeden geri geldim. hayatta başrolü kimseye vermem. zaten beni, benden başka kim oynayabilir ki? replikleri sadece ben biliyorum. kimsenin hayatını kiralamadım. yaşamımı da ödünç veremem! bu masalın pren*SESİ* benim.
hangi sabaha uyandım ben?! hangi mevsimdeyiz? takvimler kimin zamanını işaret ediyor? ***uyuyan güzel***dim aslında. **bir masalın içinde gizlenmiş**tim. bir kuleye hapsedilmiştim. sen de **kız kulesi**, ben diyeyim **şehir hapishanesi**. sahi *beni kuleye kim kapatmıştı?* üstelik kendimden bile saklamıştı. ne bir ayna, ne bir pencere vardı. derken günlerden bir gün dam akmaya başladı, içeri yağmur girdi. su, hayatı getirdi. bir damla suda kendimi gördüm. çünkü ben de su'ydum. çiy tanesi. ucum bucağım buydu.
sonra, bir gün **sen** geldin. **uyandım ben. belki de uyandırıldım.** bu sabah başka bir dünyaya uyandım ben. yıllardır içinde yaşadığım bu ev bugün bana yabancı. ana dilim yabancı. şehrim yabancı. eşim, dostum, simidin susamı, suyun acılığı yabancı. aynaya bakmaya korkuyorum. **kendim, kendime yabancı.** gözlerimde alacaklı bakışlar. ve başlar saatin tik takları. söylesene bahar yalancı mısın? hadi söyle.. yalandan kim ölmüş. sahiden uyanma vakti geldi mi?
terk edilmiş bir **kadın sessiz**liğinde **hayat**. birazdan yeni gün çığlıklarıyla yakacak güneş. işte o anda

© BURCU ERKAL SALMAN

kadın aryasına başlayacak. cama vuran her yansı aslında bir ağıt. sadece hissetmek gerek. duyamadığımdan, göremediğimden, dokunamadığımdan, kokusunu alamadığımdan, bilemediğimden öte. zamanın kuytusuna saklanmış onca hayat var. zamanın kapı aralığına sıkışmış ya da ertelenmiş onlarca hayat... kimisi gününü gün edip gidecek, kimisi hüznüyle yanıp bitecek. zaman akıp gidecek. kalanlar ise: ertelenmiş bir beden, sancılı gelecek bekleyişleri ve oyalanmış uyanışlar arasında *med-ceziri* hissedecek. **kimisi kozasını delip gerçeğe gidecek, kimisi kozasında yanacak.** yeniden başlasın oyununa dönmüş yaşamları solumak neden? **hepimiz aynı rüzgârın üşüttüğü yalnızlar değil miyiz?**
hangi sabaha uyandım ben? hangi mevsim? takvimler hangi zamanı gösteriyor?
güneş, bir buluta takılmış. belki bir başka istasyonda saçlarını tarıyordur. bir diğerinde bahara soyunur. ötekinde yaza döner. bu şehirde başka bir hava var şimdi. **gerçek ve yalanın yüzyıllardır süren dansına yeni odunlar atılır.** kim kör, kim sağır, kim kim bilmez. bilmiyorum. bir savaştır sürüp gidiyor. sanki bir hortum gelecek hepsini yutup gidecek. sonra ses'sizlik gelecek. suskunluğun ardından belki diriliş, belki bir uyanış başlayacak.

*

Hepimiz bir varoluş boşluğu içinde yaşıyoruz. Bu boşluk içinde gündelik yaşamın hay huyuna katlanabilmek için kendi varlığımızın onanmasına ihtiyaç duyuyoruz. Bunun için de ötekine bağlanıyoruz; canlı, cansız gözetmeden. Zaman zaman varlığımızın onanması ihtiyacımız ile bilinmez bir zaman boşluğu içinde yaşamanın sorumluluğu arasında sıkışıyoruz. Bu sıkışıklık içinde soluk alabilmek için zamanı biçimlendiriyoruz. Keyfi, sembolik bir yapıdan hayat denen yaşam aralığını belirliyoruz. Sonra *"gerçek"* diye kurguladığımız ortak paydadan sıkıldığımızda ise düzene başkaldırıyoruz. Bir nevi mızıkçılık ediyoruz. Oyunun kuralını "yalan" dediğimiz aparatlarla değişimliyoruz. Böylece o an ve o koşulda kendimizi yaşıyoruz.

Yaşamla temas ediyoruz.
Temas ihtiyacımız nasıl davranacağımız ve zamanı nasıl biçimlendireceğimizi belirler. Nasıl mı?
Zamanı yapılandırmanın en pasif şekli, kişinin çevresine kendisini kapatmasıdır. Geri çekilme olarak tanımlayacağımız bu durumda kimseyle ilişki kurulmaz. Kişi temas ihtiyacını kendi kendisine verdiği iletilerle sağlar. Bu iletiler fiziksel ya da psikolojik olabilir. Örneğin hayal kurma psikolojik temas, ellerini ovuşturma ise fiziksel temas olabilir. Düşünün zor bir konuyu imgelerken veya konuşurken geri çekilme ihtiyacınız artabilir. Kelimelerin kesik kesikliğine dokunuşlarımız eşlik eder. Sözlerin boşluğunu, kendimize verdiğimiz temas doldurur. Kendimize dokunarak, iletişimdeki aksaklığı gideririz yani teması sağlarsınız. Geri çekilme zaman zaman enerji toplamak için gereklidir. Ancak, geri çekilmenin süresi uzadığında sorunlar başlar. Temas iletilerine kapalı olunduğundan geribildirim alınamaz. Bunun sonunda algısal bozulmalar baş gösterebilir. Depresyon gelişebilir.
Zamanı yapılandırırken ikinci olarak kullandığımız temas iletisi ise toplum tarafından düzenlenmiş programlardır. Yani davranışlarımızın, otomatik olarak nasıl olması gerektiğini gösteren protokol: Tören. Kuşaklar boyu aktarılan bu temas iletileri eski ritmini kaybettiğinde huzursuzluk başlar. "Nerede o eski bayramlar..." nostaljisinin temelinde bu yatmaktadır. Özlenen ve tekrar tekrar yaşanılmak istenen şey o ana özgü temas iletileridir. Temas iletisindeki azalma insanı başka yollara sevk eder. Törenler düğünler, bayramlar, doğumlar ya da cenazelerle sınırlı değildir elbet. Sosyal yaşamda hemen her gün bir sürü töreni yerine getirmek zorunda kalmak hepimizi yorar. Çoğu zaman içimizden gelmese de sahte duygularla, yalan davranışlarla bu törenleri sürdürmeye çalışırız. Çünkü törenlerde başkalarına nasıl davranacağımız ve nasıl tepkiler alacağımız bellidir. Bu bir çeşit rahatlığı peşi sıra getirir. Ama terazinin dengesi şaşmaya görsün. Bir oyunbozan çıkıp selamımızı almazsa, bizi görmezden gelirse, uzattığımız elimizi sıkmazsa tören bozulur. Neden böyle olduğunu anlayamadığımızda ise büyü bozulur. İletişim bildiğimiz gibi akmadığı için şaşırırız ve geri çekiliriz.

İnsanların yoğun temas iletileri vermeksizin, birbirlerinden psikolojik olarak uzakta kalarak ve daha çok fiziksel varlıklarını onaylayarak zamanı yapılandırma biçimi: **Vakit geçirme**'dir. Vakit geçirmede sağlanan temas iletilerinin yoğunluğu az olduğundan yeterince doyum sağlamak mümkün değildir. Bu nedenle, yoğunluğu az ama çok miktarda temas iletisi alarak doyuma ulaşmaya çalışıyoruz. Vakit geçirme yeni tanışılan insanları tanımak için kullanılan bir yol olabilir. Böylece karşımızdaki kişiyle "sadece vakit doldurmak mı yoksa samimi temas iletisine geçmek mi..." kararını verebiliriz. Vakit geçirme yalan zamanların başlangıcı ya da samimiyete giden bir yaşantıya da dönüşebileceğinden çok kritik bir dönemeçtir. En sevilen vakit geçirme türü insan hayatına duyulan sağlıklı merak, dedikodudur. Ya da "ne olacak bu memleketin hali..." söylemidir. Zaman geçirmenin bir sonraki adımı **etkinlik** yapmaktır. İnsanlar birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde ortak amaca yönelik olarak çalışarak zamanı etkinlik olarak yapılandırabilir. Etkinlikte uzlaşı vardır. İletişim akıp gider. Çünkü taraflar birbirlerinin ne istediğini bilir. Her iki taraf aynı şeyi istemese bile iletişimin sürmesinin nedeni de budur.
En yoğun ve en doyurucu iletilerin sağlanabildiği zaman yapılandırması: samimiyet'tir. Hepimiz koşulsuz temasın peşindeyiz. Ancak, bu yakaladığımızda kendimizi gerçekleştirebileceğimizi biliriz. Samimi paylaşımlarda hissettiğimiz varlığımızın onanmasının verdiği hazzı bulamadığımızda bu yüzden hep çocukluğumuza gitmek isteriz. Oradaki sevgi, sıcaklık bize iyi gelir. Çünkü çocukluk içinde hep bir gülücük ve samimiyet barındırır. Gündelik yaşamda ihtiyaçlarımıza göre zamanı yapılandırıyor ve ilişkilerimizi kurguluyoruz. Yalandan temas istediğimizde dedikodu ediyor, bizi kabul edecek birini bulduğumuzda etkinlik yapıyoruz.
İş samimiyete geldiğinde ise zamana sığınıyoruz. "Ah yalan dünyada" diye bozkıra türkü söylüyoruz.

"sen ağladın canım ben ise yandım
dünyayı gönlümce olacak sandım
boş yere aldandım boş yere kandım
rengi gönlümde solan dünyada

ah yalan dünyada yalan dünyada
yalandan yüzüne gelen dünyada"

Oktay ŞILAR

Tapınak çanının üzerinde bir kelebek uyuyor

Gerçek, yalan, gerçek, yalan, bir, sıfır, bir, sıfır diye işleyen bir dünya zihnimizde var ama zihnimizin türediği dünyada bu kesinlik büyük ihtimalle yok.

Gerçek ve yalan, üzerinde uzlaşabileceğimiz tanımlara sahip olsa da esas olarak karşıtlık ilişkisi içinde ele alınan kavramlardır. Ancak, bazı durumlarda hayli kaygan, diyalektik anlamda birbirini kuşatan, tamamlayan, üzerine basılan zeminlere göre hayli rölatif perspektiflere evrilen tanımlara da sahip olabilirler. Gerçek denilince de aklımıza ilk olarak fiziksel, ortak gözlenebilir ve tanımlanabilir olanlar gelir. Oysa gerçekten gerçeklik nasıl gerçeklik haline gelir sorusu da, en nihayetinde ya doğa bilimlerinden ya da metafizikten aldığımız bilgilerle yanıtlanmaya çalışılır. Yalan ise bariz gibi aldığımız ama işlevleri açısından hayli muğlak bir konudur. Bu nedenle, terapi içindeki yeri de farklıdır. Her ne kadar terapist hakikate naklen bağlanarak işini yapmaya çalışsa da, işin özünde farklı algısal gerçekliklerle bezenmiş duygusal örüntülerin araöznelliğinde çalışır. Danışanın/hastanın yalan ya da doğru söylemesi son kertede önemli değildir, önemli olan bu öznelliğin içinden üretilen fonksiyonların hizmet ettiği "şey"dir. Terapi ilişkisi açısından, terapistin pozisyonu da bu algısal gerçek-yalan katları arasında dokumacılık yapmaktır. Günümüzde şifacılık alanında en istismara açık konulardan birisi olan Kuantum Fiziği, bir metaforlar silsilesiyle bize bu alanda bazı ufuklar açabilir.

Tapınak çanının üzerinde bir kelebek uyuyor gibi bir başlık nereden geldi aklıma? Zen anlayışında insanın topyekûn ayması ve aydınlanması fikrine mesafeli yaklaşıldığı gibi pek tenezzül de edilmez. Zen düşüncesinde anlayışın kavrandığı ana denk düşen terim Satori'dir. Çileci dünya görüşü yerine yaşamla mümkün mertebe dolaysız ilişki ve kahkahayı tercih eden Zen üstatlarının, mürit olarak değerlendirilmeyen öğrencilerinin ayması amacıyla kullandıkları en etkili yöntemlerden birisi de Koan'dır. Koanların en belirgin özelliğiyse aslında hiçbir şey öğretmemesidir. Daha doğrusu, Usta'nın, öğreteceği şeyin bilgisine değil de aracına sahip olduğunu öğretmesidir. Bu nedenle Usta öğrencisine bir Koan verdiğinde, bu Koan'la ne yapacağına ister bir saat içinde ister ömrü boyunca öğrenci kendisi karar verir. Çünkü herkesin başka biçimde çalışan kendi farkındalık ve içgörü gailesi nedeniyle Koan'ların kat kat açılan anlamları vardır. Satori'ye ulaşmanın daha doğrusu Satori'yi yaşamanın en önemli araçlarından birisi olarak Koan'ı şöyle de tanımlayabiliriz. Koan kısa bir öykü ya da kelime olabilir. Anlamsız bir dış görünüşe sahip, kötü ambalajlanmış bir hediyeye benzetebiliriz Koan'ı. Koan'ların çözümü yoktur, daha doğrusu nesnel, rasyonel tek bir çözümü yoktur. Her Koan'ın cevabı onu çözene özgüdür ve birden fazla yanıtı olabilir. Bu yanıtlar hem doğru hem yanlış olabilirler ya da zaman içinde birbirine dönüşebilirler.

Yalan, gerçek, psikoloji, nöroloji, algı, bilinç, bilinçdışı, ego vd. kelimeleri hepimiz çok rahat biçimde kullanıyoruz ama ruhsal örgütlenmenin de maddi temeli olarak yapıtaşı denen noktalara doğru (ki o da artık çok tartışmalı bir kavram) ilerlediğimizde durum bir hayli çetrefilli bir hal alıyor. Hepimize öğretilen maddenin en küçük yapıtaşı olarak bir çekirdek ve etrafında da elektron(lar) biçiminde örgütlenmiş bir atom modeli vardı. Ancak zamanla görüldü ki iş hiç de bu denli yalın değildi. Bize anlatılan bu model aslında sadece kavrayabilelim diye öyle şematize edilmiş basit bir girişten ibaret. O zaman "Bu modelin aslı nasıl?" dediğimizde, insanı şaşırtan, konfüze eden, şuurunu bulandıran veriler ortaya çıkıyor. Çünkü biz ziyadesiyle *psikolojize* olmuş durumdayız, sürekli psikolojinin terimleriyle düşünüyoruz, tartışıyoruz, onları çok sıradan şeyler gibi kullanıyoruz, bilincin altını alıyoruz üstüne getiriyoruz. Belki de yapmamız gereken, aklın üzerindeki bu terminolojik büyüyü yırtmak ya da büyüsünü yitirmiş ruhsallığımızı tekrar büyülemektir. Kuantum dünyası, bazen bir biçimde büyüyle alakalı gibi duruyor, çünkü kuantum teorilerinden bir tanesi pekâlâ bunun mümkün olabileceğine dair bir yoruma sahip.

Newton fiziğinden kuantum dünyasına

Psikolojiyi, psikiyatriyi algılayışımızın ve o bilgilere dayanarak seans odasına girişimizin, orada yaptıklarımızın, ciddi biçimde Newton fiziğinin etkisinde yani mekanistik evren algısıyla çarpılmış olduğunu düşünebiliriz. Süreçleri nesneleştiren, nesneleri parçalara ayıran, sonra o parçaları analiz eden ve parçalardan yola çıkarak tekrar bütünü anlamaya çalışan, bunu da bağımsız gözlemci (uzman) sıfatıyla yapmaya çalışan evrensel bir görüşten mustarip olduğumuzu ve o şekilde hareket ettiğimizi varsayabiliriz. Melih Cevdet'ten bir dizeyle söylersek, *"Freud oturmuş toprağın düşlerini karıştırıyor"* ama toprağın düşleri ile Freud'un düşleri arasında ciddi bir fark var. Birkaç temel argümanı var Newton fiziğinin, diyor ki, mutlak zaman ve mekân vardır. Bu zaman-mekân evrenin başından tasarlanmıştır. Bu mekânda hareket eden ve diğerleri ile mekanik biçimde etkileşen bağımsız maddi nesneler vardır. Mutlaklaşmış zaman ve mekân tartışmalı olsa da zımni etkisi idrakimizi hayli lekeliyor. Bizim "insan" tanımlarımızın birçoğu da aslında mutlakmış gibi kurulmaktadır. İnsanı zaman üstü ve tarih üstü olarak düşünüyoruz. Oysa bizatihi insan tanımı, zaman içerisinde yapılanan ya da yapıbozuma uğrayıp tekrar inşa edilen bir kavram. Bu yüzden de ne insana, ne zamana ne de mekâna dair mutlaklıktan söz etmek pek mümkün görünmüyor. Newton'un çığır açan kuramında açıkça belirtilmese de gönderme yaptığı maddeden farklı temel güçler, daha ilahi bir kaynak vardır. Evren adeta bir saat gibi tasarlanmıştır ve değişmez yasalar etrafında, onlar tarafından yönetilmektedir. Eğer hakikaten değişmez yasalar varsa, bu değişmez yasaları keşfedebiliriz ve insanların da bu değişmez yasalara uygun olarak hareket etmesi kaçınılmaz olduğundan, yasaların güdümünde yapacağımız işlerin tartışmasız doğrularını ortaya koyabiliriz. Böylece, Pozitivist dünya görüşü Newtoncu fiziğin kaçınılmaz idraki olarak tezahür eder. İnsan için mesele gerçekten böyle mi? En temel ayrımda, bizim mesleğimize ağırlıkla etkisi ne oluyor dediğimizde, ruh ve madde arasında belirgin bir ayrım var ve bu ayrıma dayanan (doğada bu nesne olarak tarif edilmiş durumda) gözleyen ve gözlenen, bilen ve ihtiyacı olan, şifacı ve hasta ayrımı var. Gözlemci ve gözlenen ayrımı varsa, aklın yolu da bir oluyor, "bilimsel yasalar" vasıtasıyla aklın yolunu temsil eden kişi (örneğin terapist, psikiyatrist, psikolog olarak) son kertede gerçeğin anahtarını elimizde tutuyordur. Bu durumda gerçeklik, gelenin öznel gerçekliği midir? Terapi konteksinin ve onun açılımlarında kat kat inşa olan öznelliklerarası gerçek midir? Yoksa sırtımızı dayadığımız teorik "gerçeklikler" midir?

Psikolojide en belirgin biçimde Davranışçı ekolde Newton paradigması hakimdir.. Klinik pratiklerde yararlı katkıları olan bu ekolün arkasında duran Newtoncu mantık, (her ne kadar bilişsel ekolle nikâhından sonra yumuşamış olsa da) insanı girdi-çıktı üniteleri gibi davranış üreten birer makine gibi kodlayan davranışçı ekolü, insanı anlamada ciddi bir kısırlığa itiyor. Bir diğeri psikoterapi ya da kişilik kuramlarında,

psikanalizin dili de Newton fiziğinden ciddi biçimde etkilenmiştir. Bu dili öyle rahat kullanıyoruz ki o nedenle artık bize aşina geliyor ancak katmanlar, enerjiler, gerilim ve çatışmalar, libidinal seviyeler, savunmalar, yer değiştirme, bölme, bastırma, yapma-bozma gibi terimlerin hepsi dikkat ederseniz mekaniğe ait tabirlerdir. Sanki endüstriye ait bir dil gibi durmaktadır.

Newton fiziğinin ardından, 1900'lerin başlarında önemli gelişmeler oldu. Hepimizin bildiği sevimli bilim adamı tipiyle, dağınık saçları ve garip tutumlarıyla Albert Einstein ortaya çıktı. Genel Görecelik ve Özel Görecelik olarak iki bölümden oluşan Görecelik Kuramı'nı ortaya attı. Bir açıdan basit bir şey söyledi aslında, dedi ki madde ve enerji ayrı formlar değildir, "şey"ler ayrı değildir, şeyler süreçtir. Madde yavaşlatılmış enerjidir, enerji ise hızlandırılmış maddedir. Bunun anlamı şudur: eğer ben bir kalemi saniyede 300 bin km/sn hızla fırlatabilseydim, onu artık bir kalem değil ışık olarak görecektik. Özel Görecelik kuramında kabaca şunu anlatmaya çalıştı Einstein; zaman ve uzay arasında bir ilişki vardır ve zaman mutlak bir kavram değildir. Birbirine göre farklı iki noktada duran iki gözlemci varsa, aynı şeye baktıklarında farklı şeyleri görürler. Eşit hızda hareket eden iki otomobilin içerisindeki iki kişi birbirlerine göre hareket etmekte midir? Aslında o noktada hareket yok, ikimizin de bulunduğu konum ve hızlar, birimizin diğerine göre pozisyonuyla hareketi ve hızı tayin etmektedir yani gözlemcinin aldığı referans noktasına göre zaman ve mekân tanım bulur. Ben, durduğum yerden hareket eden birine baktığımda, hareketi ve zamanın akışını belli bir biçimde algılıyorum, ama o kişi ile *aynı anda ve aynı biçimde* hareket ettiğimde, hareketi ve zamanı farklı bir şekilde algılıyorum. Einstein'ın söylediklerini, Cemal Süreya'dan bir alıntı ile desteklersek şöyle diyebiliriz: *Zaman mı? Akan zaman değil, mesafelerdir.* Görecelik kuramı da yaklaşık olarak bu dize ile anlatılabilir. Zaman algımızı belirleyen hareket, hız ve konum olabiliyor. Kadim destanlardan da alıntı yapabiliriz: *Bu dünya zamanın büyük okyanusunda bir geçit ve hiçbir bağ zamana dayanmıyor* deniyor, Hint destanı "Mahabrattha"da. zaman ve zamanla kurulan ilişki hakkında bugün söylenenlerin birçoğu aslında binlerce yıl önce söylenmiş durumda. Bu yüzden de kuantum fiziğinin temel önermeleri Doğu mistisizmi ile sanki doğal bir örtüşme göstermekte gibi.

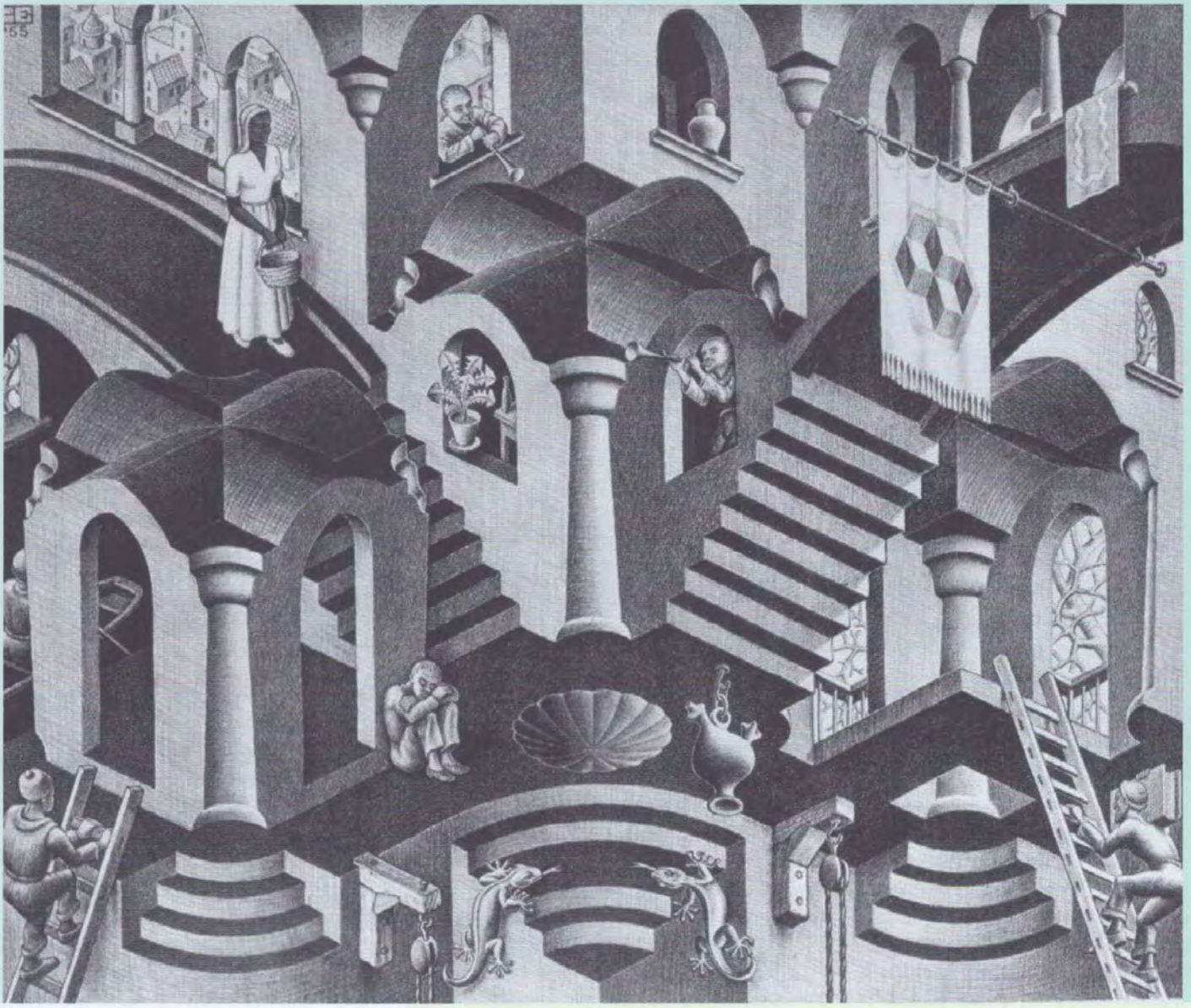
İkincisi Einstein'ın Genel Görecelik Kuramı: Burada seçtiğim örnek Yerçekimi. Nesnenin etrafında yarattığı kütle çekimi, diğer nesnelerin hareketine etki eder. Ama bu basit bir etki-tepki ya da manyetik bir etkileşim değildir. Yerçekimi denilen durum, bir cismin etrafındaki uzayı bükmesi sonucu ortaya çıkan durumdur. Bunu nasıl görselleştirebiliriz: Sirklerde, trapezlerde çalışanların altına güvenlik amacı ile bir ağ gererler. Trapezci düştüğünde o gergin ağın ortasında bir çukurluk oluşur, trapezci etrafındaki ağı, düşmüş olduğu noktadan *büker*. Ağı içinde bulunduğumuz *uzay*, düşmüş olan trapezcinin konumunu da *dünya* olarak düşünebiliriz. İşte yerçekimi denilen şey cismin etrafındaki uzayı bükmesi ile yani uzay-zaman etkisi ile açıklanıyor. Uzayda seslerin ya da ışığın iletilmesinde eşzamanlılık yok. Gündelik hayatta böylesi alışkanlıklarımız var, telefonu açıyoruz eşzamanlı olarak dünyanın diğer tarafı ile görüşebiliyoruz. Ama uzayda daha uzak sistemler söz konusu olduğunda bu tip bir senkronizasyon söz konusu değil. Uzak sistemlerle eşzamanlı haberleşmek mümkün değil. Galaktik ölçeklere çıkıldığında ışık hızında bir mesaj dahi çok fazla zamanda iletilir. Güneşin dünyaya uzaklığı yaklaşık 8 ışık saniyesidir. (yani saniyede 300 bin km hız ile güneş ışığı dünyaya 8 sn.de ulaşmakta). Astrofizik açısından verdiğim örnek mümkün olmasa da (güneşin ölümünü bizim görmemiz imkânsız, çünkü ölümü öncesi güneş bir kırmızı deve dönüştüğünde zaten sistemdeki çoğu gezegen buharlaşmış olacaktır), farz edelim, güneş şu saniyede tüm yakıtını tüketmiş olarak sönse biz bunu ancak 8 saniye sonra fark edecektik, çünkü onun saldığı son ışık demeti bize 8 sn. sonra ulaşacaktı. Diyelim ki 1 milyon ışık yılı uzaklıktaki bir yıldızdan konuşuyoruz. O yıldızın son saldığı ışığın yeryüzüne ulaşması, ışığın saniyedeki 300 bin km olan hızına rağmen, 1 milyon yıl almakta,. Eğer o bir ölü yıldızsa, biz bundan ancak 1 milyon yıl sonra haberdar olacağız. Belki biz kozmik bir mezarlığı seyretmekteyiz gökyüzüne baktığımızda, geçmişe hem de insanın varlığından önceki bir geçmişe bakmaktayız. Bu işin tuhaf olan bir başka tarafı daha var: 1 milyon yıl öncesine baktığımız yıldız zaten orada olamayabilir tamam ama gördüğümüz noktada da değil aslında. Çünkü dünya etrafındaki uzayı büktüğünden, gelen ışık bu bükülme alanında yolunu değiştirir ve farklı bir noktada görünür, yani gördüğümüz yıldızın gerçek yeri için, birkaç santimlik bir açıyla başka bir yöne kaydırmak gerekiyor. Yani aslında karanlık görünen yerde duruyor olabilir yıldız. Bunları bir mecaz olarak düşündüğümüzde çok fazla açılımı var bence. Yani olmayan bir yıldızı, yanlış yerde görmek mümkün! Olmayan bir şeyi, yanlış yerde bulmak mümkün. (Halüsinasyon ne demek bu durumda?)

"The Matrix" filminden bir sekansa baktığımızda; yapılandırılmamış Matrix ortamına girdiklerinde, Morpheus, Neo'ya şöyle diyordu: *Gerçek nedir? Gerçeği nasıl tanımlarsın? Eğer gördüğümüz, dokunabildiğimiz, koklayabildiğimiz şeylerden söz ediyorsan, onlar sadece beynimize elektriksel olarak iletilen sinyallerdir...*

Görme faaliyetinde de benzer bir durum mümkün, görme bir duyum değil de inşa edilen bir deneyimse, aslında "göz"üm bir şey görmüyor. Gören *göz* değil, ama *beyin* de değil, gören *Ben*'im, peki ama bu Ben kim? Bütün bu gördüklerim çeşitli biyo-elektriksel süreçlerle beynimin arkasındaki görme alanlarına iletilen sinyallerin işlenmiş hali. Bu ileti en temel de belirli atomların kombinasyonlarıyla gerçekleşiyor. Yani önümüzde bir şey var, baktığımızda onu görüyoruz, ama o şey ne kadar orada, ne kadarı yorumlanmış elektrik sinyali, ayrı bir konu. Yorum önemli bir şey, bir örnek daha verebilirim bunun için, Hayalet Uzuv Sendromu denen bir durum var nörolojide. Diyelim bacağı dizinden ampüte edilmiş (kesilmiş) bir hastanın, ayak bileği kaşınıyor! Böyle bir şey nasıl mümkün olabiliyor, yani dizden aşağısı olmayan bir insanın nasıl ayak bileği kaşınabiliyor? *Aslında bedenimiz bile bir zihinsel tasarım olarak sanki zihnimiz tarafından oluşturuluyor.*. Olmayan şeyin kaşınması, kaşınması gereken bir konu olmalı.

Kuantalar, idrake karşı!

Kuantum kuramı ile ilgili ilk çalışmalar, Max Planck'ın siyah cisim radyasyonu çalışmalarıdır. Detaya girmeden anlatırsak, Newton fiziğinde, ışık hareketi, suya atılmış bir taşın yarattığı dalgalar modeliyle, dalga hareketi ile açıklanıyordu. Max Planck araştırmaları sırasında ışığın dalga olarak değil, parçacık olarak (partiküler) hareket ettiğini gördü. Planck'ın söylediklerini test etme amacı ile yeni deneyler başladığında tuhaf bir şey olmaya başladı ve bu kuantum

kuramının ortaya çıkmasına yola açtı. Bazı fizikçiler ölçümlerinde ışığın, dalga şeklinde hareket ettiğini söylerken, bazıları parçacık şeklinde hareket ettiğini söylüyordu. Sonrasında anlaşıldı ki ışık (foton) *hem parçacık hem dalga* olarak hareket etme eğiliminde idi. Yani ne parçacık ne dalga idi. Ama neden gözlemciler ya parçacık ya da dalga olarak sadece bir koşulunda gözlemekteydiler ışığı? Kabaca şöyle bir açıklama yapılabilir: Doğa ölçüm sırasında insana *pasif uyum* sağlar. Siz doğadaki bir şeyi hangi araçla ölçmeye giderseniz, o da size, ondan istediğiniz yönünü gösterebilir ancak. Yani elinizde bir adet metre varsa ölçüm aracı olarak, bir şeyin ancak boyunu ölçebilirsiniz. Araç olarak ağırlık ölçeriniz varsa ancak ağırlığını ölçersiniz. Bir insana da nasıl bakarsanız onu görürsünüz. Ama bu durum o şeyin hem boyu hem ağırlığı olmadığını göstermez. Sizin elinizdeki ölçüm aracının ancak o yön ile başa çıkabileceğini gösterir. Bu kuantum kuramına ölçme sorununu getirdi, çünkü ölçüm aletinin kendisi ölçülen şeyin sanki hem niteliğini hem de ölçtüğü için doğruluğunu tayin ediyor gibiydi. Kuramın en önemli isimlerinden birisi Danimarkalı fizikçi Niels Bohr'dur. Burada Genel Göreceliği açıklamak için Escher'in resimlerine bakabiliriz. Gerçeklik konstrüksiyonuna ve algısal çarpılmaya dair örnekler sunarken hayli başarılıdır. Kuantum fiziği iki büyük fizikçi arasında ilginç bir diyaloğa yol açtı. Bohr ve Einstein arasında kuram üzerine bir tartışma başladı. Bohr tuhaf bir şey söylüyordu: Atom altı düzeydeki olaylarda, herhangi bir şeyi bilmek pek mümkün değil diyordu. Ve bu tesadüfilik ve temel yasaların olmayışı, evrenin büyük bir ihtimalle bir yaratıcısı da olmadığına işaret etmekte idi. Kurama çok ciddi katkıları olan Einstein, sadece kendi Tanrı inancıyla ciddi anlamda çeliştiği için başlarda kuramı yadsıdı; ve Bohr ile kuantum fiziğinin geçerliliği üzerine tartışmaya başladı. Niels Bohr atom altı fenomenler için bir kriter tanımladı. Atom altı parçacıklar sanki gittikçe daha küçük yapıtaşlarına bölünebilirmiş gibi düşünüyoruz ama aslında daha alt ve daha alt yapıtaşları yoktur. Bohr 'Tamamlayıcılık İlkesi'ni ilk ortaya atan kişidir. Kısaca şöyle tanımlanabilir: parçacıkların, sağa ya da sola dönme yönleri vardır. Bir parçacığın dönme yönünü biliyorsanız simetrik olan parçayı gözlemenize gerek yoktur, tamamlayıcılık ilkesi gereği o parçacık ters yönde hareket etmektedir. Daha sonra kuantum kuramında en kafa karıştırıcı hamleyi yapan Werner Heisenberg oldu. Kendi adı ile anılan "Belirsizlik İlkesi"ni ortaya attı. Heisenberg'e göre bir parçacığın hem yerini hem momentumunu aynı anda bilmek mümkün değildir.

Yerini tespit ettiğinizde momentumunu tespit edemezsiniz, momentumunu tespit ettiğinizde yerini tayin edemezsiniz. Kuantum fiziğinde bazen parçacıktan değil daha çok bir parçacığın *istatistiksel olarak varolma eğilimi*nden söz etmek mümkün. Bunun terapide yorumla nasıl ilişkisi olabilir diye düşündüğümde, elimizdeki terapi kuramlarına baktığımızda, (X) danışan gelir ve bir öykü anlatmaya başlar, biz bunu kafamızdaki paradigma içerisinde anlamlandırır, işlenmiş bir yorum olarak sunarız ve karşı taraf bu yorumu ya kabullenir ya da reddeder. (Bazı durumlarda yorum kabul edilmese bile, biz sorunu bağlı olduğumuz kuramda değil danışanda buluruz, direnç diye tanımlarız bunu!) Yorumumuza direniyorsa direnç gelişmiştir (peki direnci de teori tanımlamıyor mu?!!), bu durumda üstesinden gelinmesi gereken bizim yorumumuz değil de hastanın direncidir artık. Direnç yoktur, beceriksiz terapist vardır şiarından hareket edersek, konu tamamen terapistin hareket ediş biçimi ve gerçeği yorumlayış tarzı ile ilintilidir. Çünkü gözlemle ilgili süreçler Werner Heisenberg'in dediği gibi oluyorsa, eğer belirsizlik ilkesi fizik gibi pozitif bir bilimde dahi gözlem sınırını tayin ediyorsa, psikoterapide insana dair "kesin" bir gerçeklikten, katı kuramsal duruşlardan söz etmek mümkün değildir. Neden bu kuantum süreçleri bizi ilgilendiriyor, biz fizikçi değiliz ve işimiz de bu değil. Şundan dolayı, ne yaparsak yapalım kurtulamayacağımız bir gerçeklik hali var ortada, şu biyolojik varoluşumuzla bizler en nihayetinde atom bulutuyuz. İndirgemeci bir mantıkla söylemiyorum, ama es geçemeyeceğimiz bir şey bu. Beğenelim beğenmeyelim, kuantum kuramına konu olan malzemeden mütevellit bir *biyolojik oluşumuz* var. Bu kuramın bahsettiği şeylerden yapılma bir varlığın da, bundan tamamen bağımsız davranması mümkün değil. Çok fazla psikolojize olduğumuz için bedenimizin bilgeliğini unutmuş gibiyiz. Ruhtan bahsederken, on binlerce yıllık varoluş mücadelesinden başarı ile çıkmış bedenimizi ve onda kodlanmış olan bilgiye sanki yokmuş gibi davranmaktayız. Ama şükür ki son zamanlarda farklı şeyler olmaya başladı. Psikosomatik yönelimli tıp, aile hekimliği, entegratif terapi yöntemleri gibi daha bütünsel yaklaşımlar ağırlığını ve gerekliliğini hissettirmeye başladı.

Bohr-Einstein gerilimninde, Einstein uzun zaman Tanrı'ya yer bulamadığı kuantum kuramını nasıl boşa çıkarabileceğini düşündü ve EPR deneyi denilen bir durum ortaya attı (Einstein-Rosen-Podolsky isimlerine binaen). Bir fizik kongresinde ortaya atılan bu deneyi basit bir örnekle aktaracağım. Bohr, Einstein'ın bu tezi karşısında bütün bir gece odasına çekilerek düşündü. Ve sabah, EPR deneyini yanlışlamayı başarmıştı. O günden itibaren en azından açıktan çalışmalar anlamında Einstein kuantum kuramıyla ilgisini kesti. Gerçeklik nedir ve biz neyin bilgisine sahibiz sorusuna dair bir düşünce deneyini kısaltarak anlatmak istiyorum: Diyelim ki bir yerde biz görmeden, bir kutunun içerisine iki tane elma konuluyor. Bu elmaların birisi yeşil, birisi kırmızı. Daha sonra bu kutu (ikiye ayrılabilen bir kutu bu) bizim önümüze getiriliyor, sağda bir kutu solda ise bir kutu var. "Kırmızı elma hangi kutuda, yeşil elma hangi kutuda?" diye soruluyor. Basit bir deney düzeni ama bakalım ne olmakta?

Yanıt şu: sağdaki kutuda *kırmızı/yeşil* bir elma, soldaki kutuda ise *kırmızı/yeşil* bir elma vardır! Ta ki biz kutulardan birini açıp, bakışımızla, kırmızı mı yeşil mi olduğunu tayin edene dek gerçeklik orada tayin edilmemiş bir halde bulunmaktadır, Elma orada bir olasılık dalgası olarak vardır. Yani yaptığımız eylem, kullandığımız araç, seçtiğimiz dille biz gerçekliği tayin ediyoruz. Bazıları dediler ki, en başta zaten bir kırmızı bir yeşil elma var, bu nedenle kutunun nerede nasıl açıldığının önemi yok. Yani gerçeklik verilidir. Elmalar ayrıldığı anda bakılmasa bile biri yeşil biri kırmızıdır. Bu itiraza verilen cevap şu olabilir: Ben bir kutuyu alır, yemekhaneye gider, orada açarım ve kırmızı elmayı gördüğüm anda diğerini hiç görmemiş olsam bile yeşil elma kılarım. Tek bir hareketimle, diğer kutunun nerede olduğunun (isterse dünyanın diğer ucunda olsun) ve içindekinin önemi yoktur artık. Gerçeği oluşturur ve icat ederim gözlemci olarak.

Daha sonra kuantum fiziğinin duayenlerinden Schrödinger, kendi (Schrödinger'in Kedisi) düşünce deneyini ortaya attı. Aslında Schrödinger'in de kafası kurama dair net değildi. Ama onun ünlü düşünce deneyini anlatmak istiyorum. Deney biraz karmaşık ama biraz kristalize ederek aktarmayı deneyelim. Bir kutunun içerisinde bir kedi, bir foton parçacığı ve bir zehirli gaz sızdırabilen düzenek var. Kutunun içinde başıboş durumda salınmakta olan parçacık, zehirli gaz düzeneğini harekete geçirecek butona çarparsa, ortama gaz sızacak. Schrödinger şunu soruyor: "Biz bu kutuyu müdahale edemeyeceğimiz bir yere, diyelim ki yörüngeye bırakalım, bu durumda kedinin durumu nedir? Kedi canlı mıdır, ölü müdür? Bu deney kuantum fizikçilerini epey uğraştırdı, çünkü sorunun doğru bir yanıtı yoktu. Kedi ne durumdadır peki? Kedi bizim *süper-pozisyon* dediğimiz bir durumdadır. Yani bir *kuantum olasılık dalgası* olarak söz edilebilir o kediden ancak. Kedi artık ölü/canlı bir kedidir. Ta ki biz kutuyu açıp, kendinin ölü ya da canlı olduğunu gördüğümüz ana kadar. Biz kutuyu açıp baktığımız anda dalga *fonksiyonu* çöker ve kedi bir *kuantum sıçraması* yaparak gerçekliğe ulaşır. Yani kutuyu açarak kediyi ölü ya da canlı kılmaktayız, bilimimizle, gözlemimizle, deneyimizle! Aksi takdirde kedicik orada süper-pozisyonda, aynı anda birçok dünyada ve hiçbir yerde olabilir. Schrödinger'in kendi deneyine dair bir yorumu da var. Niels Bohr, *"Gerçek dediğimiz her şey gerçek sayılamayacak şeylerden yapılmıştır"* diyor. Schrödinger ise, *"Eğer insan bu lanet kuantum sıçramasına sadık kalmak zorundaysa, bu işe karışmış olmaktan dolayı pişmanım!"* diyor.

Bir şaşırtıcı deney de Max Born'un çift yarık deneyidir. Çift yarık deneyi ilginç bir deneydir. Şöyle özetleyebiliriz (deney böyle değil ancak ben görselleştirmek amacıyla değiştiriyorum biraz): Diyelim ki bir sinema salonunda filmi perdeye yansıtan bir film makinesi ve perde var. Perdenin üzerinde iki küçük yarık var, biri sağ diğeri sol tarafta. Perdenin arkasında, yani sahnenin gerisinde perdedeki yarıklardan geçen fotonları saptayacak bir dedektör var. Film makinesi tek bir fotonu perdeye doğru yolladığında, dedektörlerden *iki ayrı* gözlem sonucu alınıyor. Birisinde ışık yarıktan *parçacık* olarak geçmiştir. Oysa diğer sonuca göre ışık *dalga* olarak geçmiştir. Bize göre bir yarıktan geçen ve bir şekilde davranan tek bir foton olmalı, yani ya sağdan parçacık veya dalga olarak geçmeli ya da soldan parçacık veya dalga

olarak geçmeliydi. Tuhaf ama sonuç şöyle çıkıyor: Bir foton salınmasına rağmen, her iki yarığın arkasından ölçüm alınıyor. Yani bir foton iki ayrı yerden geçiyor. Bu aslında bir fantom etkisi, hem iki yarıkta hem iki şekilde görünebilen tek bir foton! Bu deney fizikçileri iyice karıştırıyor doğal olarak. Bundan daha gelişmiş bir düzen Bell tarafından kuruluyor ve Bell Teoremi ortaya çıkıyor. Ve bu kuram her testi başarı ile aşıyor. Gerçeklik eğer gerçek olmayan bir şeyse, ortada aslında gerçek yoksa ne yapacağız? Bilim, ilim, irfan gibi işleri bırakacak mıyız? Hayır, çünkü sonradan kuantum fiziğinin yorumları gelmeye başladı. Ama yorumlar sadece fizikçilerden gelmiyor. Tom Robbins'in "Dur Bir Mola Ver" isimli kitabında, bir kahramanı şöyle der: *"Mantık insana ancak ihtiyacı olan şeyi verir oysa büyü kişi ne istiyorsa onu."*

Yin Fu Jing: Tavuk mu yumurtadan?

Genel olarak altı yorumu çıktı kuantum fiziğinin, çünkü böyle verileri olan bir alanda felsefenin konuya dahil olmaması neredeyse imkansız gibiydi. Ama bu yorumlar sadece son yüzyılın içinden değil daha eski zamanlardan da olabilirdi. Milattan önce bin yıllarına dayanan *Yin Fu Jing* isimli bir Taocu metinden bir alıntı: *İnsan zihnini zihin diye bilir ama bilmez zihnini zihin yapanı!* Hepimiz sürekli zihinden bahsediyoruz ve onunla meşgulüz ama ne olduğuna dair pek fazla bir fikrimiz yok aslında. Zihnin yarattıklarına, görüngülerine dair konuşabiliyoruz ama onun "ne"liğine dair pek konuşamıyoruz.

Yorumlardan bir tanesi "DERİN GERÇEKLİK YOKTUR" yorumudur. Niels Bohr der ki, atom altı fenomenler asla bizim makro düzeydeki süreçleri açıkladığımız gibi açıklanamaz. Bu durumda da biz fizik çalışmalarımızı makro seviyede kesinliklerle yapmalıyız. Aksi takdirde çalışma yapamayacak konuma geliriz. Kör bir adamın fili tarif etmesine benzetiyor, kuantum fenomenlerini tarif etmeye çalışan fizikçilerin halini Bohr. Bu arada Niels Bohr'un yorumuna bir destek Zen dünyasından gelebilir: *Eğer arıyorsan apaçık gerçeği, vazgeç ayırmaktan doğru ile eğriyi. Doğru ile eğri arasındaki çelişki zihnimizin bir illeti.*

Bir başka yorum, fizikçi John Wheeler'den geldi. İkinci yorum "GERÇEKLİĞİ GÖZLEYEREK YARATIRIZ" yorumudur. Wheeler diyor ki *"Bir fenomen, gözlenmiş bir fenomen oluncaya kadar hiçbir fenomen fenomen değildir"*. Yani biz bir şeyi gözlememişsek ondan bahsetmek mümkün değildir. Kutuyu açtığımızda bir kedi pozisyonundan bahsetmek için tek yol o pozisyonu gözlemektir. Bunu yapacak olan da insandır.

Üçüncü yorum ÇOKLU DÜNYALAR yorumudur. Bu yorum kuantum dünyasında çok tartışıldı. En doğru yorum dendi ama arkasından şu eklendi, hiçbir işe yaramıyor! Hugh Everett yorumunda diyor ki: *"Gözlenmeyen bir parçacığın kuantum muhtemel pozisyonları sadece bir OLASILIK DEĞİL, aynı zamanda gerçektir."* Her bir pozisyon farklı bir evrende yerleşmektedir ve birbirinden, varlıklarından habersizdirler. Olasılık dalgaları yerine birbirinden bağımsız paralel evrenler vardır. Biz burada bir durumu gözlüyoruz ama eşzamanlı olarak bizim ulaşamayacağımız bir evrende bir başka (bize göre olasılık pozisyonu) gerçek olarak tezahür ediyor olabilir.

Dördüncü sırada KUANTUM MANTIĞI VE DİLİ yorumu var. Bu görüşe göre *kuantum dünyasını tasvir edecek dile dair bir zorluk* vardır ve dil yetersiz kalmaktadır. Düşünce dil olarak yapılandığından bu anlamda aynı sıkıntı düşüncede de söz konusudur ve bu durumda yeni

bir dil oluşturulması gerektiğini söyler, çünkü tarifte zorlanmaktayız. Ama bu kuram makro ve mikro dünyaların dilinin birbirine nasıl tercüme edilebileceği sorusuna yanıt vermez.

Beşinci olarak matematikçi John Von Neumann'ın BİLİNÇ VE GERÇEKLİK yorumu var: Neumann, kuantum olasılıkları ve varlıkları ayrımına karşı çıktı ve bir şeyin algılanabilmesinin tek koşulunun ne olabileceği üzerine düşündükten sonra bunu "Bilinç" olarak yanıtladı. Ancak bilinçli varlıkların, algılarının üzerine bir şeyler konuşabileceğini söyledi. Bu nedenle bilincin seçip bakmadığı bir şey sadece olasılıklar evrenine aittir, gerçekliğinden bahsedilemez, bilinç gerçekliği kurar. John Von Neumann'a bir katkı BK yazarı Stanislaw Lem'in "Dönüşüm Hastanesi" isimli kitabından gelebilir: *Genelde nesne diye bir şey yoktur. İnsan olmazsa masa nedir? Dört bacaklı cilalı bir tahta mı? Kâğıt hücrelerinin mumyalanmış bir kitlesi mi? Selülozik zincirlerin kimyasal bir yığıntısı mı? Elektron bulutlarının bir girdabı mı? Mikrop ve ben aynı ağacı mı algılıyoruz? Bizim olaya bakışımızı mikroptan üstün kılan nedir?*

Zihnimiz bilinci üretmekte, ama bilinç ne yapmakta? Sanki algıladıklarını belirli bir sistem içinde yorumlamakta, hatta uydurmaktadır. Mesela görmemizde kör nokta denilen bir durum var, iki gözden gelen sinirlerin birleştiği optik kiazma noktasında göz fiziksel görüşünü kaybediyor, ama hepimiz önümüzdeki görüntüyü eksiksiz görüyoruz. Peki bu nasıl olmakta? Beyin oradaki eksiği nasıl tamamlıyor? Beyin topladığı verilere bakarak bir yorum yapıyor ve kör noktada görüntünün nasıl olması gerektiğine karar veriyor! *Görmek de bir yorumdur*, bizlerin görme deneyimi var, yani göz kamera gibi görse de görme deneyimi bambaşka bir şey. Yani burada karşımıza çıkan, zihnimizin gerçekliği kuran Neumann yorumudur.

Son kuantum yorumu ise EĞİLİMLER VE OLASILIKLAR yorumudur. Heisenberg'e göre kuantum dünyası *gerçeklik olarak değil, eğilim ve olasılıklar olarak vardır* ve bu olasılıklar parçaları kuantum düzeyinde birbirlerine bağlar. Ve ekliyor *"Evren sadece düşündüğümüzden daha tuhaf değil, düşünebileceğimizden de daha tuhaftır."*

Kuantum dünyası ve terapötik metaforlar

Tabii şimdi bu atom altı fenomenler dünyasını bizim makro gerçekliğimize ve terapiye bağlamak gerekiyor. O da sistem teorileri ve kaos teorisi dolayısıyla olmaktadır. Böylece gerçek ve yalanlar olarak kodlanan dijital bir kavrayıştan uzaklaşıp, puslu mantığın kesinlik sunmayan denizine girebiliriz.

Canlı sistemlerin üç ölçütü var. Bunlar organizasyon desenleri, yapı ve yaşam sürecidir. Organizasyon desenleri, terapide, danışanın getirdiği motiflerle eşanlamlıdır. Motif (semptom), sistemin temel özelliklerini belirleyen ilişkilerin beliriş ve düzenlenişidir. Yapı ise bu motifin kapsanmışlığıdır. Terapide danışan önümüze bir motif getirebilir. Ama o motifin içinde şekillendiği yapıya geçtiğimizde, danışanın BİS'lerine (Bireysel İnanç Sistemi) bakmak gerekir. Motif bu sistemden de ürüyor olabilir; ya da motifin kullanıldığı terapi

konteksi kadar, yani o sekans kadar, o sekansın ait olduğu segmana bakılır. Ayrıyeten de o segmanın da hangi süreç içine yerleştiği takip edilir. Yine Tom Robbins'ten bir alıntıyla söylersek; *"Gizem doğanın üslubunun bir parçasıdır. Anlam ya da anlam yokluğu aramak insanlar tarafından oynanan bir oyundur"*. Hayat içerisindeki her şeyde *anlam*ın ötesinde bir SÜREÇ vardır. Sistem düşüncesinde ilginç bir şey var. Sistem düşüncesinde "şey"lerden, "parça"lardan "süreçlere" geçilir. Şey'ler değil, şeyler arası "ilişkiler"e vurgu yapılır. O yüzden "bağlanma" ve "ilişki" kelimeleri çok önemli, çünkü evrende her şey ancak bağlar ve ilişkiler içinde şekillenmektedir. Atom altı süreçlerde vuku bulmaktadır. Fizikçiler her zaman parçacıkları görmüyorlar, belirli parametrelere bakarak parçacığın varlığını kestiriyorlar. Diyelim ki karanlıkta oynanan bir tenis maçı var, oyuncular görünmüyor, ancak tenis topu fosforlu. Gözlemci tenis topunun hareketine bakarak, o noktada iki oyuncunun olması gerektiğini söylüyor. Yani görülen şey nesneler değil, parçacıklar arasındaki bağlantı, ilişki, yani süreçlerdir. Sistem kuramı dahilinde gerçeklik bir ilişkiler ağı olarak yorumlanır. Hiçbir parça diğerinden daha temel olarak ele alınmaz. Her sistem bir alt sistemi içerir ve her mikro sistem başka bir sistem ağının içinde yuvalanır. Amerikan yerlilerinden Dakota Şefi Seattle'ın cümleleri der ki: *"Biz bunu biliyoruz, her şey birbirine bağlıdır. Yaşam örgüsünü biz örmedik, insan örgüye ne yaparsa kendisine yapar."* Bu cümle yerlilerin tüm dünyayı ve onun bileşenlerini nasıl bir bütünlük ve süreç içinde algıladıklarının güzel bir anlatımı. Dilleri de doğadan kopmamış bir dil olduğu oranda şiirsel. Böyle bir ağın içerisinde ilişkiler doğrusal (*lineer* ve neden-sonuç ilişkisine dayalı) değil, bir etki veya mesajla, geri besleme döngüleri oluşturacak çevrimsel, yani *sirküler* yollar izler. Nesneler daha büyük ağlarda yuvalanmış ilişkiler ağıdır aslında ve bu da yaşam örgüsüdür. Yeni bilim anlayışında gerek zihin gerekse atom altı durumlar, parçaların toplamından ya da analizinden anlaşılacak şeyler değil, indirgenemez birer süreç olarak ele alınırlar. Taocu öğretinin varsayılan üstadı Lao Tse'nin sözü ile: *"Her şey apaçık, bulanık gören benim."*

Sistem teorisinin bir yönelimi olarak ortaya çıkan teorilerden biri de Kaos Teorisi'dir. Kartezyen bakışa sahip mekanistik bilim açısının yetersizliği ve bütüncüllükten uzak oluşu, kaos teorisinin daha benimsenir olmasına yol açmaktadır. Kaos teorisi aracılığıyla yeni bilimler vurguyu "Varlık"tan OLUŞ'a kaydırırlar. Yani nesneler ve parçaların halleri değil, onların oluşlarına atıfta bulunulur. Bu bilim anlayışının kullandığı kuramsal terimler, lineer olmama, çatallanma noktaları (kuantum sıçramaları gibi!), kendi kendini organize eden sistemler (iklim), negatif-pozitif besleme döngüleri ve karmaşıklık kuramıdır.

Bütün bunlara bu kadar kafa yormamıza neden olan şey bence bilinçli varlıklar oluşumuzdur. Çünkü tavşanlar bunlarla uğraşmıyor, oturup paşa paşa havuçlarını yiyorlar ve de daha iyi bir iş yapıyorlar. Ancak bizim mesleğimizde bilincin dışına yaptığımız vurguya rağmen, "Bilinç nedir?" sorusuna hâlâ yeterli bir yanıt verebilmiş değiliz. Dahası yanıtımızın olup olmadığı bile tartışılır. Bilincin tanımını yapabilecek ne bir psikoloji kuramı ne de buna dair kapsamlı bir çalışma var. Patoloji ile uğraştığımız noktada bilincin her yeri ile ilgileniyoruz ama o şeyin *kendisi nedir*, sorusuna biraz mesafeli duruyoruz gibi geliyor. Saymaca gibi: bilinçliyim, bilinçsizsin vs. sıkça kullanıyoruz ama gündelik anlamı dışında nedir bilinç? Bunun nedeni bilinci ölçecek herhangi bir sisteme sahip olmayışımız. Çünkü bir sistemin *bilinçsiz* olduğunu gösterecek bir ölçütümüz de yok! Canlı oluş yeterli bir ayrım mıdır, bilinç kavramında gerekli olabilir belki ama yeterli değil. Kaldı ki bilinç derken hangi bilinci tanımlıyoruz? Bilincin birçok hali var, rüya halindeki bilinç var, madde kullanımı atındaki bilinç var, esrime ya da hipnoz halindeki bilinç var, anestezi durumunda ya da ağır bir fiziksel-ruhsal travma sonrasında bilincin halleri var. Yani tanımlayamadığımız bir şey olduğu gibi bir de hangi halinden söz edeceğiz, o var. Bilinci açıklamak için çaba yok mu peki? Tabii ki var. Son dönemde ağırlıkla bilgisayar tabanlı modellerle bilinç açıklanmaya çalışılıyor; ama onun da burada detayına giremeyeceğimiz handikapları var. Askeri ihtiyaçlardan kaynaklanan bir teknoloji ürünü olan bilgisayara bakıldığında, orada kullanılan dil ve komutların dahi askeri olduğu görülür, dikkat ederseniz. Ayrıca moleküler biyolojik verileri de toparlayarak nörolojinin bu yönde çalışmaları var. Bilincin "ne"liğini anlamaya dair.

Biyolojik yönelimli anlayışlar (nörolojide de, psikiyatride de) ciddi bir açmaza sahipler. Ve insan bilincine dair tanımları çok indirgemeci ve daraltıcı olabiliyor. Diyelim ki depresifsiniz, bu durumda birincil olarak bazı nöro-transmiterleriniz bu işten sorumludur! Oysa evet, nöro-transmiterlerin etkisi var bir noktada ama benim yaşadığımı sıkıntıyı, adı üstünde "transmiter" iletici olan bir şeyle açıklamak çok mümkün değil. Çevresel, sosyal, ekonomik, psişik faktörler, aile, gündelik yaşamın stresleri vs. önemli ama asıl iş nörobiyolojik seviyede gerçekleşiyor gibi bir eğilim var. Onlara psiko-farmakolojik düzeyde doğru müdahale edilirse, tedavi sağlanır tarzı bir bakış gittikçe ağırlığını hissettirmektedir. İnsan ruhsallığı ve onun meseleleri, kapitalizmin hizmetindeki ilaç şirketleri ve sağlık ekiplerinin mikro-mühendisliğine emanet edilmektedir. Sanki patoloji bireyin bedeninin içine hapsediliyor ve beden bir şekilde bundan sorumlu oluyor. Bu anlayışın bir adım ötesinde biyolojik faşizm anlayışı yatmaktadır. Ve tarihte böylesi bir *fiziksel-ruhsal* sağlık ideolojisinin nelere yol açacağını Hitler Almanya'sından biliyoruz.

Ancak adı anılan kuramlar ve kişilerin etkisiyle, yeni bilimler, biyolojiden psikolojiye kadar, süreçler kavramına farklı bir yaklaşım getirmeye çalışmaktadır. Bunları tümüyle zikretmesek de aşina olmak açısından anmakta yarar var. *Ludwig Von Bertalanfy*, artık daha gelişmiş sistem modelleri tanımlanmakla birlikte kuramın kurucusu diye anılabilir. Bir diğeri *James Lovelock* ve onun *Gaia Teorisi*'dir. Hepimizin kulağına çalınan bir söz vardır: Pekin'de bir kelebek kanat çırpsa, New York'ta fırtına olur. Bu da *Konrad Lorenz*'in iklim tahminleri sırasında söylediği bir cümledir.. Lorenz'in iklimbilimci olarak çalışırken karşılaştığı tuhaf ritimler üzerine geliştirdiği teorisi "Kelebek Etkisi" olarak anılmaktadır. O da teorisinde çatallanma noktaları ve mikro döngülerin nelere yol açabileceğini anlatmaya çalışmıştır. Yine Nobel ödüllü biyolog *İlya Prigogine* ve onun kendini organize eden sistemler anlayışı ile Şili'li biyologlar *Humberto Maturana* ve *Francisco Varela*'nın, Otopoesis ve Yaşam Desenleri açılımları, sistem teorilerine yeni bir ufuk getirmiştir.

Aslında kuramlar üstü pozisyonda olan bir

"kuram"dan bahsediyoruz nihayetinde, yani bu da bir meta-kuramdır. Bu nedenle evrendeki yerimizi ve haddimizi anımsamakta her daim fayda vardır. Delfi Kahini'nin söylediği üzere hem kendimizi bileceğiz hem de onun dolayımıyla sınırlarımızı kestireceğiz. Neden yerimizi ve sınırlarımızı anımsamakta fayda var? Bizim galaksimiz Samanyolu küçük gökadamızda sıradan bir galaksi ve yaklaşık 400 milyar yıldız barındırıyor. Ve güneşimiz küçük bir güneş ve sistemin kıyı kolunda yer almakta. Burada 3. gezegende, bir arazi parçasında, bir odada insan ve evren üzerine konuşma-yazma cüreti gösteren insanlar olduğumuzu unutmamak gerekir. Biz de terapi odasına giriyoruz, bizim gibi bir insan canlısı geliyor karşımıza, ve dünyanın en büyük laflarını etme cüretini gösterebiliyoruz bazen şüphe duymaksızın ve büyük bir kesinlikle!
Son başlık yazdıklarımızla ilintili olarak Ekoloji ve Şifacılık diyebiliriz. Şifacılık kelimesini özellikle kullandım. Terapistin kökü de oradan geliyor ama bence şifacı daha kapsamlı bizim dilimizde. Ekoloji ile şifacılık arasında da kopmaz ve derin bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Ekolojik sistemin bir parçası olan insan, döngüsel süreçlerin dışına çıkmaya çalıştığında kendisine ve çevresine yabancılaşması artar. Sistem akışı içinde zaten olması gereken şeyler, zamanla sapma olarak değerlendirilip medikalize edilmeye başlanır. Yaşlanma engellenmesi gereken bir hastalık, ölüm üzerimize gelen bir düşman gibi algılanır. DSM tuhaf hastalık kategorileri icat eder. Mesela patolojik kumar oynama diye bir hastalık tanımlanır. Herhangi bir şeyi davranış düzeyinde bozukluk olarak tanımladığınızda, o bozukluk için uygun tedavi, ilaç, ekipman, personel yaratmak zorunda kalırsınız. Tabii bu arada ilaç şirketlerinin tıpla nasıl iç içe olduğunu ve büyük oyunu gözden kaçırmamak gerekir. Böylece her hastalık kategorisi aynı zamanda bir sektör yaratır. Kapitalizm gerçek, yaşam ise üzerinde doğaçlama oynanan bir yalandır. Sistem içindeki akışımızda doğal olan yaşlılık benzeri süreçler, sanki halledilmesi gereken birer sorun gibi görülmeye başlanır. İşte onun önünü de popüler terimle adlandırırsak, anti-aging ile alacaklar. Çeşitli insan "hal"leri psikiyatrize edilir ve bunlar için tanı-tedavi seçenekleri oluşturulur.
Bu çabanın altında sistem özelliklerine uygun olmayan bir paradigma vardır. Kanser, yeni tip virüsler ve sinir sisteminin dejeneratif bozuklukları çevre kirliliğine paralel olarak artmaktadır. Eskiden yaygın olan hastalıklarla şimdikiler arasında farklılıklar var; bu kadar atık gazla dolu bir atmosferi 50 yıl soluyunca ağır metal etkilerine bağlı birçok sinir sistemi rahatsızlığı ya da artık kronikleşen solunum yolu hastalıkları, ağır yabancılaşma ve strese bağlı somatik şikâyetler vs. geometrik ve demografik olarak artmaktadır. Öyle ki yeni tip ve daha zorlu virüslerle uğraşmak zorunda kalıyoruz. Psikolojik düzeyde ise yalıtılmış ve kuşatılmış insanda "kişilik bozuklukları" olarak adlandırılan, motif değil de yapı sorunları artmaya başlamıştır. Son dönemlerde kişilik bozukluklarına dair tanılar da araştırmalar da çalışmalar da geometrik olarak artmıştır. Desen, yapı, yaşam süreci üçlüsünü hatırlarsak, eskiden sanki motif bozuklukları daha fazla idi, şimdi ağırlık yapı bozukluklarına kaymakta gibi. İnsanoğlu kendi yarattığı dünya, teknoloji ve kültür karşısında adeta tahrip olmaya başlamış gibidir.
Bu sürece dahil olmayanlar zaten daha önce "uygarlaştırma" adı altında tahrip edilmişti. Ekolojik yabancılaşma ile kişilik bozuklukları arasında bağ üzerine ciddi biçimde çalışılması gerekmektedir. Bu tabii ki kaçınılmaz bir kapitalizm eleştirisiyle paralel olmak zorundadır. Özellikle de kapitalizmin bayrağını göklerde tutmaya yeminli olan, sistemin değirmenine argüman taşımaya her zaman hazır ve nazır olan liberal ideolojiyle.
İnşaat cenneti nedeniyle ufuk çizgisini dahi göremediğimiz bir dünyada, insanın ufuğunun açılması mümkün değildir. Ortalama bir günümüzü ufuk çizgisi görmeden, ağaçlara

dokunmadan, kapalı işyeri veya yüksek binalar arasında, şehrin kötü kimyasalları ile tacize uğrayan, kokularını, gürültüsünü ve tokluk ideolojisini bize dayatan bir dünyada geçiriyoruz.

Bu noktada bireyin patolojisi kavramından hareketle, insan, ya biyokimyasal süreçler seviyesinde ya da metapsikolojik açıklamalara indirgenen yetersiz yaklaşımlarla tasvir edilmeye çalışılır. Alternatifimiz yokmuşçasına ya nörobiyolojik sistemleri baz alan açıklamalar ya da metafizik tadında kişilik kuramları arasında tercih yapmak durumunda kalırız. İçinde olduğumuz tüm ekosistem ile ilişkimiz pas geçilir, tarih üstü bir aile ve birey tarifiyle açıklama getirilir. Bu teorilerin en korkutucu yanı neredeyse her şeyi açıklamaya muktedir oluşlarıdır. Bu anlamda kendi üzerine kapanmış teorilere karşı mesafeli olmakta fayda vardır. Kendi gerçekliğini kendisi ile açıklayan kuramlar metafiziğin tuzağından, dogmatizmden kaçamazlar. Üstelik bunu en dogma karşıtı söylemlerle yapabilirler. Adam Philips, *"Dehşetler ve Uzmanlar"da der ki: "Her kuram için şu soruyu sormakta yarar var; neyi dışarıda bırakıyor?"*

Buna rağmen son dönemde aile hekimliği ve psikosomatik yönelimli tıp anlayışının vurgusunda olan artış daha da hissedilir düzeydedir ve bu sevindiricidir. Çünkü bu görüşler daha bütüncül, sistemik ve koruyucu yönelimlidirler. Eko-sistemik düşüncede "şeyler" değil, "şeyler arası süreç ve ilişkilere" vurgu yapılır. Şifacı geleneksel şamanların davrandığı gibi, sistem içinde olan, çalışabilen ve çıkan bir noktadadır. Terapisti teknikere indirgemek yerine tüm bu sistem ve ilişki noktasında çalışan daha geniş bir şifacılık kavramına ihtiyaç vardır. Bu da terapistin tıpkı şaman sembolizmindeki gibi, gerçekliğin çeşitli formları arasında yolculuk edebilmesine bağlıdır. Gerçekliğin çeşitli formlarına örnek olarak, terapide o anki bağlam gerçekliği, motifler, verili gerçeklik ve bütün bunların yerleştiği öznellikler arası kozmik gerçekliği verebiliriz. Benim gerçekliğim, danışanın gerçekliği, onların ilişkide olduğu diğer gerçeklikler ve birbirimizle ilişkimizdeki gerçekliğimiz, o gerçekliğin yerleştiği daha büyük gerçeklik. Terapist ancak bu kozmik oluşta hareket edebiliyorsa işini yapabilir diye düşünüyorum. Şifacı eksperiyantal, pragmatik ve operasyonel oluşla, bu bağlamlar arasında çeşitli pozisyonlara geçer (profesyonel, serbest duruşlar vb.) gelen sistemin (şimdisi, geçmişi ve sonrasında) interaksiyon ve transaksiyonlarını takip eder. Danışanına mesafe koyan, korkan bir terapist, örneğin kendisini sıklıkla profesyonel duruşta bulabilir. Araya kocaman bir masa yerleştirerek mesafe ayarını tayin eder ve güvenliğini alır. Masanın öbür tarafındaki otorite ve bilgisi ile konuşur. Serbest duruşun da bir handikapı var, fazlasıyla danışanın yaşantısında olacağım derken, kişi danışanın sisteminin içinde yitip gidebilir. Bu meyanda terapistin kollaması gereken şeyler de olmalıdır. Unutmamak gerekir ki yardım talebiyle gelen danışandır ve bizim asli işimiz danışanı kollamaktır. Aksi takdirde terapist, ya sistem içinde sürüklenir, ya korkar geri çekilir ya da gelen sistemi, oluşlarından bağımsız, kendi zihnindeki formülasyonlara uydurmaya çalışır. Bu da çalışmanın otantikliğini ketler. Bu bakış açısında "patoloji" kavramı sadece terapistin kafasında bir referans noktasıdır ve danışanı ilgilendirmemektedir. Danışan tanı için değil, yaşantı için gelir. Danışanın derdi başından aşkındır ve terapiste şifa için gelmiştir.

Terapide ne yapıyoruz? İyileşen şey ilişkidir, bu terapistin öğrenmesi gereken en önemli derstir. Irwin Yalom, *iyileşen şeyin "ilişki" olduğunu* söylüyor. Bu noktada "Yorum" ağırlıklı bir çalışma yerine "müdahale" ağırlıklı bir çalışma arasında sıkışıp kalmaya gerek yoktur. Doğası gereği *her yorum bir müdahale, her müdahale bir yorumdur.* Terapist için sadece işlevsellik düzeyinde hipotetik gerçekler olabilir. Yani terapist herhangi bir "kuramsal katılıkta" hareket etmez, ağırlıkla seans geçekliğinde beliren durumları, duyguları ve çalışmanın işlevselliğini takip eder, işe yararlılığı ölçüsünde pragmatik biçimde alet çantasını zenginleştirir. Aksi takdirde terapist ya sistem içinde sürüklenir ya geri çekilir ya da sistemi formülasyonlara uydurmaya çalışır. Patolojik görünen aslında o sistemin işleyiş özelliğidir. Sistem tıkanmaya yol açtığı noktada o sistemin en kırılgan üyesinde patolojiyi görmeye başlarız o kadar. R. D. Laing'in söylediği üzere, *"Şizofrenik kişi yoktur, şizofrenik sistem vardır"*. Buradan hareketle patoloji, kişinin içinde bulunduğu sistem ya da bağlamla ilişkisi içinde tepki verme biçimleriyle anlamlanan içsel bir süreçtir. Patolojik olan, bir tanı kriteri değil, terapist tarafından açılması gereken bir kozmik koddur. Ursula K. LeGuin, "Yerdeniz Büyücüsü"nde şöyle der: *"Sır diye bir şey yoktur, var olan bütün güçler kaynağında ve sonunda tektir. Bunların hepsi yıldızlar tarafından ağır ağır söylenen muazzam bir sözcüğün heceleridir." Ya da Fizikçi Heinz Pagels'in bir cümlesiyle "Kanımca evren kozmik kodla yazılmış olan bir mesajdır, bize düşen bu mesajı anlamaya çalışmaktır"*. Terapistin işi de budur; patolojiyi ve sistem özelliklerini, kozmik kodu okumayı başarmak.

Gerçek versus yalan

Aksi takdirde paradigmalara tek açıklama çerçevesi olarak bağlanmak, ilişkinin ve sistemin ıskalanmasına sebep olabilir. Nihayetinde terapistin vurgusu da, kendi çizmiş olduğu yoldan, *algılamaya dair kendi sistem özelliklerinden* beslenmektedir. Nedir bu algılamaya dair sistem özellikleri? Biz baktığımızda gerçeği mi görüyoruz? Örneğin vazo ya da karşılıklı iki insan yüzünü aynı karede birleştirip illüzyon yaratan o meşhur resmi anımsayalım. Genelde ya vazoyu ya birbirine dönük iki yüzü görürüz. Gerçek olan yüzler ya da vazodur diyebiliriz; ama terapist hem vazo hem de iki yüzü bilerek, bunların anlık algısal gerçeklikleri arasında salınarak hareket edebilir olmalıdır. Bunlardan eğer bir tanesinde ısrarcı ise terapist değerlendirmelerinde ciddi bir kısırlık yaşayabilir. "Hipotetik Gerçeklik" kavramına yaptıkları vurgudan dolayı Milan Grubunun görüşlerine başvurduğumuzda şunu söyleyebiliriz: *"Bir sistem işliyorsa bu durumda tek söyleyebileceğimiz sistemin işlediği ve faydalı olduğudur. Sistemin işliyor oluşu, o sistemin "doğru" ya da "gerçek" olduğu anlamına gelmez, sadece sistemin işlediği anlamına gelir.* Doğru yerine sadece görüşler vardır ve bir eylemin tanımında mutlaklıklar değil, farklı bakış açıları söz konusudur. Bizim hipotezlerimiz gerçekte ne olup bittiğini göstermez, sadece bakış açımız doğrultusunda vardığımız hipotezlerdir. Kuantum seviyesinden kendi ruhsallığımızın kodlarına ulaşmayı denemek, ciddi bir zihinsel bükülmeyi talep ediyor.

Son cümle; gerçek, yalan, gerçek, yalan, bir, sıfır, bir, sıfır diye işleyen bir dünya zihnimizde var ama zihnimizin türediği *dünyada* bu kesinlik büyük ihtimalle yok.

Şule ÖNCÜ

Denize düşen yılana dünyaya düşen yalana...

Kapitalizmin değirmenini döndüren rüzgâr, insan canlısının zaaflarını kaşıyan vaatlerdir. Sistem, bireyi üretim süreçlerinde işlevsel tutmak ve daha fazla tüketmesini sağlamak için mesnetsiz bir iyimserlikle sıvazlayıp uyuştururken, damarlarına hırs enjekte eder ve onu kendi gerçekliğinden söküp, farazi bir ihtişama, sahte bir ayrıcalıklı oluşa fırlatır: Sen özelsin (sıradanlık aşağılık bir durumdur, eşitlik mümkün olamayacağı gibi, mesele

İnsan, yalanın kaldırma kuvvetiyle yüzen bir canlı. Yalanları olmasa, kendi içine çöker, yaşamın dibine batar. Ve yine yalanlar yüzünden insanlık kendi içine çöküp yaşamın dibine batmakta. Diyalektiğin kalbi belki de yalanda atmakta...

- Ne yazık ki sizden bir timsah yapamayız sayın tavşan. Ama dilerseniz havuçla aranızı düzeltmeye çalışabiliriz.

bile değildir), ne istersen başarabilirsin (kaybetmek zayıflıktır, hatta hastalıktır, kaybeden olmak istemiyorsan çok çalışmalı, çok tüketmeli ve çok daha fazlasına sahip olmalısın), yarın süper olacak (bunun için bugün sana sunduğum vaatleri yut, sindir, kendine mal et ve vaatlerime dönüş. Bu sırada da tüketmenin anlık hazzına odaklan, keyif al!)

Keyif meselesi şu cennet *zeit geist*'ımızda özellikle önemli. Sistem artık itaat etmenin ve çok çalışmanın da ötesinde "KEYİF AL!" buyurmakta. Ve birey kuzu kuzu emirlere uyar, keyif alır ve hatta bir keyif alma histerisinde savrulur; keyifli film, keyifli cafe, keyifli adam, keyifli tuzluk, keyifli viyadük... Hayattan keyif aldığını, keyif alamayan "ezik"lerden olmadığını kendine ve ötekilere ispat çabasına düşer. Paketlenmiş keyiflerin peşinde koşarken; ötekine dokunmanın, bağ kurmanın, anlam ve değer üretmenin hazzını kaçırır.

Postmodern kültür, temelde bir yalan kültürü: "İmajlar gerçekliğin yerini alır." İmajımız gibi davranırsak, o beğenmediğimiz, hor gördüğümüz, "ezik gerçekliğimiz" ayaklanır, silkinir ve gidip imajımızla örtüşüverir. Mutlu görünürsek, mutlu oluruz. Olmak istediğimiz insan oluruz. Olamıyorsak isteklerimizi değil onları nasıl istediğimizi gözden geçirmemiz gerekir...

"Nasıl istemeli" noktasında, dinlerin ve tasavvufun "İsteklerine ulaşamadıysan isyan etme, elinde olana şükret" söylemine alternatif; "İsteklerini sonuna kadar iste (nereye nasıl başvuracağını ben sana öğretirim)" söylemiyle servis edilen paralel bir *şifa âlemi* çıkıyor karşımıza. Popüler kültürün, hızlanan zaman ve çığırından çıkmış tüketim akışıyla baş etmek üzere yarattığı psikososyal bir karşılık bu; **Büyülü Talep Sektörü.**

İnsana, her istediğini elde edebileceğini, sadece nasıl isteyeceğini öğrenmesi gerektiğini, bunu da kendilerinin kolayca öğretebileceğini vaaz eden *kısa-yol mühendislerinin*, kimi zaman günü kurtaran çözümler sağladığını da görüyoruz. Sonuçta değişim, algının değişimiyle başlar. Algı değişimi de *yeniden çerçevelemeye* dayanır. Hükümetler de aslında aynı prensiple "üstün başarılarını" sürdürür: Talan değil *özelleştirme*, yasak değil *düzenleme*, saldırı değil *müdahale*, yalan değil *pozitif algı yaratma*...

İnsan zihninin yarattığı *pozitif algılar*, kendi varoluşumuz da dahil olmak üzere yeryüzü ve doğa için hiç de pozitif sonuçlar doğurmadı. Bugün insan canlısına uzaydan baktığımızda kanserli hücreden farksız bir paternde hareket ettiğini görürüz. Kontrolsüzce çoğalan ve varlığının temellendiği yapıyı tahrip eden bir varlık, insan. Aşırı tüketimi körükleyen yalanların sesi o kadar yüksek çıkıyor ki; yol açtıkları ve açacakları yıkımı algılayamıyoruz. Aslında hepimiz içten içe bu durumun sezgisiyle yaşasak da, payımıza düşen suçluluğu belli belirsiz hissetsek de, tatsız gerçekliğe sık sık teğet geçsek de, mikroskobik bir çarkı olduğumuz sistemin yıkıcı döngüsünü değiştirmek adına elimizden bir şey geldiği söylenemez. En büyük yalanlar, insan zihninin kontrolünden çıkıp sisteme mal olmuş durumda ve hem türün hem de ekosistemin mahvına sebep öz-yıkım döngüsünü otomatik olarak beslemekte.

Şimdi hızlı bir *zoom-in* ile uzaydan psikoterapi odasına girip bireye ve onun "sorun" yaratan iç dinamiklerine bakalım: "Sorunlu kişi", böyle bir makro sisteme uyum sağlaması için gereken *pozitif algılarını* ya yitirmiş, ya yeterince edinememiş ya da onların içinde kaybolmuş kişidir.

Psikopatolojiler; gerçeklik kaybıyla ya da gerçeklik fazlasıyla ve buna bağlı olarak insanın denge sağlamak için geliştirdiği alternatif gerçekliğiyle, kendi söyleyip kendi inandığı yalanlarıyla, ya da yeterince yalan söyleyememe durumuyla yakından ilgilidir. Hayatla, hayatta olmakla, hayatta olmanın dehşetli farkındalığıyla baş edebilmek için yöntemler geliştiririz. Psikopatolojiler de aslında hayatta kalmak için geliştirdiğimiz hal çareleridir. Hayatın gerçekliğinin en katlanılmaz olduğu durumlarda hal çaresi olarak mecburen en büyük kozumuzu oynar psikotik oluruz. Gerçeklikten kopar, kendi bağlamımızı, kendi nesnelerimizi, kendi hikâyelerimizi yaratırız ve dış dünyadan yalıtılmış olan bu alternatif gerçekliğin içine çekiliriz. Gerçeklik biraz daha insaflıysa ya da pazarlık edecek kadar gücümüz varsa, daha "düşük" patolojilerle sıyrılırız işin içinden. Borderline yapı gözümüzü korkutur, narsisistik yapıda el sıkışırız hayatla, ya da majör depresyona girmemek için taksit yapar kronik depresif oluruz.

Ruhsal bağışıklık sistemimizi ego savunma mekanizmaları oluşturur. Temel yapıtaşları ise inkâr ve bastırmadır. İnsan; gerçekliğin bir kısmını reddederek ve/veya su yüzüne çıkmasına engel olarak savunur kendini. Savunma mekanizmaları, varoluşun dehşetiyle aramızdaki koruyucu filtrelerdir. Güneşe çıplak gözle bakamadığımız gibi, hayata da çıplak egoyla tahammül edemeyiz.

Peki; 90'lık bir ihtiyarın bastonuna sarıldığı gibi inkârına sarılmış, onun sayesinde ayakta duranların ellerinden bastonlarını almaya kalkışmaya hakkımız var mıdır? Bu kişiler inkârlarıyla milyonlarca insanın ve ekosistemin kaderini belirliyorsa, evet. Gerçeklikle yüzleşmek ve yüzleştirmek adına toplum içinde bireyin ve örgütlerin duruşu militan bir duruş olabilir, olmalıdır da. Ama ya psikoterapi odasında? Psikoterapist, danışanın *alternatif gerçekliğiyle* arasına ne kadar girmelidir? Danışanın inkârını nasıl ve nereye kadar koruyup gözetmelidir? Kaşınmayan yeri kaşımalı mıdır? Kendini ne kadar kaşımalıdır? Kendisi ne kadar inkârdadır? Psikoterapist zaman zaman, yalanlarca sobelenmiş bir ebe gibi hissetmiyorsa kendini, gerçeklik karşısındaki duruşunu gözden geçirmelidir belki de.

Danışan, bir bakıma; olmak istediği kişi ile olduğunu düşündüğü kişi arasındaki kapanmayan mesafe ve o mesafenin kendisine verdiği acı yüzünden terapi koltuğundadır. Zira insan, timsah olmak isteyen tavşandır. Sistem de temelde bu hayali besler ve muhteşem timsah tasvirlerini, timsahlığa giden kısa-yolları bireye dayatır durur. Bu durum ve şartlarda, psikoterapist, danışana şöyle der;

- Ne yazık ki sizden bir timsah yapamayız sayın tavşan. Ama dilerseniz havuçla aranızı düzeltmeye çalışabiliriz.

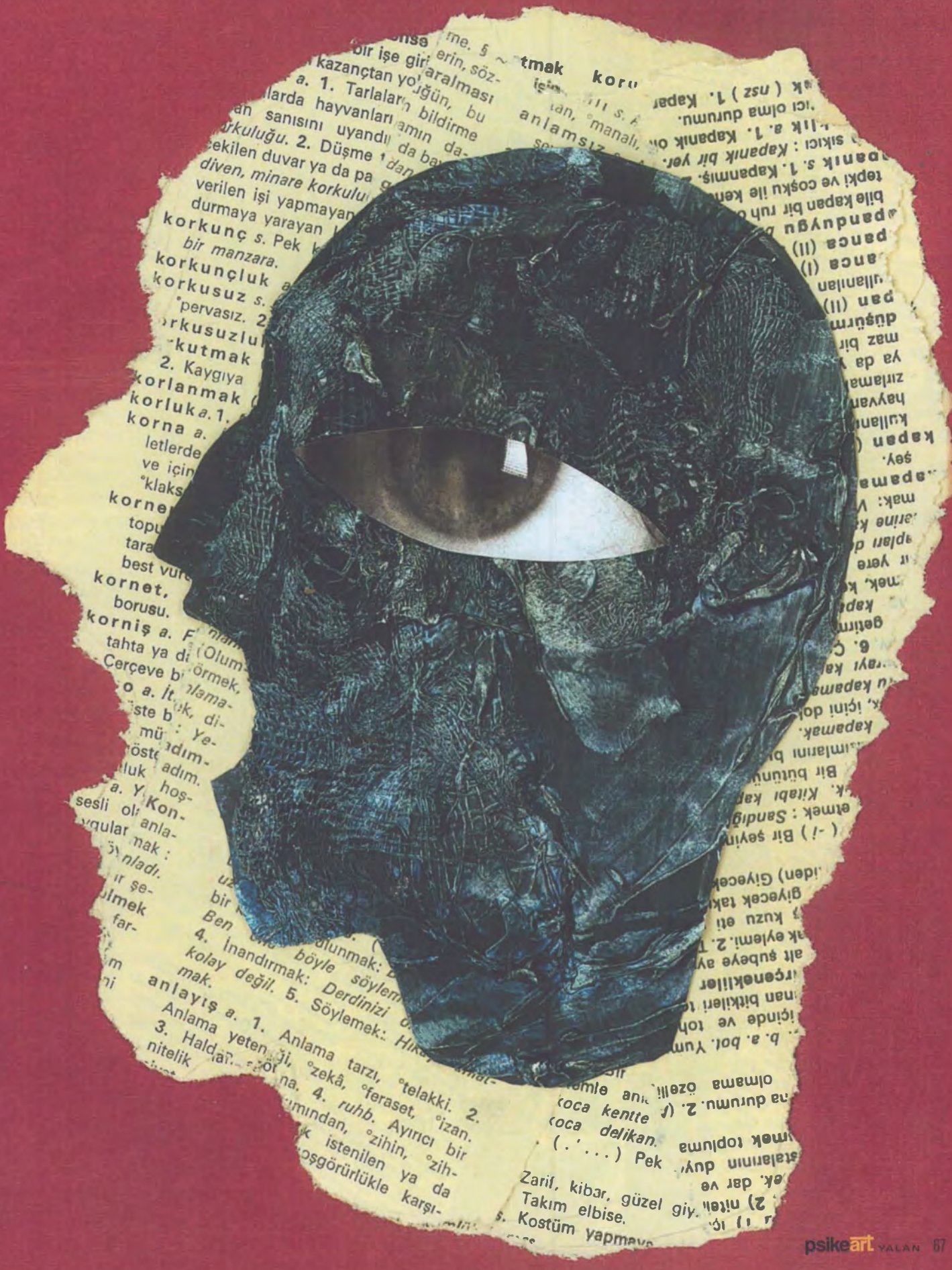
M. Önder GÖNCÜOĞLU

Mantık hatası:
Dünya gerçek, insan yalan! Ya Nietzsche?

Nietzsche'nin kalemindeki karamsar-öfkeli ses, insanın kendine karşı verdiği savaşa ev sahipliği yapan dünyanın iniltisidir aslında.

İnsan türü "aldatılmak için müsamaha gösterecek bir eğilim" ile dünyaya gelir derken Nietzsche'nin vurgusu kuşkusuz insan doğasının yalan seviciliğiyle ilgili değildir. "Hakikat ve Yalan Üzerine" (1873) adlı denemesinde Nietzsche, insan eğilimlerini var edenin tam da içine doğduğu "bu dünya" olduğunu belirtir ve metamorfoza uğramış bu dünyanın artık kendinden menkul bir orijinallikle insanı çevreleyecek ve insana esin kaynağı olacak metafizik bir kendiliğe işaret edemeyeceğini anlatır. Çünkü bu dünya artık insan yaratısı ve sanrıların hâkim olduğu bir dünyadır. Nietzsche'nin felsefesinde "sanrıların dünyasına" yaptığı göndermeler belki de bu yüzden karmaşaya davet çıkardığı şeklinde pek çok kez okunagelmiştir. Aslında insanın oyun sahası olan bu dünya için Nietzsche'nin "ben artık oynamıyorum ama görmüyor da değilim" serzenişleri rasyonel aklın cüretkârlığıyla bazen felsefi mecralarda estetize edilmiş bazen de anlatısının kendisi sanrısallıkla yaftalanmıştır. Çünkü rasyonel akıl, insanı Tanrılaştırdığı kadar dünyanın kendisini de insanileştirmiştir. Bu nedenle, Nietzsche'ye atfen ne şekilde olursa olsun "karşıtlığınla bu dünyanın ve yalanın parçasısın" dercesine, rasyonel aklın hakemliğinde, "oyundan" çıkmasına müsamaha gösterilmemiş, onun sorgulayan tinsel varlığı da sanrılar dünyasının tuğrasıyla mühürlenmiştir. Nietzsche'nin hakikat ve yalan karşıtlığı üzerinden tartışmaya açtığı bu sanrılar dünyası, insan aklının egemenliğinde anlam kazanan bir dünyadır. Başka bir ifade ile artık kendisi olamayan, akıl oyunlarının oynanageldiği bir oyun sahası; yani fazlasıyla insanileştirilen, siyasileştirilen bir dünyadır. Dünyanın kendi cisimselliğinde tezahür edebilen tinselliğinin, kavramlara ve imgelemlere dönüştürüldüğü bir dünyadır. İnsanın düşün dünyasının ürkütücü zenginliğinin yarattığı "kendisi olamayacak kadar gerçek olan" "sahte" bir dünyadır. "Tıpkısının aynısı" hatta orijinal olan ama kendisi olmayan bir dünyadır. İnsanın sanrılarına yaşam alanı ve imkân veren bonkör ve "suçlu" bir dünyadır hatta. Çünkü "Tanrısal sessizliğiyle" kendi mutlak ve aşkın varoluşunu insanın iradesine ve idaresine imtiyaz veren bir dünyadır. Maddi dünyanın efendisi olduğuna inanması için insana yeterli cömertliği gösteren bir dünyadır. Anestezi altında olmadan aşkın bedeni üzerinde çalışan, savaşan, deneyler-keşifler yapan insanı izleyen bir dünyanın seyir halidir onunki. İnsanın onu sil baştan tanımladığı, varken varlığına rağmen reenkarne ettirilen bir dünyadır. Kendi doğumunu "cerrahların" enseleri ardından izleyen şaşkın bir dünyadır yani. Yine de insana öfkelenmeyen, onu anlayan ancak sesine rağmen artık duyulamayan bir dünyadır. İnsanlığın, Yunan dilinden kök hücresini kopyaladığı logia'nın, yani logos'un, yani kelimenin, dilin ve yani insan aklının, bağlamı ne olursa olsun, yine kendini yani insanı konuştuğu astro-logy, philo-logy, bio-logy, cardio-logy, geo-logy, anthropo-logy, zoo-logy, paleoanthropo-logy, psycho-logy vs. tüm dilleri zaten bilen bir dünyadır. Ancak evrimin insana unutturduğu, artık duyamadığı, kavramsallaşmamış, sembollere indirgenmemiş aşkın bir dilin de tek konuşanıdır. Nietzsche'nin ifadesiyle "metamorfoza uğramış", ete kemiğe bürünmüş, artık "kendine ait değil; bu dünyaya ait olan bir dünyadır". Akıl ve dil paralelliğinde Promete'nin dilini gasp ettiği mağdur bir Olimpiyandır.

Akıl ve dil arasındaki ilişkinin aleniliğini konuşmaya gerek yok. Ancak metaforik olarak "akıl" insanın tam da kendisine karşılık gelmektedir. Bu nedenle, aklın dil üzerindeki hâkimiyeti ve dil üzerinde yol alırken kelimeler arasında savrulmadan almaya çalıştığı her manevradaki kendini var etme çabası, insanın haz nesnesini aradığı geçici bir gerçekliktir ve bu anlamda bir o kadar da aldatıcıdır. Çünkü rastlantısal olarak bir araya getirilen sembollerden oluşan her dil, aklın nefesini kesercesine onun göğsüne oturmuş koca bir fil gibidir. Dilin akla mecburiyeti yine de onu akla tutsak etmeye yetmez. Yani, dilin kendinden türettiği "dil cambazlığı" aklın tüm gayretkeşliğine rağmen aklın hiç hesaplamadığı metastatik hücrelere bölünebilir. Dilin akıldan bağımsız kendi nedenleri vardır denebilir yani. Akıl konuşmasa da dil konuşabilir,

© LEYLA KAZANAK KANBER

© LEYLA KAZANAK KANBER

akıl söylemese de dil yalan söyleyebilir yani. Fransız şair Mallarmé'nin "kim konuşuyor?" sorusunun yanıtı olarak "dil konuşuyor" cevabını vermesi de bu bağlamda özellikle manidardır. John Zerzan'ın ifade ettiği gibi dil içimizdeki görünmeyen hapishanenin görünmeyen düşünce denetleyicisidir aslında.

Belki de bu yüzden sembol manipülasyonlarının yani dilin zorundalığıyla; anlama, anlatma veya mesaj çıkarma çabası kendine içkin bir paradoksu da beraberinde taşır. Bundandır ki sanrıların dünyasına ait bilimsel dilin bile -yani uzamsal ve nedensel bir sonuca ulaşma çabasının- yarattığı paradoksun en başta farkına da varmak gerekir. Çünkü iletişim aracı olan

tüm zümre dillerinde olduğu gibi bilim dili de aynı bıçak sırtı denge eğrisinde salınır durur. Pragmatik kaygılarla aklın, insanlık uğruna bu anlamda da kendi için nesneleştirdiği dünyayı anlama, yorumlama ve sınıflandırarak zapturapt altına alma çabası, dil, akıl ve pragmatizm denkleminde insani gerçekliğin ve insanca bir dünyanın nasıl şekillendirildiğinin kanıtı olarak gösterilebilir.

Dil ile dili tartışmak da paradoks olarak görülebilir ve kendi kuyruğunu yutmaya çalışan bir yılan imgesine benzetilebilir. Yazı tura atarken madeni parayı dik getirebilme ihtimalini arzulamak gibi. "Akli ego" durumun acziyetini tanımaz ve akıl dile ses verirken yetinmeye mecbur olduğumuzu unutturan bir arzulamdadır sürekli. Sınırlarımızla sınırsızlığı arzulatan da en beylik tanımıyla, merkezi olmak istediğimiz dünyanın sesine yabancı ve dilini fazlasıyla unutmuş olmamızla ilgilidir. Bu yüzden, semboller dünyasına ait olmayan bir dünyanın sesini en azından arzu ederek belki teselli bulabilir, yazabilir, okuyabilir veya düşünebiliriz. Böylesi aşkın bir dünyanın, kavramlar dünyasıyla olan mücadelesi Hollywood çağrışımlı "Dünyalar Savaşı" gibidir aslında. Ancak, aşkın olanın kavramsal ve sanrısal olana karşı pasif direniş sergilediği bir mücadeledir bu. Aşkın olan; insana dair olmayan yani kavramsallaştırılmamış ama insanı içinde çoğaltan dünyadır. Bu bakımdan, Nietzsche'nin kalemindeki karamsar-öfkeli ses, insanın kendine karşı verdiği savaşa ev sahipliği yapan dünyanın iniltisidir aslında.

Nietzsche'ninki matematiğin bilimsel zekâsından çok kavramlar dünyasının bilimsel vesayetine tepki veren aşkın olanın duygusal zekâsıdır. Sanrısal olanın karşıtlığına rağmen ona içkin hakikatin daha iyi anlaşılması için Nietzsche'den hareketle şu şekilde de düşünülebilir; hakiki olan, sanrıları yaratan kavramlar dünyasının ezici görselliğini sahiplenmeden onları da kendine katan bizatihi "omnipotent" veya kadir-i mutlak bir aşkınlıktır. Kozmik bir unsur, kendine içkin sistematiği, doğası ve sarmalayıcılığı olan doğurgan, barışçıl ve Tanrısal bir dünyadır. Bir o kadar da sahiciliğine kastetmiş insanın muktediratına göz yuman bilge bir dünyadır. Shakespeare'in tiyatroya benzettiği dünya, insanın oyun sahnesidir aslında. Kavramsal olan insana dair ve insana ait olandır; insanın oyun sahnesi de bir o kadar kurgusal ve sanrısal olandır.

Yani yalan, dünyanın inkârı veya daha doğru bir ifadeyle dünyanın unutuluşu ile başlar diyebiliriz. Bu yüzden, "inanıyorsan o artık yalan olmaktan çıkmıştır" ifadesi sanrılar dünyasına ait samimiyetin, gerçekliğin gölgesindeki siesta uykusunda görülen rüya kadar zorlama ve geçici olduğunu ispatlar niteliktedir. Kozmik bir unsur olarak hoşgörülü ve göz yuman bir dünyanın delüzyona dönüştürülmesi, yalan kılınması halidir bu. Varlığını kavramsallaştırmaya çalışan, o'nda matematiği görmeye çalışan ve sembollerin kudretinin inandırıcılığına adanmış bir aydınlanma aklının zaman ve uzam diyalektiğine secde etme halidir bu. Başka bir ifade ile insan algısının güdümüne bağlı olan, bu anlamda da matematikleştirilip sembolleştirilen ve organize edilmiş, insan için insan tarafından şekillendirilen, sanrısal bir deneydir göstergelerin dünyası. İnsanın hükümranlığıyla antropomorfik bir hal almış, insanileştirilmiş bir dünyadır artık bu aynı göstergeler dünyası.

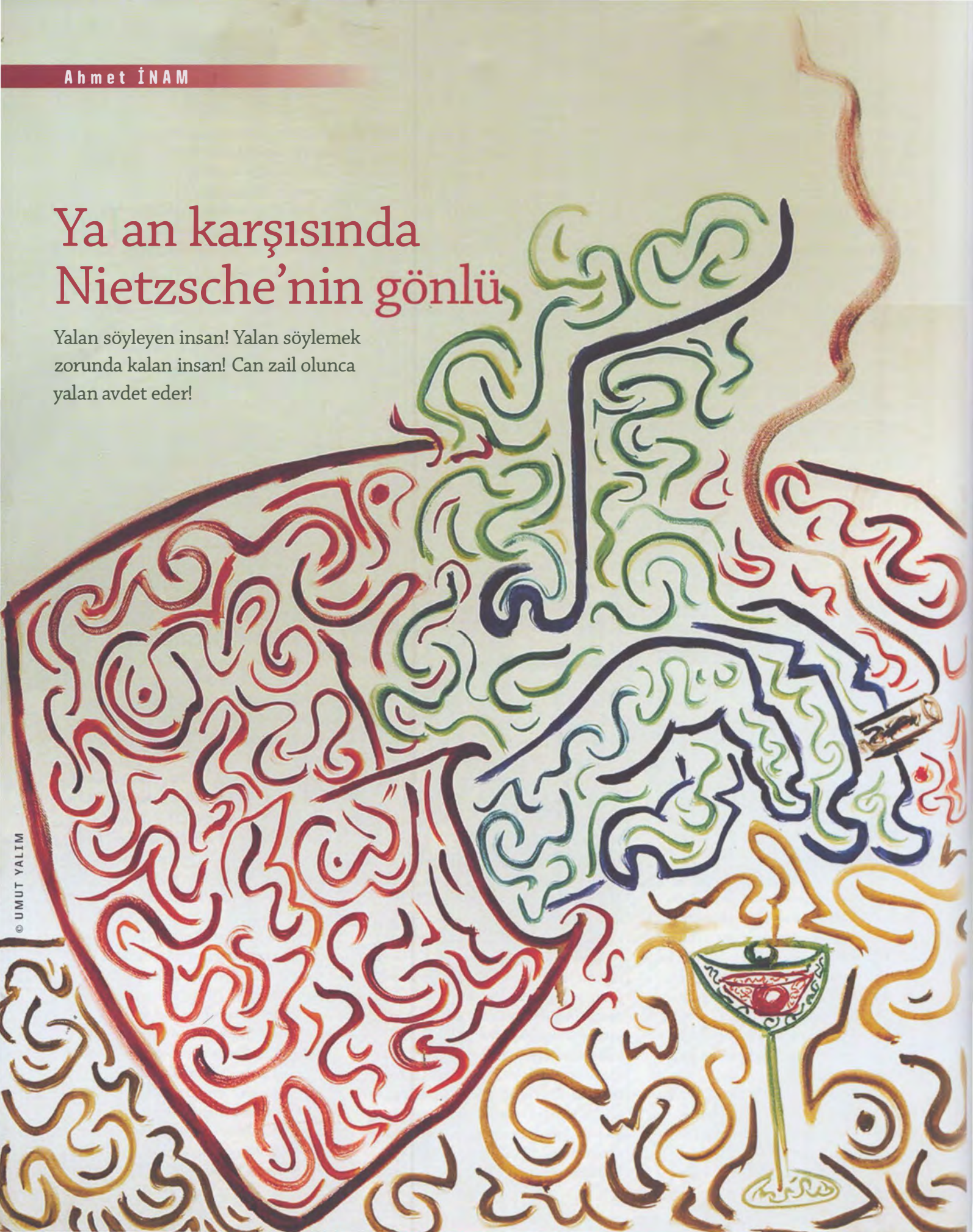
Yalanı tanımlamaya gerek yoktur yani artık, çünkü aşkın varoluş gerçekliğin unutulduğu anda sanrısallıkla hemhal olmuştur. Baudrillard'ın ifade ettiği gibi gerçekliğin zaman aşımına uğradığı ve simülasyonların artık gerçeklik olduğu bir dünyadır bu.

Saatler süren stratejik bilgisayar oyunlarının kan, silah ve yıkım ile yarattığı duygunun gerçeklikle iç içe bir o kadar da hiçleştirildiği bir dünyadır. Körfez savaşlarının, Kongo'da katliamların, Bosna Hersek'te tecavüzlerin veya dünya savaşlarının stratejik bilgisayar oyunlarına dönüştürüldüğü, kendimize yabancılaştığımız bir dünyadır. İdamların, kısasa kısasların internet gerçekliğinde sanallaştırıldığı bir dünyadır. Her kim ise, öldürülen kişinin veya düşürülen uçağın film mi belgesel mi yoksa haber mi olduğunu karıştırdığımız bir dünyadır. Atomun fizik laboratuvarından çıktığı, insani bir yoruma dönüştüğü, gaz'ın İran ve Rusya çağrışımlarına yapışmış doğalgaz klişesinden koparılıp sarin gazı, hardal gazı, tabun gazı olarak Halepçe diye ses verdiği, insanileştirildiği bir dünyadır. Evsiz yurtsuz bırakılan insanların acılarının hikâyeleştirilerek iptidai iktidar ve bayrak sevdalarının şiirselleştirildiği bir dünyadır. Reklam endüstrisinin ürünü satmadan ürünü tattırdığı bir dünyadır. Cinsiyeti konuşmadığımız, erkeklikle vaftiz olduğumuz bir dünyadır. Yaşam hakkının "insan hakları" olarak politize edildiği ve "insan dünyasının" sahtekârlığına ve basiretsizliğine görgü tanığı olmak zorunda bırakılan bir dünyadır. "Hakkı" insanın yazdığı, okuduğu, uyguladığı sözde bir "hukuk" dünyasıdır. Yani zalimin kahraman, mağdurun zalim olabildiği bir dünyadır. Güç sarhoşluğunun liderlik olarak pazarlandığı bir dünyadır. Vicdanın ideolojiye dönüştüğü bir dünyadır. Katliamın vatan savunması, kıyımın kahramanlık olarak kabul gördüğü bir dünyadır. Showmen'liğin bilgelik olduğu bir dünyadır. Batı'nın Doğu olmaması gerektiği, Doğu'nun da Batı olmamasının öğretildiği mazoşist bir dünyadır. Yönlerin coğrafi değil siyasi konjonktürle tanımlandığı bir dünyadır. Takiye yapanın stratejist olarak pazarlandığı, pragmatizmin siyaset olarak sunulduğu bir dünyadır. "Ama" diyenin dinlenmediği, henüz "dünya dilini" unutmamış çocuğun siyaseten araçsallaştırıldığı bir dünyadır. Aynı çocuğun "terörist" olabildiği, "kahraman" olabildiği ama çocuk olamadığı bir dünyadır. Tek tipliliğin, mahalli olanın milli olarak resmedildiği bir dünyadır. Muhafazakârlığın ahlakla, ahlakın ses çıkarmamakla özdeşleştirildiği bir dünyadır. Biat etmenin saygı duymak olarak pazarlandığı ve sevginin yukarıdan aşağıya, saygının da aşağıdan yukarıya çoğaldığına ses veren militer bir dünyadır. Zulmü tanımlamaya gerek yok insanı tanımlıyorsak eğer, ne de "insanın yalan dünyasını". Dünyadır yani senin dünyandır ya da benim, bizim ya da sizin; hepsi insandır yani hepsi zevkli, hepsi dertli, hepsi "gerçek", hepsi sanrı, hepsi sensin ya da ben. Tanrı ölmediyse neyi bekler bilinmez ama Dünya ölmedi ve İnsan kendini küllerinden yaratmaya her an muktedir; Nietzsche nerde o hiç bilinmez; olmasa da olur, malum Deccal'ı bekleyenimiz de çok.

Ahmet İNAM

Ya an karşısında Nietzsche'nin gönlü

Yalan söyleyen insan! Yalan söylemek zorunda kalan insan! Can zail olunca yalan avdet eder!

© UMUT YALIM

Dünyadan şikâyeti olmayan var mı? İnsanlarla ilişkilerinden, kendisinden? Hayatın kendisinden? Bize sunulan hayata itirazımız var: Böyle olmamalı! Böyle sığ, böylesine yoz; renksiz, dar, alçak, katı, heyecansız, çirkef, ikiyüzlü, çıkarcı, tembel, yılışık, ödünlerle dolu olmamalı.

Hayat bize hayatın bu olmadığını söylüyor. İşitenler nerede?

Hayatımızın canı yok. Canı çıkmış. Neden? Hayatını çok canlı yaşadığını düşünenlere sözümüz yok. Sorumuz, "hayat" adını verdiğimiz, betimlemeye, hele hele tanımlamaya hiç kalkışmadığımız süreçten rahatsız olanlaradır. Hayatımızın canı çıkmış: Gelecekten umudumuz kalmamış. Gelecek, şimdiyle, geçmişle bütünleşemiyor yaşayışımızda. Günübirlik yaşıyoruz ya da geçmişe takılmış kalmışız ya da geçmiş ve şimdiden kopuk, gelecek düşlerine dalıyoruz.

Zamanı yaşayışımızdaki *parçalanma*: İşte canı yitirmemizin ardında olan.

Parçalanma yalnızca zamanı yaşayışımızda mı? Hayatımıza yüklediğimiz mana da paramparçadır. Bu parçalanma, farklı yaşama yorumları yapmamızdan gelmiyor; bu yorumlar arasındaki iletişimi, etkileşmeyi sağlayamayıp, bütünlüğün, canlandırıcı bütünlüğün kavranamayışından kaynaklanıyor. Zevkimiz de *parçalanmıştır*. Hayatın mana ve zevkini coşkuyla, acıyla ya da sevinçle, duygu cümbüşüyle yaşamamızı engelleyen, bizi *yaşamadan alıkoyan* güçlerin üzerimizdeki etkisini en azından iki yönde görüyoruz:

1) Parçalayıp koparark, hayatın yeni *çiçekler açmasını*, ondaki canın dirilmesini, can bahçesinin oluşmasını engelliyorlar. Can şişemizi kırıyorlar! Bu cansızlaşmanın belirtilerini, kokuşma, yılgınlık, zayıflama, uyumsuzluk, umutsuzluk, bağımlılık, ürünsüzlük.. olarak görüyoruz.

2) Hayatın *enerjisi*, coşkusu, gücü soluyor. Ondaki can, komaya sokuluyor. Boynu bükük, buyruklara uymaya hazır, itilip kakılan, sürüklenen "ölü canlar" dolduruyor, hayat sahnesini.

İtirazımız, bu ölü canları yaşatan hayatadır. Bu hayatı sorgulamaya çağrıdır bu yazı. Saptamalarımıza katılan can dostlarımız için yazılmıştır. Can ve Gönül'ün sorgulanması, Batı düşüncesinden Nietzsche'nin itirazlarıyla bağ kurularak denenmeye çatışılacak.

Can diriliği ve koşulları

Var olan her şeyin canından söz edebiliriz. Bir bardağın, bir dağın, bir akarsuyun; bir kavramın (mantığın, matematiğin kavramlarının bile!), bir sanat ürününün, düşüncenin, düşünce sistemlerinin... Elbette, alışılmış anlamıyla, canlı varlıkların da canı var: Kuşun, ağacın, insanın. Konumuz açısından can alıcı önem taşıyan toplumun ve kültürün de canı var!

Var olan her şey canını yitirebilir. Dönüştürebilir. Çevirebilir. (Can çevrimi!) Evrenin kendisinin de canı var! Bu, alışılmış anlamıyla "animizm" (canlıcılık) savunusu değil! Can, canı taşıdığını ya da taşımadığını söylediğimiz nesneye, sürece, düzene, yapıya verdiğimiz mana ile ilgili! Tersinden başlayalım: "x, cansızdır" dediğimizde (Dikkat! Biyolojik olarak canlılıktan söz etmiyoruz burada!), x'in "görülen" bütünlük içinden koptuğunu, mana parçalanmasına uğradığını söyleyebiliriz. "Cansız düşünce" parçası olduğunu düşündüğümüz yaşama koşullarından, tarihten, kültürden, diğer düşüncelerle olan bağından kopmuş, çözülmüş, dağılmıştır. Elimde tuttuğum kalem, anılarımla, umutlarımla, dostlarımla kurduğum ilişkide taşıdığı anlamlardan dolayı canlıdır benim için...

"x, cansızdır", x, bana heyecan vermiyor, düşündürmüyor, beni etkilemiyor; dönüşmeme, değişmeme, yenilenmeme, iletişime geçmeme yardımcı olmuyor, anlamlarına da gelebilir. "x, cansızdır", x'in hayatımızda mana ve lezzeti yoktur, çünkü. Örneğin, birey olarak insanı ele alalım. Ne zaman can vardır, bir bireyde? Ne zaman bir candır o? Sorunun yanıtı için söyleyeceklerim eksik olacak. Yine de deneyeceğim:

O kişi, bedeni, duyguları, düşünce ve kültürü arasında etkileşmenin, haberleşmenin, bağlantının, irtibatın olduğu durumlarda candır! Düşünebilip bedenini duyuyorsa; duygularıyla, bedenini, düşüncelerini, dilini, tarihini, toplumunu yaşayabilen bir güce, ateşe, heyecana sahipse candır o! Can insan olarak var olabilmenin *olanaklarına* açık olmayı gerektirir. Bu ise, bedeniyle, duygu ve düşünceleriyle, kültürüyle olan ilişkisindeki özgürlüğü gerektirir. Bilgiyi. Bu bilgiyle coşabilmeyi. Bu bilgiyle *meydana gelebilmeyi*. (Meydana çıkma: Açıklıktır. Açık olma. Bir insanı o insan yapabilecek bileşenleri bütünleyebilecek güce, olanaklara açık olabilme!)

Hayatına *anlam* arayan insan, kendini, kendinde olanlarla, olmuş olanlarla, olabilecek olanlarla bütünleme cesaretine sahip olabilmelidir. Bu cesaret, soğukkanlılığının, direnmenin, katlanmanın yanında kendisiyle *barışık olmayı*, yüzleşebilmeyi de gerektirir. Utanılan beden, duygu ve düşünceyi etkiler. Saklanılan, işlenmemiş, üstüne üstüne gidilmemiş duygular, kültürümüzle birleşmeyi engeller.

Canı olan insan, "dans" edebilen insandır. Bedeniyle, duygularıyla, düşünceleriyle, kültürüyle. Tarihiyle. Bilgisiyle. Bu öğelerin hiçbiri diğerini yok etmemektedir. Beden-duygu-düşünce-kültür uyumundan yükselen müzik canı oluşturmaktadır, can kendinde taşıdığı bu öğeleri içine almanın coşkusu, sevinci, hüznü, çilesi, acısıyla çiçek açmaktadır. Can, "can bahçesi" olmuştur. Dirliğini, canlılığını, kendisini "oluşturmuştur".

Bireyin canı için söylediklerimizi, toplum ve hayat için de söyleyebiliriz. Bir kültürün "can bahçesine" dönüşmesi, onu oluşturan öğelerin bütünlüklerine uyumundan çıkan müzikle, bu müzikteki dansla olur. Canı olan kültür hareketlidir, devingendir. Ürünler verir. Çatışmalar yaşar. O kültürdeki bireyler candır. Bedenleri zinde, duyguları şiddetli derin, düşünceleri hamarat, kıpır, kıpır; çözümlemeler, birleştirmeler içindedir. Duyarlı, duygulu, içli insanlardır.

Birey ya da toplum, toplumun yaşam biçimi

ve ortaya koyduğu ürünler olarak, kısaca kültür olarak, canın *dirilme ortamında* dört ana öğe üzerinde durmak gerekir:

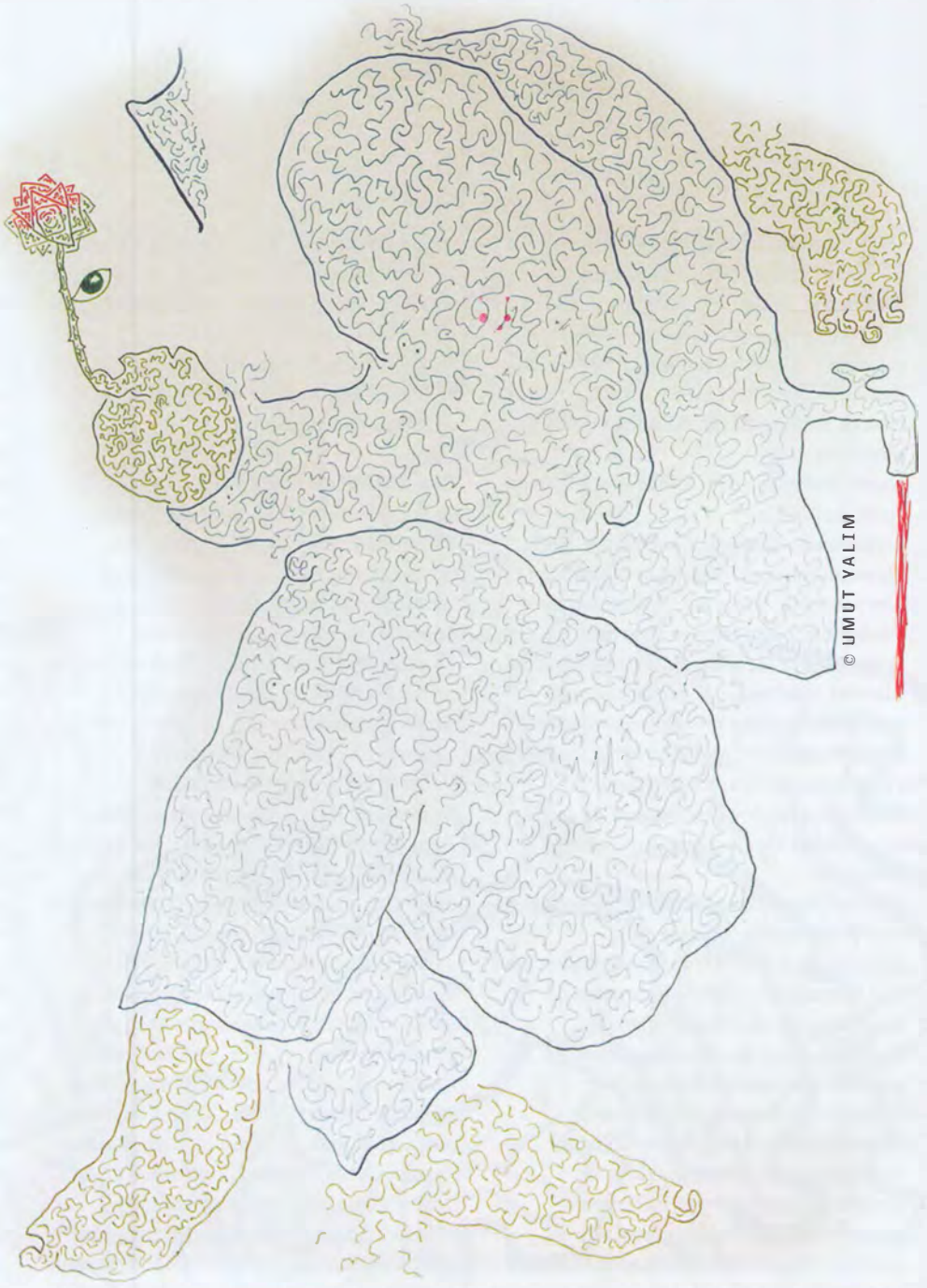
a) *Açı.* Her kültürün kendine özgü bir bakış açısı, bakışı, kavrayışı, algılayışı olmalıdır. Her canın bir bakış açısı vardır.

b) Bu açı, bir *durum* içindedir. Durum, fiziksel, biyolojik, toplumsal, kültürel koşulları yansıtır. Durum, ona yüklediğimiz, onu yaşadığımız mana ile birliktedir. Mana durumu, durum manayı etkiler. Bu anlamıyla, hiçbir açı boşlukta değildir; durum içindedir. Durum, mana ile bütünleşen durumdur.

c) Her açılı durum, *"konumu"* da içinde barındırır. Konum, canlar arası iletişimi gösterir. Her canın açısı, durumu, diğer canlarla birlikte oluşturduğu konumu vardır.

Konum, durum içinde tuttuğumuz yerle ilgili bir kavram. En azından ikili bir yapı taşır. Üzerimdeki sosyolojik, psikolojik, ekonomik etkiler altında bir yer biçilir bana. Öte yandan böyle bir yere karşı benim bir tavrım, tutumum vardır. Öyleyse konumum, hem durumum içindeki yerim (kültürel, toplumsal, ekonomik...) hem de tavrımı gösteriyor.

d) Her can bir *haldedir*. Hal, içsel duyarlılığımız, iç dünyamızla ilgilidir. Bir açıdan görülür, görülen, durum ve konumdadır, hal içinde yaşanır. Bir düşünme eylemini ele alalım. Düşünürken düşünceler bir açının, açının olanak sağladığı *ufuk* içindedir. Açıyı sınırlayan *bilenemeyen güçler*, durumumuzla ilgilidir. Konumumuz, diğer canlılarla olan ilişkimize, bu ilişkideki yerimize bağlıdır. Bütün bunların yaşanması bir "ruh hali" içinde olur: Sevinçle düşünürüz ya da umutsuzluk içinde; belki çekinerek, korkarak. Telaşlı ya da soğukkanlı. Hal, psikolojik bir süreç değildir, dikkat edelim. Psikoloji duruma bağlıdır. Hal, bu psikolojiden etkilenirse de, ondan farklıdır. Ancak "iç dünyası" olanların "hali" yakalayabildiğini söyleyebiliriz. Canımız yoksa gönlümüz yoktur. Canını algılayamayan bir birey, gönlünü oluşturamaz. Şimdi, candan gönüle nasıl çıktığımızı görelim.

Candan gönüle

Burada söyleyeceklerimiz, düşünme işçiliği açısından ipuçları niteliğindedir. Taslaktır. Taşıdıkları belirsizlikler bu bakımdan hoş görülmelidir.

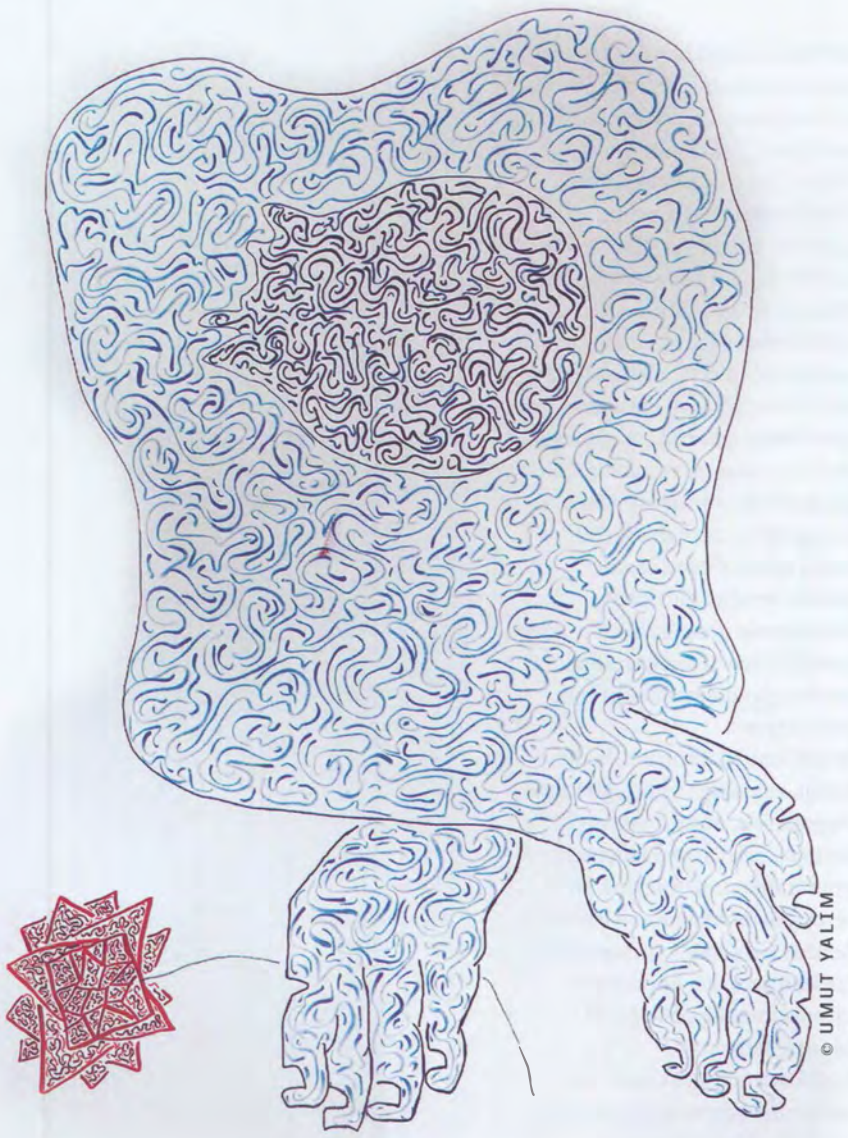
Can ve gönüle hem tek tek bireyler, hem toplum hem de kültürler sahip olabiliyor. Can bütün var olanlarda bulunabiliyordu. Gönül ise kültürler ve bireyler için kullanılabiliyor. Gönlün varlığı canı şart koşuyor. Cansız gönül yok. Gönülsüz can olabilir. Canı gönül kılan, gönüllendiren nedir? Can, birey ya da kültür için belli bir açıyla, belli bir durum ve konumda, "hal" içinde yaşanıyordu. Can, bir bütünlük içinde devingenlik kazanıyordu. Örneğin, birey için, can kültürü, bedeni, duygu ve düşüncesinin oluşturduğu bütünlükte çiçek açıyordu. Bu bütünlükten fışkıran bir enerji, bir ateş, bir heyecandı.

Gönüllenme canın fark edilmesiyle başlar. Mana ve lezzetin yaşanmasının mana ve lezzeti gönül tomurcuğunu oluşturur. Canın titreşimleri duyulur. Can olarak var olabilmenin zorlukları, engelleri yaşanır. Salt düşünmede ya da salt duyguda takılıp kalmış; bütünlüklerinde özür olan canın geçirdiği

zorlukların çilesi çekilir. Gönlün gücü, kaynağı candır. Ama gönül de canı besler. Cana can katmaktır, gönülleme, gönüllenme.
Kültür canını duyar, keşfeder. Gönüllenmesi başlamıştır, kültürün. Gönülleyicileri ise, canı keşfedenler, bu keşfi yaşayanlardır. "Nerede benim kültürümün canı? Edebiyatımın, sanatımın, felsefemin, (dindar olanlar için) dinimin canı?" Canı yakalama, inşa etme; bulup çıkarma, oluşturma gönlün çabaları arasındadır. Can yorumlarıyla, can aşılamalarıyla, can çiçekleri, can bahçeleriyle oluşur gönül. Gönül canını ararken kendini oluşturur. Görünüşteki döngüsellik, buradan kaynaklanıyor. Canı kavrama gönülü, gönülü gönülleme canı gerektiriyor.
Bir kişi kendi kültürünü, beden diriliği, zindeliği, özgürlüğü içinde, duygularıyla, düşünceleriyle bütünleşerek yaşayabiliyorsa, canının titreşimlerine duyarlı ise, canını *içinin* mana ve lezzet âlemine alabiliyor, onu yaşayarak içselleştiriyor, düşünceleriyle yoğunlaştırabiliyorsa, gönül yolunda demektir!
Bu yol, çetindir kuşkusuz. Tam kavrayamadığımız güçlerin etkisi altındadır. Ne bedeninin ne düşüncesinin ne duygularının ne de kültürünün tutsağı olmayacak. Canı, canı oluşturan bu öğelerin kavgasıyla yanacak, acıyacak.
Can taşımak, bir kavga içinde olmaktır. Can, Freud'un başka bir bağlamda söylediği gibi, ölümü isteyebilir. Can kolayca kokuşabilir, dağılabilir, parçalanabilir! Canı ayakta tutabilecek *dönüştürmelere, çevirimlere,* can çevrimlerine gerek var. Can sürmeli. Yaşamalı. Açılar değişmeli, yenilenmeli, tazelenmeli, durumlar, konumlar, haller değişmeli.
Kendi açısından gönüle varan canın, özgün, özerk, özgür, özgül (kendine mahsus, içinde bulunduğu kültürün ürünü!), özlemli (yetkinliği özleme!), özürlü (eksik, yetersiz olduğunu fark etme, bunu itiraf edebilme) olduğunu daha önceki yazılarımda belirtmiştim. (Özürlülüğün bir başka anlamı da, özürü olduğu için "ertelemeler" yapmasıdır. "Sonra"ya, umuda, geleceğe açık olması. "Henüz değil'in bilincini yaşaması. -E.Bloch'a bir gönderme!-)
Nasıl bir gönül? Böyle bir sorunun yanıtı, gönlümüzü yapılandırmak, oluşturmaktaki seçeneklerimizle ilgilidir. Benim tercihim Garip *Gönül*'dür. "Garip"in en azından dört ayrı anlamı var. Kimsesiz (bir başına, ötekilerle birlikte, ama bir başına), dokunaklı (içli!), tuhaf (kendine benzediği için!) ve yabancı (el). Yabancı, evet; kendi kültürünün canıyla bütünleşmiş ama onun boyunduruğu altında değil. Yabancı, çünkü asi! Yabancı çünkü sıradanlığın, aşinalığın, kolay aşinalıkların, alışkanlıkların insanı değil!
Bu betimlemeleri bu yazımda açmayacağım. Okur, gelecekteki yazılarımı beklemelidir.
Can: Bir ateş. Dirim. Yaşama, ayakta kalma, sağlıklı olma. Can yoldaşlarımla, tomurcuk halindeki gönlümle canımı keşfetmeye çalıştıkça gönlümü bulacağım. (Gönül can evinde oturur. Can evim ise keşfedilmeyi bekler. Vurulmayı!)

Hayatım, canın can verdiği gönlümle yaşanacak.
Maslow'un öncülük ettiği "ihtiyaç" kuramına dayanan bakış açısından Batı'da "benlik" (self) kavramı üzerine yapılan çalışmalar, kültürle, kültürel farklılıkla birleştirilmek isteniyor. Bu anlayışa göre, örneğin insanın, hangi kültürde olursa olsun üç temel gereksinimi varmış. 1- Güvenlik, güvenlikte olma. 2- Bütünlük *(integrity)*, tamlık. 3- Ait olma. Bu bakış açısından gönül ya da can son iki gereksinimi karşılar gibi görünüyor. Oysa "can"ı anlamıyor Batılı. Can bir ateştir. Gereksinmelerle ilgili değildir. Bu eksik bakış uygulamalara yansıyor. Terapistler, hastalarının dertlerine çare arıyorlar. Can asidir. Canı olan bir kültürde yaşar; canı olan bir bireye bu terapistlerin yapabileceği kötülüğü düşünmek bile istemiyorum.
Şimdi Nietzsche'nin bu anlattıkları açısından, gönlünü nasıl oluşturduğuna, canı nasıl anladığına bakalım. Nietzsche bir can yolcusu.

Nietzsche: Bir can yolcusu

Nedir dünya, evren Nietzsche'ye? 1885'te tuttuğu notlar arasında, daha önce yazıp karaladıklarının üstüne yazılmış satırlarda görünüyor, bir yanıyla gördüğü dünya. (*"Gücü İsteme"*nin dördüncü kitabının üçüncü ve son bölümüne bakılabilir.)
Bir "enerji canavarı"dır, dünya. Başsız, sonsuz, öncesiz, sonrasız, küçülüp büyümeyen bir "güç" var bu dünyada. Bu güç azalıp çoğalmıyor, dönüşüyor yalnızca. Güçlerin oyun oynadığı, dalgalandığı, çelişkilerden uyuma, uyumdan çelişkilere bitimsiz geçişlerin olduğu, hiçlikle kuşatılmış bir evren. Kendi üstüne dayalı. Yok oldukça var olan. Bu döngünün, çemberin, ölüp dirilmenin, yeniden ölüp yeniden dirilmenin, bu bitimsiz, sonsuz oluşun evreni. Bu bengi (ebedi) döngünün *(Ewige Wiederkunft)* evreni. Her şeyde "sonsuzluğu" arıyor Nietzsche, bitendeki bitmeyeni, zaman ötesi bir sonsuzluk değil; zaman içinde, tarih içinde, gerilim, devinim, oluşum, kıpırtı içinde.
İşte böylesi bir evrende yer alan dünyanın üstüne çökmüş karanlık. Adına Avrupa Kültürü denen bu çökelti altında kalmış canın arayıcısı Nietzsche. Sonludaki sonsuzu araştıran, kokuşmuş, çürüyen, yalan ve sahtecilik üstüne kurulu kültür zulmetini kaldıracak ışığın ardındaki mustarip Nietzsche, canını neden yitirmiş; nerede görüyor, nasıl bulmayı düşünüyor? Gönlünü nasıl arıyor?
Sürekli oluş ve akış, değişim: Kıpırtı. Evrende bu var. Evrenin canını duyuyor Nietzsche. Bu kıpırtı can, "hiçlikle" sarılmıştır. Manadan yoksundur. Hayatının son dönemlerinde sürekli yakındığı *"nihilizm" sorunu, "canın" ortaya çıkarılması sorunudur*. Canı, doğada canlı olanda duyar. (Örneğin "Ahlakın Soykütüğü" ile "Gücü İsteme"nin özellikle ikinci kitabı.)
Can bedende durur. Bedende duran canı "ruhla" birleşememiştir. O yüzden ortaya çıkamamaktadır. (Ruha ait ne varsa bedenden gelir. "Werke; Kritische Gesamtausgabe" [çalışmamızda WKG olarak kısaltılacaktır]. Hazırlayanlar: Giorgio Colli ve Muzzino Montinari, Berlin/ New York; Walter de Gruyter, 1967, VII, 7[60])
Beden hasta, güçsüz; ruh silik, korkak ikiyüzlüdür. Avrupa kültürünün canı kalmamıştır! "Hakikat" elden gitmiştir. "Hakikat" uydurulmuştur. Örneğin, "İyinin ve Kötünün Ötesinde", "Tan Kızıllığı" *(Morgen-röte)* 3 (19), WKG VIII, 1, 2 (149).
Yitirilen "hakikat"i, canı, *yaşamaya merhabayla*, evet demeyle *(Ja Sagen!)*, *Amor fati* (yazgı sevdası) ile aramaya çalışacağız. Böylesi bir tutum değişikliği, dünyayı can ile bilmede, "metafor" kavramını gündeme getiriyor. Metafor, bir yerden diğer bir yere bir şeyi taşıma anlamını içeriyor kökeninde. "Gerçek"e, bir açıdan, bir "konumdan", "durumdan" bakıldığı için, belli *açılar içinde görülen* anlamlar arasında "taşıma"lar, yollar, geçitler bulmak, anlam alanları arasında geçişlere izin vermek zorundayız.
("Mecaz", "cevaz"dan geliyor: Yol, geçecek

yer anlamını da taşıyor!) Bakış açıları arasındaki tıkanmış, hiç açılmamış yolların açılması, açıların zenginleşmesi demektir. Nietzsche, dünyayı bu geçişlerle sağlanan anlam dönüşümleriyle kavradığımızı söylüyordu. "Gerçekliği, metaforlarla kavrıyoruz" diyordu. (Özellikle *"Über Wahrheit und Lüge im Aussermoralischen Sinne"*, "Ahlakla İlgili Olmayan Anlamıyla Hakikat ve Yalanlar Üstüne" adlı yazısında, WGK III/2, s. 369-384).

Mecaz, cevaz, caiz, geçit, geçiş, geçişme, taşma, taşıma insanın gerçekle ilişkisini canla (başla) kavranmasında önemli terimler olacaktır. "İğretileme" sözündeki "iğretinin", mutlak, değişmez olana kadar çıkış anlamında dikkat çekici bir uyarısı da var!

Geleceğin felsefecisi dilimizdeki çağrışım zenginliklerine ve metafora sahip "metafor" kavramını olanca zenginliğiyle yorumlayıp, farklı çalışma alanları, yaklaşım biçimleri bulacaktır.

Nietzsche'nin yaşadığı cansız kültürün durumunu ana hatlarıyla şöyle belirleyebiliriz.

1) "Hakikat" uydurulmuştur. "Ontolojik sefalet" diyebiliriz buna. Hakikat, dinle, felsefeyle, ahlakla, bilimle yalan olarak ortaya konmuştur. Kültürde yaratılan bu yalan perdesi, "varlığa", cana ulaşmayı engellemiştir (örneğin, WKG VIII, 2, 9[91]).

2) Bilgi candan koparılmıştır. Nietzsche, "İnsanca, Çok İnsanca"da (s. 109) Byron'dan (Manfred, Perde 1, Sahne 1) bir alıntı yapıyor:

"Sorrow is knowledge: they who know the most / Must mourn the deepest o'ver fatal truth / The tree of knowledge is not that of life"

(Derttir ya bilgi: Bilenler onu / Ölümcül hakikate yansın en derinden / Hayat ağacı değil, bilgi ağacı)

Canın mana vermekle yakalanabileceği, can taşıyan bedenle, ruhla, bilgisiyle bütünleşmesi gerçeği unutulmuştur. Yeni bir insan tipi çıkmıştır ortaya, Nietzsche adını koymuyor bunun. Yurtdışında yaptığım bir konuşmada *"Homo Mendax"* demiştim buna (18-28 Mart 1992 tarihleri arasında Dubrovnik'te düzenlenen *"Schopenhauer, Nietzsche, Post Moderne"* adlı toplantıda). Yalan söyleyen insan! Yalan söylemek zorunda kalan insan! Can zail olunca yalan avdet eder! Nerede vardı can? Sokrates öncesi dönemde, Eski Yunan'da. Sokrates'in, Platon'un ardından, felsefe ahlak perdesini çekerek canı örtmüştür. (Burada Sokrates konusunda Nietzsche'nin kararsız olduğunu, Platon'un ardından gelen düşünürleri, özellikle Hıristiyanlığı ağır biçimde eleştirdiğini biliyoruz. Hıristiyanlık kültürün canını çıkarmıştır. Bu konuda, örneğin, "Deccal"e bakılabilir.)

3) Hakikat örtülmüş, bilgi bulandırılmış, Avrupa kültürü ontolojik ve epistemolojik açılardan hastadır. Varlığı yıkmış (Heidegger, dikkatli Nietzsche okumalarından sonra benzer sonuca varıyor!), bilgisini "verem etmiş", bununla kalmamış, toplumunu, devletini bozmuştur. Kültür yalancı insanın kültürüdür, çünkü. Toplum sürüye dönüşmüştür. Can hastadır. Hasta can, koyun can, sürüye katılmıştır ("Böyle Buyurdu Zerdüşt", "Gücü İsteme...").

4) Birey korkak, silik, ikiyüzlü, zayıf, yılgın, çıkarcı olmuş; ruhunu yitirmiştir. "Ahlakın Soykütüğü"nde "Biz bilenler, bilinmeziz kendimize" diyordu. Araştırma cesaretini yitirmişiz, kendimizi. Özellikle "Gücü İsteme"nin I. kitabında, bu hastalık ve çöküntü, değerlerin yıkımı tartışılır.

5) Birey-toplum ilişkisi bozulmuştur. Bireyler arasındaki ilişki kendini aşabilecek, canını yaşayabilecek, "gücü isteme" *(Wille zur Macht)* gücünü gösteremeyen bireylerin oluşmasına yol açmıştır. "Gücü" isteme aslında canı istemedir! Yitirilen canı. Can ne Avrupalının sandığı gibi *"Vernunft"* (Kahpe akıl! Dişidir çünkü. Dişildir: *Die Vernunft*) ne de *"Wille"* (*Der Wille*, erkektir!) irade, istemedir. Can yitirilince kalıplarla aranıyor! Bugün Avrupalının postmodernist kargaşasının ardında da can yitimi vardır! Canı yine Yunan (akıl!) ve Hıristiyan (irade) köklerde arıyor. Sarhoş aramasıdır bu. Geleneğinde hazır olanı arıyor!

Canı ele geçirme, bireyin dirilişiyle olacak. Beden-Ruh-Kültür bütünlüğü üstün insan *(übermensch)* olarak çıkacak ortaya, yenecek kendini.

Sonsuzu, sonsuzluğu, sonsuz dönüşü anlayacak. Hem "hayır" diyecek hem evet. Cana evet diyecek! Evet diyerek aralayacak yalan perdesini, *Homo Mendax*, can insan olacak! (Yazık ki onların dilinde, Latincede de, tam karşılığı yok!) "Böyle Buyurdu Zerdüşt"te (III, 15; IV, 19) şöyle diyordu:

"Doch alle lust Will Ewigkeit- / Will tiefe, tiefe, Ewigkeit"

"Tüm sevinçli arzular sonsuzluğu ister / Derin, derin sonsuzluğu"

Candaki sonsuzluğa verdiği mana ile gönlüne ulaşacak. Yazık ki kısa dönem içinde, Avrupalı, ne cana ne de gönlüne erişemeyecekmiş gibi görünüyor. Postmodern durum yavaş yavaş can ve gönül arayışı durumuna dönüşecektir (umarım!). Nietzsche cesurdu. *Wagnis*'i, riski, tehlikeyi göğüsleme gücüne, araştırma yiğitliğine sahipti. Bedelini ağır ödedi. Ama Avrupalıya *Versuch*'u, aramayı, araştırmayı bıraktı. Arama, yalanla değil, kokuşmuş bilim, din, ahlak, sanatla değil, canla canlanan sanatla olacaktır. Özgür ruhla *(Frei Geist!)*.

Özellikle sanattan umudunu kesmemiştir Nietzsche. Olanaklar yaratıcısıdır sanat. Hayattan sapmış yaşayışımızı hayata doğru ayartacaktır, ayartıcıdır sanat! *(Verführerin zum Leben.* Buradaki dişil eke dikkat edilsin!) Hayata doğru uyaracaktır, bizi. *(Stimulans zum Leben)* (WKG VIII, 2, 11, 415) *Vive la vie!* Yaşasın hayat!

Canını arayacaktır. Yoldadır insan! Canını araya araya canlanacak ya da canını hiç bulamayacaktır.

Bizim kültürümüzden bakınca sorun böyle görülmektedir. Görevimiz bu bakışımızı insanlığa duyurabilmektir. Avrupalıya canını, gönlünü aradığını hatırlatmaktır. (Can insanın yitiğidir. Gönül insanın yitiğidir. Canla başla aramalıdır!) Bu iş, kimilerinin sandığı gibi Yunus'ların, Mevlana'ların "turistik" pazarlanmasıyla başarılamaz. Avrupalının yitirdiği canı, bizler nicedir arıyoruz. Biliyoruz ki bu arayış, yiğit kültürlerin işidir. Bu yiğitlik, taklitle, kurnazlıkla elde edilemez.

Önümüzde yürünecek tehlikelerle dolu yollar vardır. Bu yolları kendimiz açacağız. Önceden hazır harita ya da pusulalarla yürünerek can bulunamaz. Cana can katabilmek, yalnızca "bilgiyle", düşünceyle olmuyor. Kültürümüz kendi "açısını", durumunu, konumunu, duygusal hallerini keşfetmek, yaratmak, inşa etmek zorundadır.

Ahlaksal ve kültürel çöküşten *"Homo Mendax"*la çıkamayız. Can insanlara gerek var. Nietzsche kendi kültüründe buna üstün insan diyordu: İnsan-ı kâmil! Bu kavramların yeni yorumlara ihtiyacı var. Kendimizin bitimsiz, yeni yorumlarına kalkışmamız, dirilmemiz için zorunlu.

Bu saptamaların da yeterince sağlıklı olmayan, cansız bir can tarafından yazıldığını, hatta bu canın feryatları olduğunu unutmamak gerekir.

Zeynep TALAY

Kendini-aldatma

"Kendini-aldatma ve farkındalık arasındaki ilişkiye bakarken, edebi eserlere, Thomas Mann'ın "Büyülü Dağ"ına, Hans Christian Andersen'in "Çıplak Kral"ına ve Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sına bakacağım. (...) Etikle kendini-aldatma arasındaki ilişki nedir?

Kendimizi aldatıyor muyuz? Eğer evetse, hangi koşullarda kendimizi aldatıyoruz ya da başkalarının bizi aldatmasına izin veriyoruz? Bunun ne gibi sonuçları olabilir? "Kendini-aldatma" ya da "benliği-aldatma" her durumda ve koşulda kaçınmamız gereken bir şey midir yoksa kendini-aldatmanın zaman zaman olumlu sonuçları olabilir mi?

Bunlar etik sorular ve ben de bu yazıda bunu göstermeye çalışacağım. Ancak etiğe girmeden önce farklı zamanlarda "kendilik/benlik" kavramının nasıl algılandığına, dahası böyle bir kavramın olup olmadığına kısaca bakmakta yarar var çünkü etik kavramı kendilik kavramından bağımsız düşünülemez; ve etik kavramının ne demek olduğunu anlamak için çoğu zaman olduğu gibi yine Yunan'a bakıyoruz.

Antik filozofların "kendilik/benlik" *(self)* kavramını kullandığını biliyoruz. Nadir de olsa antik Yunan'da kendilik "ruh"la *(psyche)* eşanlamlı görülmüştür; kimi zaman ise bedenle, kimi zaman da bütün bir *persona*'yla ilişkilendirilmiştir. "Gerçek" benlik fikrinin Homeros'a kadar geri gittiğini biliyoruz. Platon'a göre "gerçek" benlik akıl ya da zihinde aranmalıdır. Michel Foucault "kendine-özen-göstermenin" *(care of the self)* bütün bir Yunan, Helenistik ve Roma kültüründe temel bir ilke olarak görüldüğünü iddia eder. Sokrates, örneğin, her zaman "kişinin kendine özen göstermesi" nosyonuyla ilişkilendirilir. Sadece Sokrates değil, Platon, Epikürcüler, Sinikler ve Stoikler de kendilerini bu nosyonla meşgul etmişlerdir. Erken Hıristiyanlık döneminde de olumlu bir ilke olarak karşımıza çıkar "kendiliğe/benliğe özen gösterme".

Foucault, özellikle "kendiliğe/benliğe özen gösterme" nosyonunu derinlemesine incelerken Yunan'a döner ama amacı farklı zamanlardaki

"Bu koşulsuz hakikat istenci nedir ki? Kişinin aldatılmaya izin vermeme istenci midir? Yoksa aldatmama istenci midir? Çünkü hakikat istenci bu ikinci anlamda da yorumlanabilir -eğer sadece 'kendimi aldatmak istemiyorum' özel durumu 'aldatmak istemiyorum' gibi bir genellemenin altına konursa. Ama neden aldatmayalım? Neden aldatılmaya izin vermeyelim?"

Nietzsche, *"Şen Bilim"*

ahlak *(morals)* sistemlerini incelemek değildir, onun esas ilgilendiği etiktir *(ethos)*. Ben de burada Foucault'yu takip edeceğim ve etik kelimesini başkalarıyla değil (ahlak, *morality*), kendimizle (kendilikle/benlikle) olan ilişkimizi, nasıl iyi bir yaşam süreceğimizi irdelemede kullanacağım, ki burada iyi bir yaşam, yaşam sanatı olarak algılanır ve bu da yine Foucault'nun kullandığı kendiliğe-hâkim-olma *(self-mastery)* ve kendiliğe/benliğe-özen-gösterme *(care of the self)* nosyonlarıyla ilintilidir. Ben de kendini-aldatmayla bu anlamda ilgileneceğim, başka bir deyişle, konuyu hem bilişsel bir kavram olarak, hem de etiğin bir unsuru, yani, kendiliğe-hâkim-olma problemi olarak inceleyeceğim.

Kasti ve kasti-olmayan kuramlar

Determinizmle özgürlük kavramları arasındaki ilişki felsefe tarihinde çözülmemiş, çözülememiş birçok tartışmanın çıkış noktasıdır. Eğer insanları sadece nedensellik ilkesine göre eyleyen organizmalar statüsüne indirgemek mümkün olsaydı, "kendine-özen-gösterme" tutumundan ya da özgürlük, sorumluluk gibi kavramlardan, kısacası etikten bahsediyor olamazdık. Determinizmle özgürlük arasındaki ilişki genelde bir tarafta biyolojizm *(biologism)*, öte tarafta kültürellik *(culturalism)* ya da bir tarafta psikoloji, öte tarafta sosyoloji olmak üzere başka tartışmalara yol vermiştir. Bu çatışmalar kendini-aldatma tartışmasında da karşımıza çıkar, ama bu defa "Kasti Kuramlar" ve "Kasti-Olmayan Kuramlar" *(Intentional v. Non-intentional)* olarak. Kendini Kasti-Olmayan Kuramla ilişkilendiren düşünürler kendini-aldatmayı doğalcılıkla *(naturalism)* açıklamaya çalışırlar, kimisi hâlâ oldukça gizemli olduğu düşünülen içgüdülere odaklanırken, kimisi de bilinçdışına bakar.

Ancak ben, Sartre gibi düşünürlerin ışığında salt biyolojik, psikolojik ya da sosyal faktörlere dayanan tartışmalara, tek yanlı olmaları ve bunun için de etiğe zemin oluşturamamaları gerekçesiyle, şüpheyle yaklaşacağım. Ama bu farklı görüşleri uzlaştırıp bir orta yol bulmaya da çalışmayacağım. Kasti-olmayan ve doğalcı görüşlere karşı kendini-aldatmada kasti bir edimin olduğunu iddia edeceğim. Bunu yaparken, ama -kimi Kasti Kuram savunucunun yaptığı gibi- iyi ya da kötü niyetlerin söz konusu olduğunu da savunmayacağım, sadece *kendini-aldatmanın, kendine-yalan-söylemenin bir çeşit farkındalık içerdiğini* savunacağım.

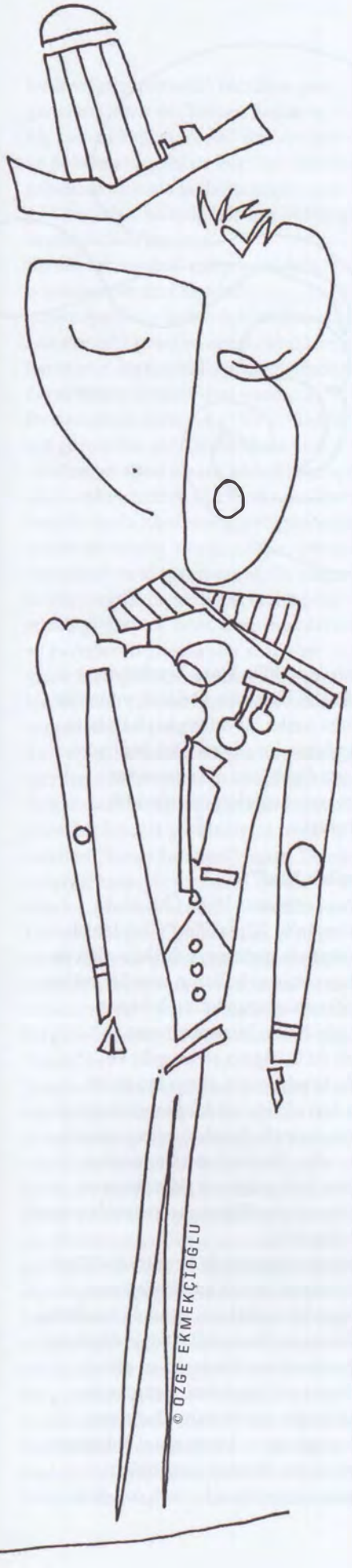
Nietzsche de bu problemleri gayet iyi kavramıştır. Kendi erken dönem doğalcılığının onu bir yere götürmeyeceğini görmüştür ve bunun için de "*Ahlakın Soykütüğü*"nde (1887) daha mütevazı ve insanlığı öven bir Nietzsche çıkar karşımıza. Bizler, der Nietzsche, bir öznenin *(subject)* varlığına inanmaya ve buna bağlı olarak da olayları kendimize aşina kılmaya ihtiyaç duyarız. Neden? Bu ihtiyaç kendini/benliği ve olan düzeni koruma arzusundan başka bir şey değildir (ki buna savunma mekanizması diyebiliriz). Böyle bir arzu şununla alakalıdır: geçmişteki inançlarımız ve edimlerimiz onlar hakkındaki belleğimiz sayesinde bir arada tutulur, yeni bir inanç ya da deneyim bu anılar zincirinde potansiyel bir yarılma, kırılma yaratır ve tabii buna bağlı olarak da kimliğimize *(identity)* potansiyel bir tehdit oluşturur. Yeni deneyimlere karşı duyulan bu tedirginliğin bir sonucu da bu yeni deneyimlerden kaçınma adına kendimizi aldatmaya meyilli olmamızdır; bu durumda ya bu yeni deneyimleri kendi içimizde bir çelişki oluşmayacak şekilde algılarız ya da bu "deneyimleri" dışarda tutarak, onlar yokmuş gibi davranarak "tehlike"yi savuştururuz.

İşte "özne" (subject) kavramı bu noktada yardımımıza yetişir ve "benliği" korumada yardımcı olur. Ama, der Nietzsche, bu özne kavramı kurgudan başka bir şey değildir; öznelliğe bir açıklama getirmeye çalışmak -ister insan özüne, ister kültürel faktörlere dayandırarak- beyhude bir çabadan başka bir şey değildir. Buna alternatif olarak "kendimizi/benliğimizi olumlamalıyız" *(self-affirmation)* der Nietzsche. Bir kimsenin "kendisi-oluyor-olması", kişinin düzenli olarak, bıkmadan, yılmadan, kendi deneyimlerini ve edimlerini olumlamasıdır; ki bu yaklaşım yaptığımız her hareketi meşru kılmak demek değildir, aksine kişinin kendisine karşı sorumlu olma kapasitesini her daim geliştirmeye odaklanması ve herhangi bir hâkim kürsüsüne değil, sadece kendisine karşı sorumluluk hissetmesi demektir. Nietzsche buna özgürlük der. *"Ahlakın Soykütüğü"*ndeki o ünlü pasajda "varlık" diye bir şey yok, "edimin ardında bir özne yok" derken Nietzsche, biz insan varlıklarının "gerçek" motivasyonlarını bilmek olanaksızdır, demek ister. Kant'ın iddia ettiğinin aksine bizler o kadar da rasyonel yaratıklar değiliz, karmaşık yaratıklarız ve ne yaptığımız bizim ne olduğumuzu gösterir demek istemektedir.

Bunun için de kendimize karşı açık olmalı, "gerçek Ben" ya da "Hakikat istenci" *(will to truth)* takıntısından vazgeçmeliyiz, ama kendimiz hakkında, kendiliğimiz hakkında derinlemesine düşünmeliyiz, ki bu dış kuvvetlerin etkisinden sıyrılıp, içselliğe dönme, kendiliğe-hâkim-olma ya da kendine-özen-göstermeyle ilintilidir.
Nietzsche insan varlığı hakkındaki sorgulamalarına cevap ararken mütemadiyen edebi kişiliklere, sanatçılara başvurur. Bununla da kalmayıp öyle bir yazma tarzı benimser ki, ne edebiyat geleneğinde ne de felsefe geleneğinde belli yere konumlandırılabilir bu tarz. İşte ben de kendini-aldatma ve farkındalık arasındaki ilişkiye bakarken edebi eserlere, Thomas Mann'ın *"Büyülü Dağ"*ına, Hans Christian Andersen'in *"Çıplak Kral"*ına ve Dostoyevski'nin *"Suç ve Ceza"*sına bakacağım.

"Büyülü Dağ"

*"Büyülü Dağ"*daki ana karakter Hans Castorp, kariyerine mühendis olarak başlamak üzere olan genç bir adamdır. Kariyerine başlamadan önce İsviçre Alpleri'ndeki bir sanatoryumda tüberküloz tedavisi gören kuzenini, Joachim Ziemssen'i, ziyaret etmek ister. Amacı üç hafta Alpler'de kalmak ve dinlenmektir. Üç hafta olur yedi sene... Kitabın başlarında Hans bir ziyaretçidir, gözlemcidir. Sanatoryumun bu tuhaf, küçük dünyası karşısında adeta büyülenir, kendisinin aşina olduğu hayattan bambaşka bir hayat sürmektedir dağda ve Hans da bu yaşamları öğrenmek ister. Varışından kısa bir süre sonra bu tuhaf dünyada başka bir kurallar zinciri olduğunu fark eder. Hans henüz bu dünyanın bir üyesi değildir, bu tuhaf dünyanın tuhaf kurallarına uymak zorunda değildir, rutinlere uymaz, ötekilerin yapamadığı uzun yürüyüşlere çıkar.
Fazla değil, birkaç bölüm sonra okuyucu Hans'ta tuhaflıklar sezer; Hans'ın yüzleşmekten kaçındığı, yolunda gitmeyen bir şeyler vardır: Hans o uzun yürüyüşlerin daha başında hemen yorulmaya başlar, sigarasından artık keyif almamaktadır, yüzü her zaman kırmızıdır ve her daim biraz ateşi varmış gibi hisseder. Bu küçük semptomlar yüzünden sanatoryumu terk edip normal hayatına dönüşü mütemadiyen ertelenir. Hans tarafından -ve belki de okuyucu tarafından- görmezden gelinen bu semptomlar, daha sonra öğreneceğimiz üzere, tüberküloz semptomlarıdır. Daha kitabın başında Hans'ın babasının ve dedesinin de akciğer hastalıklarından öldüğünü öğreniriz. Bu anlamda Hans'ın bu semptomları doğru olarak okuması için elinde yeterince kanıt vardır, ki rasyonel bir zihne sahip olduğu da kesinidir, ama her seferinde Hans bu kanıtları başından savmayı, her şeye kendince başka bir açıklama getirmeyi başarır. Vardığından beri kendisinde gördüğü tuhaflıklardan kimseye bahsetmez, ta ki bir gün o yürüyüşlerden birine kuzeni Joachim de gelene kadar. Joachim, Hans'a dağda yaşamın kolay olmadığını, bedenin yükseklere alışmak için zamana ihtiyaç duyduğunu söyler: kabulleniş bir kez daha ertelenir.
Hans'ın bu ziyaretçi ya da misafir hali bir süre devam eder. Kendisini ötekilerden farklı görür. Ateşi olduğunu düşünür ama gidip de doktoru görmez. Ancak kendisine bir termometre aldıktan sonra ve az da olsa her daim ateşi olduğunu anladıktan sonra hasta olabileceği fikri yavaş yavaş oluşmaya başlar ve ancak tam bir kabulleniş meydana geldikten sonra ziyaretçi konumu, hasta konumuna dönüşür. Hans'ın bu kabullenişi neden bu kadar uzun sürmüştür? "Gerçeklik" neden mütemadiyen ertelenmiştir? Hans yirmili yaşların başındadır, kariyerine başlamak üzeredir; yaşamı, hayatı, canlılığı temsil etmektedir. Alçaklarda, aşağıda bir hayatı vardır. Sanatoryum, yükseklerin dünyası ise ölümü temsil eder. Bazı hastalar bütün hayatlarını bu ölüm dünyasında geçirmekte ve burada da ölmektedirler. Yemek salonunda boşalan bir sandalyenin sadece birkaç gün sonra başka biri tarafından tekrar boşalmak üzere doldurulduğunu görmek tuhaf karşılanmaz. Başından itibaren Hans, kendisinin aksine hiçbir geleceği olmayan "hasta" kuzenine eşlik etmek üzere oradadır. Joachim iyileşip de aşağılara inince asker olacağından bahsettiğinde herkes, Joachim de dahil olmak üzere, bunun bir rüya olduğunu bilir. Ama Hans aşağılara ineceğinden gerçekten emin gözükür ve sanatoryumun, bu ölüm yerinin, kendisi için geçici bir mesken olduğunu düşünür.
Ne zaman ki hasta olduğunu kabul eder, başka bir deyişle, ne zaman kendisini-aldatması nihayet son bulur, işte o zaman bir süre sanatoryumda kalıp tedavi olması gerektiğini kabullenir. Ama bu defa da başka bir süreç başlar: Hans kendisini aldatmaya devam eder aslında, ama bu defa yeni bir biçim alır bu aldatma.
Hans için sanatoryumda tuhaflıklar da kendisine hasta teşhisi konmasıyla başka bir boyut kazanır. Sanatoryumdakilerin geleceklerini belirleyen doktorların -otoritenin- sözleri çelişkilerle doludur; bazı hastalar esas orada oldukları için hasta olduklarına, aşağılara inerlerse iyileşeceklerine inanmaya başlarlar. Nitekim ilk bölümün sonuna doğru Joachim bu çelişkiler karşısında isyan eder ve doktorlarının itirazlarına rağmen aşağılara inmeye karar verir. Kendisinden daha sağlıklı olduğunu düşündüğü Hans'ın da aynısını yapmasını önerir. Hatta doktorlardan bir tanesi Hans'a da isterse gidebileceğini, bir şekilde aşağıda da toparlayabileceğini söyler. Evet, hastalardan biri haline gelir, ama herkes, Hans da dahil olmak üzere, bilir ki onun hastalığı ötekilerinki kadar ciddi değildir. Örneğin öteki hastalar zaman zaman yataklarından dahi çıkamayacak kadar yorgun hissederlerken Hans o uzun yürüyüşlerine devam eder. Ama bu defa Hans gitmek istemez, hastadır ve onun yeri sanatoryumdur. Başka bir deyişle, ilk baştaki kendini-aldatmada Hans hasta olduğunu kabul etmezken, bu defa da çok hasta olduğuna, sanatoryumda kalması gerektiğine inanır. Neden?
Hans'ın sanatoryuma sadece bir süreliğine, kuzenini ziyaret etmek için gittiği doğrudur. Aşağılardaki kariyerine başlamadan biraz dinlenmek istediği de doğrudur. Ama bütün bunlara ek olarak sanatoryumun insanlara, gelecekleri için endişe duymayacakları güvenli bir ortam sunduğu da doğrudur. Dahası, soyutlanmış bu dünyada kişi hiçbir şeye karar vermek zorunda değildir. Aşağılarda karşılaşılabilecek belirsizliklere sanatoryumda yer yoktur. Her şey kesin ve katidir. Belki diğerlerinin de hayatlarının sonuna

kadar sanatoryumda kalmak istemelerinin sebebi ya da sebeplerinden biri budur. Sanatoryumda Hans bir "dünya" bulur, başka bir deyişle farklı bir varoluş biçimi bulur. Orada tamamen farklı ve güvenli bir ortam bulur; gelecekle ilgili planlar yapmak zorunda olmadan astronomi, botanik ve sanat gibi birçok konuyla ilgilenmeye başlar. Dahası, her ne kadar hemen kariyerine başlayacak olamasa da İtalyan hümanist hocası Settembrini tarafından eğitilmekte olduğu için zaman kaybetmemektedir. Zaten "zaman kaybetmek" ifadesi de aşağıların dünyasına aittir çünkü orada, yukarılarda, zaman farklı algılanmaktadır.

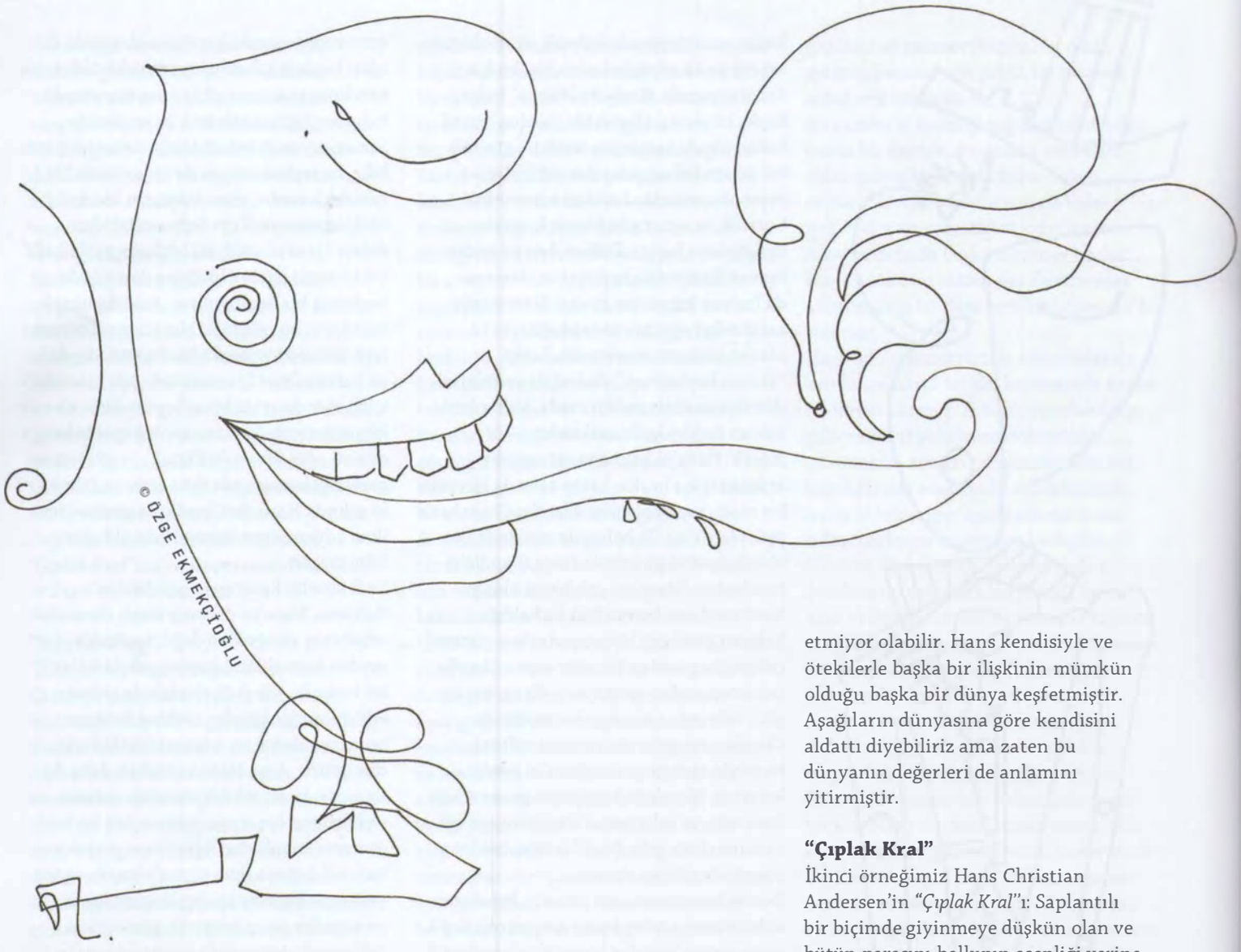
Ancak, Hans'ın kalmak istemesinin ardında daha başka, hatta daha da kuvvetli bir motivasyon olabilir: Claudia Chauchat'a âşık olur. Yine ilk bölümün sonunda yer alan karnaval gecesinde Hans Claudia'yı kendisinin (Hans'ın) çok hasta olduğu konusunda ve bunun için de kaldığı, kalması gerektiği konusunda ikna etmeye çalışır. Bu geceden bir süre sonra Claudia sanatoryumdan ayrılır ama Hans, herkes gibi, biliyordur ki yakın bir zamanda Claudia geri gelecektir çünkü yıllarca bu böyle olmuştur. Joachim'in ayrılma kararı ve Hans'ı da kendisiyle gelmesi için ikna etmeye çalışması Claudia'nın gittiği zamana denk gelir, yani Hans'ın bekleme sürecinde olduğu döneme.

Benim burada amacım Hans'ın kendisini aldatmasının sebeplerini araştırmak değil, onun yerine Hans'ın bir şekilde kendisini aldattığını bildiğini göstermektir. İlk bahsettiğim kendini-aldatma durumunda, Hans'ın hasta olduğuna dair birçok kanıtı vardır ve buna bağlı olarak da Hans hasta olduğunu içten içe bilir ama bununla yüzleşemez. Eğer kendisini ve çevresindekileri ikna etmeye çalıştığı gibi, yukarılardaki ilk rahatsızlıkları dağ havasına alışamaması -fiziksel ya da psikolojik- olsaydı, o zaman her daim dönüşünü ertelemezdi, hatta tersine, hemen aşağılara inip tekrar sağlığını geri kazanmaya bakardı. Ama Hans, açıkça dile hatta düşünceye getirmese bile kendisinde de bir rahatsızlık olduğunu, bunun sadece "dağ havası" olmadığını hisseder; aksi takdirde, yüzüne kuzeni gibi akciğerlerinde bir sorun olduğu söylendiğinde bu kadar kolay ve itiraz etmeden durumu kabul etmezdi.

Aynı süreç sonraki kendini-aldatmada da işler: bu defa rahatsızlığının ciddi olduğuna kendisini inandırır çünkü sanatoryumda kalıp sevdiğini beklemek istemektedir. Sanatoryumun tuhaflıklarla dolu olduğunu bilir, ne teşhislerde ne de tedavilerde bir tutarlılık vardır, aynı doktorun bir dediği ötekini tutmaz. Tam da bu çelişkiden dolayı Hans'ın ciddi bir biçimde ya da hafif bir biçimde hasta olduğuna dair elinde herhangi bir kanıt yoktur. Aslında birçok hasta için bu çelişkiler zinciri sanatoryumu terk etmeleri ve başka bir hastanede, daha az karnavalvari bir enstitüde şifa aramaları için yeter de artar bir sebeptir. Ama yine de kimse bu sonuca ulaşmaz ve hepsi kalmaya devam eder. Hans da Claudia'yı gitmemesi gerektiği konusunda ikna etmeye çalışır, ki aslında Hans da Claudia da gitmesi için ikna edilmesi gerekenin Hans olduğunu bilmektedir.

Yedi senelik kalıştan sonra doktor Behrens, Hans'ın devamlı ateşli olmasının sebebinin akciğerden değil, başka bir şeyden kaynaklandığını ve çok da kolay bir biçimde, bir-iki hafta içinde tedavi edilebileceğini söyler. Doktor Behrens bunu çok da sakin, kayıtsız bir ifadeyle dile getirir. Ama Hans'ın tepkisi daha da ilginçtir: Hans tek bir soru bile sormaz ve herhangi bir itiraz getirmeden bu yeni durumu kabul eder. Eğer Hans gerçekten hasta olduğuna ikna olmuş olsaydı, orada yedi sene boşuna kaldığı düşünülürse en azından biraz kızgınlık göstermesi beklenirdi. Ama orada kalması Hans'ın seçimiydi ve Hans hasta olmadığının farkındaydı.*

* Okuyucunun konumu da Hans'ınkine benziyordur aslında. Thomas Mann okuyucunun Hans'la özdeşim kurmasına izin vermez, tam tersine okuyucuya her şeyi gören bir Tanrı gözü verilmiştir. Ancak, okuyucu da Hans'ın hasta olmamasını ister, ki aslında Hans'ın hasta olduğuna dair okuyucunun elinde yeterince kanıt vardır. Ayrıca, okuyucu da sanatoryumdaki doktorların güvenilir olmadığını bilir; ama orada kalmak isteyenin Hans'ın kendisi olduğunu bildiği için de yapılan yanlış teşhis ve tedavilere karşı isyankâr bir tutum takınmaz. Bu okuyucuyla Hans'ın konumları arasındaki temel fark olabilir: Hans kendisini aldatmak ister ve bunu becerir, okuyucu ise kendisini aldatmak ister. İşte Mann'ı bir ironi ustası yapan da okuyucuya verdiği bu 'Tanrı bakışı' konumdur: okuyucu gerçeği biliyordur, Hans'ın kendisini aldattığını biliyordur, yani o her şeyi bilen Tanrı konumuna rahatça yerleşir, yükseklere bile oradan bakar (üstelik romandaki karakterlerin aksine ufuktaki savaşı da biliyordur okuyucu) ama aslında okuyucu da Hans gibi kendisini aldatmaktadır, çünkü kendisine bu konumun Mann tarafından bahşedildiğini unutur.

Peki şimdi Nietzsche'nin etik anlayışını düşünürsek, Hans'ın kendisine karşı dürüst olmaması onu etik olmayan bir insan mı yapar? Ne zaman kendimizi aldatsak kendimize karşı etik davranmamış mı oluyoruz? Ancak, Nietzsche'nin kendisinin de iddia ettiği gibi kendini-aldatma illa da etik olmayan sonuçlara sebebiyet verecek diye bir şey yoktur. "Neden aldatılmaya izin vermeyelim?": Bağlamdan kopuk okunduğunda bu tuhaf bir öneri gibi gelebilir. Ama Nietzsche'nin demek istediği "hakikat istenci" *(will to truth)*, kişinin edimlerinin ardındaki "gerçek" güdüleri bulma isteği illüzyondan başka bir şey değildir. "Hakikat arayıcıları"nın anladığı şekilde "kendini-aldatma" terimi dilde var olur ama boş bir kavramdır. Eğer içinde bulunduğumuz toplumun halihazırda bulunan kurallarını ve ahlakını sorgulamadan kabul edersek, zaten "aşağıların" dilini kabul etmiş oluruz. Ama eski değerlerin, terimlerin ve kavramların artık geçerliliğini yitirdiği bir toplumda, başka bir dünyada ve buna bağlı olarak başka bir dilde, kelimeler yeni anlamlar kazanabilir. Bunun için de Nietzsche "hakikat istenci" ya da "bilgi istenci"ne karşı tavrımızı değiştirdiğimiz takdirde, bunların boş kavramlar olduğunu kabul ettiğimiz takdirde, bununla bağlantılı "kendini-aldatma" ifadesinin de yeni bir anlam kazanabileceğini iddia eder. Hans'ın davranışları ve tavırları aşağıların diliyle yorumlandığında, Hans'ın kendisini aldattığını söyleyebiliriz. Ama sanatoryumun dünyasında bu aldatma hiçbir şey ifade etmiyor olabilir. Hans kendisiyle ve ötekilerle başka bir ilişkinin mümkün olduğu başka bir dünya keşfetmiştir. Aşağıların dünyasına göre kendisini aldattı diyebiliriz ama zaten bu dünyanın değerleri de anlamını yitirmiştir.

"Çıplak Kral"

İkinci örneğimiz Hans Christian Andersen'in *"Çıplak Kral"*ı: Saplantılı bir biçimde giyinmeye düşkün olan ve bütün parasını halkının esenliği yerine kıyafete harcayan kralın hikâyesi. Bir gün kralın bu saplantısını bilen iki üçkâğıtçı şehre gelir ve halkı kendilerinin dünyanın en iyi terzileri olduğu ve dünyanın en güzel kumaşlarını kullandıkları konusunda ikna eder. "Ayrıca", der bu terziler, "bizim kullandığımız desenlerin ve renklerin güzelliğini göremeyenler ancak aptallardır".
Gözlerini kapayıp da kendini bu güzel kıyafetlerin içinde hayal eden kral, o ihtişamlı kıyafetlerin içindeki kendisini kıskanmaya başlar bile. Şöyle düşünür: "Eğer kendime dünyanın en güzel, en ihtişamlı kıyafetini yaptırırsam, krallığımda kimin bulunduğu yeri hak etmediğini, kimin aptal olduğunu keşfederim. Hemen hazırlıklar başlamalı, benim için özel, çok özel

bir kıyafet yapılmalı." Terzilere gani gani para verir ve "hemen başlayın, hiç zaman kaybetmeyin" der. Atölye ve dokuma tezgâhları kurulur. Terziler sabahtan akşama kadar çalışıyormuş gibi yaparlar, halbuki boş boş bütün gün oturmaktadırlar.

Bir süre sonra kral gidip kıyafetini görmek ister ama kıyafeti göremeyenlerin bulundukları konumu hak etmediklerini ve aptal olduklarını hatırlayıp dürüst olduğunu düşündüğü danışmanlarından birini gönderir.

Bu danışman atölyeye gider ve hiçbir şey görmeden geri döner. Ama kral tarafından aptal olarak addedilmemek, işini kaybetmemek için hem terzilere hem de krala kıyafetin güzelliğini anlata anlata bitiremez. Öteki dürüst, güvenilir danışman da aynısını yapar. En sonunda kralın kendisi de gidip bu muhteşem güzelliği görmek ister. Danışmanlarını ve yaverlerini yanına alıp atölyeye gider. İçeri girerler, terziler soluksuz bir biçimde çalışmaktadırlar. Ama tabii ortada kıyafet yoktur.

Kral etrafına bakar, herkes hayranlıkla terzilerin bulunduğu yöne bakıyordur. Bunun üzerine kral daha önce bu kadar güzel bir kıyafet görmediğini söyleyip terzileri "Saray Terzileri" yapar. Terziler çalışıyormuş gibi yapmaya devam ederler, geceleri kandilleri söndürmezler. Derken, bir gün, "Hazır hava güneşli artık, dışarıda çalışmaya devam edelim" diyerek bahçeye çıkar, orada "çalışmaya" devam ederler, böylece halk da "görsün" bu güzelliği isterler. Ve sonunda kıyafet "hazır"dır.

Terziler kralın huzuruna giderler, kralı soyup yeni elbiseyi kralın üstüne özenle, yavaş yavaş giydiriyormuş gibi yaparlar. Giydirme işlemi bittikten sonra hep birlikte aynaya bakarlar: "Daha önce bu kadar güzel bir şey görmemiştiniz değil mi Ekselansları?" diye sorarlar. Evet, görmemiştir kral. Sokağa çıkıp halkına da bu güzelliği göstermeye hazırdır kral. Yaverleri ve danışmanları da ona eşlik ederler tabii, malum elbisenin uzuncana bir kuyruğu vardır, yaverler bu güzelliğin yere sürtünmesine izin veremezler. Kral şehrinin sokaklarında kendinden emin bir şekilde yürümeye başlar, halk şaşkınlık içinde kendisini izler ve ama şaşkınlıklarını hemen atıp kralın üstündeki güzellikten bahsetmeye başlarlar. Bir kişi bile yanındakine dönüp de bir şey görmediğini itiraf edemez, ama en nihayetinde çocuğun teki "Ama kral çıplak" der. Çocuğun hemen yanı başında bulunan bir adam yanındakine döner ve çocuğun söylediği şeyi fısıldar, o da yanındakine aynı şeyi fısıldar, derken fısıltılar açık açık söylemeye dönüşür, en sonunda bütün bir halk, ağız birliği etmişçesine "Ama kral çıplak" diye bağırır.

Hikâye oldukça didaktik ama hangi konuda didaktik olduğu çok net değil. İnsan kibri hakkında bir hikâye olarak okunabilir ama burada ben kendini-aldatmanın ve kendini-aldatmayla farkındalık arasındaki ilişkinin bir illüstrasyonu olarak bakacağım hikâyeye. Ortada kıyafet yok, ama hikâyedeki herkesin görüyormuş gibi yaptığını iddia edebilir miyiz? Kralın görünmeyen elbiseyi "görme" sebebi ile yaverlerinki aynı mıdır? Görüyormuş gibi yapmak, kendini aldatıp görme edimini gerçekleştirmekten farklıdır. Ayrıca hikâyede "görüyormuş gibi" yapmaktan daha fazlası olmaktadır.

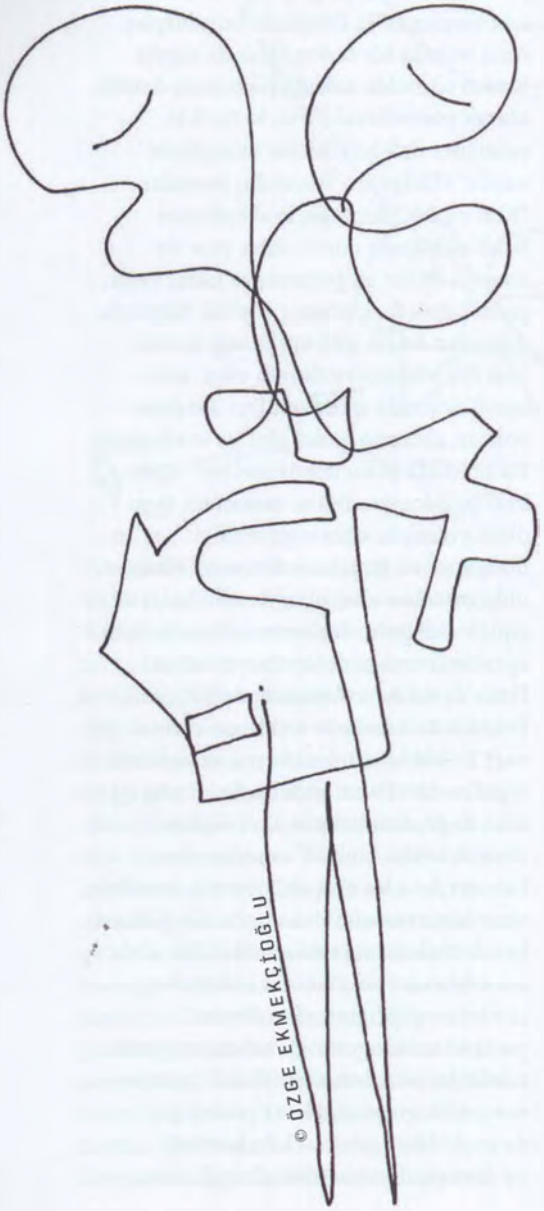
Dürüst danışmanların görüyormuş gibi yaptıklarını biliyoruz. Ötekilere hiçbir şey görmediklerini söylemezler çünkü hem aptal olduklarının açığa çıkmasını, hem de işlerini kaybetmek istemezler. Yazar bize ötekilerin -başka danışmanların, yaverlerin ve halkın- ne düşündüğünü, kendilerine görmemelerini nasıl açıkladıklarını söylemez ama en azından bu iki dürüst danışmanın kendilerini aldatmadıklarını biliyoruz; duyularının kendilerine söylediklerini kabul ederler ama görüyormuş gibi davranırlar.

Bir anlamda aptal olduklarını kabul ederler ama işlerini kaybetmemek ve ötekilerin gözündeki imajlarını yitirmemek için hem kendilerine hem de çevresindekilere yalan söylerler.

Ama ya kral? Kralın yaptığına "-mış gibi yapmak" diyebilir miyiz? Bir keresinde Hannah Arendt yalancı politikacıyla ikiyüzlü *(hypocrite)* politikacı arasındaki farka değinmiş ve ilkinin kendi yalanlarının yalan olduğunu bildiğini, ikincisinin ise yalanlarına inandığını söylemişti. Daha genel konuşursak, Sartre bizlerin hem kendimiz için hem de başkaları için varolduğumuzu iddia eder. Buna göre eğer bizler için daha faydalı olacaksa kendi yorumlarımızı bir kenara atıp başkalarının yorumlarını sahiplenebiliriz, ki bu da kendini-aldatmaya sebebiyet verebilir. Bu anlamda, danışmanların yaptığı kendini-aldatma değildir, sadece "-mış gibi yapmaktır" ama kralın durumu farklıdır: kral elbisenin "gerçekliği" konusunda terzilerin dediklerini tamamen kabul etmiş, bunlara inanmıştır, ki bu durumda krala *hypocrite* diyebiliriz. Ama bu tarz bir kendini-aldatmanın farkındalık içermediğini iddia edemeyiz. Nihayetinde, kralın elbisenin varlığına inanması için kendi sebepleri vardır: ötekilerin gözünde nasıl gözüktüğüyle ya da Sartre'ın dediği gibi, "ötekiler için varolmak"la ilintilidir bu sebepler. Ama burada bir farkındalık da vardır. Kralın o şekilde sokağa çıkmasını delilik olarak yorumlayabiliriz, ki tarihte yeterince deli hükümdar örneğimiz vardır. Hikâyenin sonunda, insanlar "Kral çıplak" deyince, kral halkının haklı olduğunu görür. Ama yine de sonuna kadar işi götürmeye karar verir, çıplaklığını fark eden, çıplaklık bilgisiyle donanan Âdem gibi utanacağı yerde, başı dik yürümeye devam eder, ama işte o noktada artık kendini-aldatma yoktur, aldatma "-mış gibi"ye evrilmiştir. Bu noktada şunu düşünmeliyiz: eğer kral çıplak olmadığına tamamen ikna olmuş olsaydı, eğer o giymediği "şey"in dünyanın en güzel, en ihtişamlı elbisesi olduğuna inanmış olsaydı öyle kolayca çıplak olduğunu fark etmezdi ve halkını aptallıklarından dolayı lanetlerdi, ki Hans'da da aynı durumu gördük.

Peki bütün bunların etikle ne alakası var? Etikle kendini-aldatma arasındaki ilişki nedir? Daha önce başkalarıyla olan değil, kendimizle olan ilişkiye öncelik veren bir etik anlayışından bahsettik ve bu etik anlayışında kendini-olumlama temel bir unsur dedik. Dahası, kendini-olumlamayla sorumluluk alma arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu, çünkü ne yaptığımızdan ibaret yaratıklar olduğumuzu kabul ettiğimiz takdirde, edimlerimizin sonuçlarının sorumluluğunu almamız gerektiğini de söyledik. Eğer kral kendi edim ve deneyimlerinin sorumluluklarını

almaya hazır olsaydı, kendini-olumlayan bir varoluş olsaydı, halkının ya da danışmanlarının gözünde ne duruma düşeceği umurunda olmazdı, kendi inandığını takip ederdi ve böylece doğru olduğuna inandığı şeyi yaptığı ya da söylediği için kendisine karşı etik davranmış olurdu.
Ancak her iki durumda da -hem Hans'ın hem de kralın örneğinde- öznelerin kendileri haricinde kimse ne fiziksel ne de ruhsal anlamda kendini-aldatma durumundan etkilenmemiştir. Peki ya bir kendini-aldatma deneyimi sadece öznenin kendisi için değil, ötekiler için de onarılamaz sonuçlar doğurursa?
Bu noktada Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sına dönmek istiyorum.

"Suç ve Ceza"

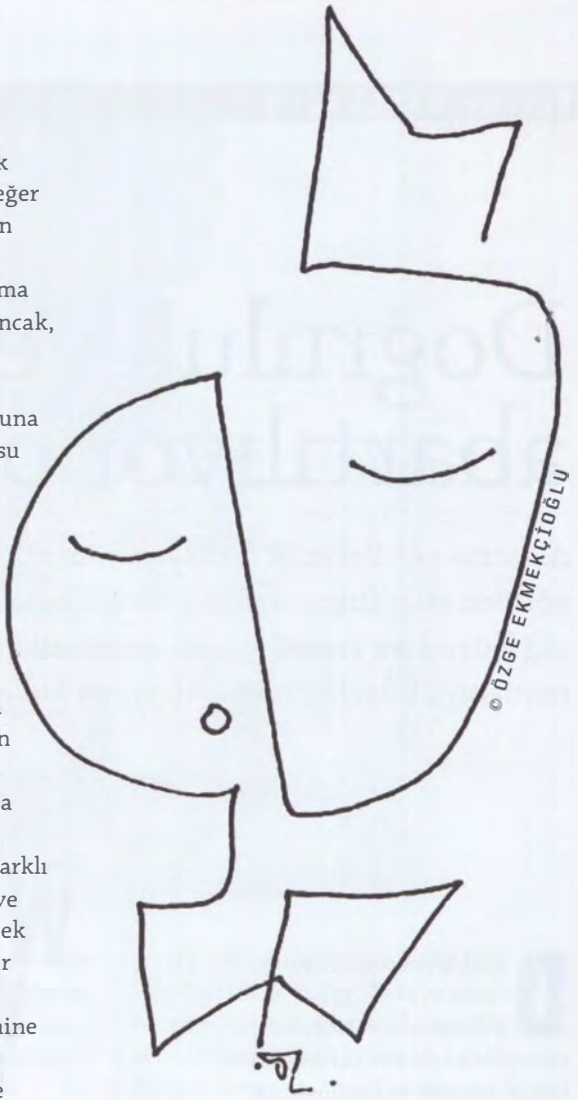
*"Suç ve Ceza"*nın merkezinde bulunan motiflerden biri Raskolnikov'un bir jurnalde yayımlanan "Suç Üzerine" adlı makalesidir. Bu makalede Raskolnikov suçlunun psikolojisini inceler ve bunu da "olağanüstü insan" düşüncesiyle ilişkilendirir. Komiser Porfiry ile yaptığı bir konuşmada bu düşüncelerini daha da açar: Raskolnikov olağanüstü insanın ancak idealini gerçekleştirme safhasında bazı sınırları aşma konusunda kendinde bir hak bulabileceğini iddia eder, resmi olmasa da, özel bir haktır bu. Ayrıca, bu olağanüstü insan kendi düşüncelerini toplumun yararına görür.
Raskolnikov; Likürg, Solon, Muhammed ve Napolyon gibi bazı yasa koyuculara göndermelerde bulunup, bu kişiliklerin yeni yasalar koymak adına eskileri yıkmak ve hatta yeri geldiğinde insan öldürmek durumunda kaldığını söyler. Bu da yeni yasa koyma yetisinde olan her büyük adamı doğal olarak suçlu yapar. Raskolnikov'a göre insanlar iki kategoriye ayrılır: başkaları tarafından yönetilmeyi sevenler ve büyük işler adına yasa sınırlarını aşanlar. Raskolnikov da kendisinin bu ikinci kategoriye ait olduğunu düşünüyor gibidir.
Porfiry sorularıyla ve yorumlarıyla Raskolnikov'u tuzağa düşürmeye çalışır: makaledeki iddialar ilginçtir ama hiç de orijinal değildir, sıradan bir adamdan çıkmış sıradan düşüncelerdir. Raskolnikov'un orijinal -olağanüstü- olması ya da kendisini öyle görmesi, "insanlık adına" yaşlı kadını öldürmüş olmasını, Raskolnikov'un düşünce işleyişini takip edersek, meşru kılacak ve ne kadar makalede bahsedilen olağanüstü insanlarla özdeşim kurarsa o kadar katilin kendisi olduğunu itiraf etme noktasına gelecektir.
Raskolnikov'un Porfiry'yle girdiği bu tartışma (hatta düello), kendisinin olağanüstü bir insan olup olmadığı konusundaki şüpheleriyle yüzleştiği ilk çatışma değildir. Bu şüpheler zaten Raskolnikov'un bir süredir yakasını bırakmamaktadır. Eylemleri daha yüksek bir insanlığa yönelmiş Napolyonik kişilikle büyülenmiş Raskolnikov, görünüşte çok iyi planlanmış bir cinayet işlemeye karar verir. Başka bir deyişle, Raskolnikov'a göre olağanüstülüğünü kanıtlamanın sadece bir yolu vardır: cinayet. Çünkü, makalede yazdığı gibi, sadece sıradan insanlar suçlarından dolayı vicdan azabı çekerler. Cinayetten dolayı vicdan azabı çekmezse Raskolnikov olağanüstü bir insandır. Ama hiç de böyle olmaz... İşler planladığı gibi gitmez, çünkü sadece "gereksiz" bir varoluş olan yaşlı kadını öldürmez, yaşlı kadının cinayet saatinde orada olmaması gereken, çok-gereksiz-olmayan kızını da öldürmek zorunda kalır. Bu ikinci cinayet sıradan olmaktan uzaktır.
Peki burada kendini-aldatma nerededir? Burada iki anlamda kendini-aldatmadan bahsedebiliriz:

1. Raskolnikov'un kendi olağanüstülüğünden bahsetmesi, kendini-aldatmayla farkındalık arasında daha önce bahsettiğim gibi bir ilişkinin olduğunu gösterir. Bunun için iki sebep vardır:
   a. Her ne kadar Raskolnikov makalesinin otantik olduğuna ve kendisinin de o bahsettiği olağanüstü insanlardan biri olduğuna inanmış gözükse de, makaleyi kendi adıyla yayımlamamıştır. Eğer makalenin içeriğinin otantikliği ve kendisinin olağanüstü olması konusunda herhangi bir şüphesi olmasaydı, makaleyi başka bir isim altında yayımlamazdı.
   b. Raskolnikov, belli bir dereceye kadar kendisinin o "olağanüstü" insanlardan biri olmadığının farkındadır. Yaşlı kadını öldürmek bunu test edecektir. Eğer olağanüstü olduğuna inansaydı, cinayet işleyip bunu test etmek yerine zamanının gelmesini bekleyebilirdi, ne de olsa, kendisinin iddia ettiği üzere, olağanüstü insanların ortaya çıkmaları konusunda işleyen bir tabiat kanunu vardır. Onun da elbet zamanı gelecektir.

2. Ancak, 1.b'de olduğu üzere, olağanüstü olduğunu göstermek (ya da kendine kanıtlamak) bir test gerektiriyor olsaydı da, Raskolnikov'un kendine uyguladığı

test onu daha karmaşık, planlamadığı bir durumun içerisine sürükler. Olağanüstü olmak için üç koşulun olduğunu yazmıştı Raskolnikov: yasanın ihlali, insanlık adına hareket etmek ve yaptıkları karşısında vicdan azabı hissetmemek. Yaşlı kadını öldürmek Raskolnikov'un testidir. Yasayı çiğneyecek, herkes tarafından küçük görülen, aşağılık bir kadını ortadan kaldırıp insanlığa faydalı bir iş yapacak ve yaptıklarından pişman olmayacaktır. Ama bu yaşlı kadın herkesin iğrendiği bir tefeci olduğu, kimseye karşı acıma hissetmediği için planlanmış bu cinayetin pek de Raskolnikov için bir test olduğu söylenemez. Bu cinayeti haklı gösterecek sebepler bulmak Raskolnikov için o kadar zor olmayabilir. Ama esas planlanmamış ikinci cinayet, yani, tefecinin masum kızını öldürmek Raskolnikov'un olağanüstülüğünü test eden mekanizma haline gelir. Raskolnikov bu testi geçemez, tıpkı "sıradan" insanlar gibi vicdan azabı çeker.

Bu ikinci cinayet başka bir açıdan da çok önemlidir, Raskolnikov'un kendini-aldatmasının son bulması ve hakikati görmesi sürecinde önemli bir unsur haline gelir. Başka bir deyişle, sıradan ilgi ve kaygıları olan sıradan bir insandır: Raskolnikov, kendi makalesinde tasvir ettiği bir cinayeti takip eden fiziksel ve ruhsal semptomları deneyimledikten sonra, ailesine ekmek götürebilmek için fahişelik yapan Sonya isimli genç bir kızla tanışır ve Sonya'ya yardım eder. Raskolnikov'un Sonya'yla ilgilenmesi bir türlü yakasını bırakmayan olağanüstü ile sıradan arasındaki gerilimi bir anlamda yarıp geçer. Sonya'ya yardım etmiştir, bütün parasını Sonya'ya vermiştir, pek de olağanüstü bir hareket değildir bu ve bütün bir insanlık adına değil, bir kişi için yapılmıştır. Hegelci bir yaklaşım bunu olağanüstüyle sıradan arasındaki gerilimin diyalektik çözünmesi olarak yorumlayabilir, ama Dostoyevski, Nietzsche'nin de belirttiği üzere, daha çok karmaşık insan psikoloji üzerine odaklanmıştır.
Raskolnikov, olduğundan başka biri olmayı ister, hatta arzular, tarihte yaptığı edimlerle, hatta ölümsüz edimlerle hatırlanacak biri olarak anılacak biri. Arkasında kayda değer (tarih kaydı) hiçbir iz bırakmadan ölüp gidecek sıradan bir adam olma endişesi onu olağanüstü olma konusunda arzulu hale getirir. Ancak, olağanüstü olduğunu gösterecek bir kanıt araması, öyle olmadığı konusunda bir farkındalık olduğuna işaret eder. Başka biri olma arzusu o kadar kuvvetlidir ki bu arzu kendini-reddetmeye kadar varır. Dostoyevski'nin kurgularında kendilerini tekil bir edimle dönüştürebileceklerine -cinayet ya da intihar- inanan karakterlere sıkça rastlarız. Nietzsche'nin kendini-olumlama ile vurgulamak istediği ise kişinin kuvvetli yanlarını olduğu kadar zayıflıklarını da kabul etmesi ama bunlar üzerine yoğunlaşmasıdır. Ancak bu farklı benlikleri ya da farklı benlik derecelerini kabul etmek ve hepsinin konuşmasına izin vermek olarak anlaşılmamalıdır. Böyle bir yaklaşım içinde her türlü edimin meşrulaşacağı bir şizofreni biçimine yol verebilir. Kendini-olumlama, kişinin doğal güdülerini organize etmede hükümdarlığı başarmasını gerektiren bir yaratımı ister. Kendini-olumlama tekil bir edim değildir, süreğen bir eylemdir. Kendimizi olduğumuz gibi kabul etmek değildir, kendimizin yaratıcısı olmak, yaşamlarımızın şairleri olmaktır. Raskolnikov'un Sonya'yla ilişkisi Nietzscheci anlamda kendini-olumlama olarak okunabilir, ama durum daha karmaşıktır. Bütün parasını babasının cenazesi için Sonya'ya vermesi başka bir kendini-aldatma olarak görülebilir: insanlık adına iyi bir şey yapmıştır belki ama bu defa da cinayet işleyerek değil, tam tersine bir insana yaşama olanağı sunarak. Eğer Napolyon olağanüstü insana bir örnekse, İsa da öyledir; eğer biri insanlık adına cinayet işliyorsa öteki kendisini feda ediyordur. Dostoyevski bize Raskolnikov'un İsa mı yoksa Napolyon mu olmak istediği konusunda çok net bir bilgi vermez, bunun için de Sonya'yla ve ailesiyle

ilgilenmesinin bir kendini-aldatma olup olmadığı o kadar net değildir. Bunun bir kendini-olumlama ya da kendini-feda etme olup olmadığı da çok belirgin değildir (ki Nietzsche'nin kendini-olumlamaya dayanan etik anlayışı, kendini-feda etmeye ya da kendinden-vazgeçmeye (self-denial) dayanan Hıristiyan ahlak anlayışına karşı konumlandırılır). Ama işte Dostoyevski'yi insan varlığının karmaşık doğası üzerine derinlemesine düşünen bir yazar yapan tam da bu belirsizlikleri ortaya koymasıdır. Raskolnikov, Sonya'ya karşı şu ya da bu sebepten dolayı davrandığı gibi davranmış olabilir, kendi vicdanının sesini dinlemiş olabilir, bilmiyoruz, ama şunu biliyoruz: Dostoyevski'ye göre Raskolnikov'un edimleri kendini-olumlamayla kendini-feda etme arasındaki gerilimi aşmıştır, ki Dostoyevski buna inanç der.

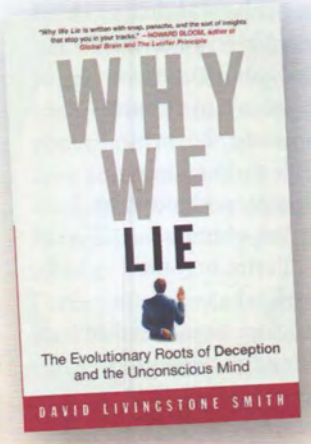
Feriha BALTAOĞLU

Doğruluk ve dürüstlük abartılıyor olabilir mi?

Aldatma ve hilekârlık canlıların tüm etkileşimlerinde görülen en belirgin özelliklerden. Organizmalar sağ kalmak ve üreme şansını artırmak için her türlü numarayı, hileyi ve manipülasyonu kullanır.

David Livingstone Smith, "Why We Lie: The Evolutionary Roots of Deception and the Unconscious Mind" (Neden Yalan Söyleriz: Hilekârlığın Evrimsel Kökenleri) başlıklı kitabında, kimse kabullenmek istemese de, yalan söylemenin insan doğasının temel özelliklerinden biri olduğunu, aldatmaca ve yalanlardan örülmüş bir ağ olan sosyal yaşamın, fazla dürüstlük söz konusu olursa, buna dayanamayıp çökeceğini söylüyor. Oscar Wilde "Dürüstlüğün azı tehlikeliyken fazlası ölümcüldür" derken, Nietzsche yalanı yaşamın zorunlu bir koşulu olarak görüyor. Gerçeklerle başa çıkmak herkesin harcı değil. Aslında belki de hiç kimse doğruyu her zaman duymaya hazır değil. Özellikle kişisel ilişkilerde en acı veren şey, yalandan ziyade apaçık dile getirilmiş gerçek olabiliyor.

Yalan ve aldatmalar üzerine çalışan sosyal psikolog Leonard Saxe'a göre, gerçeklerin saklanması, olguların gerçeklikten farklı şekillerde sunumu, romantik

ilişkilerde eşleri ve olumsuz düşünceleri birbirinden ayırarak, adeta bir sosyal kayganlaştırıcı olarak işlev görüyor. Saxe yalanın çok uzun zamanlardan beri gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğunu, biraz aldatmaca olmadan yaşama devam etmemizin imkânsız olduğunu söylüyor.

Antik Yunan'dan Shakespeare'in oyunlarına, Adam Smith ve David Hume gibi 18. yüzyıl düşünürlerine kadar çok sayıda düşünür, insan doğasının bu zor anlaşılan özelliğini konu edinmiştir. Demostenes "İnsan zihninin kendi kendini kandırma kapasitesi sonsuzdur" demiş, Freud bilinçdışının nevroz ve önyargılarımıza uygun olarak gerçekliği yeniden yapılandırdığına dikkati çekmiş, Sartre yalan kavramını duygulara ilişkin teorisinin merkezine yerleştirmiştir.

Plato "Cumhuriyet" adlı eserinde, adalet üzerine bir tartışmayı anlatır. Karakterlerden birisi dürüst davranmanın saf insanlara özgü olduğu, akıllı ve keskin zekâlıların acımasızca kendi çıkarlarının arkasından koştuğu iddiasındadır. Plato'nun kardeşi bu fikre destek çıkarak şöyle konuşur: "Adil olmamama rağmen adil olarak nam salmışsam harika bir yaşam beni bekler. Görüntüm gerçekliği yendiği ve mutluluğu kontrol ettiği için tüm dikkatimi iyi ve adil olarak 'görünmeye' vermeliyim".

Yargıda bulunurken en büyük dayanağımız görüntü olduğu için, çoğu zaman görüntü gerçekliği yener. Bir kişi iyi, güvenilir ve erdemli gibi görünüyorsa, genellikle onun öyle olduğuna karar veririz. Bu nedenle görüntü üzerinde çalışmak her zaman sonuç verir. Ama görüntü ve gerçek birbirinden çok koparsa, yalan ortaya çıkabilir, gerçeklik görüntüyü bozabilir. Yalanın faydasını azami kılıp risk ve zararı asgariye indirmek için, yalan en mükemmel şekilde söylenmelidir.

Yalanın ve hilenin evrimi

İnsan doğasının evrimine bakacak olursak, doğanın "işe yarayanı" seçtiğini görürüz. Eğer yanıltmaca ve kandırmaca işe yarıyorsa, çok

© SALİHA YILMAZ

sayıda türde çok çeşitli aldatma yolları evrimsel olarak seçilmiş olmalıdır. Doğada tam da bunu gözlemleriz. Aldatma ve hilekârlık canlıların tüm etkileşimlerinde görülen en belirgin özelliklerden. Organizmalar sağ kalmak ve üreme şansını artırmak için her türlü numarayı, hileyi ve manipülasyonu kullanır. Bazıları kamuflaj ustasıdır, çevresiyle bütünleşir, yaprak gibi, dal gibi görünür. Virüs ve bakteriler insana özgü yüzey proteinlerini taklit ederek, insan bağışıklık sisteminin onları yabancı olarak tanımasını ve sistemin saldırısını engellemeye çalışır. Böcekler görülmelerini engellemek için tümüyle zararsız, hatta cansız veya zehirli nesneler gibi gözükebilir; av olmamak için peşindeki düşmanın dışkısını veya herhangi bir salgısını taklit edebilir. Tür içi aldatmalar da çok yaygındır. Doğada eş bulma ve üreme şansını artırmaya ve diğer cinsi cezbetmeye odaklı çok geniş bir aldatma repertuvarı bulunur. Türdeşlerin tehlike durumunda birbirlerini uyarmak için kullandıkları sesler, bazı "uyanıklar" tarafından aslında var olmayan bir tehlike uyarısı verirken, diğerinin kaçmasını sağlayarak yiyeceğine el koymak için de kullanılabilir. En küçük organizmalardan en büyük memelilere kadar tüm türlerde görülen aldatmalar, yaşamda sağ kalım ve üreme mücadelesi içinde evrilmiştir. Sosyal yaşamın çoğu zaman farklı manipülasyonlar ve taktiklerden oluşan karmaşık bir oyun olduğunun bilincinde olan insanoğluna gelince, onun kandırma ve aldatma becerisi diğer yaşam formlarıyla kıyaslanamayacak kadar çeşitlidir. Çok gelişmiş bir beyne ve ifade yeteneğine sahip olan insanoğlu, türdeşlerini aldatabilmek için her şeyden önce dilini, hayal gücünü, muhakeme yeteneğini, aklını, kısaca zihninin tüm katmanlarını kullanarak yalan söyler. Yalana karşı uyaran, yargılayan ya da korkutan din ve öğretilerin, aydınlanmanın, bilimin ve felsefenin, toplumsal ve bireysel katmanlarda yalanın ve aldatmacaların yaygınlığına bir etkisi olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Bilinçli yalan söylemek...

Bilinçli olarak yalan söylendiğinde bazı fizyolojik ve sözel ifade özellikleri kişiyi ele verebilirken, çarpıtma ve yalanlarına kendisi de inanan kişide bu türden ipuçları ortaya çıkmaz. Kişi bilinçli olarak ciddi bir yalan söylediğinde kalp hızı artar, nefes alışları hızlanır. Artan vücut ısısı nedeniyle yanaklara al basabilir. Bilinçli yalan söylerken kaygıyı tamamen engellemek mümkün olmayabilir. Aynı zamanda bu fizyolojik bulguların varlığının farkında olmak, hem kaygıyı hem de yalanın ortaya çıkma riskini artırır. Bu durumda yalanın bilincinde olmamak çok daha avantajlı olacaktır. Mark Twain kendini kandıramayan kişinin başkasını kandırma şansı olmadığına dikkat çekmiştir. Gereğinden fazla farkındalık başkalarını kandırmanın önünde engel oluşturur.

En iyi yalanları kendimize söyleriz... Kendini kandırmanın faydaları...

Kendi kendine yalan söyleme ya da kendini kandırma dediğimizde, inanılan veya düşünülen şeyin gerçekliğini şüpheye düşüren hatta tam tersini gösteren kanıtlara rağmen, kişinin kendine veya dış dünyaya ait bir düşünce veya inancı inatçı bir şekilde sahiplenmesini anlarız. Gerçeklikle bağdaşmayan düşünce veya inancı sürdürmenin arkasında, kişisel arzu ve duyguların bilinçdışı motivasyonu

© SALİHA YILMAZ

Aslında kendi kendimizi kandırma -diğer bir ifadeyle kendi kendimize yalan söyleme- becerimiz olmasa, belki başkalarının bizi kandırmaları da mümkün olmayacak, biz de başkalarını kandıramayacağız. Başkasına yalan söyleme ve kendi kendine yalan söyleme sinerjik etki yaratan şeyler. Kendini kandırarak yalan söyleme sadece yalanın ortaya çıkma riskini azaltmıyor, aynı zamanda yalanın vicdani yükünü ve rahatsızlığını da ortadan kaldırıyor. İnsanın kendi becerileri, zekâsı, kimliği ve kişiliğine ilişkin kendi kendine söyleyip inandığı yalanlarsa, kendine güveni artırıyor ve artmış kendine güven bir dizi sosyal avantajın kapısını açıyor.

Kendini kandırma, başkalarını kandırmaya yardımcı olmasının yanı sıra çok önemli başka bazı işlevlere de sahip. Kimlik oluşturmada ve sosyal yaşamda en elzem zihinsel araçlardan birisi, kendini başarılı bir şekilde kandırmadır. Başkalarının bizi dünyaya göstermek istediğimiz şekilde görmelerini ve sunduğumuz kimlikten hoşlanmalarını isteriz. Farklı duruşları, değişik stratejileri, gerçekliği eğip bükmeyi ve yalanları böyle bir kimliğin inşasında da kullanırız. Ama kendimizi kandırdığımızın, gerçekliği eğip büktüğümüzün sürekli olarak bilincinde olmaya tahammül edemeyiz. Bu işin sorunsuz yürümesi için ne bulunur. Başkalarını kandırmada kullanılan apaçık yalan söylemek, gerçeği saklamak, gerçekten kaçınmak, gerçeği abartmak veya gerçeğe şüphe ile yaklaşmak gibi farklı yollar, kendi kendini kandırmada da söz konusudur. Kendini kandırma için önyargılı bilgi edinme stratejileri, önyargılı yorum süreçleri ve yine önyargılı hafıza işlevleri kullanılır. Hedef ve amaçlara uygun olumlu bilgi kabul edilir, uygun olmayan ve olumsuz olan reddedilir.

Kendini kandırma sırasında zihnimizde neler olduğu konusunda araştırmacılar hâlâ tartışıyor. Harvard Business School'dan Michael Norton, insanların yaptığı en anlaşılmaz işlerden birisi olarak tanımlıyor kendine yalan söylemeyi. Sosyal psikologlar insanların kendine güvenlerini artırmak ve daha iyi hissetmek için kendilerini kandırdıklarını düşünüyor. Evrimsel psikologlar kendini kandırmanın başkalarını kandırmaya yardımcı bir yöntem olduğunu ileri sürüyor.

Bu konuda geniş kapsamlı araştırmaları başlatan evrimsel biyolog ve antropolog Trivers, kendini kandırma becerisinin başkalarını kandırmada yardımcı olduğu için, evrimsel olarak seçildiği tezini savunuyor. Trivers'a göre gerçekliğin bazı yönlerini bilinçten saklamak, aynı zamanda bunların başkalarından saklanmasını kolaylaştırıyor. Yalanının bilincinde olmayan birisi, bilinçli olarak yalan söyleyen birisinde saptanan stres bulgularını ve fizyolojik özellikleri göstermiyor.

© SALİHA YILMAZ

© SALİHA YILMAZ

yaptığımızın farkında olmamak büyük yarar sağlar. Mutlak farkındalık çoğu insan için yaşamı çekilmez hale getirir. Denebilir ki, kendini kandırma ortalama insan için aslında patolojik bir durum olmayıp normal ve adaptiftir; toplumsal ilişkilerimizi sorunsuzca sürdürmeye, ilişkilerimizdeki sorunları daha kolay aşmaya, oluşturduğumuz kimlikten memnun olmamıza yardımcı olur. Kendi yalanlarına inanan kişi inanmayana göre çok daha ikna edici gözüktüğünden, en başarılı yalanlar yalan söylediğinin bilincinde olmayanlarca söylenir. En büyük arzusunun ülkesine hizmet olduğunu iddia eden bir siyasetçi, diğerkâmlılığının aslında güç ve iktidar arzusunun hizmetinde bir araç olduğunun farkında olmadığı sürece çok daha inandırıcı bulunur.

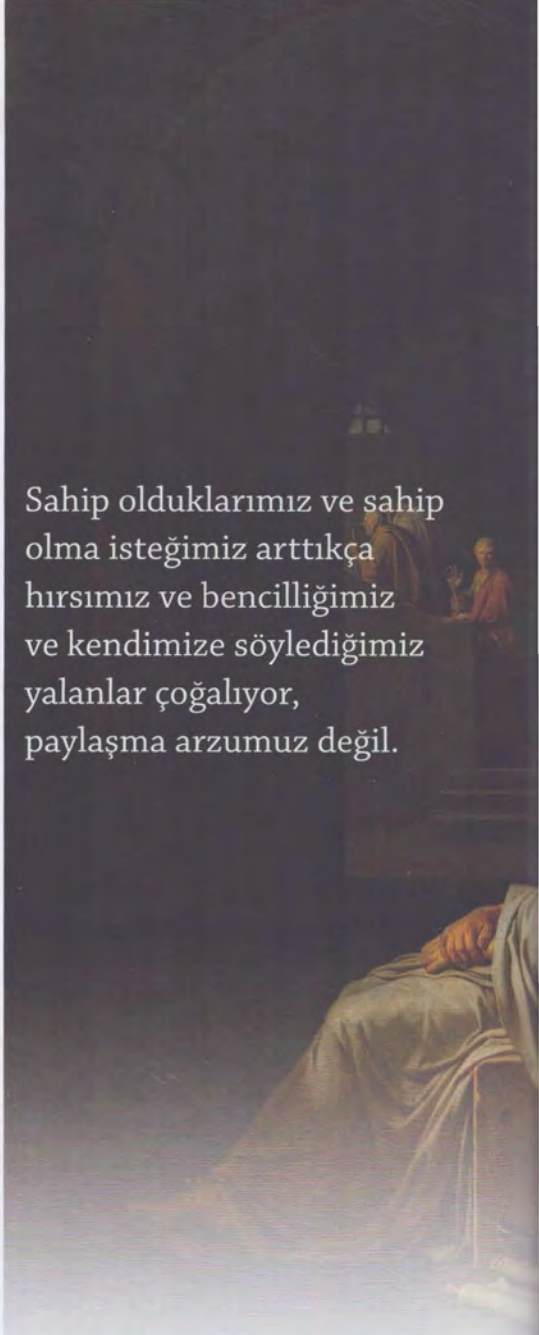
Ancak kaygıdan ve bilişsel uyumsuzluktan kaçınmak için kısa vadede yarar sağlayan kendini kandırma, uzun vadede kişinin hem kendisine hem de başkalarına farkına bile varmadan vereceği zararı artırabilir. Sakıncalar sadece bireylerin yaşamında değil, kurumsal olarak da kendini gösterebilir. On binlerce, yüz binlerce can kaybına ve ağır yıkımlara yol açan savaş kararları da, genellikle çok değişik nedenlerle kendini kandıran politikacılar tarafından verilir.

Trivers çalışmasında, özellikle sorumluluk sahibi mevkilerde olanların, kendi kendilerini kandırmadan uzak durmalarını, bunun için özel çaba göstermeleri gerektiğini savunmaktadır. Ancak ne yazık ki güç, iktidar ve kendini kandırma, birbirlerini besleyen ve şiddeti artıran bir kısırdöngüye yol açmaktadır; üstelik kendini kandırmadan kaçınmak, en iyi niyetli ve en vicdanlı olanlar için bile kolay değildir. Çünkü kendini kandırma, kimliğimizin en derin katmanında, sahiplendiğimiz düşüncelerde, değerlerimizin oluşumunda öyle ya da böyle, az veya çok yer almaktadır. Bireylerin sahip olduğu değer ve bağların önemli bir kısmı, özgür seçimlerden ziyade içine doğdukları koşullarda edinilmiş, adeta miras olarak alınmıştır. İnsanoğlu belli bir dinin, ırkın, ailevi ve kültürel bağların içine doğar. Bu değer ve bağlar, kişinin hangi durumlarda kendini iyi ve değerli hissedeceğini ve siyasi spektrumun neresinde konumlanacağının belirlemesinde büyük önem taşır. Kişi kendi değer ve bağlarına büyük önem atfetmekle kalmaz, aynı zamanda kendi dünya görüşünün herkes için adil olan bir dünyayı hedeflediğine, en önemli değerleri temsil ettiğine inanır. İnsanın kendini doğru ve iyi hissetmeye olan gereksinimi ve gururu, kendi değer ve bağlarına ilişkin olumsuz bilgiyi, karşı kanıtları reddetmesine, görmemesine, dikkate almamasına yol açar. Kişi kendi temel dünya görüşünde adeta çakılı kalmıştır, çünkü ancak bu şekilde kendini değerli ve iyi hissetmektedir. Psikoloji araştırmalarında defalarca gösterildiği gibi, kişi kendi değerlerini olumlayan bilgiyi özellikle arar, olumsuz ve karşıt olanlara değer vermez. Bir dizi bilişsel önyargı mekanizması kendini kandırma olgusunda etkin bir şekilde çalışır ve kendini kandırma giderek artan bir gurur ve inatçılıkla sonuçlanır. Kişinin haklılığına olan inancı adeta bir tutkuya dönüşür. Kendi çıkarlarıyla diğerlerinin, hatta ülkenin çıkarlarını bir tutmaya başlar. Kendini kandırmanın yaygın ve aşırı olduğu durumlarda, bilgi alışverişleri ve olağan politik tartışmalar bile uzlaşı sağlamaktan ziyade kutuplaşmanın daha da artışıyla sonuçlanır. Çok sayıda 20. yüzyıl aydını, Stalin döneminde olan katliam, sürgün ve işkenceleri öğrendikten sonra bile Stalin ve Komünist Partisi'nden desteklerini çok uzun süre çekmemiş, inançlarını yitirmemek için kanıtları yeniden yoruma tabi tutmuşlardır.

Kendini kandırma bir yandan yaşamı dayanılır ve anlamlı bulmak için gerek duyduğumuz yanılsamaları mümkün kılıp kendimizi değerli olarak algılamamızı kolaylaştırırken, öte yandan özellikle güç ve iktidar sahiplerinde dizginlemeyen boyutlara eriştiğinde, gerçeklikten kopuş aşırı düzeye varacağından, hemen herkes için felaketle sonuçlanabilir.

Hande ÖĞÜT

Doğruyu söylemek tahammül sınırlarını aşmaktır

Sahip olduklarımız ve sahip olma isteğimiz arttıkça hırsımız ve bencilliğimiz ve kendimize söylediğimiz yalanlar çoğalıyor, paylaşma arzumuz değil.

Doğruluk bir felsefedir yalan ise bir imkân... Doğruyu söylemek, kendisine içkin iktidar yapısından dolayı itiraf söyleminden çok farklıdır. Yukarıdan, bir üst kurucu irade tarafından değil, kişinin kendi kendisinden gelmek durumundadır. Doğruyu söylemek, tahammül sınırlarını aşmaktır.

Karşımıza ilk kez Yunan edebiyatında Euripides'te çıkan *Parrhesia* (açıksözlülük ve doğruyu söyleme), kalbin ve zihnin konuşma aracılığıyla başkalarına, sır saklamaksızın açılmasıdır. Foucault'nun "Doğruyu Söylemek" adlı kitabında belirttiği gibi bir insan ancak hakikati söylemenin risk ya da tehlike arz ettiği durumlarda *Parrhesia* kullanıyor sayılır. *Parrhesiastes*, risk alan insandır, bu ölümcül bir risk de olabilir. Hakikatin söylenmemiş halde kaldığı bir hayatın güvencesi altında kalmaktansa hakikati söylemek uğruna ölümü göze alır.

Ancak daha sonra Batı felsefesinde Descartes'dan itibaren şüphe edilmeyecek biçimde açık ve seçik kanıt elde etmediği sürece birey inandığı şeyin gerçekten doğru olduğundan emin değildir. Oysa Yunan *Parrhesia* düşüncesinde hakikatin elde edilmesi birtakım ahlaki niteliklere sahip olunmasıyla garanti altına alınır. *Parrhesiastes* yani doğruyu söyleyen kişi, doğru olan şeyi söyler, zira o şeyin doğru olduğunu bilir ve o şeyin doğru olduğunu bilmesi, o şeyin gerçekten de doğru olmasından kaynaklanır. Onun düşüncesi hakikattir ve inanç ile örtüşür.

Batı'da hakikati belirleyen akıl ve düşüncedir, çalışarak, deneyimleyerek öğrenilir; Doğu uygarlıklarında ise hakikate ve doğruluğa, inançla, adanmayla, sezgiyle ulaşılır. *Satyagrahi*, (*Satyagraha* uygulayan kişi) hakikati barış ve sevgi dolu bir ruhla arayıp zihnini ve davranışlarını şiddetten arındırdığında olumsuz bir durumun gerçek yapısını kavramasını sağlayacak doğru bir sezgiye ulaşır. Bu yolla mutlakta hakikatle karşılaşır; yanlışa boyun eğmeyi ya da onunla uzlaşmayı reddederek bu hakikati olumlar. Kötüyle karşı karşıya geldiğinde şiddete başvurmamalıdır, çünkü şiddete başvurduğunda doğru sezgiden de uzaklaşır.

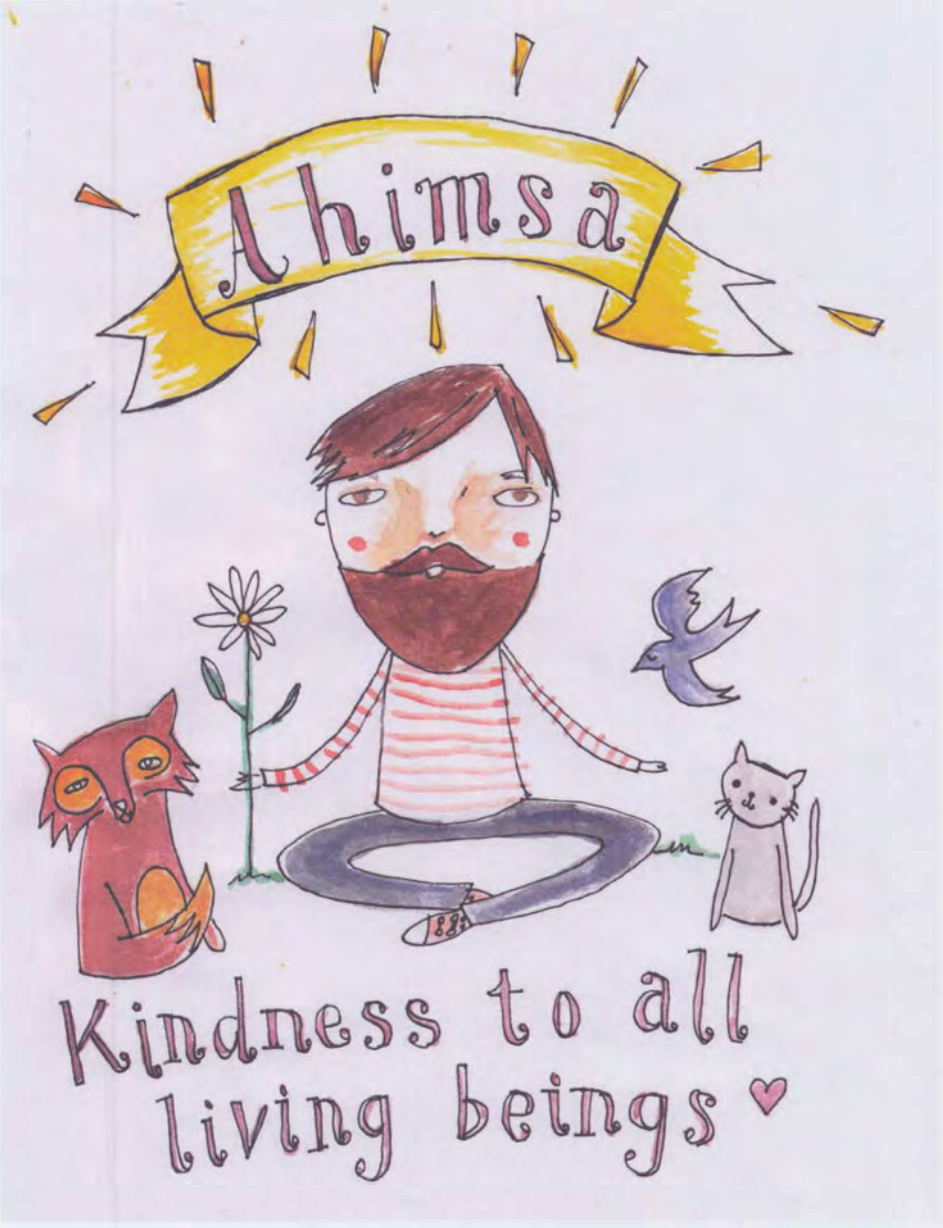
Satyagraha, yalnızca doğruyla *(satya)* yetinmeye ve kötülüğe salt kendi gücüyle ve bir sevgi anlayışıyla direnmeye dayanan tutumu belirten Sanskrit bir kavram, Gandhi'nin siyasi felsefesi ve bir *yama*dır. Doğu uygarlıklarında ve toplumlarında geleneksel olarak var olan *yama* ve *niyama*lar ilk kez Patanjali'nin yoga sutralarında anılarak yazılı kayıtlar olarak günümüze dek gelmiştir. Sekiz kollu aştanga yoganın kollarından ikisi olan (diğerleri *asana, pranayama, pratyahara, dharana, dhyana, samadhi*), bireyin kendisine ve yaşadığı topluma/çevreye/evrene karşı tutumunu belirleyen *yama* ve *niyama*lar, "kendine hâkimiyet" paradigması üzerine temellenir. Ancak sert bir iktidar çağrısı değildir bu.

Yama ve *niyama* olarak bilinen prensipler hayata geçirildiğinde olumlu eğilimler güçlenir, pozitif enerji, motivasyon artar ve insan evrenin,

doğanın bir parçası olduğu gerçeğini hisseder, evrenin tüm canlı varlıklarıyla bir olduğunun farkına varır.
*Yama*lar, çevreye ve diğer insanlara yani "dışa", *niyama*lar ise kişinin kendiyle ilişkisine yani "içe" yönelik etik davranışlardır. Her ikisi de cezai yaptırımları olan kural ve kanunlar bütünü değil, olması gerekene yani insanın kendi içindeki bilgeliğe erişebilmesine yardımcı olan ilkelerdir. Bu öğretide yapılmaması istenen şeyler, yanlış oldukları için yapılmamalıdırlar ama asıl amaç, kişinin ceza korkusu olmadan doğru ile yanlış olanın ayrımını yapabilecek bilince erişmesidir. Dönüşüm farkındalıkla başlar. Doğu felsefesini Batılı felsefelerden farklılaştıran önemli bir ayrım noktasıdır bu. Batılı ahlakın amacı arzuları dizginleyip var olan tüm enerjiyi üretimde yoğunlaştırmaktır ki bu başarılmıştır; emek sömürüsüyle püriten ahlak birlikte ve el ele yükselişe geçmiştir.
Yama ve *niyama*ların tümünde önerilen kendine hâkimiyet/nefse hâkimiyet ve doğruluk, Batı teolojisi ve felsefesindeki gibi kendine karşı acımasız bir buyruk, dini ya da toplumsal bir itaat zarureti, katı perhiz uygulamaları değil, aydınlanmaya ve arılığa giden yolun aşamalarından biridir. *Yama*lar, tektanrılı dinlerin buyurduğu türden çileci, otoriter ve başkası üzerinde kolayca hâkimiyet kurmaya dönüşebilecek türden ve zıtlıklar arasında kesin ayrımlar öngören bir nefs hâkimiyeti de değil, arzunun

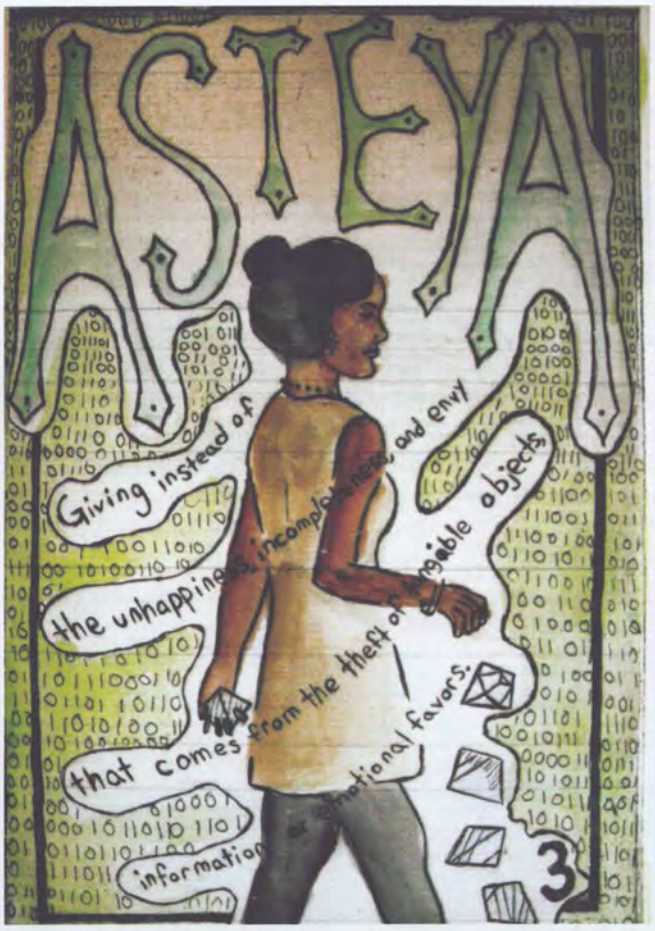
ötesine geçip tüm zıtlıkların bütünün bir parçası olduğunu kavramamıza yol açacak bir varlık bilincinin inşasında kullanılan araçlardır ve bu yönde uygulanmalıdırlar. Beden ile ruhun, bilinç ile yüksek bilincin, kaos ile kozmosun birlikteliği ve bütünlüğünü görmemizi ve bu bütüne uyumlanmamızı amaçlayan bu kurallar yukarıdan otoriter bir sesle buyrulan emirler, bedenin isteklerini susturmak ve insani deneyimlerin çoğundan vazgeçmek anlamına da gelmez. Kendini bilme erdeminin yapıtaşlarıdır.
Ahlaksal yeti öğretisi ya da ahlak duyusu öğretisi, her durumda özneyi, eyleyeni, kişiyi temele koyarak ahlak felsefesi yapan pek çok yaklaşım için kilit değerde önem taşır. Erdem etiğini diğer ahlak öğretilerinden ayıran özellik, "eyleyen temelli" oluşudur. Başka bir deyişle, bir eylemin ahlaki açıdan uygun olup olmadığını varılan sonuçlara bakarak değerlendiren yararcılık ile sonuççuluğun tersine, erdem etiğinin temel ölçütü, eylemde bulunan kişinin "ahlaksal iyi"yi içselleştirip içselleştiremediği ya da ahlaki bakımdan "iyi karakter"e ulaşıp ulaşamadığıdır. Yama ve niyamalar bu anlamda eyleyen temelli ve eyleme geçirildiği takdirde değer üretebilecek prensiplerdir. Sadece tek bir şey talep eder: Kendinin ve ötekinin doğal ve tinsel yaşamına saygı göstermek. Öznelerarası bir ilişkide, öznenin bir ve tek olmaktan vazgeçerek, "iki"ye saygı duyması, ötekinin aşkınlığını inşa edecektir. Bu saygı öncelikle cinsler arasında gerçeklik bulmalıdır.

Birbirlerini bütünleyen, birbirleriyle diyalektik bir ilişki içinde olan yamalar beş tanedir.
Ahimsa: Zarar vermemek, şiddet uygulamamak ve bunu tüm duygu ve düşüncelere, tüm yaşantıya yaymak anlamına gelmektedir. Yoga öğretisi bir bütün olarak insanın çektiği acıyı azaltmaya yöneliktir. Birey ancak kendi içindeki acının nedensellerine, kaynağına ulaşabilirse bunu dönüştürebilir ve "başkasının acısı"na bakabilmeyi öğrenebilir.
Bireyin öncelikle kendine, sonra çevresine zarar vermemesini amaçlayan bu ilke Yahudi-Hıristiyan geleneğinde son derece baskın olan fedakârlık ve acıyla arınma kültürünün yerine belli bir içsel ve dışsal disiplini önerir. Yoganın tüm kolları bu disiplinin sağlanması için deneyimle oluşturulmuş ve kuramla desteklenmiş alanlardır. Zarar vermemek sadece kendine iyi bakmak değil, başkasının da varlığına, özgürlüğüne izin vermektir. Başkasının kendi yolunda yürümesine ve farklı olmasına izin vermektir.
Satya: Dürüstlük, doğruluk anlamına gelir. Kişi hem kendisine, hem başkalarına karşı düşüncelerinde, davranışlarında, söylemlerinde dürüst olmalı, yalandan kaçınmalıdır. Bu kavram diğer *yama* ve *niyama*larla derinden bağlantılıdır.
Satyagraha ise *Satya* (gerçek) ve *Agraha* (dönmezlik, güçlü olmak) kelimelerinin bileşimi ile "Gerçek için direnmek" ilkesini tanımlar. Hindistan ve Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin siyasi ve ruhani lideri Gandhi'nin felsefesinin temelini oluşturan, Hint halkının İngiliz emperyalizmine karşı savaşımının kılavuz felsefesi olmuş bu tutum, *Ahimsa* kavramına sıkı sıkıya bağlıdır.
Gandhi'ye göre bu kavramın şiirsel bir anlamı daha vardır ki o da "Ruhsal Gücü Sevgi Olan Kişi"dir. Büyük bir devrimi şiddet kullanmadan gerçekleştiren, siyasette sevgiye yer açan Gandhi'ye göre Satyagraha

direnişten farklıdır. Uygulamada, belirli bir kötülüğe karşı kararlılıkla ama şiddete başvurmaksızın direnmeyi öngörür.
Gandhi, Satyagraha kavramını geliştirirken kendi köklerinden kültüründen ve dininden, *Bhagavadgita* başta olmak üzere Hindu metinlerinden yararlandı. Affedicilik, sebat, saflık, nefretsizlik, kibirsizlik, saflık, doğruluk, dürüstlük ve şiddetsizlik; işte bunlar kutsal doğa ile doğmuş kişilerin özellikleridir. Cehenneme gidecek olanlar ise, kötü, günahkâr, yalancı ve dini görevlerini gereği gibi yerine getirmeyen kişiler olarak betimlenmiştir. Hinduizm gibi Sihizm'e göre de "Tanrı'nın övüldüğü yer cennettir. Cehennem ise hile ve yalanın bulunduğu yerdir". Caynizm için son derece önemli olan Triratna, yani üç mücevherin kurtuluşta büyük rolü vardır. Bu mücevherler; doğru iman, doğru bilgi ve doğru davranıştır. Doğru bilgi; kendimizi ve çevremizi tanımamızı sağlayan, dünyaya karşı davranışlarımızda dikkatli olmamıza yardım eden bir bilgidir.
Gandhi'nin yetiştiği topraklardaki farklı dini akımlar, yoga ve meditasyon pratiğinin üzerinde temellendiği koşullardan en önemlisi daima saflık, şiddetsizlik, yalandan kaçınma ve doğru sözlülük olmuştur. Yanı sıra Gandhi, Satyagraha felsefesini oluştururken İngiliz kadınını örnek almıştır. Sömürgeciliği meşru bir durum olarak onaylayan Keynes, İngiliz sömürgelerinin devamlılığını talep ederken ve sömürgeci kapitalist İngiliz erkeği kendi soydaşı kadının dahi özgürleşmesine, bağımsız bir birey olmasına izin vermezken Gandhi, Güney Afrika'daki Hintlilerin insan haklarını, yasal ve siyasal haklarını elde edebilmelerinin yollarını ararken, İngiltere'deki olayları da yakından izliyordu. İngiliz süfrajetleri ilk kez Manchester'da, daha sonra 1905'te ve 1906'da Londra'da tutuklanmış, şiddete uğramışlardı. 1905'te davasını anlatmak için gittiği Londra'ya ayak basar basmaz, oy hakkı için mücadele eden kadınların eylemlerine ve tutuklanışlarına tanık olan Gandhi, süfrajetlerin, "Eylem sözden üstündür" sloganını başlık yaparak, onların cesaretlerini ve kararlılıklarını öven bir makale yayımladı. 1909'da yine Londra'dayken, açlık grevi yapan bir grup süfrajetin hapisten salıverilmesini kutlamak için düzenlenen mitinge katıldı. Ne var ki Gandhi'nin felsefesi, Batılı, erkek, beyaz sömürgeci kitleler tarafından ne yazık ki hiç anlaşılmadı, uygulanmaya konulmadı.

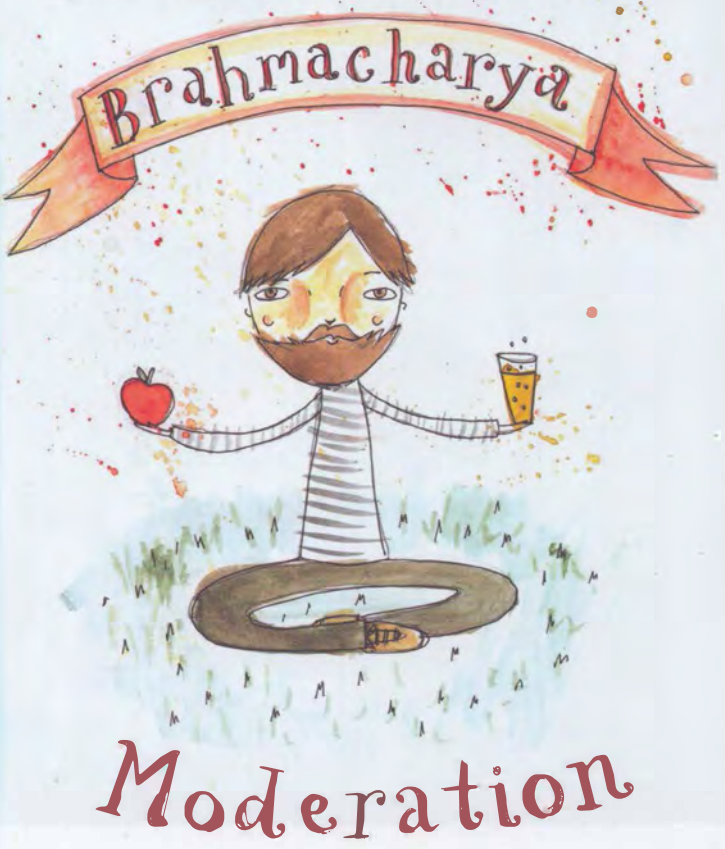

Gandhi felsefesini ve hayat görüşünü, otobiyografisi "Doğrulukla Olan Deneyimlerimin Öyküsü"nde şöyle açıklar: "Umutsuzluğa düştüğümde tarih boyunca doğruluk ve sevginin her zaman kazandığını hatırlarım. Tiranlar ve katiller olmuştur, hatta bir süre yenilmez sanılmışlardır ancak sonunda her zaman kaybederler." Gandhi'nin sivil itaatsizlik felsefesine katkısı, itaatsizliğin eyleme dönüşme yöntemini hedef alan "pasif direniş" anlayışı ile gerçekleşmiştir. Satyagraha yalnızca pasif direniş eylemleriyle sınırlı değildir; uygulama alanı günlük yaşama ilişkin doğru davranış biçimlerinden, almaşık siyasal ve ekonomik kurumlar oluşturmaya kadar uzanır. Düşmanını değiştirerek başarıya ulaşmayı amaçlar. Sonuçta yenilgi ya da yengi yoktur, yeni bir uyum vardır.

Asteya: Kendisine verilmeyeni almamak çok geniş bir anlam ifade eder ve tüm evreni kapsar. Bu kavram, ardından gelen ve açgözlülükten kaçınmayı, hırsın, tahripkâr egonun, bencilliğin dizginlenmesini öneren **Aparigraha** ile yakın ilişkiler içinde ve bir bütündür. *Yoga Sutra*'da, *Asteya*'nın açıklandığı II-37. bölümde Satchidananda, hepimizin hırsız olduğunu yazmıştır: "Aldığımız nefesle doğadan çalıyoruz. Kimin nefesi aldığımız? Doğanın. Peki bu nefesin karşılığını veriyor muyuz? Bir şeyi kabul edip, alıp, karşılığında bir şey vermezsek hırsızız."

Bu prensip belki de en yakın karşılığını Batı felsefesinde anarşizmde bulmuştur. Proudhon'a göre mülkiyet hırsızlıktır. Çünkü her bir varlığı ve objeyi sahiplenme içgüdümüz, bir başkasının, evrenin, doğanın özgürlüğünden ve alanından çalmakta ve iktidar istencini güçlendirmektedir. Sömürgecilik ve kapitalizmin küreselleşmesi, doğanın vahşi talanı bu iki yamada önerilenlerin günümüzde nasıl uygulandığını hayatın pek çok alanında gayet net gösteriyor. Evrenimizi yok eden, savaşları çıkaran, insanları sınıflara ayıran, kadını ve farklı cinsel kimliklere sahip bireyleri ötekileştiren patriyarkal kapitalist sistem, asla tatmin olmayacak arzuyu sürekli kamçılarken, daha fazlasını, daha iyisini ürettiğini öne sürerek tüketme ve sahip olma duygularını durmaksızın körüklüyor. Sahip olduklarımız ve sahip olma isteğimiz arttıkça hırsımız ve bencilliğimiz ve kendimize söylediğimiz yalanlar çoğalıyor, paylaşma arzumuz değil.

Brahmacharya: Kimi kültür ve uygulamalarda cinsel perhiz, cinsellikten kaçınma anlamında kullanılsa da aşırılıktan kaçmak ve bedenini dengede tutmak anlamına gelir; karşılığı iffet değil, ölçülülüktür. Cinsel farklılıktan ve nefsten korkan Hıristiyan asetizminde, Yahudilik ve Müslümanlık inancında arılık ve iffet merkezdedir. O kadar ki uygar kültürlerde, ilkel kültürlerde olduğundan daha önemlidir. Flügel bu durumu, Hıristiyanlığın yükselişiyle birlikte iffet konusundaki tutuculuğun artmasına bağlar. Hıristiyanlıktaki beden-ruh ikiliğinden dolayı vücudu örtme eğilimi, vücuda gösterilen ilgiyi bastırma ve bu ilgiyi ruha yöneltme aracı olarak kullanılmıştır. Oysa Doğu düşüncesinde beden bir bütündür ve Patanjali'nin belirttiği gibi kutsal bir mabettir. Yoga felsefesine göre cinsel enerji kişinin içinde saklı olan büyük bir güç kaynağıdır, bilinçli olarak kullanılmalı yeniden dönüştürülmelidir. Gandhi için *Brahmacharya* "duyguların düşünce, söz ve eylemde kontrolü" demekti. Cinsellikten uzak kalarak şehvet

duymaktansa sevmeyi öğrenmenin kişisel zorunluluğu olduğunu hisseden Gandhi, topluma hizmet veren bir kişinin sade bir hayatı olması gerektiğine yürekten inanmıştı. Ona göre etyemezlik *Brahmacharya*'ya olan derin bağlılığının başlangıcıydı.

Niyamalar

Kişinin içindeki pozitif güçleri kuvvetlendirmesi, pozitif enerjisini kullanılır hale getirmesidir. Bireyin iç dünyası ile olan ilişkilerini belirleyen niyamalar da beş başlık altında toplanmıştır ve yine doğruluk, dürüstlük, saflık ile bağlantılıdır.

Saucha: Kişinin içsel ve dışsal saflığa erişmesi.

Santosha: İnsanın gösterişsiz, alçakgönüllü ve kendinden ve yaşamdan elde ettikleri ile mutlu olması, sahip oldukları ile yetinmesi ve içinde bulunduğu durumdan memnun olmasıdır. Yaşamda olup biteni kabullenmeyi içerir.

Tapas: Makullük anlamına gelmektedir; kişi her türlü eyleminde, isteğinde, düşüncesinde, yaşantısında, duygularında, yemesinden uykusuna kadar her şeyinde makul sınırlar içinde kalmalıdır, bu makullük ona incelik ve sevecenlik vermelidir, kendi kendisine yetmelidir. Çıkar elde etmeden çalışmak fiziksel *Tapas*tır. Kimseyi incitmeden söz söylemek sözel *Tapas*tır. Sakin bir akılla duygulara hükmedebilmek, yalan söylememek zihinsel *Tapas*tır. Beden, *tapas* sayesinde zihnin ve bedenin saflığını bozan zararlı maddelerden arınır. Yediğimiz besinler, aldığımız ilaçlar, okuduklarımız, televizyon ve sinemada izlediklerimiz ve düşündüklerimiz yoluyla bedenimize neyin girdiğine özen göstermeyi içerir.

Svadhyaya: Tek noktaya odaklanılarak çalışma, kendini inceleme, araştırma anlamlarına gelir. Ne öğrenirseniz öğrenin, eğer sizi kendi kendinizi daha bütünsel olarak tanımlamanızı sağlıyorsa, o, *Svadhyaya*dır.

İşvarapranidhana: Gerçek, değişmez ve mutlak olanın varlığını anlamak ve ona teslim olmak demektir.

Tuba AKYOL

Yalanın mantığı: Mantık yalanı

Yalanın ikna edici olabilmesinin birinci şartı kusursuz bir mantığının olması. Gerçek mantıksız olabilir, genellikle de bir sürü mantıksızlık içerir. Oysa yalan mantıklı olmak zorunda.

Bize yalan söylediler.
Mantıken büyü diye bir şey yok, değil mi?
Büyü diye bir şey var. Tuttu mu tutuyor.
Mantıken fal diye bir şey yok.
Fal diye bir şey var. Tuttu mu tutuyor.
Mantıken mantık diye bir şey var.
Sen öyle san.

***

Mantık doğrusal bir düşünce sistemi. Öyleyken böyle gibi bir şey.
Oysa hayat doğrusal değil.
Mantık, hayatın bir noktasında, o noktadaki bilgilerle geleceği tahmin etmeye çalışmak demek. Doğrusal olmayan hayatın bir noktasından, bu noktada durum böyleyse hayat şu yönde ilerler diye bir doğru çiziyorsun (çember üzerindeki bir noktadan bir çizgi çizmek gibi). Ve bu çizginin hayatla kesişmesini, en azından hayata değmesini bekliyorsun. Asla değmiyor değil (bozuk saat bile günde iki kere doğruyu gösteriyor) ama pek sık değmediği ortada; yoksa niye aklımıza gelmeyen şeyler başımıza gelip dursun?

***

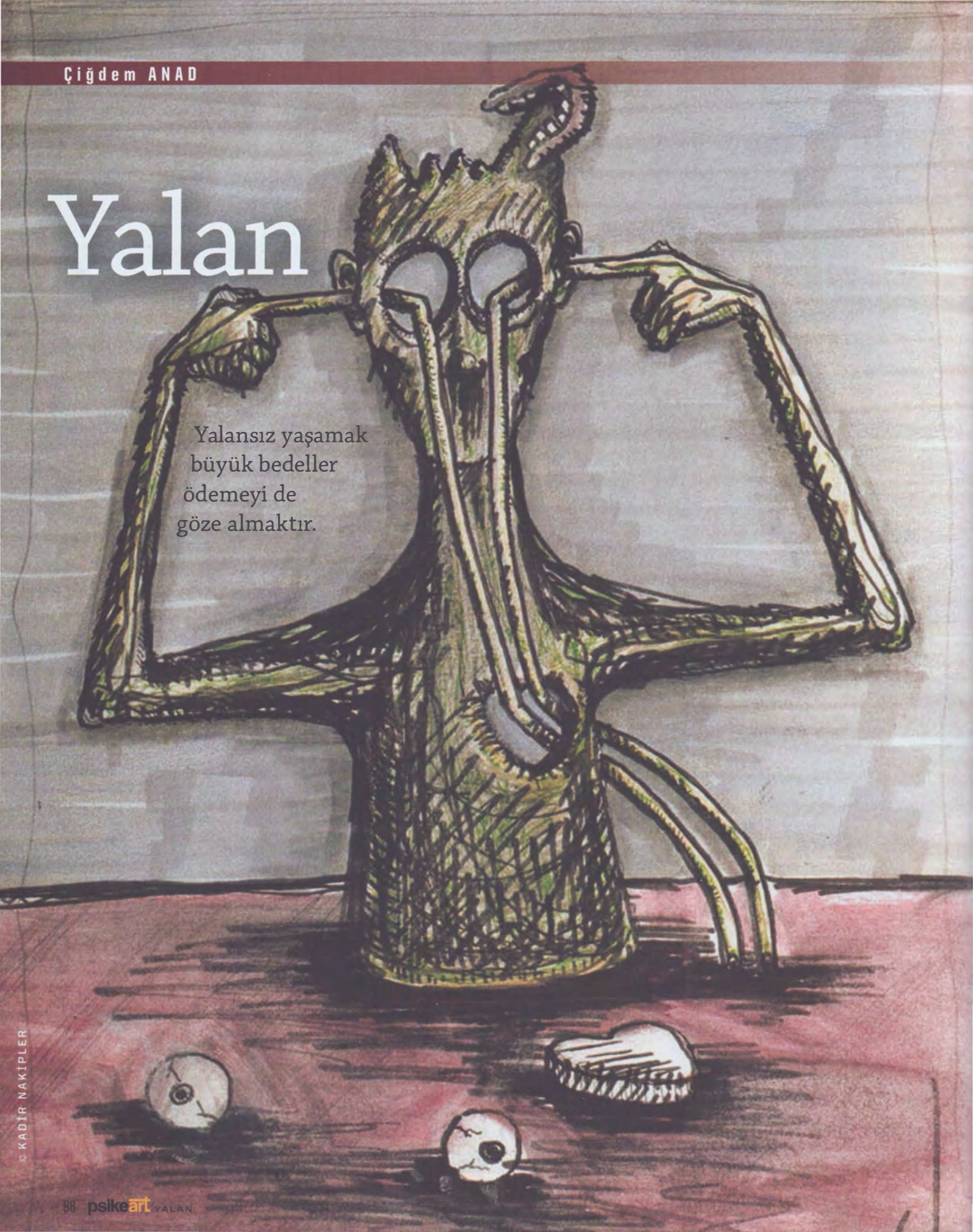
Bize yalan söylediler.
Mantıken bile mantık yalan.
Yalanın ikna edici olabilmesinin birinci şartı kusursuz bir mantığının olması. Gerçek mantıksız olabilir, genellikle de bir sürü mantıksızlık içerir. Oysa yalan mantıklı olmak zorunda.
Al sana mantık: Baştan aşağı mantıklı olan mantık mantıken yalan.

***

Biz mantık yürüterek hayatı yürütebileceğimiz bilgisiyle büyütüldük.
Bize yalan söylediler.
Aynı mantıkla biz yalan söyler olduk.
İşte yalanın mantığı...
Ve mantık yalanının vardığı nokta: Nokta!

Çiğdem ANAD

Yalan

Yalansız yaşamak büyük bedeller ödemeyi de göze almaktır.

© KADİR NAKİPLER

Yalanın türleri çeşit çeşit. Kabul gören yalan, akıllı yalan, yaltaklanan yalan, kıvırtan yalan, gönül çelen yalan, kurtaran yalan, yalvaran yalan, mecburcu yalan, yol açan yalan, affedilmez yalan, hoş görülen yalan, dalga geçen yalan, abartan yalan, güldüren yalan, ağlatan yalan, planlı yalan, doğaçlama yalan, inandırıcı yalan, aldatan yalan ve daha uzatabiliriz. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde milyonların seçtiği, ülkeyi temsil eden kişiler yine milyonların gözüne bakarak yalan söylemekte bir beis görmeyerek, yalanı da olağan hale getirmekteler. Yalan söylemek bugüne kadar ahlaki sayılmazken ve aileler çocuklarını "yalan söyleme evladım", "yalan kötüdür" telkiniyle büyütürken, ülkeyi idare edenlerin bütün düzeni yalan üzerine inşa ettiğini duydukça ve gördükçe ahlaki kodlar yeniden sorgulanıyor. Yalan söylememek işini bilmemek, enayilik olarak belleklere işlenmeye başlandı. Ülkenin en büyük yalanlarını söyleyenler yalanlarının gerekçelerini açıklamasalar da yalanlarını mazur hale getirecek imalarda bulunuyorlar.

Kabul gören yalana bir örnek

"Yalan söyledik ama bakın neden söyledik; sizin menfaatlerinizi yabancı güçlere karşı korumak için söyledik." Bu yabancı güçler kimdir? Gerçekten bizim menfaatlerimizi tehdit mi etmişlerdir? Belli değil. Ama yalan söyleyen yalanını bizi korumak için söylediğine bizi inandırmaya çalışıyor. Bu yalana inananlar var. Ayrıca belki de diyelim ki sundukları gerekçe doğrudur. O zaman yalanı masum mu görmemiz gerekir?

Akıllı yalana bir örnek

Gizli dinlemelerle ifşa edilen telefon görüşmeleri, suç işlendiğini ortaya çıkarınca, önce "hepsi montaj" denilerek yalan söyleniyor. Ardından bu dinlemeler arasından kişisel yolsuzluk içermeyen gizli dinleme kasetleri kabul ediliyor. Yolsuzlukları gösteren telefon görüşmeleri kabul edilmeyip diğerlerini kabul etmek akıllı yalanın akılcı bir örneği olarak kayıtlara geçiyor.

Yaltaklanan yalan

Bazı bakanların başbakana yaranmak için gerçekleri gizlediklerine tanık oluyoruz. Bu yaltaklanan yalan kategorisinde yerini alıyor.

Kıvırtan yalan

Yine siyaset meydanlarında, daha bize ilkokulda öğretilen elmalarla armutlar toplanmaz kuralının sürekli ihlal edildiğine günlerce bütün ülke şahit oldu. Kıvırtma kardeşim, tabirini siyasetçilere defalarca söylesek de kulakları duymadı. Onlar zaten yalan söyleyerek her konuyu çarpıtmayı bilinçli olarak metot bellemişlerdi.

Gönül çelen yalan

Sürekli azarlanan, ezilen insanların oy almak için gönlünü kazanmak gerekli olunca, yüzlerine bakıp anam, bacım, kardeşim hitabıyla başlayıp yalandan hal hatır sormak, sırt sıvazlamak da gönül çelmeye yarıyor. Gönlü kazanılanlar sandıkta oylarını tatlı yalanlar söyleyenlere veriyor.

Kurtaran yalan

Bir suç işlediğinizi biliyorsanız, yakalandığınız zaman iki yolunuz vardır; ya kabul edip cezanızı çekersiniz, ya inkâr edip kurtulma ihtimalini kullanırsınız. Sizin adalet duygunuz seçiminizi belirler.

Yalvaran yalan

Eğer sağladığınız imkânlar, fırsatlar nedeniyle size minnet borcu olanlar varsa; bir gün başınız belaya girip, işiniz size minnet borcu olanlara düştüğünde, onlar size gerçekleri istediğiniz gibi çarpıtarak açıklama hakkını tanırlar ve çarpıtmalarınızı görmezden gelerek yalvarışınızın karşılığını size verirler.

Yol açan yalan

Eğer insanların bir iş bulabilmeleri, hayatlarını sürdürebilmeleri inanmadıkları değerleri inanıyormuş gibi göstermekten geçiyorsa ya da insanlar inanmadıklarını yapmaya, söylemeye mecbur ediliyorsa, onları sahtekâr olmak zorunda bırakanlar yalana yol açıyor demektir.

İnandırıcı yalan

Eğer birbiriyle ilgisi olmayan doğruları yan yana getirip yanlış bir sonuç çıkarıyorsanız, yan yana koyduklarınızın her biri doğru olduğundan inandırıcı olma şansınız çok yüksektir. Sizi dinleyen, çıkardığınız sonuçtan daha fazla, tek tek yan yana koyduğunuz doğrularla ilgilenebilir. Örneğin "Türkiye'de her dönem baskı vardı" demek doğrudur ama asıl doğru olanı, yani bugünkü baskının çok daha büyük olduğunu söylemezseniz yalan söylemiş olursunuz.

Affedilmez yalan

Bugüne kadar devlet için suç işleyenler hep devlet tarafından kurtarılmıştır. Devlet suç işlettiklerine her zaman arkasında duracağının sözünü vermiştir ve bu sözünü yerine getirmiştir. Eğer devlet bu sözünü bir kere bile tutmazsa, sonra devlet adına yasal olmayan bir eyleme sokacağı kişiyi bulmakta zorluk çekilir. Devlet kullandığı kişilere verdiği sözü tutmazsa bu affedilmez yalan kategorisine girer. Bugün Hrand Dink'i öldüren ekipte yer alan polis muhbiri tahliye ediliyorsa, ona verilen "garanti"

sözü yerine getiriliyordur. Bu söz yerine getirilmeseydi, affetmezlerdi.

Hoşgörülen yalan
Eğer çıkar sağlamak için suç şebekesi kurulduysa ve şebeke tıkır tıkır işleyip herkes payına düşeni alıyorsa, bu kirli oyun içinde ufak tefek sallamalar, satışlar, riyakârlıklar sineye çekilebilir.

Dalga geçen yalan
Karşınızdaki insanların sizin söylediklerinizin yarısını bile anlamadığını düşünüyorsanız, kurnazlığınız ile iftihar ediyorsanız, sizi dinleyenler karşısında müstehzi bir gülümsemeyle istediğiniz gibi laf cambazlığı yapabilirsiniz. Laf cambazlığı yalanı dalga geçerek söylemektir.

Güldüren yalan
Sahtekârlıklara karşı yapılan savunmalar bazen savunma yapanları gülünç duruma düşürebilir. Hatta "koskocaman adamların düştüğü hale bak" bile dedirtebilir. Sahtekârları aileleri karşısında bile mahcup hale getiren durumlar görenleri utandırabilir. Başkasının adına utananlar gülerek tepki verebilir. Sahtekârların yalanları kimi zaman gülünçtür.

Abartan yalan
Mağduriyetinizi çarpım tablosundaki en büyük rakamlarla çarpabilirsiniz. "Abartmıyor musun?" diye soran çıkarsa da, "Benim yaşadığımı bir ben, bir Allah bilir" savunmasıyla cevap verebilirsiniz. Çoğunluk sürekli korkutulmanın ve tehdit edilmenin büyük bir şiddet olduğunu anlatmak için sesini yükselttiğinde polis gazı yerken, başkaları saçımın teline dokunacaklar endişesiyle ya da halüsinasyonuyla Kabataş meydanını tutuşturabilirler. Abartılı mağduriyet iddiaları yalanın bir türüdür.

Planlı ve ağlatan yalan
Bir caminin müezzini, "Gezi eylemcileri camide içki içmediler, dinim bana her zaman doğru söylemeyi buyurur" diye sesini duyurmaya çalışırken ve doğruyu söylediği için sürülürken, ardından aylarca "camide içki içildi" yalanını inançlı olduklarını iddia edenlerin ağzından duyar. Müezzin bu yalana milyonlarca kişinin inandığını görür. Bu yalan Gezi eylemcilerinin karşısına milyonlarca mümini çıkarmak için söylenmiştir. Müezzin onu dininden şüphe edecek hale getirenlerin ardından gözyaşlarını tutamaz.

Doğaçlama yalan
Yürüdüğünüz yolu sorgulamıyorsanız, size düşünmenin tehlikeli olduğu öğretildiyse, hayata tutunmak için belirlediğiniz hedefte her yolu mübah sayarsınız, hedefinize hizmet edecek her lafı eğri de olsa, yanlış da olsa söylemekte bir sakınca görmezsiniz. Ağzınızdan dökülü dökülüverir. Hedefinize ulaşmanıza yardımcı olacak her takla muteberdir.

Aldatan yalan
Vaat ettiklerinizle hayatın güzelleşmesini umut edenler, bir gün daha da yoksullaştıklarını, dışlandıklarını, çocuklarıyla bile ortak dillerini kaybettiklerini gördüklerinde ne kadar aldatıldıklarını anlarlar. Gerçekleştirmeyecekleri vaatleri bol kepçeden atanlar arkalarında aldatılmış kitleler bırakır.
Ve 2014 yılının Mart ayında, 15 yaşında bir çocuk polislerin attığı gaz fişeğiyle yaralanıp, 269 gün hastanede kalmasının ardında öldükten sonra, bütün Türkiye çocuğun öldürülüşünü protesto ederken, bizzat ülkeyi yöneten kişi, çocuğun mezarına annesinin koyduğu misketlere demir bilye dediğinde; işte o gün tek tek belki de mazur görülebilen bütün bu yalan türleri AFFEDİLMEZ YALANLAR oluverir.
İnsanlar menfaatlerine aykırı durumlarda bile doğruyu söyleyebiliyorlarsa kıymetlidir. Bir insana güvenmek ve güvenilir olabilmek her koşulda ve her ortamda sınanmayı gerektirir. Bu sınavda çoğumuzun aksadığı görülür. Dostluklar biter, sevgililer ayrılır, ortaklıklar bozulur. Gizlenmeden, saklamadan yaşadığımız her şeye sahip çıkabilmek sağlam, dik bir insan inşa etmekten geçer. Sağlam insanların yaraları çoktur. Çünkü yalansız yaşamak büyük bedeller ödemeyi de göze almaktır. Uzun yıllardır dost olan insanları gözlemlediğinizde, onların birbirlerinin yaralarını kapatmak için nasıl şefkatli baktıklarını da görürsünüz. Yalansız yaşamak hoşgörüyü, şefkati besler. Özellikle bugünlerde hoşgörüye ve şefkate çok ihtiyacımız var.

KURDEŞEN

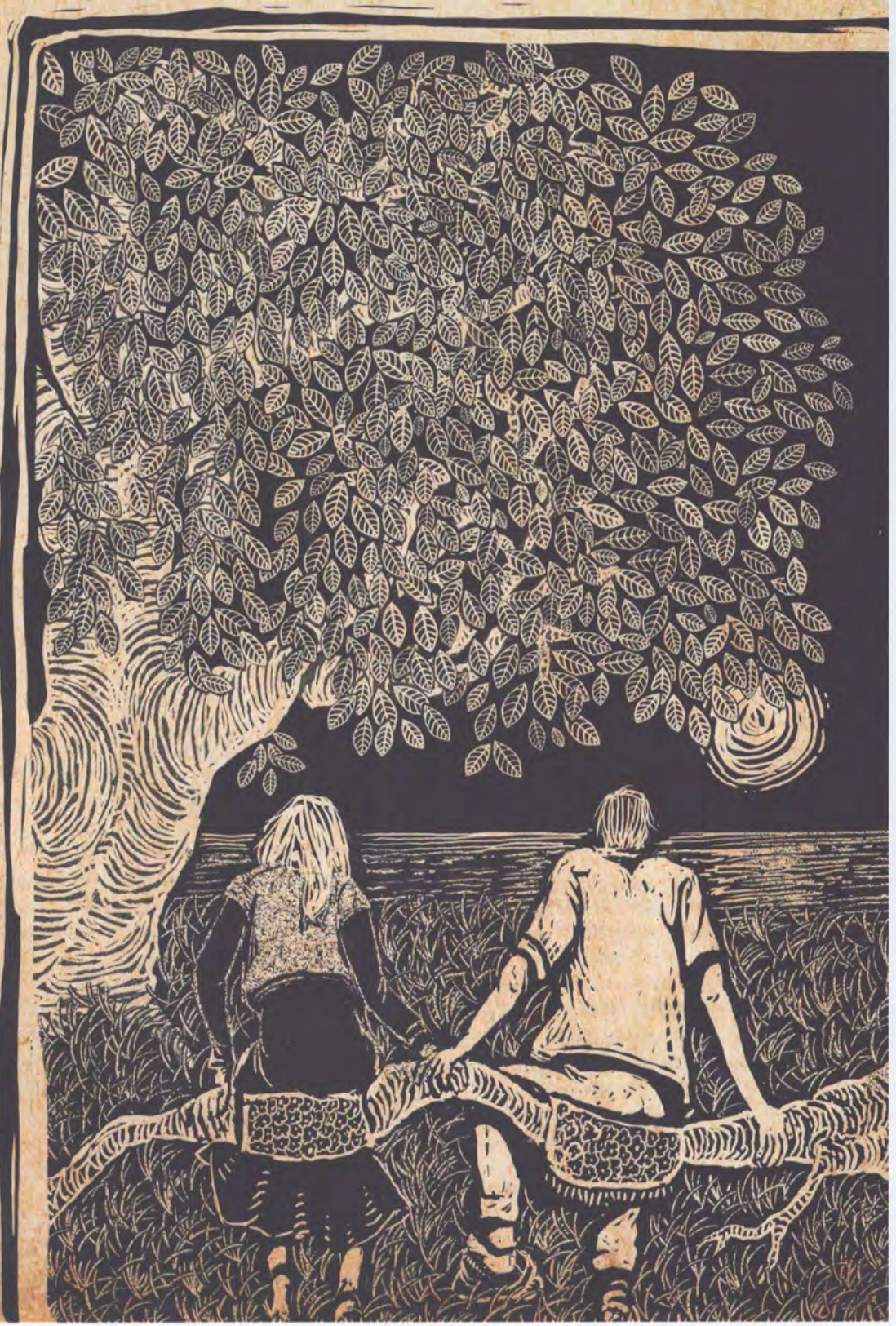
SUKUTİ SONDEM

- SENCE ÂŞIKLARIN YILDIZLARA BAKMA OLAYI NE HESAP ASUMAN? MANYAKÇA BİR ŞEY DEĞİL Mİ ALLAH AŞKINA?
- NE BAKIMDAN? YANİ NEREYE BAKMALARI DAHA DOĞRU OLUR SENCE?
- TABİİ Kİ BİRBİRLERİNİN GÖZBEBEĞİNE... ADI ÜSTÜNDE, ÂŞIK. YANİ ŞÖYLE Kİ...
- BELKİ DE UZAKTAKİ ŞEYLERİ SEVMEKLE... NEYSE SAÇMALIYORUM GALİBA.
- DEVAM ET.
- ÖYLE İŞTE. BİLMEM KAÇ IŞIK YILI ÖTEDEKİ ŞEYLERİ BİLE SEVEBİLEN BİRİNİN YANI BAŞINDAKİNİ SEVDİĞİNDEN KİMSE KUŞKU DUYMAZ.
- YA YALAN SÖYLÜYORSAK?
-NASIL?
- YA ORAYA BAKARKEN SÜREKLİ SENİ DÜŞÜNÜYORSAK?
- YA DA TERSİ...
- NE DEMEK O?
- YA YANIMIZDAKİ YALNIZLIĞIMIZIN ESERİYSE.
- BİRAZ AÇAR MISIN?
- YA YANIMIZDAKİ YOKSA VE BİZ YALNIZCA UZAKTAKİ ŞEYLERİ SEVEREK...
-SEN VARSIN DEĞİL Mİ?
- ÖNEMLİ Mİ?
- YO... ŞU YILDIZ NE KADAR ŞEY..
- NE?
- HİÇ...

-ÖNEMLİ Mİ?
- NE?
- OLUP OLMAMAM?
- YO, FARK ETMEZ. AMA OLSAN İYİ OLUR.
- PEKİ.

-ÇOK SESSİZ.
- EVET YA.
- ADIMI HATIRLIYOR MUSUN?
- EVET.
- NEYDİ?
- YILDIZ...
- TAMAM, DEVAM ET.

- SENCE DOKTOR NEDEN ÖYLE SÖYLÜYOR?
- BOŞ VER ŞİMDİ DOKTORU MOKTORU.
- EVET, EN UZAKTAKİNİ SEVEBİLMELİ, DEĞİL Mİ? BİR HAYALİ, RÜYAYI, YALANI...
- ELBETTE.
- YALNIZLIĞIMIZI...
- EVET.
- ÜŞÜYOR MUSUN?
-YOO. NİYE SORDUN?

Söyleşi: Tuncay GÜRHAN

Imperial College'ta Londra Üniversitesi'nde evrim üzerine dersler veren Doktor Çiğdem Gelegen, Psikeart'ın, yalanın doğadaki ve evrimdeki kökleriyle ilgili sorularını yanıtladı.

Yalanın doğası ya da doğanın yalancılığı

Yalan o kadar yaygın ki acaba bu insan doğası açısından kaçınılmaz mı, diye sorulabilir. Yalan bir yandan sanatta olduğu gibi yaratıcı ve zihin açıcı işlevleri olmakla beraber, öte yandan bu aralar politikada olduğu gibi yıkıcı kullanımları da olan bir yöntem. Bu karmaşık yöntemin, doğadaki ya da evrimdeki köklerini anlamak için, Çiğdem Gelegen'le, Londra'daki Doğal Tarih Müzesi'nde "İnsanın Son Bir Milyon Yılı" isimli sergiyi gezerken konuştuk. Doktor Çiğdem Gelegen, halen Imperial College'ta, Londra Üniversitesi'nde, uykunun genetik ve sinir bilimsel kökleri üzerine araştırmalar yapıyor. Kendisi aynı üniversitede evrim üzerine dersler de veriyor.

Evrim açısından baktığımızda, ne zamandan beri yalan söylüyoruz?

Canlılar neredeyse tarihin başlangıcından beridir, rekabete dayalı ortamlarda kendilerine avantaj sağlayabilmek için bilmeden (kamuflaj) ya da bilerek (aldatma) karşılarındaki organizmayı yanlış bilgilendirme yoluna giderler. Ama burada aldatmanın bilinçli olup olmadığı konusu önemli bir fark. Kamuflaj, hayatta kalabilme ve üremeye devam edebilme amacıyla birçok canlı organizma tarafından kullanılan "kasıtlı olmayan" bir aldatma yöntemidir. Birçok balık türünde gözlenen gümüş rengi deri, sualtı ortamlarda avcı organizmalar (predator) tarafından görülmeyi zorlaştırmasından dolayı, söz konusu türler tarafından hayatta kalabilmek için kullanılan bir aldatma yöntemidir. Bazı hayvan türlerinin derilerinde kriptik renklenme olup, bu şekilde geri planda var olan bitkiler, yapraklar ya da zehirli hayvan türlerinin deri renklerini mimik edebilir ve avcıdan kurtulma yoluna gidebilirler. Bu iki örnek de bilmeden yapılan aldatmanın örnekleridir. Bir kedi korkunca kendisini olduğundan büyük göstermeye çalışıyor diye ona ahlaki anlamda bizi aldattı diyemeyiz.. Öte yandan, bilerek, yani karşı tarafı yanılttığının farkındalığıyla yapılan aldatma davranışının varlığı, evrim sürecinde diğer bütün canlılar içinde sadece insansı maymunlar arasında gösterilmiştir. Aldatmanın insansı maymunlarda gözlenmesi de, bu türde, insanlara benzer olarak geniş bir korteks beyin bölgesinin var olmasıyla yakından ilişkilidir. Kasıtlı aldatma denebilecek bir durumun insanın ataları olan primatlarda ilk olarak 12 milyon yıl önce ortaya çıktığı düşünülüyor.

Yalan söylemek/söyleyebilmek evrimde ileri bir adım olabilir mi? İnsan insan olmasını yalan söyleyebilmesine borçludur diyebilir miyiz? Evrim sürecinde aldatma hangi türlerde ilk olarak görüldü?

Onu söyleyemeyiz ama yalan söyleyebilmek için evrim açısından karmaşık bir zihin yapısına ihtiyaç olduğu söylenebilir, yani bir bakıma daha "zeki" olmak gerekmektedir. Şöyle ki, aldatmak, aldatılan kişinin zihninden geçenleri anlayabilme, aldatılan kişinin tepkilerini analiz edebilme, aldatmaya konu olan durum ile ilgili daha önceden söylenenleri akılda tutabilme gibi birçok kognitif sürecin aynı anda yerine getirilmesine bağlıdır. Normal koşullar altında yalan söyleyen kişi bir taraftan doğru bilgiyi saklarken aynı anda yalan bilgiyi hazırlar yani bu durumda yalan söyleyen kişi bir anda iki kognitif süreci yerine getirmekle meşguldür. Bu durumda doğru yanıtın bir baseline (taban) yanıt olduğunu ve basit beyin etkinliği gerektirdiğini, buna karşın, yalan yanıtın ek kognitif süreçler gerektiren executive, prefrontal sistemlerin işleyişini gerekli kılan taban ötesi bir yanıt olduğunu söyleyebiliriz. 1995 yılında yapılan bir çalışmada orbitofrontal korteks lezyonları olan bireylerde saldırganlık gibi psikopatik bulgular gözlendiği, öte yandan bu bireylerin yalan söylemedikleri gözlenmiş ve bu durumun orbitofrontral korteksin doğru yanıt baskılanmasıyla bağlantısı olduğu ileri sürülmüştür; hiç zarar görmemiş orbitofrontal korteks doğru yanıtın baskılanmasının bir sonucu olarak yalan söylemeyi kolaylaştırır.

Aldatmanın sıklığı ile korteks hacmi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yürütmeyle ilgili (executive) beyin işlevleri problem çözme, bir etkinlik planlama, bir davranışı başlatma ya da davranışın ifadesini baskılama ve bilinçli işleyen hafızadan bir bilgiyi çekip manipüle edebilme (tuşlanacak bir telefon numarasının düşünülmesi, söylenecek bir yalanın hazırlıklarının

"Evrim, yalanı kötü içeriğinden temizliyor, evrimsel açıklama sayesinde yalan pejoratif anlamından çıkıyor."

yapılması gibi) işlevleri içerir ve bu tip işlevler beyinde prefrontal korteks gibi yüksek beyin bölgelerinin (higher brain center) aktivasyonu ile doğrudan bağlantılıdır. Yüksek yürütmeyle ilgili (executive) işlemlerin yerine getirilmesinden sorumlu prefrontal korteks ya da cingulate korteks gibi beyin bölgeleri yeni karşılaşılan ortamlar ya da zor durumlarda adaptif davranışların kendilerini ifade edebilmeleri için kaçınılmazdır, yalan beynin örgütlenmesi açısından yürütmenin başı tarafından örgütlenir. Öte yandan posterior ve korteks altı sistemlerden oluşan düşük beyin bölgeleri (talamus, hipocampus, amigdala) rutin işlevlerin (bisiklet sürerken aynı anda başka bir şey düşünmek) yerine getirilmesinde yeterli olur. Adenzato ve Ardito adında iki araştırıcı aldatabilmek için iki kognitif mekanizmanın varlığına gereksinim olduğunu öne sürerler. Bunlardan ilki "zihin teorisi" (theory of mind) olup anlamı başkalarının ne düşündüğünü anlayabilmektir. Diğeri ise deontik düşünme (deontic reasoning) olup anlamı sosyal yapılanmaları belirleyen kurallar ile bu kurallara uymamanın getireceği sonuçların anlaşılmasıdır. Dolayısıyla yalan söylemek için gereken kognitif mekanizmaları yürütebilecek kapasitede korteksin varlığını gereksinir; bu da insana giden yolun ilk başında yer alan primatlarda gözlenen bir yapıdır.

İlk yalanlarda nasıl bir kasıt vardı?

Etiyopya'da Habeş maymunlarında (babun) şu davranış gözlenmiştir: Bir dişi maymun yoğun bir şekilde sert zemini kazıyarak toprağın içinden bitki soğanı çıkarmaya çalışır. Aynı anda çocuk yaşta genç bir maymun, dişi maymunu gözler, hiçbir şey yapmadan. Bu sırada çocuk yaşta maymunun annesi çocuğuna çok uzak olmayan bir yerde, ormanda başka bir işle meşguldür. Genç dişi maymun uzun bir süre uğraşma sonrası soğanı yerinden çıkarır nihayet ve tam yemek üzereyken çocuk maymun kuvvetle ağlamaya başlar. Bunun üzerine annesi hemen çocuğunun yanına gelir ve dişi maymunun çocuğuna saldırdığını düşünerek ona saldırmaya başlar. Dişi maymun da soğanı olduğu yerde bırakıp koşmaya başlar. Dişi maymun ve çocuk maymunun annesi ortamdan uzaklaştıktan sonra çocuk maymun sakin bir şekilde ağlamayı bırakır ve yere bırakılan soğanı yemeye başlar. Kummer'in babunlarda gözlediği bir başka olayda, genç bir babun, içinde bulunduğu haremin lideri erişkin erkeği bırakarak, bir kayalığın arkasında, harem lideri babunun kendisini göremeyeceği bir yerde genç bir erkek babun ile tekrar ederek çiftleşir. Her bir çiftleşme arasında dişi, harem liderine yaklaşır, onunla flörtleşir ve kısa bir süre erişkin erkekle zaman geçirdikten sonra yine kayalığın arkasına gider ve genç erkekle çiftleşir.

Aslında şunu sormak istiyorum; evet yalanın evrimle iç içe gelişen bir işlevi var ama aldatma (kendini ya da başkasını) ve yalan söyleme evrimin genel çıkarı (hayatın devamı ve çeşitlenmesi) açısından gerekli ve yararlı bir durum olabilir mi? Yoksa bir patoloji ya da sapkınlık olarak mı görülmeli?

Evrim sürecinde yeni türler hayatta kalma, sağlıklı olma ve üreme yönünden değişen ortam koşullarına en iyi şekilde uyum sağlayan bireylerin doğal seleksiyonu aracılığıyla oluşur. Evrimsel değişimin gerçekleşmesi için "gen dizisinde varyasyon" olarak açıklanan mutasyonların oluşması gerekir. Öte yandan mutasyonlar çok nadir gözlenen olaylar (bir mutasyon/yüz bin birey/kuşak) olup mutasyonların evrimsel değişimle sonuçlanabilmesi için popülasyon içinde gözlenme sıklıklarının artması gerekir. Doğal seleksiyon süreci söz konusu mutasyonların popülasyon içinde gözlenme sıklıklarını (frequency) artıran en önemli faktördür.

Darwin'in doğal seleksiyon teorisine göre, tüm canlılar hayatta kalma, birbirleriyle rekabet edebilme ve üreyebilme becerisini artıran kalıtsal genetik varyasyonların doğal seleksiyonu yoluyla doğar ve gelişirler. Doğal seleksiyon süreci ile davranış özellikleri ya da biyolojik özellikler hayatta kalma ve üreme yeteneğini artırmalarının bir işlevi olarak popülasyonda daha fazla ya da düşük sıklıkta gözlenir ve bu da evrimin temel mekanizmasıdır. Yani bu

"Kasıtlı aldatma denebilecek bir durumun insanın ataları olan primatlarda ilk olarak 12 milyon yıl önce ortaya çıktığı düşünülüyor."

sürecin kuşaklar boyu kendini tekrar etmesiyle yeni ortam koşullarına uyum sağlayabilen yeni türler oluşur. Yedi milyon yıl önce, insanoğlunun atası olan insansı maymunlar (ape) karmaşık ve net bir hiyerarşi ile sınırları belirlenmiş sosyal gruplarda yasamış olup içinde yaşadıkları ortamın sunduğu entelektüel meydan okuma (challenge), genetik varyasyonlar ve doğal seleksiyon sürecinin birlikte etkisiyle bu meydan okunmaya yanıt verebilecek donanımda bireylerin ve en nihayetinde modern insanın (homo sapiens) doğuşu ile sonuçlandı. Şimdi burada önemli olan nokta, genetik varyasyonlar ve doğal seleksiyon sürecinin birlikte etkisiyle canlıların değişen ortam koşullarına uyum sağlayabilmelerini, bu koşullarda hayatta kalabilme ve üreme becerilerini koruyabilmelerini sağlayan yeni özelliklerin kazanılmasıdır. Adaptif özellikler, taşıyıcısının hayatta kalma, zinde olma ve üreme becerilerini artıran özelliklerdir. Saydam renkte deniz hayvanları (marine animals) ile beslenen sualtı avcılarının gözlerinde morötesi vizyon ya da polarize ışık vizyonu gibi özel kontrast artırıcı sistemlerin olması, görülmelerini zorlaştırmak üzere evrimleşmiş kurban hayvanların kamuflaj stratejisine karşı geliştirilmiş adaptif ozelliktir. Aynı şekilde kelebeklerin çiçeklerin derinlerindeki nektarı emebilmek için sahip oldukları uzun dil, antilopların avcılarından kaçabilmek ve dolayısıyla hayatta kalabilmek için sahip oldukları hız, adaptif özelliklere örnektir çünkü bu özellikler sayesinde taşıyıcı canlılar içinde yaşadıkları doğal koşullara adapte olabilir ve bu özellikleri genler yoluyla kuşaktan kuşağa aktararak soyun devamını sağlayabilirler (Charlesworth). Aldatma ve yalan da bireylerin değişen ortamlara adaptasyonunda stratejik rolü olmasından ötürü doğal seleksiyon süreci ile kuşaktan kuşağa varlığını devam ettirebilen bir adaptif özelliktir.

Bu duruma insan açısından daha yakından bakarsak, insan için aldatmanın/yalanın evrimsel anlamı nedir? Evrimin genelinde geliştirilen bu davranış insanın gelişimine de yardımcı olabilir mi?
Aldatma ve yalan söyleme üzerine yürütülen evrim ve gelişimsel psikoloji çalışmaları; aldatma ve yalan söyleme becerilerinin edinilen (acquired) ve "normal" bir davranış olduğunu, bu davranışın öngörülebilir bir gelişim yörüngesini (developmental trajectory) takip ettiğini ve otizm gibi nörogelişimsel bozuklukları olan bireylerde yetersiz/bozuk davranış (aşırı dürüstlük) olarak gözlendiğini belirtir. Dolayısıyla burada sosyal açıdan istenmeyen ancak gelişimsel olarak normal/fizyolojik bir yönerge takip eden bir davranış (aldatma/yalan söyleme) ile yine sosyal yönden övgüye değer ancak gelişimsel olarak patolojik bir sürecin ürünü olan bir davranış bozukluğu (doğruculuk ya da aşırı dürüstlük) arasında bir çelişkili durum ile karşı karşıyayız. Bu bağlamda evrimsel ve ontolojik olarak aldatma doğal ve sağlıklı bir davranış iken aşırı dürüstlük ve doğruculuk anormal ve patolojik bir bulgu olarak karşımıza çıkıyor. Çok fazla doğrucu olmanın bir antisosyal yanı var ve her konuda manevra yapmadan fikirlerini ileten insanlar biraz da aptal, budala olarak nitelendiriliyor (Dostoyevski'nin Prens Myshkin'i karakteri bu durumu hicveder). Aldatma ve yalan söylemenin çocuk gelişimi sürecinde normal olarak gözlenen öngörülebilir bir gelişim yolunu takip eden bir davranış olmasından dolayı, birçok araştırıcı aldatma ve yalan söylemenin amaçlarını anlamaya yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bir düşünceye göre aldatma çocuk ile anne-baba arasındaki sınırı belirler (delineates the boundary between self and other). Çocuğun 3-4 yaşında annesinin bilmediği bir şeyi bilmesi çocukta zihin teorisinin gelişmekte olduğunu gösterir, çocuk için annenin bilgisini sınırlandırır ve belli bir seviyeye kadar çocuğa kontrol etme olanağı tanır. Çocuk gelişiminde aldatma doğal olarak ilk bu yaşlarda gözlenir. Yalan söyleyebilme kabiliyeti, söyleyen kişinin kendi düşüncelerinin başkaları tarafından bilinmediğini düşünmesine bağlıdır. Bu nedenle aldatma zihin teorisi kapasitesinin edinilmesine bağlı olup bu kapasite işlevsel görüntüleme (functional imaging) çalışmalarına konudur. Öte yandan yalan söyleme sosyal etkileşimleri kolaylaştırır (yemek güzel olmadığı halde karşı tarafı iyi hissettirmek ve dolayısıyla olası bir tartışmadan kaçınmak amacıyla yemeğin lezzetli olduğunun söylenmesi). Yine aldatma sosyal gruplar ya da ülkeler arasında bir anlaşmazlık olması durumunda zarar görmemek için sahip olunması gereken olmazsa olmaz, hayati önemi olan bir kabiliyettir. Evrim biyologları aldatma ve yalanı hayatta kalma ve üreme maksimizasyonu (fitness maximisation) üzerine kurulu stratejik davranışlar grubu olarak tanımlar. Aldatmanın evrim konsepti yönünden amacı hayatta kalma ve üreme maksimizasyonu ise, daha iyi aldatma teknikleri geliştirmek yönünden bir evrim baskısı vardır, daha iyi aldatabilen daha fit birey olur. Euclid Smith 1987 tarihli çalışmasında aldatmanın evrimine teorik bir başlangıç noktası olabilecek üç durum olduğunu söyler. Bu durumlar çiftleşme

stratejileri, anne/baba ve çocuk arasında anlaşmazlık ve eşit durumda olmayan bir ciftin arasında gelişen sosyal etkileşimdir. Hem eski dünya maymunlarında (old world monkey) hem de insansı maymunlarda (ape) cinsel etkinliklerin gizli yapılması (clandestine) ve bu etkinlikleri aynı grupta yer alan maymunların birbirlerinden gizlemeleri, primatlarda aldatmanın evriminde önemli bir rol oynamıştır. Dominant erkek hayvanların toplam çiftleşme fırsatlarının çoğunluğuna sahip olduğu böyle bir yapılanmada daha az dominant olan erkek hayvanlar sadece aldatma yoluyla çiftleşme fırsatını yakalayabilir. Aile ve çocuk arası anlaşmazlıklarda da çocuk ve anne/baba çocuk bakımının (parental investment) süresi ve sonlandırılması konusunda anlaşmazlığa düşebilir ve çocuklar anne ve babadan daha uzun süreli bakım alabilmek amacıyla evrim sürecinde farklı teknikler geliştirebilir. Tantrumlar ve regresif davranışlar bu tip aldatma stratejilerine örnek olabilir. Çocuk aileden daha fazla bakım gördüğü döneme davranışsal dönüşüm yaparak (regressive behaviour yoluyla) anne ve babadan daha fazla ilgi görmeyi tetikleyebilir.

Aynı zamanda yalana karşı savunma da güçleniyor, mesela yalan söyleyenleri ayıklamak için "yalan makinesi" denen bir şey var. "Zararlı" yalanla "zararsız" yalan arasındaki savaşı kim kazanacak?
Bireyin yalan söyleyip söylemediğini saptamak için uzun yıllardır, yalan söyleyen bireyde gelişen kan basıncı, nabız ve solunum hızında değişme gibi çevresel bulguları saptamak amacıyla poligraf adı verilen yöntem kullanılıyordu. Öte yandan yalan söyleyen bireyin beyninde gelişen değişimleri belirlemek üzere kullanılan işlevsel manyetik rezonans görüntüleme yöntemi (fMRİ), yalanı saptamada poligrafa alternatif olarak geliştirilmiş olup beyinde aktifleşen bölgelerde gelişen kan akımındaki değişimleri saptamak temelli bir yöntemdir. Az önce de söylediğimiz gibi yalan söyleme sırasında bireyin birden çok kognitif süreci aynı anda tamamlamasından dolayı beyin fazladan efor harcar ve aktifleşen beyin bölgelerine olan kan akımı artar. Yalan söylemenin sinirsel kökenlerini araştırmak amacıyla yapılan çalışmalarda fMRİ yöntemi kullanılarak prefrontal ve cingulate korteks bölgelerinin yalan söyleme sırasında aktifleştiği ve bu bölgelere olan kan akımının hızlandığı gösterilmiştir.

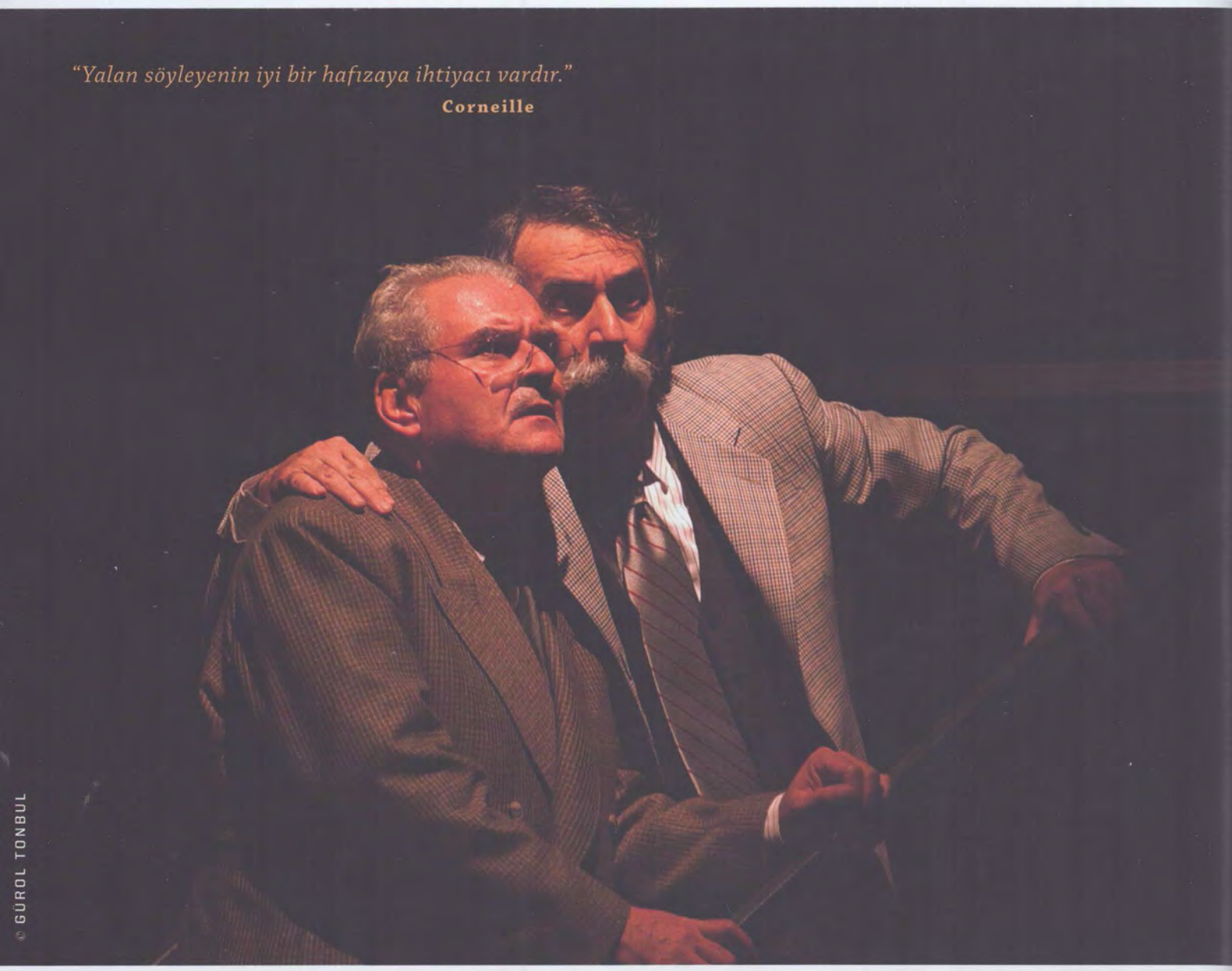
Tamam bazı teknolojiler ilerliyor ama burada anlamaya çalıştığım şu: Geçmişte belki yalan söylemek insan türü için adaptif/yararlı bir özellikti. Ancak, her özellikte olduğu gibi, ortam koşullarında var olan değişimler daha önceden adaptif olarak nitelendirilen bazı özellikleri maladaptif/zararlı hale getirebilir. Değişen koşullar insanların sayısının artması ve gelişen teknoloji sayesinde insanoğlunun çok daha güçlü hale gelmesi, öyle ki hayatta kalmaları için elzem olan çevreye kolaylıkla zarar verebilmeleridir. Bu durumda yalan söylemek hayatın geneli için yıkıcı bir aksiyon olamaz mı? Belki artık evrimsel açıdan yalandan kurtulmak zorunluluğu doğmuş olamaz mı?
Aldatma taktikleri yönünden bir evrim baskısı söz konusu ise aldatmayı saptama yönünden de bir evrimsel baskı söz konusu olacaktır; bireyler aldatma teknikleri konusunda ne kadar ilerlerse aldatmanın saptanması (poligraf ve beyin görüntüleme yöntemleri kullanılarak) üzerine de ilerleme sağlanacak ve bu da evrim baskısı altında bir doğal seleksiyon sürecine girecektir. Dolayısıyla aldatma ve aldatmayı saptama yöntemleri doğal seleksiyon ile güçlendikçe yeni bir aldatma yöntemi: kendini aldatma doğacaktır. Bu evrim sürecinde daha önce görülmemiş bir yıkım anlamına gelebilir çünkü insan evriminin gelişiminde içinde bulunduğu dünya ile gerçekçi bir ilişki kurmak merkezi bir rol oynar. Kendini kandırmak bir türün, insan türünün genel özelliği olur ise onun hayatın devamında yararlı bir rol üstlendiğini düşünmek güçleşiyor, hele de bu tür diğer bütün canlıların var oluşunu tehdit edecek konumdaysa...

Peki ya gerçekten insan varoluşu hayatın geneline zarar verecek bir şekilde, kendini kandırmak üzerine kurulduysa ne yapmak lazım?
Yalan ve aldatmanın evrimini düşündüğümüzde yalan söyleyen ve aldatanların aldatmak ve yalan söylemek amacıyla yalan söyleyip aldatmadıkları, sadece basit bir şekilde evrimin bir sonucu olarak aldattıkları sonucu çıkıyor. Yani evrim yalanı kötü içeriğinden (pejoratif sense) temizliyor, evrimsel açıklama sayesinde yalan pejoratif anlamından çıkıyor. Canlıların yalan söylemeleri onların tercihlerine ya da seçimlerine bağlı değil ancak canlıların yeteneklerine (innate abilities) ve sonuçta gelen üremede artış ve hayatta kalma olgusuna bağlıdır diye bir düşünce ortaya çıkıyor. Yalanı sadece evrimle açıklamaya çalıştığımızda karşımıza bazı sorunlar çıkıyor. Bizler yalanı tanımlarken, diğerlerini yanlış yönlendirmek amaçlı kasıtlı olarak yapılmış bir hareket olarak tanımlarız. Bu nedenle yalan söylemenin kötü bir anlamı vardır, ikiyüzlü olmak, aldatmak ile eşanlamlıdır. Buna karşın kasıt olmadan yapılan bir davranışın onaylanmaması diye bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla yalanı evrimle açıklama bir paradoksu beraberinde getiriyor. Kötü bir davranış olan yalan söyleme, evrimsel olarak açıklanmak istendiğinde kaçınılmazlıkla bağdaştırılıyor ve bu şekilde yalan söyleme akitinden kötü davranış aurası kaldırılmış oluyor. Çünkü yalanın kökünü evrimle açıklamaya çalıştığımızda yalan söylemenin kasıtlı bir davranış olmaktan çok evrim ve bilinçdışının sonucu olarak kasıt olmadan gelişen bir davranış olduğunu söylüyoruz ve yalanın işlevi üzerine odaklanıyoruz. Yalan, sahip olduğu işleve bağlı olarak iyi ya da kötü bir davranış olabilir. Ancak insanlar kasıt olmadan yalan söylüyor ve yalan söylemek kaçınılmaz ise insanlar yalan söylediklerinden sorumlu olamaz diyebilir miyiz? Gerçekten diğerlerini yanlış yönlendirmek, bir türün (burada insan türü) başarısı, hayatta kalması ve üreme kapasitesinin artması ile sonuçlanabilir mi? Evrim ile açıklarsak olumlu bir yanıt var; ama sadece bir tür, yani insan şeklinde izole edip baktığımızda. Halbuki doğa açısından insan, evrimin merkezi değildir. Yalan söyleyerek hem avcılar hem de kurbanlar çoğalabilir. Ancak hiçbir canlı tek başına yaşamıyor ve hayatta kalmaları diğerlerinin desteğine bağlı; evrimin amacı hayatı genel olarak devam ettirmektir denebilir. Eğer yalan söylemek hayattaki diğer canlılarla ortaklığımızı ve toplumsal varoluşumuzu yıpratıyorsa, yalan söylemeyenler ya da yalanın bu şekilde kullanılmasına karşı olan gruplar, yalan söyleyenlerle ve zararlı toplumsal yalanla mücadele için ayaklanabilirler. Böyle bir mücadele, hayatta kalmak için ya da genel olarak hayatı savunmak için bir refleks gibi görülmelidir. İsyan belki ilk aşamada toplumda kaos, düzensizlik yaratacak ama nihayetinde toplumsal olarak yeniden üretilen zararlı yalanın çöküşünü de beraberinde getirecektir.

Yalancının mumu...

Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" oyunu, sürekli değişen sokak isimlerine paralel değişen ülkenin yazgısını, görünümünü aktarır. (...) Oyunu sahnelediğim 2006 yılından bu yana düşünüyorum: Efruz'lar çoğaldı, bulmak kolay da, dürüst ve vicdanlı Vicdani'yi bulabilir miyiz acaba? "Buluruz" diyen yalanın daniskasını söylemiş olur.

"Yalan söyleyenin iyi bir hafızaya ihtiyacı vardır."
Corneille

© GÜROL TONBUL

"Yakın devir tarihimizin taşlamalı bir görüntüsü iğneli bir dille veriliyor" haberine takıldı gözüm. Radyoda Necdet Tokatlıoğlu'nun hicaz şarkısı *"Yalancının birine kapıldı kandı gönül"* şarkısı çalmakta; içten, yanık.
Yanık bir ses çalındı kulağıma... Anlatıcı denilen zat, giderek dayadı kulağımın dibine okul zilini, cıngıl cıngıl çalmakta: *"Merhaba dostlar / Hoş geldiniz, safa getirdiniz / İmdi yüksek müsaadelerinizle / Bir dersi ibret sunmak isteriz size! / Acayip bir kıssadır bu. / Örnek talebe, uysal delikanlı, gönüllü asker, dürüst vergi mükellefi, model vatandaş Vicdani Yurdakuler'in bir baştan sona, Bütün hayat hikâyesi... Buyrun buyurun! Asker çocuk beş lira / başıbozuk on lira!"*

Neyse efendim... Anlıyorum ki, güldürerek düşündüren bir eser başlayacak zihnimin dar labirentlerinde... O zaman, gözlerimi kapayıp vazifemi yapmalıyım...
Haldun Taner'in **"Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım"** oyunu, sürekli değişen sokak isimlerine paralel değişen ülkenin yazgısını, görünümünü aktarır. Ama, ülkede değişen -hele hele politikanın yalan alanında- hiçbir şey yoktur aslında. Ünlü tiyatro insanı Ayşegül Yüksel'e göre; *"Değişmezlik, politik ve toplumsal düzeyde görülen değişikliklere karşın, toplum yapısının, insan yapısının temelde değişime uğramayışından kaynaklanır"* ("Haldun Taner Tiyatrosu", Bilgi Yayınevi, 1986).

Hadi, bilmeyenler için oyunun konusuna da değinelim kısaca: Vicdanlı Vicdani ile yalancı mı yalancı Efruz'un yaşam öyküsüdür anlatılan. Vicdani ile Efruz aynı tarihsel ve toplumsal süreçte yaşarlar ama biri varlıklı diğeri de yoksul mu yoksuldur. Durum böyle olunca, iki karakterin olaylara, kişilere birbirinin tam tersi yaklaşımları da kaçınılmazdır.

Oyunda gösterilen süreç, 31 Mart Vakası'ndan Taner'in oyunu kaleme aldığı tarih olan 1960'lara, sonradan da 12 Mart 1971'e kadar dayanır. Ve bütün olaylar bir Anlatıcı zatı muhteremle birbirine bağlanır. Hem de ne bağlanma; her toplumsal silkeleme hareketinde sokak isimleri değişiverir birdenbire (Liman Von Sanders Sokağı, Damat Ferid Sokağı, Refet Paşa Sokağı, 12 Mart Sokağı). Her yeni sokak tabelası, Efruz'un kimliğinde yeni yalanlara gebedir ki, sormayın gitsin!

***

Politikanın bin bir yüzü, ülkede değişen gücün yeni yalanları doğurması dedik ya, gelin dalalım tarihin tozlu sayfalarına, bakalım nice büyük yalanları doğuran toplumsal hareketlerin hali pür melaline... Haa, radyoda yine Necdet Tokatlıoğlu'nun muhayyerkürdi eseri çalmakta: *"Yalancı dünya, yalancı dünya seni neylemeli / Dertlerin bitmiyor, çekilmiyor kahrın / Yalan yalan yalan güzelliklerin / Mutlulukların, baharların yalan / Çarkın dönüyor, yıllar bitiyor, bitmiyor derdin."*

Dünyanın çarkı dönerken alabildiğine, 31 Mart Vakası, Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'da yönetime karşı yapılmış büyük bir ayaklanma olarak düşer tarihin sayfalarına... Meşrutiyetçi hareketin güçlü kanadı İttihat ve Terakki (Birlik ve İlerleme) Cemiyeti'nin iktidarı tam olarak ele geçirememesi ve İngilizlerin, İttihat ve Terakki üyelerine söz geçiremeyeceğini fark etmesi, politik istikrarsızlığı doğurmuş, yalan dolan kol gezmiştir halk arasında...
12 Nisan'ı 13 Nisan'a bağlayan gecedir. Çoğu kişi yataklarında gecenin içinden sabahı bekleşirken, askerler subaylarına karşı ayaklanarak, kendilerine önderlik yapan din görevlilerinin peşinde Heyet-i Mebusan'ın önünde toplanır ve ülkenin şeriatla yönetilmesini ister. Dönem, Osmanlı devlet adamı Hüseyin Hilmi Paşa dönemidir. Paşa, uzlaşma yolunu seçer ve istifa eder hükümet üyeleriyle. İsyancılar, İngilizlerin desteğiyle iktidar yalanının kayığına binmişlerdir bile. Tahsilsiz ve alaylı olan askerlere, halk arasından ve dahi dindar olduğunu söyleyen bazı kişiler de katılınca, "Din elden gidiyor" diye vaveylayı da basınca linçler kaçınılmazdır; öyle de olur. Böylece, toplumsal çalkantıların teknesinde, yalanın yayılmasında sadece ağız değil, kulakların da önemli olduğunu daha iyi anlarız.
İstanbul'da denetimi elinden kaçıran İttihat ve Terakki üyeleri, güç merkezleri Selanik'ten 3. Ordu'yu harekete geçirince 23-24 Nisan tarihlerinde isyan bastırılır. Yaa, işte böyle başlar Vicdani ile Efruz'un hikâyeleri.

"İki bebek kulağının zarına vuran ilk sesler şu çizme sesleri oldu. (Plaktan Hareket Ordusu Marşı duyulur.) Değişti daha o hafta sokağın adı: 10 Temmuz Sokağı. 10 Temmuz malumu âliniz: Hürriyetin ilanı."

Bu ortamda büyür iki arkadaş. Vicdani hazine bulsa boşuna... Öylesine dürüst ki çocukluğunda, parkta bulduğu altın saati bile götürür doğruca karakola. Efruz'un gözünden kaçar mı saat dediğin; hem de altınsa...

*"**Efruz:** Vicdani nereye böyle?*
***Vicdani:** Karakola. Yerde altın bir saat buldum.*
***Efruz:** Niye karakola götürüyorsun?*
Vicdani: Sahibine iade etsinler diye.
***Efruz:** Sahibi belli ki zengin bir adam, yenisini alır. Hadi gel bunu satıp, parasını paylaşalım*
***Vicdani:** Ayıp ayıp... Sen bunu söylememiş ol."*

Sorgu sual derken, bir tek yalan sözcük yokken Vicdani'nin dilinde, Vicdani saati götürdüğüne götüreceğine pişman olur, iki gözü iki çeşme ayrılır karakoldan. Efruz damlar karakola; yalan desen peşi sıra:

*"**Efruz:** Polis Amca... Beni babam yolladı...*
***Polis:** Kimmiş senin baban?*
***Efruz:** Firuz Bey!*
***Polis:** Ne istiyorsun?*
***Efruz:** Babam altın saatini düşürmüş de, acaba bulan oldu mu diye soruyor.*
***Polis:** Al, helal malmış, kısmetten de çıkmamış.*
***Efruz:** Babam da size iki mecidiye yolladı. (Çaktırmadan verir.)"*

Efruz'un yalanı dolanı, sözcükler arasına sıkışan parası iş bilmenin (!) temel mayası olmalı...

***

Bireysel ve toplumsal düzende yalan dolan Efruz ile vicdanlı Vicdani arasındaki çekişme, yol kesişmeleri yaşamları boyunca sürüp gider. Efruz'a atılan tokatlar, yalan karşısında duyulan öfke hep Vicdani'nin suratında patlar. Vicdani övülecek mi hep yalan, hep Efruz övülür. Efruz'un bin türlü dil kaydırmacası gelir oturur politikanın göbeğine. Politikacının besleyeni ise malumunuz gazetedir. Ve değişmiştir yine sokağın adı: 14 Mayıs Sokağı. 14 Mayıs malumu âliniz Demokrat Parti'nin büyük bayramı.

*"**Efruz:** Gazetecilik demek sansasyon demektir. Gazetecilik mi yapacaksın, Amerikanvari yapacaksın. Nabza göre şerbet vereceksin. Halkın Nabzı Gazetesi'ni Türkiye'nin en çok satan gazetesi haline getirmemiz lazım.*
***1. Gazeteci:** Efendim maaşlar?*
***Efruz:** Bugün olmaz. Birazdan Sakarya Barajı'nın açılışına davetliyim. Oradan da Başbakan'la İspanya'ya gidiyorum. Dönüşte görüşürüz. (Yazı İşleri Müdürü'ne) Kimseye maaş yok, tamam mı?*
***Yazı İşleri Md:** (Vicdani'yi göstererek) Bunu niye işe aldınız patron?*
***Efruz:** Aramızda temiz vicdanlı bir adam bulunsun diye. Bir nevi nazar boncuğu."*

Politika-Gazete-Yalan üçgeninde gezinirken aklıma geldi de, sorayım dedim: Bir yalancının yüzünü tanımanın, maskenin arkasındaki gerçeği görmenin bir yolu var mıdır? Evet, insanlar yalan söylediklerinde, güçlü bir hafızaya sahip olamadıkları için mi bilinmez, belli hafıza başarısızlıkları ortaya koyarlar. Ya kişi Efruz gibiyse? Yandı gülüm keten helva mı demeliyiz, bilemedim. Haldun Taner'in güçlü bir yalancı karakteri yaratması belki de bu nedenledir.

*"**Anlatıcı:** Devir karışık devir yine / Tahkikat Komisyonu, terör, sıkıyönetim. / Çocuklara ateş emri, Plevne Marşı, mitingler... / Belliydi arkadan gelecekler / Ordunun duruma el koyması... / İktidara cepleriyle gelmişti ya baştakiler/ İktidardan bir gün/ yine ceplere doldurup gittiler."*
Ve bu arada doğru Vicdani de dosdoğru kodesi boylar.

*"**Efruz:** Sen merak etme. En iyi avukatları tuttum, seni kurtaracağım.*
***Vicdani:** Bu yalanlarına rağmen, seni nasıl serbest bıraktılar, hayret doğrusu! Hukuk bilgimden şüphe edeceğim!*
***Efruz:** Hukuk bilgini bir tarafa at. Sen iktisat bilmez misin?*
***Vicdani:** Ne gibi yani?*
***Efruz:** Benim yirmi beş milyon borcum var. Beş milyon da cezayı nakdi kesilmiş. Bunu ödeyebilmem için işimin başına geçmem gerek. Bu da kredisiz olmaz. Şimdi bana kredi açacaklar.*
***Vicdani:** Yok deve!*
***Efruz:** Göreceksin, üstüme titreyecekler. (...)*
***Vicdani:** Demek artık yurduna hizmet edeceksin.*
***Efruz:** Hayır Vicdani. Hakkımda on iki icra, dokuz haciz, iki tevkif kararı vardı. Sırf dokunmasınlar diye mebus oldum. Bütün davalar düştü.*
***Vicdani:** Bak, ben bunu hiç düşünmemiştim."*

© GÜROL TONBUL

© GÜROL TONBUL

Radyoda içli içli "Yalancının birine kapıldı kaldı gönül / İnandı, yandı yine, çekilmez oldu ömür" çalmıyor mu? Ahh Necdet Tokatlıoğlu, ahh ! Bu hicâz şarkınla yine mahvettin beni. Ne güzel kanmıştım Vicdani gibi yalanlara. Ne gerek vardı doğruları söylemeye?
Bu açıdan baktığımda sevimli bir şey geliyor yalan. Çünkü gerçeğe ulaşabiliyorum böylece. Yalan konusunda kötü olansa, politikacının söylediği yalana inanması. Çünkü, politikada yalancılık bir meslek ve daha da ileri gidersem bir sanat olmuş durumda. Teknolojik ilerlemeler de bu illetin önüne geçemiyor ne yazık ki... Politikada söylenen yalanlar karşısında hayıflanmak, dövünmek boşuna ve hiçbir işe yaramıyor. Politikada yalan sınırlarını genişletti ve deyim yerindeyse, insanın gözünün içine baka baka devletler yalan söylüyor artık. Devlet halkı aldatıyor ve gerçekleri çarpıtıyor. Gezi olaylarında yaşandığı söylenen, iktidar tarafından sürekli gündeme getirilen içki, cinsel taciz görüntüleri nerede diye sormazlar mı adama? O zaman yalancının mumunun sönmesini beklemek nafile çaba. Mumu söndürmekte yarar var, olmalı.
Neyse... Şimdi ben, politikacının ayaküstü yalanlarına karşın, yalan söyleyince burnu uzayan, söylediği yalanı açıkça ortaya çıkan Carlo Collodi'nin Pinokyo'sundan özür mü dilemeliyim yoksa yalan söylemeyen kukladan yalan söyleyen insana evrildiğimiz için dövünmeli miyim? Yoksa..?
Ne yapacağıma karar verdim de, şimdi bu satırlara yalan bir şey karalamayayım...

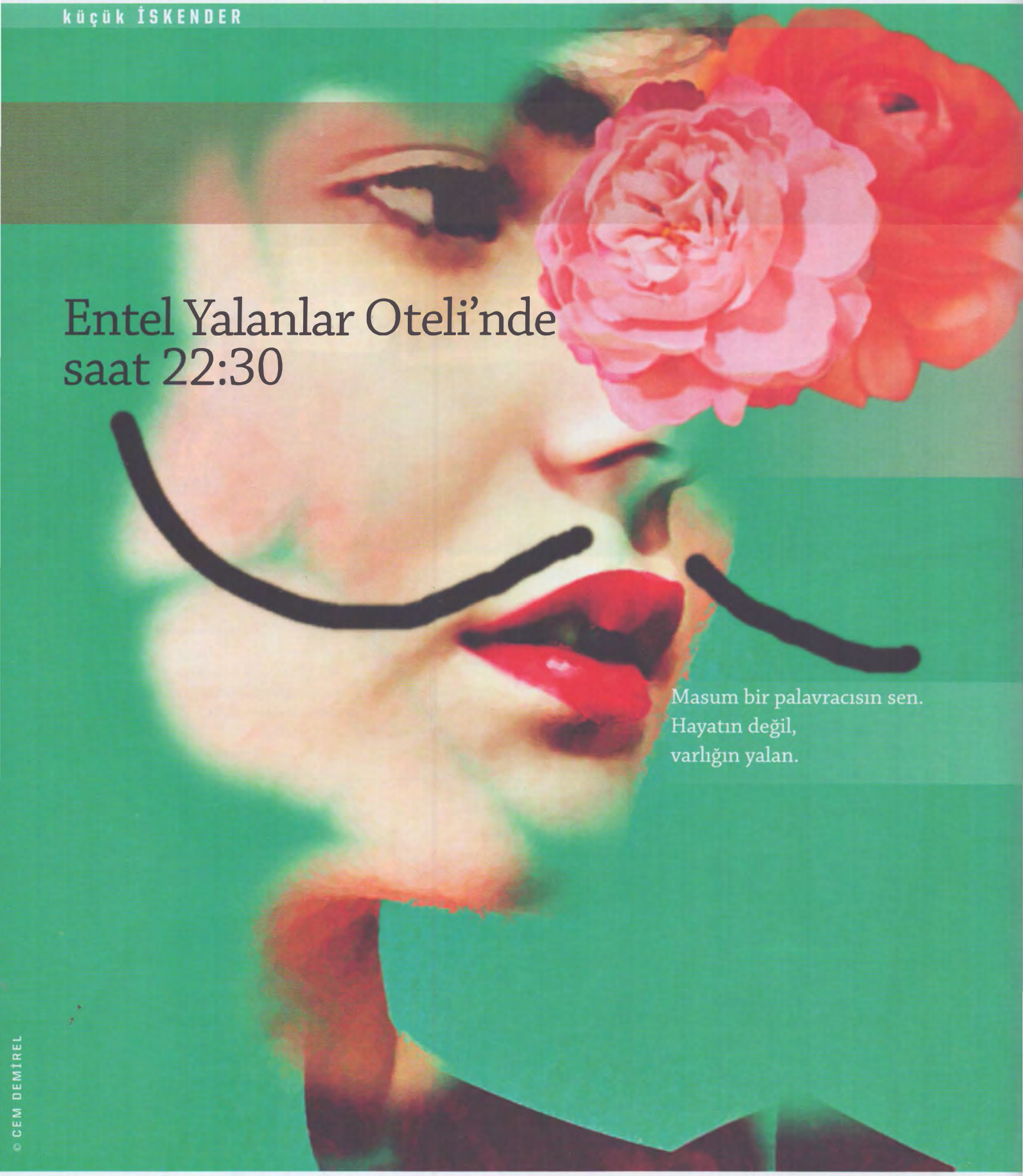
***

"Yalancının mumu / yatsıya kadar / Bir yalan söyleyene / Bir daha inanmazlar / Ne var ki her yalan atan / fark olunmaz, yakalanmaz / Yalan balina avlar / yalan güzel kız tavlar / Yalan uğur getirir / Yalan servet üretir / Yalan naziktir / yumuşak olur, centilmen olur / Yalanın kanatları var, toz pembe buluttan / Sırtına bindi mi yalanın nerelere nerelere gidilir" diyen oyun şarkısı çalmakta radyoda. Yalanlarını her zaman bir başka ifadeyle ustaca saklayan, politikanın maskesini yüzüne takan ve yalanı ustaca gülümsemesiyle kılıflayan Efruz hep kazanmıştır; hâlâ da kazanmakta. Vicdani ise, "Hep sen mi ağladın / Hep sen mi yandın / Ben de gülemedim yalan dünyada / Ömrümü boş yere çalan dünyada" türküsünü dinleye dinleye Bakırköy Akıl Hastanesi'nde bir odada aklını başını toplamaya çalışır.
"Doğru söyleyip zincire vurulmak, yalan söyleyip zincirden kurtulmak iyidir" diyor ya, Fars şairi Şirazi, gel de inanma!
Belli ki, yalan konusunda en çarpıcı cümleleri kuran Yaşar Kemal Usta'ya bırakacağız sözü:

"Yalanın gücü doğrunun güçsüzlüğünden değildir. Yalan, teşkilat kurmuş, doğru ise yalnızdır. Yalanın geleneği var, senin doğrunun her gün yaratılması gerek." (Yaşar Kemal, Teneke, 1955)

Oyunu sahnelediğim 2006 yılından bu yana düşünüyorum: Efruz'lar çoğaldı, bulmak kolay da, dürüst ve vicdanlı Vicdani'yi bulabilir miyiz acaba? "Buluruz" diyen yalanın daniskasını söylemiş olur.

Entel Yalanlar Oteli'nde saat 22:30

Masum bir palavracısın sen.
Hayatın değil,
varlığın yalan.

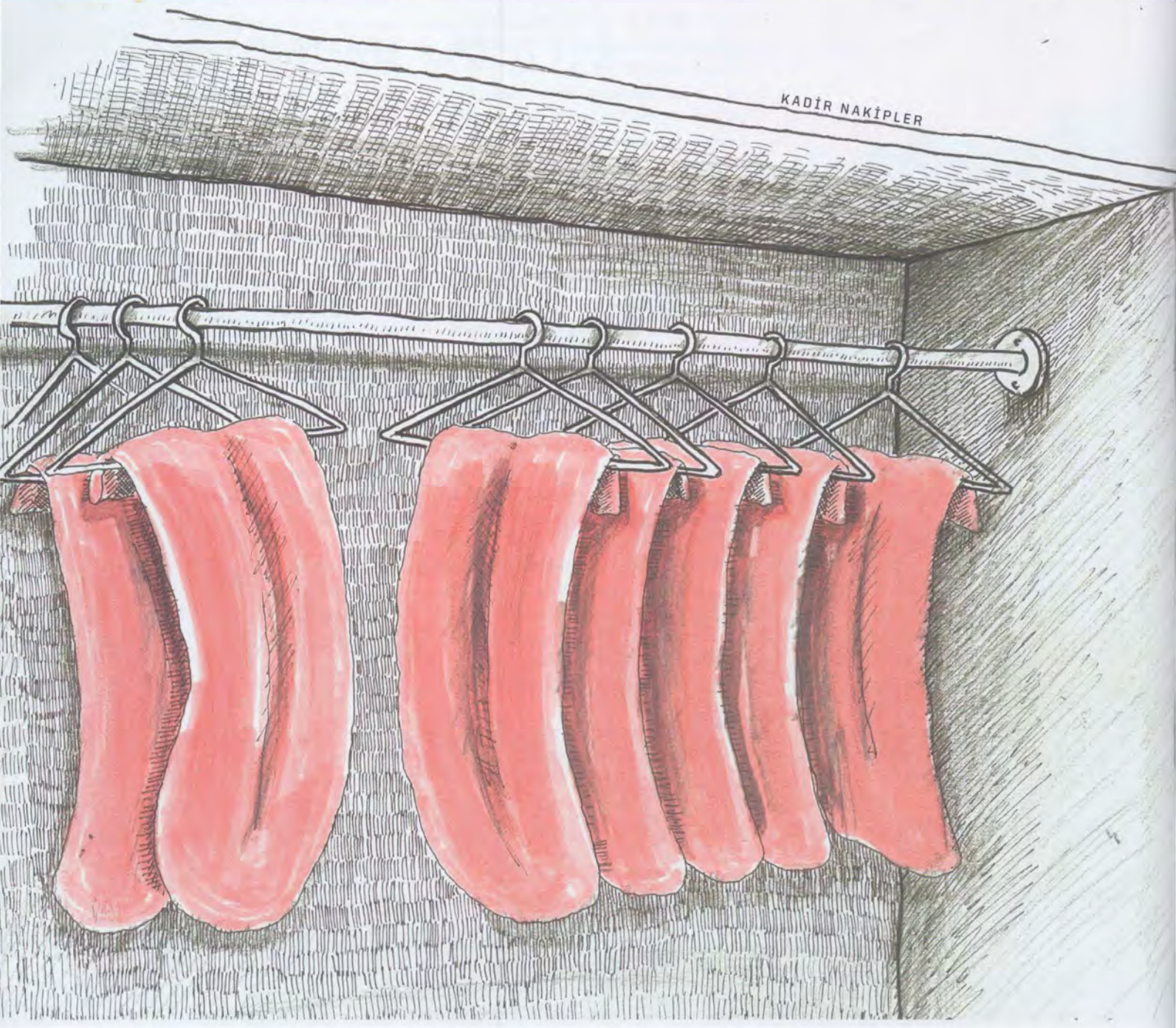
© CEM DEMİREL

Olay yeri inceleme ekibi suçun işlendiği alanı güvenlik şeridi ile çevirdikten sonra oraya girmek nasıl suçsa bu kadar suçun işlendiği bir ülkenin sınırları içinde bulunmak da bir bakıma suç teşkil eder. Çünkü delil karartmak ya da delil imhası için orada bulunuyor olabilirsiniz. Aksini kimse iddia edemez.
Diyerekten girdim konuya: Amacım, bir ilişkide gelip dayandığımız noktada hangimizin daha fazla ihanet etme eğilimi taşıdığı idi. Evet, o ana kadar saptanmış herhangi bir aldatma izine rastlanmamış olsa da her iki taraf da olası bir yalanın dayatılmış gerçekle adres değiştirmesine katlanamazdı.
Hiç sevmediğini bildiğim halde ona beş yıldızlı bir otelin rufunda randevu vermiştim. Önümüzdeki manzarada şehrin ana arterlerinde kıçına neft yağı sürülmüş gibi süratle giden otomobillerin far ışıkları, panolarda o soğuk reklam oyunları ve sonbaharın gelirken yanında getirdiği tuhaf, siyah bir gece vardı.
Otel çok yüksekti, ama yine de insan başı önünde konuşabiliyorsa yeryüzünü görebilir.
-Seversin sen burayı, dedim. İçkisini yudumladı. Gülümserken dışarıya doğru bakarak.
-Evet, sanki çocukluğum burada geçti gibi bir his uyandırıyor bende, diye yanıtladı.
Çizgi başka bir şey: Adamların özenle yerleştirdiği çizgiler üzerinde pikap iğnesi kaydıkça müzik çalıyor da aynı plağı siz çizince takılıp kalıyor müzik. Hayat da böyle: Ya hoş bir ezgi yakalıyorsunuz ya da saplantılı takıntıların tekrarındaki nahoş bir sese mahkûmiyet kaçınılmaz.
-Uzun zamandır ben de seninle burada baş başa kalıp biraz konuşmak istiyordum, dedim. Sence, diye ekledim, yanlış anlaşılmanın yarattığı kırgınlık hakkında ne düşünüyorsun?
Elindeki çatalla tabaktaki peynir parçasını kavunun kenarına doğru çekip belli bir yakınlık kurmalarını sağlarken,
-Ben bazen kendi doğrularımın doğruluğundan şüpheliyken başkasının beni yanlış anlama yanlışını neye göre değerlendireceğim ki zaten, diye mırıldandı.
Aslında kurduğu cümle daha fazla kelime içeriyordu ve o, cümleye başlayıp tamamlayana kadar diğer sevgilimi arayıp kısa bir görüşme yapmıştım. Görüntülü konuşmanın tadını çıkarmak halkın gücüne gidecek +18 sekanslar taşıyorsa cümlenin uzunluğunu ciddiye almamak gerek.
-Doğruları tekelinde tutan bir çevreden uzak durmak da tehlikeli ama. Haklısın, yanlışın doğruluğunun tartışılması bir yalan silsilesinin manipülasyonu da olabilir, dedim. Yemin kefaleti denen şey o zaman geçerliliğini kaybediveriyor. Saçma.
Garson masaya sipariş ettiğimiz ezme, pilaki ve ıspanak salatasını bırakıp çekildi. İçkileri tazelemek bana kaldı. Sohbetteki gizli amacım, onun yalanlarıyla benim yalanlarım arasındaki muazzam köprüyü tam karşıdan görmek, sağlamlığını ölçmek ve bu köprüye güzellik kazandıran sırların, bencilliğin, endişenin yalanlarla akrabalığının yakınlığını anlamaktı. Çünkü uzun süredir beraberdik. Çünkü uzun zamandır birbirimize sürekli yalan söylüyorduk. Belki de sakladıklarımızdan çok, yaşamak istediklerimizi çoğaltmak, birbirimizi yeniden heyecanlandırma telaşıydı bu. Yalan, zamana gölge düşürmüyorsa bir moladır. Nefestir de. Başka bir karaktere bürünmektir.
Kaç profesör tanımıştım: "Çocuklar masumdur" açıklamalarından kısa bir süre sonra pedofiliden tutuklamışlardı. Polis aracına bindirilirken örtmeye çalıştıkları yüzleri değil, düşünceleriydi çoğu kere. Artık kafatasları şeffaftı ve taşıdıkları beyinler ne planlıyorlarsa onların simgelerini ekrana yansıtıyordu. Önlemeye çalıştıkları şey de bu yayındı. Kendi benliklerinin seyirci patlaması yapmasını engellemek. Sonra siyasetçiler çıktı meydana ve halka vaatlerde bulundular. Onlar kafatasları olmadığı için beyin yerine bir kayıt cihazı bulundurduklarını ifşadan kaçamadılar. Ötekinin kaydettiğini seslendiriyorlardı. Ötekinin yüklediklerini ağızlarının içindeki "play" tuşuna basıp dinletiyorlardı. Yalan, bir mekanizmaydı ve ülkenin iyi idare edilebilmesi için kanalizasyondaki bok parçası geleceğimizin incisi olarak lanse edilmeliydi. Oy bütünlüğü mutasyonu sıradan bir imgeydi artık.
Masaya yığılan onlarca meze tabağının arasında kadehleri bulup içkileri bir kez daha tazeledim.
-Sek cin içerken rakı mezesi ısmarlamak biraz tuhaf kaçmadı mı, diye sordu.
-Garsona yalan söyledim, dedim.
-Neden, diye diretti.
-Şaşırtmak için, ne bileyim, onun da sürprizlere ihtiyacı vardır diye düşündüm.
Camdan aşağı baktı yine. Yine gülümsedi:
-Seni bu yüzden seviyorum, dedi, dürüstlüğün yalanlarını küçültmüyor. Masum bir palavracısın sen. Hayatın değil, varlığın yalan. Teolojik yapıyor bu seni.
-Ben de senin yalanların yüzünden mutluyum işte. "Asıl sen"i aramak için verdiğim mücadele beni sana gitgide daha da âşık ediyor.

Orgazm taklidi yapan bir kadın yatakta nasıl azdırırsa eşini, aynı öyle mükemmel bir geceydi. Sabaha karşı elbiselerimizi çıkarmadan çiftleştik ve günün ilk ışıkları şehri süpürürken biz hâlâ sevgiliydik.

Yalan atölyesi

(Bana demli bir yalan söyler misiniz?)

Dışarda yalanlarla dopdolu gerçek bir dünya var.

Yalanı zaman anlamak, ilginç değilse de düşündürücü. Yalan konusunda yazmanızı istiyorlar, siz bunu zaman diye anlıyorsunuz. Hayli zaman sonra da doğrusu anlaşılıyor, anlatılıyor ama siz yine de zamanla geziyorsunuz bir zaman. Artık zamanı yalan diye mi yalanı zaman diye mi... Orası karışık değil ama belki ikisi de olabilir, neden olmasın diye hâlâ düşünüyorsunuz. Anlaşıldı. Yalanı yazamayacaktım. Yalan yazamayacağım, söyleyemeyeceğim için mi, doğrusu bu "şık" bir şey olurdu ama, daha baştan ve öyle olunca demek ki sonuna kadar yalan olurdu. Hem yalan üzerine de az yazmamıştım, belki farkına varmadan da çok yazmışımdır. Şimdi onları açarsak yalandan itiraflara doğru bir sıçrayış gerçekleştirmiş oluruz ki, sırası değil çekirge. Hem de bir hakkın daha var mı yok mu, bilmiyorum. Ben de bunun üzerine birlikte yazı alıştırmaları yaptığım arkadaşlara düşüncemi açtım. Hatta açmakla kalmadım, onlardan "10 dakika" içinde yalan şeyler, yalan üzerine ya da yalandan yazmalarını istedim. Adeta "yalan makinesi"nden geçirdim onları. Öyleyse "yazı alıştırmaları"nın ilk yazısı olarak onlardan istediğim "yalan alıştırmaları"nı okumaya başlayabiliriz.

Yalan alıştırmaları

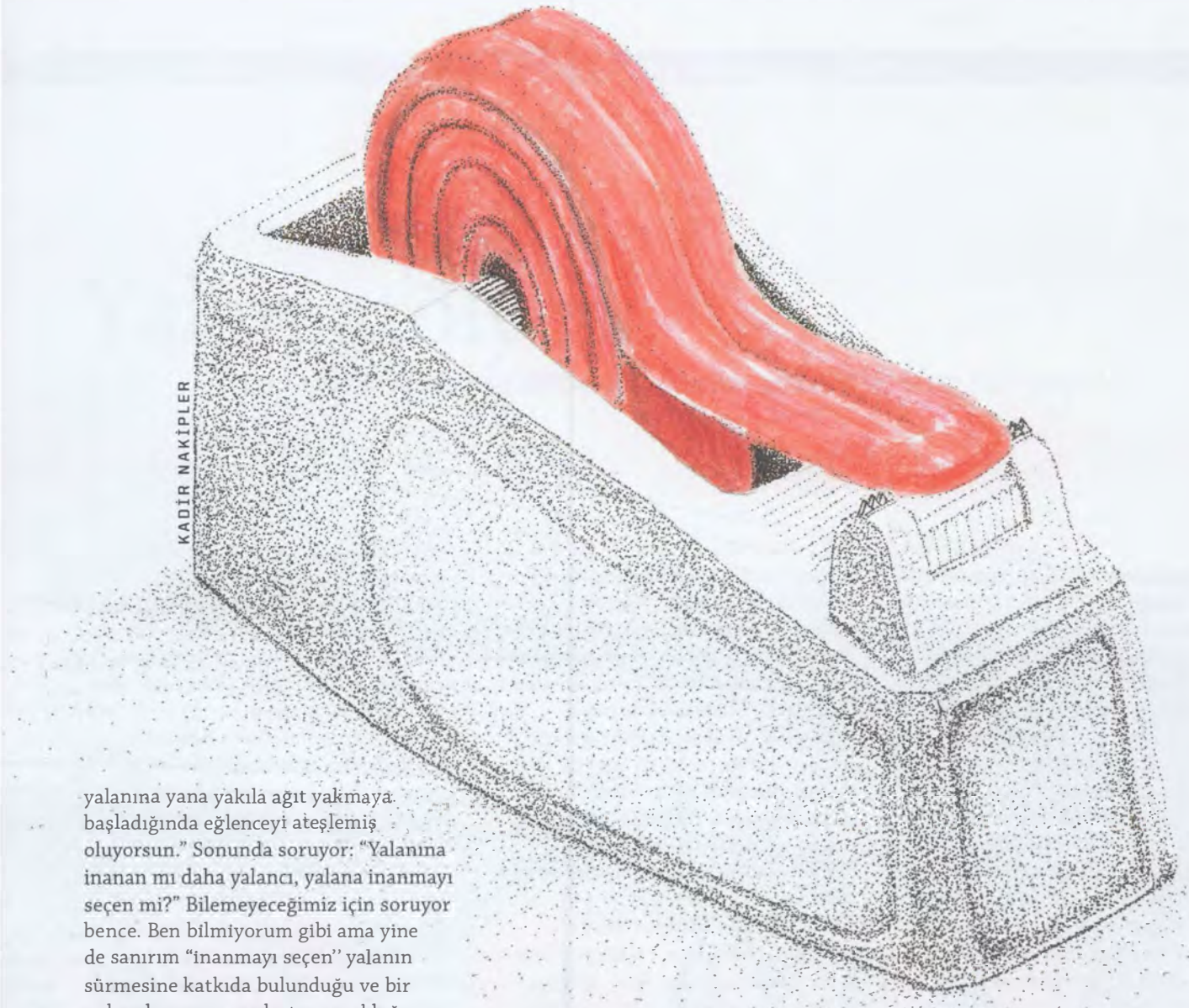
"Bu dünyada kurulmuş her cümle yalan" diyen Özge Buyuran, "Hiç sevmedim. Hiç korkmadım sevilmemekten. Kırmak da istemedim aslında kimseyi... Tek olmak o kadar cazipti ki, paylaşamadım kimseyle beni. Gücümü yalnızlığımdan aldım" derken yalanla doğrunun arasındaki sınırlarda geziniyor gibiydi. Gücünü yalnızlığından almak sözgelimi niye yalan olsun ki? Ya da tek olmanın cazibesi. Kim bilir belki de insan doğruya, ya da şöyle diyelim gerçeğe, acı da, yalın da, çıplak da, sert de olsa böyle varıyordur. Yalandan geçmeden, yalanı tatmadan, bilmeden, yalanla sınanmadan, yalanda yüzmeden, boğulmadan, yalandan çıkış mümkün mü?

"Yalan güzeldir, dinleyen özeldir" başlığının altında bir "yalan güzellemesi" yapan İdil Bulut Jangoçyan, "Hobin ne diye soranlara bile yalan söylemek diyorum. Ne zaman bir yalancı görsem yalancılığımdan utanıyorum hâlâ, gerçi ona yalan olmasa yaşayamam diyorum. Ve şu şiiri okuyorum." Okuduğu şiir bir akrostiş, beş dizeli bu şiirin ilk harfleri "yalan"ı oluşturuyor: *"Yalan dolan yalan/ Arkasına saklan her zaman/Laf anlatır durmadan/Ancak kendi kendini aklayan/ Nicedir böylesi doğruları saklayan"*. İnsanın, eh doğru söze ne denir diyeceği geliyor, yalan olsa, yalan üzerine bile olsa!

Burcu Ergül'ün metni "En gerçek yalan" başlığını taşıyor: "Yalama olmuş hayatlarımızı birbirlerine bağlayan yalanlarımız. Biz birbirimize yalanlarımızla bağlıyız." İnsanın "Ya olmasaydı?" diyeceği geliyor, "yalan olmasaydı kim kime inanırdı?" Şükür ki yalanlar var ve şükür ki hepimizin inanacağı şeyler var hâlâ! "Sonu zaten en baştan belli hayatlarımızın temel direği yalan." Eh işte al sana en doğrusundan bir cümle daha. Az kaldı, "en doğrusundan bir yalan daha" diyordum ki, ölüm geldi aklıma, tuttum bu cümleye sarıldım.

Gökçe Yenersu'nun yalana dair "Altın Kurallar"ı var: "Yalanı unutma. Detaylara fazla girme. Karşı tarafı bir duygudan yakala. Yalanın finali çok dramatik olmasın. Amacını aşmasın ki dönüp baktığında pişman olma. Tanık gösterme, işi karıştırma. Bir kez başladıktan sonra vazgeçme." Hepsi bu kadar değil tabii, değil ama birkaçı da sır olarak kalsın. Gökçe bir de Carl Sagan'ın "*Kozmos*"undan "kozmik yalanlar"a bir şiir örneği veriyor. Asurluların MÖ 1000 yıllarında diş ağrısını gidermek için uyguladıkları bu yöntemde, mayalandırılmış arpa suyuna karıştırılmış yağ, diş ağrısı için düzülmüş tılsımlı dizeler üç kez yinelendikten sonra ağrıyan dişin üzerine sürülecekmiş. Sagan, Asurluların; Gökçe, Sagan'ın; ben, Gökçe'nin yalancısıyım.

Özlem Şakiroğlu, "Din, devlet, aile kötüdür demişti, inanmıştım inandığına, bütün yalanlar dindarlardan ya da aileden geliyordu tamam da, ateşli taraftarıydı takımının; bayrağı, marşı, düşmanları vardı devletler gibi. Yalanına yalandan inanmayı seçtim" diye yazmıştı. Yalanın eğlenceli olduğunu da düşünüyordu öte yandan: "Yalanın güzelliği kendi yalanına inandığında başlıyor. Yalandan ağladığında, kendi

KADİR NAKİPLER

yalanına yana yakıla ağıt yakmaya başladığında eğlenceyi ateşlemiş oluyorsun." Sonunda soruyor: "Yalanına inanan mı daha yalancı, yalana inanmayı seçen mi?" Bilemeyeceğimiz için soruyor bence. Ben bilmiyorum gibi ama yine de sanırım "inanmayı seçen" yalanın sürmesine katkıda bulunduğu ve bir anlamda onu meşrulaştırmış olduğu için, evet, onun daha yalancı olduğunu düşünüyorum.

Ceren Dülger yalanı "Değilin değili" diye tanımlıyor ve fiyakalı bir aforizmayla da "değilleme"sinin şıklığını tamamlıyor: "Yalan insanın esaretini baki, asaletini yavan kılar." Kim bilir belki de Ceren'in dediği kadar vardır. "Esaretle asalet arasında"ki şeyin "yalan" olması da ilginç. Demek ki ne aforizmalar, ne veciz sözler, ne atasözleri var yalan olan. O zaman insanın tutup en yakın klişeye sığınası geliyor. Hangisine mi? Elbette, "Ben ettim sen etme" klişesine: Dünyada klişeden başkası yalan!

Serap Paşalı'ya göre "Yalansız yalan mümkündür". Vallahi bu söz bana biraz öğretmen-şarkıcı Hakkı Bulut'un "acısız arabesk mümkündür" deyişini hatırlattı ama yalnızca söylem olarak. Sanırım Serap "gerçek" ya da "doğru" dediğimiz şeyden söz ediyor, yani içinde yalan geçmese de yalandan beter olan şeylerden, gerçeklerden, doğru bildiklerimizden. Hatta şarkı bile olabilir, nakaratı "yalansız yalan" olan. Bana bir yalan söyle ama içinde yalan geçmesin! Her şey yalan dediğimiz şey de aslında yalansız yalanın daha eski bir ifade biçimi değil mi?

Arabeskten söz ettik, meğer yoldaymış! Maral Gürdal'ın yazısının başlığı Orhan Gencebay'ın şarkısından, "Batsın bu yalan dünya". Batsın da yalandan mı batsın essahtan mı, bilen var mı? Artık yalandan batmaz bu dünya, gerçeklerden ve onların ağırlığından batar batarsa. Maral diyor ki: "Niye yalana başvururuz, korkağız belki..." Sonra "Biz neye inanıyorsak o'yuz" diyor: "Güveniyorsak çok yanılıyoruz. Seviyorsak çok kullanılıyoruz." Şöyle de sürebilir mi, "Açılırsak çok boğuluyoruz, bazen de çok boğuyoruz. Seviyorsak çok yaralıyoruz, çok yaralanıyoruz..." Yalanlar, Özlem Gülçiçek'in "Minikler"i. Onlar olmasa hayatını sürdürebileceğinden kuşkulu. Sonra "yalanlar gerçeğim olunca korktum" diyor. Ve bunun çok "'acılı" olduğunu düşünüyor: "Tamam, yenildim size kabul ediyorum. Affedin beni yalanlar. Benden daha güçlüsünüz. Ben sizinle büyüdüm ama beni siz büyüttünüz. Hiçliğimi size borçluyum. Sevme çabamı, kıymetlimi bulmayı, banyo paspasında yığılıp kalmayı, gözlerimin güzelliğini hep size borçluyum." Onların varlığından mutlu. Hem nasıl olmasın ki, nasıl olmayalım ki, bazen hakikat bazen oyun dediğimiz şeyleri mümkün kılan, bizi büyüten hikâyeler de yalanlarla dolu değil mi?

Yalan atölyesi

Yalan alıştırmalarının ardından yalan araştırmaları için en yakın yalan atölyesine gidiyoruz ve orada yalan yazmak için sabırsızlanan yalanyazarlarla buluşuyoruz. "Yalanyazar" deyişimiz yalandan yazdıkları, yalan üzerine yazdıkları için, yoksa onlar gerçeği, yalnızca gerçeği yazmak üzere tüm yazarlar gibi kendilerine söz vermiş olmalılar! Orada öyle bir yalan türüyle karşılaşıyoruz ki, yalan atölyesine gittiğimize değiyor: "Kuyruklu yalan". Doktor Nezir Suyugül'ün bu hususta soracakları var: "Kuyruklu yalanın kuyruğu nasıldır acaba? Her yalana kuyruk takılır mı? Kuyruksuz yalan olmaz mı? Yalan söylendiğinde kuyruğu olup olmadığı nasıl anlaşılır? Kuyruksuz yalan hemen anlaşılır mı? Yoksa anlaşılmasın diye mi kuyruk takılır yalana? Kuyruğunu uzun tutarsam yalan daha mı etkili olur?" Hoca, yalanın kuyruğunu tutup bırakmamaya kararlı. Başka soruların ardından sonuca geliyor: "Yalancının belleği güçlü olmalı, Ya da şöyle denebilir: Belleği güçlü olmayan yalan söylemesin." Bunun da bir mafya özdeyişi olduğunu belirtmiş ama, konu yalan, üstelik kuyruklu yalan olunca da, insan bunun doğruluğundan doğal olarak kuşkulanmadan edemiyor doğrusu!

Atölyeden, yazı atölyesi, Funda Türe "İşin Doğrusu" diyerek en baştan adını koyuyor: "Yalan söyleyenin gerçekliği içerisinde yalanın ne kadar doğru olduğu başkalarınca bilinemez. Ben şahsen çok iyi yalan söylerim. Rahatıma düşkün olduğumdan, beni rahatsız edeceğini düşündüğüm bir durumla karşılaştığımda bunu bir yalanla, ki karşımdakini bunun doğallığına inandırmak temeldir, bu durumu kendi çıkarlarım doğrultusunda kolaylıkla değiştirebilirim. Zaten yalanın varlığı, yalanı ortaya koyanın çıkarlarıyla bağlantılıdır. Eğer bir çıkar beklentisi yoksa yalanla doğru arasında bir fark, yalana gereksinim de yoktur kanaatindeyim." Ben de. Eh kuramsal olarak, acaba kuramsal deyince yalansal mı demiş oluyoruz biraz da, bu kadar sağlam, yerli yerinde ve inandırıcı olunca, yalan üstüne de olsa doğru söze ne denir değil mi? Bu cümleyi yukarda da söylemiş miydim?

Cansel Arslan ise "Yalanlar içindeki doğru"yu araştırmış ve yazdığına bakılırsa bulmuş da. Yedi kez terk eden ve her seferinde "Ben çok değiştim" deyip geri dönen bir adam, bulduğu ilk fırsatta yine gider. Ve bir daha da geri gelmez: '"Değiştim' derken kocaman bir yalan söylemişti, fakat 2 yıldır her seferinde geri gelen adam bu kez dönmemişti. Çok değişmişti. Doğruydu." Şöyle bağlasak mı? İnsan söyleyecek söz bulamıyor! Yani insan söyleyecek yalan bile bulamıyor anlamına geliyor bu da! Ve harika bir yalan, gerçek bir yalan öyküsü, Demet Öztürk'ten: "Başarı Nedir?" diye soruyor ve başarıyla yalan söylüyor: "Hayatım boyunca yaptığım her şeyde başka insanları düşündüm, kendimden önce. Ailem benim için yaşadı, ben de onlara adamalıydım kendimi ve yaşantımı. Eğer bugün sevmediğim bir işte çalışıyorsam, bu onlara olan borcumu ödemek üzere yaptığım bir fedakârlıktır. Kimseye yük olmak istemedim; ne aileme, ne de ülkeme, vatanıma. Böyle baktım hayata, buna göre planladım. Hayatımdaki hiçbir şey tesadüf eseri değildir. Karar verdim, planladım ve yaptım. Başarı budur bence." Bence de. Bunca mükemmel bir yalan söylenebiliyorsa ve kimsenin buna bir itirazı olmuyorsa, yalanı, doğruyu geçtim, başarı bence de budur.

Küçük adam

"Rüstem Ali Tanrıverdi, adından küçük bir adam. Tarihi Çarşı'nın iki çay ocağından birini işletiyor. Sahici deriden yeleğinin altına mavi önlüğünü giymeden işe başlamaz. Her sabah ocağın önündeki iskemlelerden birine çöker; kuru simidi, ekmeği ve başka kuru ne bulmuşsa yer. Karnını doyurduktan sonra tabanı delik kundurasını çıkarır, etrafta kimsecikler yoksa tatlı tatlı nasırını kaşır. Adından küçük adam dedik ya, esnaf da Rüstem'i uzun bulur, Ali diye seslenir. Ali Efendi tepsiyi yüklenmiş, önlüğünün cebindeki bozuklukların şıkırtısıyla çayları dağıtır. "Para hırsı yok Ali Efendi'nin, etli yemek çekmez canı, mevsimiyse portakal, yoksa Allah ne verdiyse der. Yalnız ocağı kapatmadan önce, bir acı Türk kahvesi pişiremezse uyku girmez gözüne. Çay ocağının kirası yok denecek kadar az. Büyük Depremde yıkılan bir duvar sayesinde, içine yalnızca Ali Efendi'nin girebileceği bir mağara peydah olmuştur. Ocağın kirasını da çarşı müdürü gayri resmi cebe indirir. O başka mesele. Boşları topla, halıcı Veysel'in müşterisine acele Türk kahvesi, huysuz kuyumcu İhsan'a demli çay, 'Aman ha açık olmasın Ali Efendi, vallahi geri gönderirim' der ille de. 'Tamam beyim tamam, ezberimde artık.'

"Çarşı akşamüstleri tenhalaşır. Karnı acıkan kediler kuyruklarını ahenkle oynatarak çarşıya doluşur. Ali Efendi bu vakitlerde ocağına çekilip boş bardakları leğen içinde sıcak suyla yıkamaya koyulur. Derken ocağın tahta kapısı vurulur, gelen huysuz kuyumcunun çırağı Kemal, 'Ali Efendi ustam seni çağırır'. Ali Efendi mevzuya aşina, tersler: 'Ne istiyor yine deyyus?' Çırak utana sıkıla bir çırpıda söyler, 'Çay açıkmış Ali Efendi, ya parasını verecekmişsin ya da demli bir çay.' Ali Efendi'nin siniri boyunu aşar, başlar verip veriştirmeye: 'Domuz bu adam, domuz! 25 kuruşluk çay için yalan söylemeye utanmıyor.' Çırağın yüzü kızarır, Ali Efendi söylenirken ince belli bardağa kan kırmızı demi doldurur."

Bu "yalan öykü" de Sezgin Muratoğlu'ndan. Üstelik özel olarak bu yazı için yazdı, eline sağlık. Artık kelime oyunu yapıp, çaya göndermede bulunarak "açık yalan", "koyu yalan" da diyebiliriz, ama sanırım "demli yalan" demek en iyisi. Eh yalan da böyle demleniyormuş, usul usul ya da kısık ateşte yavaş yavaş pişiyormuş demek ki!

Yalandan Paradoks Diyalektika

Paradoks Diyalektika'ya göre, yazının bundan sonrasında ne söylense inandırıcı olmayacağı, daha doğrusu inanmakla inanmamak arasında fark olmayacağı, moda söyleyişle "fark etmez" denileceği için, kendisi kadim bir gerçekçi olarak "yalanın farkında mısınız?" diyerek, her zamanki gibi uyarı görevini yerine getiriyor. Ama bu görevi yerine getirdi diye de, yorganı kafasına çekip tatlı ve huzurlu bir uykuya da gömülmüyor. Dışarda yalanlarla dopdolu gerçek bir dünya var çünkü! Var, ne yazık ki var!

Gamze ERZİN

Şairin yalanı

Dünyanın en iyi evliliği, en iyi işi ve en gerçek rüyası bile beni kurtaramazdı. Küçükken bana "Yalancısın sen!" deyip oyunlarına almayan çocuğu, bir sonraki oyunumun kurbanını bulamadan öldürmüştüm.

Salonda oturmuş, bakınıyordum. Dün öldürdüğüm adamın gerçekten bir hastalığı var mıydı, diye soruyordum kendime. Kardeşi geçen gün guatr hastalığının onda yarattığı çalkantılı duygulanımdan kurtulmak için boğazını kesme planı olduğundan bahsetmişti. Tek isteği vücudunda ters giden şeyleri yoluna koymak olan bu adamı kıskanıp, iki apartman yol boyunca bu düşüncenin yarattığı huzursuzluktan başka bir şeye odaklanamamıştım. Kıskanıyordum çünkü benim saçma sapan hale soktuğum hayatım karşısında o tüm kabullenişleriyle birlikte ilgi çekici biriydi. Ölümünün de günlerce unutulmayan bir merasime dönüşmesini istemiyordum. O yüzden bir yolunu bulup acele etmeliydim; üç gün beklerim diye düşündüğüm şeyin şemasını kafamda kurar kurmaz uygulamaya koymuş, otuz yıllık hesabı otuz dakikada kesmiştim. Nasıl oldu da bir canlıya zarar verdim, şimdi hatırlamıyorum. Ruhumla bedenimin çatışmaya girmesiyle, gözlerimi beş dakika boyunca kapalı tutarak baş edebildim. Çünkü kimse elini bağlayıp boğazına silah dayadığı bir adamın gözlerine bakmak istemez. Haksız mıyım?

Ceset mutfakta, yerde boylu boyunca uzanıyordu. Sağ bacağını ayakucumla kenara çektim. Masanın üstündeki sürahiden aldığım suyla şişmeye başlayan avuçlarındaki kanı temizledim. Çocukken de yüzüne göre çok büyük olan burnu daha da büyümüş, yüzündeki ifade daha da anlamsızlaşmıştı. Kırmızı ceketini, etlerinin dağılmasından korka korka çıkardım. On beş yaşındayken annemin ikimize ördüğü bu iğrenç ceket vicdan azabı duymama neden olabileceği için çöpe attım. Onu geldiği yere göndermenin etkisiyle oluşan arada kalmışlığımı nereye koyacağımı bilmiyordum, öğle uykusu için kanepeye uzanmak istedim. Mutfakla salon arasındaki duvarda asılı duran kendime bakarken aniden çişini yapmadan uyuma diyen babamın sesini duyar gibi oldum.

Tekrar başına dikildim, pantolonumun fermuarını indirirken hâlâ hangi yöne sapacağıma karar vermediğim bir yola girer gibiydim. Bir katil olabilirim ama bir pislik değilim diye düşünürken idrarımla üstüne koca harflerle "YALANCI" yazdım, yüzüne gelmemesi konusunda gösterdiğim özen sonrasında bu işlem de başarıyla tamamlanmıştı. Elimi her zamanki gibi yirmi dokuz kez sabunladıktan sonra, kanepeye uzandım. Nihayet yanımızda başka biri olmadan -konuşamasa da- onunla yalnız kalmıştım. Başka çocuklar, başka oyunlar, iş dönüşü eve giderken beni sokakta ağlarken bulup elimden tutup hayatımı kurtaran babam yoktu. Yalnızlığa alıştığımı sandığım halde aile fotoğrafımıza bakmaktan kendimi

© LEYLA KAZANAK KANBER

alamıyordum. Perdeyi iki yana açarak yaptığım yer değiştirme düşlemi bile işe yaramamış, aklımdaki düşünceleri dağıtamamıştı. Artık babamın sesi olur olmadık anlarda gelmesin istiyordum, gelsin de gitmesin istiyordum. Ne kadar gözümü kaçırmaya çalışsam da fotoğraftaki yaşlı adamla göz göze gelmiştim.

-Tüm çocukların önünde seninle dalga geçmesinin seni bu kadar etkilediğini düşünmemiştim, her akşam sokakta ağlamanın nedeninin o olduğunu bilmiyordum.
-Etkilenmedim, üzüldüm.
-Hayır derken bile sesin titriyor, koltuğa annesi tarafından zorla oturtturulmuş, süt dişlerini çektiğim çocuğun tedirginliği bu.
-Düşüncelerimi değiştirmeye çalışan biri olduğunuzun göstergesi daha çok.
-Benim yüzümden oldu. Size iyi bir baba olamadım.
-Beni zorla öğlen uykusuna gönderdiğinizde, gözlerimi kapatıp uyuyor numarası yaparken tüm dünyanın sevdiği Superman'in penisini fare kapanıyla sıkıştırıp öldürmek benim hayalimdi, sizin değil.
-Sana, annene, kardeşine hatta komşunun karısına da yeterim sanmıştım.
-Ne söylesem cümlelerinize aynı şekilde devam edeceksiniz, sizin çok sevdiğiniz matematikteki etkisiz elemanım ben.
-Biliyorum, çok yıprattık seni.
-Yıpranmadım çünkü ağzına aldığın her lokmayı kustuğunu kilondan değil, dişlerine bakarak anlayan bir ebeveynin olduğu için şanslı sayılırsın demişti annem.
-O çocukların söylediği gibi olmadığını biliyorduk; kimseyi iftira atmadığını, yalan yanlış şeyler söylemediğini.
-Fazla bilmek öldürücüdür, o yüzden öldünüz.

© LEYLA KAZANAK KANBER

Derin uykunun etkisiyle kendi histerimin üzerinde oynarken yorgun düşmüştüm, konuşma benim istediğim gibi seyretmeye başlamışken terk edilmiştim. İnsan öldürmenin yarattığı iki durum vardı; ilki sadistik bir eylem uğruna, heyecan ve hazza hizmet eden bir düşken, ikincisi daha çok öldüreni mağdur eden, içsel huzursuzluğun yarattığı kaosu dışa vurarak şiddete dönen ve ne yazık ki her zaman sonuca yönelik olmayan bir dürtü. Ben çocukluktaki kandırılmalarımın ve aldatılmalarımın öfkesiyle ilkinin yaşayan silüeti olduğumu düşünürken ikinci kıstasa bile uymayan kendi hikâyesine yabancı biri olarak kalmıştım. Artık yaşadıklarımın hakikat olup olmadığıyla ilgili hiçbir merakım yoktu; merak duysam bile yalan-gerçek-hakikat dünyasında kendime oturacak yer bulamayacağım belliydi. Kurduğum uygarlık kalesi kurumuş bir bataklığın üzerine inşa edilmişti. Bu yüzden gerçeklik zeminim kaygan ve güvensizdi. Çocukluk öfkesiyle donatıp kendimi hapsettiğim içim boşalmış, yalnızlaşmıştı iyice. Dünyanın en iyi evliliği, en iyi işi ve en gerçek rüyası bile beni kurtaramazdı. Küçükken bana "Yalancısın sen!" deyip oyunlarına almayan çocuğu, bir sonraki oyunumun kurbanını bulamadan öldürmüştüm. Düşüncesizce öldürmenin cezası olmalıydı elbette. Üç gün boyunca Mozart dinleyip Lacan okumaları yapsam bile, vicdanım ritmini arttırıp çarpıntıyla senkronize olarak bayıltana ve küçükken söylediğim o şeyleri inkâr etmeyi bıraktırana kadar vuracaktı kırbaçla sırtıma.

Doğruldum, üstüme kalın bir şey alıp merdivenleri koşarak indim. Yaşayacak ne çok şey kalmıştı! Sıkışmış ruh halim bile tüm bu olağan değişime patlamayla karşılık veriyordu. Hiçbir şey geçmeyecekti, üstüne sünger çekilmeyecekti, yok edilecekti! Varlıkla hiçlik arasında bir sürrealistin gizi gibi, hakikatle gerçek arasındaki boşluğa yalnızca yalan ve çarpıtmalar sığacaktı. Yoldaki herkes kaygılı bir şekilde bana bakıyordu. Muhtemelen koşan, ağlayıp koşan, üzerindekilerini soyarak ağlayıp koşan birinin evrimini yalnızca delirmiş olabileceğini düşünerek kabullenebiliyorlardı. Yola uzandım. Tüm arabalar sağımdan, solumdan geçerken hiçbiri beni çarpmaya değer biri olarak görmediğinden, ölmeye bile hakkım olmadığını düşündüm. Kalktım ve sağ tarafa doğru koştum. Bir yanıtım yoktu "Nereye?" der gibi bakanlara, konulduğu yerden memnuniyetsiz bir saat kulesi gibi dikilmeye başladım. Beni topal bırakan geçmişi düzeltme umuduyla şimdi yatay-dikey-yatay konumunda septik sözlerle bağırıyorum size: ***"Maskelerinizi kuşanıp yalanlarınızı çoğaltın. Hepiniz mezarısınız kendinizin..."*** Çünkü şairin intiharıydı yalan, ve ben N.'nin öldüğünü söylerken bile hep ucu açık fiillerle gizlenmiştim.

Yeşim DORMAN

Ormanda el ele

-Sen bana hep yalan söylüyorsun sevgilim. Ama ben Leyla'sı için yalan söyleyen bir erkeği, kadınını kalbine almayan bir gerçekçiye tercih ediyorum...

© BANU MURATLI

Aslında seni daha kalite bir yere götürmek isterdim ama sen böyle salaş yerleri seversin diye düşündüm.

-Halimden memnunum. Ne yaptın hafta sonu?

-Her zamanki gibi iş, iş, iş... Misafirleri Atlı Spor Kulübü'ne götürdüm. Çok sıkıldım, senin kokun geldi hep burnuma, saçlarının güzel kokusu. Öyle dayandım. Orda bir drink aldık sonra yemeğe Sheraton'a geçtik... Adamlardan iş almak kolay değil...

-Nereli bu adamlar?

-Singapurlular. Orada bir büro açtım mı, dolar milyarderi olurum. Çokuluslu bir şirket, ayrıca Azerbaycan'da petrol arayacağız. Bir bulduk mu!!!

-Petrol aramak zor bir şeydir herhalde...

-Tabii ki... Metrelerce deliyorsun toprağı, sonra fışş diye fışkırıyor.

-Ortak olacaksın yani.

-Yüzde 51'ine... Singapur'dan sana ne getireyim? İnci sever misin?

-Çok severim.
-Sana beş sıra pembe inci alacağım. Şu iş bir imzalansın.
-Tek sıra da olur canım... Zaten boynum çok uzun değil, beş sıra fazla gelir.
-Ablana, arkadaşlarına filan dağıtırsın... İnci oralarda çok ucuz.
-Hediye dağıtılmaz beyefendi... Hep saklanır.
-İstersen pırlanta da getiririm. Ellerin o kadar beyaz ki Leyla, parmaklarına ne taksan sönük kalacak...
-Tütsü getir bana, bir de seks kulüplerine filan gittiğini duymayayım... Okey?
-Senden başka bir güzele bakarsam gözlerim dağlansın.
-Aman söyleme öyle... Kaç gün kalacaksın?
-Çok değil... Gerçi şato gibi yerlerde kalıyoruz gidince yine de seni özlüyorum Leyla'm...
-Uzakdoğulular akrep filan yiyorlarmış...
-Asıl sorunum o zaten, aç kalıyorum resmen.
-Belki bir defasında beni de götürürsün.
-Kadınlara uygun bir ortam yok orada. Bütün gün otelde yalnız kalacaksın. Sana çok pahalı bir kürk şapka getirmiştim geçen sefer, büroda biri el koymuş. Kim bilir kumral saçlarına ne kadar yakışacaktı.
-Teşekkür ederim, alınış kadar oldum.
-Sen ne kadar iyi bir kadınsın Leyla.
-Haydi, bana uzakları anlatmaya devam et...
-Sonra Arabistan'a da gittik.
-Petrol işi mi yine?
-Evet, zaten adamların petrolden başka bir şeyleri yok. Gök nasıl lacivert, yıldızlar ne kadar yakın anlatamam... Uzansan tutacaksın sanki. Güneş battıktan bir saat sonra bile ışımaya devam ediyor hava. Seni orada düşlüyorum Leyla... Güzel gözlerine kapkara sürmeler çekmişin. Uzun bir harmani var üzerinde.
-Ne renk?
-Bej.
-Bej olmasın... Mavi olsun.
- Öyle olsun, sana ne renk yakışmaz ki... Kucağında benim çocuğumu taşıyorsun.
-Bu yaşta?
-Ne varmış yaşında? Benim bibim 50'sinde doğurdu dayımı...
-Sonra?
-Sen yalmayak çölde yürüyorsun ama entarinin uzun eteği ayak izlerini siliyor. Çadırımıza yaklaşıyorsun... Ben yastığa dayanmışım, gözlerim kapalı ama helalimin yaklaştığını kokusundan anlıyorum. Benim kumral saçlı, ince belli kadınım geliyor.
-Yine gideceksin, ben yine senin bu hikâyelerine hasret kalacağım...
-Şu Singapur işini bir halledeyim...
-Anlat hadi bana... Petrol bulursan eğer, Baykal Gölü'ne yakın bir çiftlik alırsan ben de gelecek miyim?
-Leyla sensiz nefes alamıyorum, nasıl tek başıma giderim ki? Sen toprakla uğraşmayı bilmediğin için bütün işleri ben yapacağım. Pancar ekeriz, belki de mısır. Sen benim kadın ağam olacaksın. Ben senin kölen...
-Kölemle birlikte uyumak çok güzel olacak...
-Düşün Leyla! Baykal Gölü'nden gelen rüzgârla dolan bir odamız var. Penceremiz açık, perde sallanıyor. Öğlen uykusuna yatmışız; tabii seviştikten sonra. Ben senin terli omuzlarını örtüyorum çarşafla... Belki kendi şarabımızı da yaparız çiftlikte...
-Mısırı boş ver o zaman, bağ dikelim.
-Evet haklısın, bağımız olsun. Mor üzümlerimiz toprağa sarksın... Leyla seni seviyorum.
-Sana bu hayalleri kurdurduğum için değil mi? Ben de seni seviyorum, bana bu yalanları anlattığın için... Nefes al sevgilim, biraz su iç.
-Ben... Leyla...
- Ah canım, kulaklarına kadar kızardın. İstersen biraz dışarı çıkalım hava al...
-Lütfen beni bir dinle...
-Hayatım öyle katı gerçeklerle doluydu ki sana rastlayana kadar... Ruhum bas bas bağırıyordu aşksızlıktan. Kocam yalanı hiç sevmezdi, cümleye "Yalan olmasın" diye başlar, anlatacağı anısının pazar mı yoksa pazartesi günü mü geçtiğini, havanın 17 mi yoksa 18 mi derece olduğunu dakikalarca düşünürdü. Ne önemi var deyince kızardı: Ben yalan sevmem! Hava tam tamına 18 dereceydi, hiç unutmam, diye devam ederdi. Uzak birinden bahsederken "Yalan olmasın, boyu 1.78 miydi yoksa 1.79 muydu?" diye düşünürdü. Oysa asıl yalan evin tam ortasında açık bir foseptik çukuru gibi durmaktaydı... Birbirimizin sevgilisi değil iş ortağıydık.
-Ama Leyla, ben sana...
-Sen bana hep yalan söylüyorsun sevgilim. Ama ben Leyla'sı için yalan söyleyen bir erkeği, kadınını kalbine almayan bir gerçekçiye tercih ediyorum... Bana hayransın, o yüzden açacaksın sanal petrol kuyularını... Kocam yaptığım harcamaların fişlerini incelerdi teker teker. Sen benim için petrol kuyusu açıyorsun.
-Senin yanında çok görgüsüz kalıyorum Leyla... Beni beğenmeyeceksin diye ödüm patlıyor. Bazı geceler delirecek gibi oluyorum; ben kimim ki Leyla gibi bir kadına âşık oluyorum! Ben senin yerinde olsam beni sevmezdim... Asla!
-Ama ben seni seviyorum. Bana yaşattığın hayalleri seviyorum. Senin efendin olmayı, sana çocuk doğurmayı, harmanimle çadırına yaklaşmayı ve sabah yıldızı ışıyana kadar sevişmeyi...
-Ne zamandan beri hissediyorsun yalan söylediğimi?
-Gerçekler denen dangalaklıktan sıyrıldığımdan beri. Senin kocamdan daha zengin, daha becerikli olmanı beklemiyorum. Şu salaş meyhanede ellerimi avuçlarına alıp öpmeni, bana bakarken gözlerinin yaşarmasını seviyorum.
-Beni terk etmeyecek misin? Benim gibi bir eşşoğlu eşeği! Senin asaletine yalanla karşılık veren bir hıyarı terk etmeyecek misin?
-Çocukken dergilerde karmakarışık resmin içinden istenen şeyleri bulmak için gözlerimizi dört açardık. Acaba ağaçların arasına saklanmış geyiği bulabilecek miyim? Derenin otları arasına gizlenmiş olan şapkayı görebilecek miyim? Hayat da böyledir sevgilim, ben o karmakarışık resmin içindeki aşkı seçiverdim. Hadi tut ellerimi yine, beni Baykal Gölü'nün yakınındaki çiftliğimize götür.
-Leyla düşündüm de gölün yakınında rutubet olur, astımını artırır diye korkuyorum. Dağa yakın bir yere çekilsek, ne dersin? Ormandan sana sabahları mantar toplayıp getiririm.
-Ben de sepeti koluma takıp seninle geleyim, hayatımda hiç ormanda sevgilimle el ele yürümedim...

YARIM KALAN CÜMLELER CEHENNEMİ

Her insanın mutlaka yalnız dinlemesi gereken bir şarkı vardır.

Kasabada ilk müdahalesi Sıhhiye Kerem tarafından yapılır, ardından Suişlerinin servis aracıyla ilçe merkezine, hastaneye kaldırılırdı Nefer. Yaralarının durumuna göre, bazen birkaç gün, bazen haftalarca yatardı orada. Her nasılsa o sürede kasabalılar onun varlığını unuturdu. Kimse Nefer hakkında konuşmazdı zaten. Düşünmek istemezlerdi. Birkaç psikopat haricinde kasabalıların yaptığı işten zevk aldığına inanmıyorum. En az otuz kırk kişinin, savunmasız bir canı evire çevire dövmesi hoş değildi elbette. Bunu yapanlardan biri olmak... Olmak zorundaydınız işte. Seçeneğiniz yoktu çünkü eğer Nefer'e birkaç tekme, tokat, yumruk da siz atmazsanız kuşku uyandırabilirdiniz. Diğerlerini gaddarlıkla itham etmiş olurdunuz. "Ben soylu, yüce, hemkâm bir adamım, sizler acımasız bir avuç linç muhibbi çılgınlarsınız" demiş olurdunuz.

İçiniz içinizi yerdi, acırdınız, aklının kıt olduğunu, zavallının ruhunun derinlerinde kıpraşıp duran bir acıdan dolayı öyle davrandığını bilirdiniz ama onunla aynı yerde durmamak için, onun bulunduğu karanlık dehlizden ne kadar uzak olduğunuzu göstermek için bir iki de siz açılırdınız. Canını yakmamaya özen göstererek... Ah evet, bir seferinde sert vurduğumu da hatırlarım. Üç ay boyunca bileğimi oynatamamıştım. İki gün önce babamdan dayak yemiştim, onun verdiği öfke... Nefer'e vurmak hoşuma gitmezdi ama yapmak zorundaydım. Tam olarak emin değilim, bazen kahvedekilerin benim gibi hissetmediğinden kuşkulanırdım. Sahici ve can yakıcı tekmeler savururken, dostlarımın yüzündeki öfkeli çizgiler beni ürkütürdü. Sanki ruhlarını kemiren kaygıları, tatminsiz arzuları, korkuları kovmak için vuruyorlardı Nefer'e. Benim gibi görev icabı değil de... Ama ben de öfkeleniyordum artık. Kaç kez daha dövülmesi gerekiyordu Nefer'in o kötü huyundan vazgeçmesi için? Bir insan kaç kez dövüldüğü zaman yorulur?

Hastaneden çıkar çıkmaz Suişlerinin servis aracına bindiği gibi yine kahveye gelir, sobanın yanına kadar tökezleye tökezleye yaklaşır ve kendi etrafında bir tur döner, hepimizin gözlerinin içine dik dik bakardı. Hiç değişmezdi bu tören. Birazdan olacakları bilmenin verdiği kahırlı sessizliğin içinde sağ ceket cebinden kibrit kutusunu çıkarır, bir kibrit çakar ve o cümleyi, aynı gür, aynı arsız sesle tekrarlardı: "Tanrı varsa bunu söndürsün!"

O daha bu arsız, saldırgan cümleyi bitirmeden herkes yerinden doğrulmuş olurdu. Ve Nefer'in elindeki kibrit çöpü yanmaktayken onu dövmeye başlardık. Herkes vurmak zorundaydı, öldürücü darbeyle onu sakatlamak kabul edilebilir bir şey değildi, kapının yanında duran süpürge sopasını kafasında kıramazdık, sandalyelerden birini sırtına indiremezdik; bunlar ağır olurdu ama çıplak elle, içimizdeki kaygıları, kuşkuları, korkuları dövmek için Nefer'in vücudunu kullanırdık. O da bizimkini. Kimin kimi daha çok incittiğini bilemezdik. Ben incinirdim.

Zaman geçti, Nefer'in yaraları ağırlaştıkça ben de onunla birlikte yaralanmaya başladım. Onu Suişleri'nin servis aracına kadar götürme işinde Sıhhıye Kerem'e yardım eder oldum. Sonra ona vurmayı kestim, yalnızca kapıya doğru itmeyi denedim. '60'ların son yıllarında artık Nefer'e vuran bazı azgın, ruhsuz adamların önüne geçmeye başladım. Birkaç kez yumruk, tokat yemişliğim oldu ve o yaralar çok iyi gelmeye başladı. Başkasını korurken aldığım yaraların gönlümü ferahlattığını fark ettikçe daha heyecanla yapmaya başladım işimi. Yıllarca Nefer'i dövenlerden biri olmama rağmen yavaş yavaş onun yanında yer aldığım herkesin dikkatini çekiyordu. Kimse Nefer hakkında konuşmazdı.

1970 yılında Nefer'e savrulan yumrukların

SUKUTÎ SONDEM

hatırı sayılır bir bölümünü gönüllü olarak üstlenir olmuştum. Sık sık ilçe merkezine onunla birlikte gidiyor, hastanede ayakta tedavi görüyordum. Kimse benim hakkımda da konuşmuyordu. Kimseyle yediğim yumruklar, tekmeler hakkında konuşmuyordum. Razıydım.

Nasıl olduğunu hatırlamıyorum. Hıdrellez günüydü. Nefer hasta ve yaralı halde, yaşlı bir karga gibi kahveye girdi, sobanın yanına geldi, kendi etrafında, hep yaptığı gibi saatin tersi yönde bir tur atıp kahvenin loşluğuna sığınmış bakışları inceledi, sağ cebinden kibritini çıkardı, yaktı ve "Tanrı varsa bunu söndürsün!" diye bağırdı. Herkes ayaktaydı ve nasıl olduysa "Durun!" diye bağırdım. İlahi bir buyruk almışçasına oldukları yerde donup kaldı kasabalılar. Bir kısmı bana bakıyordu, bir kısmı Nefer'e.

"Durun, bekleyin" dedim. İşte ilk kez o zaman Nefer'in güldüğünü gördük. Yüzünde muzip ve hırçın bir gülüş belirdi. Kibrit parmaklarına ulaşana kadar yandı, parmak uçlarını yaktı ve hemen söndü. Nefer sönmüş kibriti, kutsal bir nesne gibi huşuyla izliyordu. Büyülenmiş gibiydi. Onun yüzündeki ifadeyi nasıl tarif edebilirim ki? Kahvedeki herkes kıpırtısızca Nefer'in yüzünde dalgalanan şehvetli ışığı izliyordu. Nefer birden elindeki sönmüş kibriti yere attı ve şöyle dedi: "Demek ki Tanrı varmış. Şimdi ne yapacaksınız?"

Saatlerce oturduğumuz yerden kalkmadık. Yerde sönmüş bir kibrit kaldı ve o gün akşamüstü Nefer Kars'a giden minibüsle kasabadan ayrıldı. Oradan da Doğu Ekspres treniyle Eskişehir'e gittiği söyleniyordu.

Nefer için yediğim her yumruğun beni, kırık kalbimi, öfkeli ruhumu onardığını biliyorum.

Her sözün kutsal kelam olduğunu bilen bir yanım kaldı geride. Gerisi bir akşam otobüse binip uzaklaştı.

Nefer benim yaratıp hemen unuttuğum tuhaf isimlerden biridir. Hem nefreti hem savaşçılığı anlatsın diye uydurduğum ve inanır gibi yaptığım parçalanmış bir benliğin hücrelerinden biridir. Bu hikâyede Nefer'in ben olduğumu anladın tabii ki hekimbaşı. Bir yanım parçalanırken onlara ait yanımla bakardım kendime. Sonra onlara ait yanlarımı da isyankâr ve isyankeş yanıma kattım. Bunu da anladın tabii ki. Sonra onlara "Durun!" diyen bir ilah oldum.

Bazen kimin kimi dövdüğünün hiçbir önemi yoktur hekimbaşı. Bu dünyada dayak yiyen herkesle birlikte biz de dövülürüz aslında. Yere düşen bir çocuğun yakarışı hepimizin ruhunun örselenmesine yol açar. Solarız, acırız, inciniriz ve yere düşen bir çocukla birlikte son sözümüzü söyleriz bazen: "Vurma, ben öldüm!"

İşte ondan sonra söylenenlere çok dikkat et hekimbaşı. Bazen söylenmesine izin vermediğin bir sözdür sır. Bilmek istediğini sandığın halde yarılmış bir dudaktan akan kana bulaşıp murdar olan o söz, bizim acılarımızın tek dermanıdır bazen. Anladın değil mi hekimbaşı, orada son tekmeyi yiyen sendin aslında. Özneler birer rüya kılıfıdır. Biz tek bir varlığız ve rüya ile aynı maddeden mamulüz. Adımız Nefer. Dövülmek için geldik bu dünyaya.

Impr. V. Der-Nersessian, Stamboul

Geleceğe takılıp kalmamalı
düne bakmak gerek.

Gülseli İNAL

Cüceleşmek
phrygana hali

Komplo, yalanın en büyük koludur, dalavere diğer büyük kolu, istismar ise gözükmeyen yalanın kendisidir.

© YALÇIN BİLGİN

Kuzu boyunda bir fil, suda yaşamayan bir suaygırı, koşamayan bir geyik, uçamayan dev bir baykuş desem bana inanır mıydınız! Bu bir kurmaca, kandırmaca olabilir. Gerçeğin öbür gerçekle örtülmesi ve yalan olabilir mi! Ancak bu kurmacada tehlikeli, zarar veren bir şey yok. Zarar veren kıskançlık ya da belli bir plan yok, bir oyun, bir kurmaca hali... Yalan hiç değil.

Antikitenin ilk filozoflarından İskit Kralı'nın kardeşi Anakharsis, yaşadığı çağda insanların yalan söylemelerinden çok rahatsızlık duyduğunu dile getirirdi hep. O dönemde yalan söyleme toplumda öylesine yaygındı ki Yunan site devletleri bir kanun çıkarmak zorunda kalmıştı. Ancak Anakharsis'in gözlemlerine göre Yunanlılar bu yasağı da delerek çarşı pazarda alışveriş yaparken yalan söylemeyi sürdürdüler. Bunun üzerine filozofun insanları ıslah etmek için söylediği ünlü sözü "Diline, eline, beline hâkim ol" toplumlara mal olarak günümüze dek ulaşmıştır.

MÖ 3-4'te Antik Yunan'da sofistlerden Protogaras ve Gorgias, kent kent dolaşarak dünyanın ve varoluşun yalan olduğu üzerine sayısız konuşma yaptılar. Antik Yunan'ın site devletlerini tek tek dolaşarak kent meydanlarında dünyaya inanmamaları için kandırmacalarla yüklü söyleşilerde bulundular. Protogaras genel geçer bir doğrunun bulunmadığını söylemlerinin düsturu edinmişti. Konuşmalarında öylesine ileri gidip o kadar çok yalan söylediler, öyle safsata yarattılar ki sonuçta çok para kazanarak tanrılara som altından bir büst hediye etiler. Sonuçta; varoluşu, evreni reddettikçe maddi olarak zenginleşmiş ve Tanrı'nın varlığını kabul etmek zorunda kalmışlardı. İlginç bir çelişki. Bu da Tanrı'nın bir metaforu olarak algılanabilir. Varlığın inkârı ve yalan olduğu üzerine agnostik düşünceleri Tanrı'nın bir oyunuyla bozulmuştu. Böyledir kozmos, şakacı varlıklarla doludur.

Levinas'ın "Olmaktan Başka Türlü ya da Özün Ötesinde" adlı eseri büyük olasılıkla beyin oyunlarının döngüleri adına yani doğru ve yalanın iç içeliğine dair, filozofa göre eğer zararsızsa ilginç bir bakışı içerir. Bu da filozof tarafından "beyaz yalan"a onay vermek demektir.

Nietzsche "İnsan söz vermek için yetiştirilmiş bir hayvandır" diye söze başlıyor ama hangi sözün verilip, tutulup tutulmadığı, yerine getirilip getirilmediği açmazıyla bizi karşı karşıya bırakıyor. Yaşam içinde sadakatsizlik, kadirbilmezlik, ilişkilerde muğlaklık yalan da söyletir, kurmaca da yaptırır. Doğru nedir; bana doğru gelen başkasına yalan gelebilir. Size yanlış gelen bana göre doğrudur. Ama burada tartışılan sübjektivite değil, doğrudan söylenen yalanla ilgili önüne geçilemez olan ruhsal bozukluktur.

Ancak kuyruklu yalan, belli bir oyunun oynanmadığı yerde eğer karşısındakine zarar verecekse, tehlike var demektir. Aldatma, göz kandırma, sadakatsizlik, ihanet yalanın yuvasıdır. Yalan söylemek çoğunlukla bir şeyleri karşı taraftan gizleme, saklama keyfini simgelese de sonuçta çözülmesi zor karmalara yol açar. Kadmos'un kızı Semele, Dionysos'a altı aylık hamile iken kıskanç Hera, kocasının yeni sevgilisini Zeus'un gözünden düşürmek için Semele'ye yalan üzerine yalan söyleyerek öğütlerde bulunmuş, bu öğütleri Hera'ya kanarak yerine getiren Semele, Zeus'un öfkesini üstüne çekerek şimşek ve yıldırımlarla yok olmuştur. Hera da altı aylık cenin bebek Dionysos'u Zeus'un baldırına dikmiştir. Hera Yunan mitolojisinde en çok yalan söyleyen tanrıçadır. Hera, Kronos ve Rhea'nın kızıdır. Yunanca "Kadın" anlamına gelen Hera'nın Zeus'la evliliğinden Ares, Hebe, Hephaistos doğar. Hera bir çiçeğe dokunduğunda Ares, bir tere otuna dokunduğunda Hebe ve Hephaistos'a hamile kalmıştır. Sonradan Hephaistos bu mucizeye inanmayarak annesi Hera'yı sınava sokmak ister. Üzerine oturanı kollarıyla saran mekanik bir sandalyeye annesi Hera'yı bağlayıp yalan söyleyip söylemediğine dair Styx Nehri üzerine yemin etmesini ister. Hera, yalan söylemediğine dair yemin eder ancak bu olaydan sonra artık baş kadın tanrıça Hera, şanına gölge düşüren mekanik sandalyeye zincirlenmiş biçimde betimlenecektir. Komplo, yalanın en büyük koludur, dalavere diğer büyük kolu, istismar ise gözükmeyen yalanın kendisidir. Yalan söyleme bir hastalıktır; ama ne ilacı ne de tam tedavisi olan bir hastalık.

Handan GÜNAYDIN

Her şeyin bir adı var

Görmek istediğimiz sahneyi oluşturabilmek için yalan mekânlar tasarlıyoruz.

© BURCU ERKAL SALMAN

"Hayat bir sahne, bir dekor ve bir yalan sadece" der Selim İleri "Saz Caz Düğün Varyete"de. Bu cümle okuduğum bir yazının son cümlesiydi. Benim yazımın başlangıcı oldu...
Son günlerde sık duyduğum imajinasyon kelimesinin sözlük anlamı: "zihni görsellik algısı." Eski tabiriyle tahayyül etmek, güncel karşılığı hayal etmek. Gerçek görselliğin ötesinde, algısal olarak o an var olmayan bir projeyi varmış gibi zihinde resmetmek olarak da tanımlanıyor ya da toplumda kabul gören imaj davranışlarının karşılığında kullanılan bir kelime olarak da karşımıza çıkıyor. İmajinasyon için gözü açık kontrollü olarak rüya görme hali de diyebiliyoruz. Resim ve mimari açısından sanatsal görevleri olanların soyut projeleri somutlaştırma işinde kullandıkları, beyinde yaratılan öngörü resmi olarak da tanımlanmaktadır. Hazırda var olan düşüncenin biçimlendirilmesi ve gerçekleştirilmesi halidir. Bu görsel şölen; fikir ve düşünceleri somut maddeye dönüştürme aşamasında özen, dikkat ve geniş bir kamera açısı gerektirir. Her insanda var olan bir kurgu hali mevcuttur ve bu hal doğuştandır. Bir şeyleri imgelemeden düşünme sürecinin gerçekleşmesi ve bir yerin tasarımlarının oluşması olası değildir.
Buraya kadar -tamam- pek çoğumuzun bildiği konulardan bahsetmiş olabilirim. İlginç olan, imajın tüm yaşam sahnemize yalan olmadan yerleşebilmesi halidir. Bu oluşum ciddi bir iç disiplin ve davranış değerlendirmesi içeriyor. İmajinasyon ruhsal bir dekordur diyebiliriz. Maddeye yansıyan ruhsal enerjinin şekillenmesi hali. Ruh bir maddeyi şekillendirmek istediğinde bunu düşünce gücünün zenginliği ve hayal dünyasının yardımı ile yapıyor. Düşünce gücünün zenginliği teknik bilgi de içeriyor, yani eğitim şart...
İşte, ruhun eyleme geçme hali burada başlıyor. "Görmek istediğimiz sahneyi oluşturabilmek için yalan mekânlar tasarlıyoruz." İçi boş, görsel beklentiyi karşılayan, olanın dışında bir sahne. Düşünün ki görünen her şey cilalı mankenlerden ibaret. Tasarlıyoruz ve izliyoruz. İstenilen sahne dekorunu tasarlamak tasavvur yeteneğimizden gelir. Sözcükleri, mekânları, yaşamları tasarlarız. Tasarım hayatımızın her alanına uyarlanabilen bir kavramdır. Yaşamlarımızda imaj oluşturmadığımız yerler pek dikkat çekmese de bizi oluşturan bütünün parçalarıdır. Gerekli düzenlemeler yapılmaz ise yaşam sahnesinde yalan olur tasarımlarımız. Mimari dekorasyon dergilerini severim. Geçmiş yıllarda yayımlanan dergilerden birinde bir yazı dikkatimi çekti. Bir bölümde bir yapının tasarımından bahsedilmiş. Okurken sanki bir yapı değil de bir yaşamdan bahsediyor algısı ile etki altında kaldım. Bu bölümü aynen aktarıyorum: "Görünen, az görünen ve hiç görünmeyen diye üçe ayrılır kurgularımız. Birçok insana göre alışılmışın dışında, cesur ve heyecan verici kavramlar, görünen olarak sahnelerimize yerleşir. Bunu bir örnekle anlatalım. Görünür tasarımda şık, lüks, cesur ve heyecan verici bir yapı düşünelim. İçine girelim, üst katlara çıktıkça manzaranın cazibesini hissedelim. Beğendiğimiz bir katta, bir mekânda kahve içelim ve sohbet edelim. Bu görünen kadrajdır ve zevk vericidir. Bu çok beğendiğimiz, hayran olduğumuz yapıda bir daire sahibi olduğumuzu düşünelim. Artık bize ait bir zevktir. Fakat taşınma aşamasında sorunlar başlar. Yapının merdivenleri dardır ve o çok sevdiğimiz, vazgeçemediğimiz koltuğumuzu asansöre sığmadığı için zor şartlarda dairemize çıkartırız. Bu dekorumuzun az görünen kısmını temsil eder. Dekorun hiç görünmeyen kısmı ise hayatımızın sürprizidir. Bize ait olan manzaralı dairenin beşgen salonuna vazgeçemediğimiz koltuğumuzu yerleştiremeyiz. Olanaksız görünür. Haydi zor da olsa yerleştik diyelim. Camı açıp dışarıdan temiz hava almayı beklerken alt kattaki lüks restoranın havalandırma giderindeki yetersizlikten kaynaklı yukarı çıkan yemek kokuları dekorumuza doluverir. Bu da olayın görünmeyen kısmıdır ve sürekliliği nahoştur. Bu durum ya hiç düşülmemiştir ya da önemsenmemiştir." Bu düşüncesizlik ve önemsememe durumu, aslında gerçek insan hayatını ve karşılığında yüksek bedeller ödenerek elde edilmeye çalışmış gerçek insanların hayat beklentilerini de göz ardı etmek ve hiçe saymak anlamına gelir. Bu tip görünmeyen kısımlarda böcekler sarar tüm hayat bahçesini. Asıl değerleri kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalırız. Önlem almak gerekir.
Yaşadığımız hayatı da bir dekor gibi görmek sosyal medya kapsamında sıkça yaptığımız bir şey aslında. Sürekli hatta olan yaşamlar. Kamerayı istediğimiz dekora çevirip izleme şansı sunuyoruz. Hep dekorlarımızın en güzel yerlerini kadrajlıyoruz. Kamera hep tek açıdan çekim yapıyor ve en tehlikelisi bu yalanı gerçek varsayıyoruz. Hayatı görünen, görünmeyen, az görünen diye tasarı dilimlerine ayırmış durumdayız. Oysaki sahne de, dekor da bize ait. Başrol bizim, kameranın kontrolü bizde. Hayatımızı bir dekora dönüştürüp, bazı alanlarını hiç tasarlamamak için bir bahanemiz ve gerekçemiz yok. Tek bir hayatımız var o da yalan olmasın.

Neslihan KARALÖK

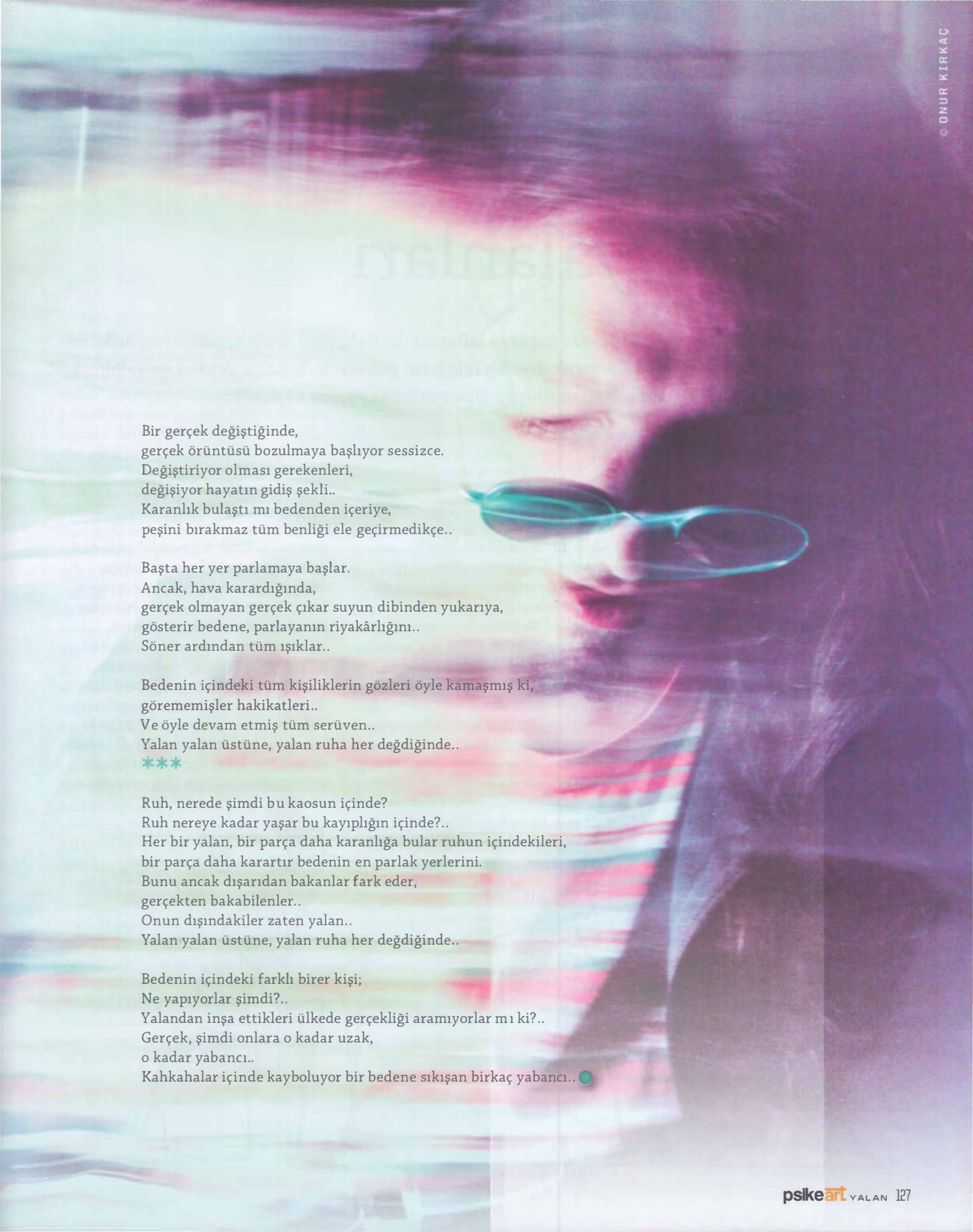
Yalan yalan üstüne, yalan ruha her değdiğinde

Yalan bir kez bulaştı mı bedene,
içine sızıyor haince.

Seni gerçeklerden uzaklaştıran ne vardı etrafında?
Neydi seni koparan bu dünyadan?
Nasıl girdin sahte olan o yere?..
***

Bir bedende birkaç ayrı kişi..
zaman zaman batan, zaman zaman çıkan farklı birer kişi..
Hepsi tek bir bedene hapsolmuş,
adları birer birer yalan olmuş..
Bedenin etrafını saran yalandan çember,
her bir kişiliğine yavaş yavaş dokunmuş,
karışmış kanına gizlice.
Beden ancak öyle kopmuş gerçeklerden.
Yalan yalan üstüne, yalan ruhuna her değdiğinde..
***

Yalanın geldiği yerden gerçekler kaçar,
saklanırlarmış en güvenli yerlere.
Yalan, beraberinde kendinden olma bir dünya getirip,
herkesi kandırırmış sahteliğiyle.
İhtişamına, ışıltısına kapılanlar,
onun dünyasında yaşamaya başlarmış kahkahalar içinde.
Ardından bölünmeye, erimeye başlayan onlarca kişilik..
Bunun bir sonu var mı ki?..
Yalan bir kez bulaştı mı bedene,
içine sızıyor haince.
Tırmanıyor damarlara,
kendine dönüştürmeye başlıyor geçtiği her yeri yavaşça..
Bir kez girdi mi yalan bedenden içeri,
sonrası hep mi yalan?
Gerçek olan bir kez değiştiğinde,
dönülmez mi geriye?
***

© ONUR KIRKAÇ

Bir gerçek değiştiğinde,
gerçek örüntüsü bozulmaya başlıyor sessizce.
Değiştiriyor olması gerekenleri,
değişiyor hayatın gidiş şekli..
Karanlık bulaştı mı bedenden içeriye,
peşini bırakmaz tüm benliği ele geçirmedikçe..

Başta her yer parlamaya başlar.
Ancak, hava karardığında,
gerçek olmayan gerçek çıkar suyun dibinden yukarıya,
gösterir bedene, parlayanın riyakârlığını..
Söner ardından tüm ışıklar..

Bedenin içindeki tüm kişiliklerin gözleri öyle kamaşmış ki,
görememişler hakikatleri..
Ve öyle devam etmiş tüm serüven..
Yalan yalan üstüne, yalan ruha her değdiğinde..
***

Ruh, nerede şimdi bu kaosun içinde?
Ruh nereye kadar yaşar bu kayıplığın içinde?..
Her bir yalan, bir parça daha karanlığa bular ruhun içindekileri,
bir parça daha karartır bedenin en parlak yerlerini.
Bunu ancak dışarıdan bakanlar fark eder,
gerçekten bakabilenler..
Onun dışındakiler zaten yalan..
Yalan yalan üstüne, yalan ruha her değdiğinde..

Bedenin içindeki farklı birer kişi;
Ne yapıyorlar şimdi?..
Yalandan inşa ettikleri ülkede gerçekliği aramıyorlar mı ki?..
Gerçek, şimdi onlara o kadar uzak,
o kadar yabancı..
Kahkahalar içinde kayboluyor bir bedene sıkışan birkaç yabancı..

Müge Yonca ÖZDOĞAN

"Yaşamın sahici bir yalan olacak
Sahi'den bir yalan olacak yaşamın."
Oruç Aruoba

Papatya yalanları

Tekrar papatya fallarına dönsek, yine seviyor, sevmiyor, belki de sevecek diyerek falcıların gülüşlerinde kalsa aklımız ve kalbimiz. Hep mutluyuz diye ruhumuza yalan söylesek.

Yalan tohum gibidir; serpilir, büyür, beslenir ve sonunda ne ekersen onu biçersin. Beklediklerini biçersin; çiçek olur, papatya olur, sevinç olur, hüzün olur...

İnsanoğlu gelecekkolik ve neler yaşayacağımızı hep merak ediyoruz. Bunları duymak için zaman harcayıp yalanlar satın alıyoruz. Gerçeğinden ayırt edilemeyen eşsiz yalanlar dökülsün falcıların, insanların dudaklarından diye bekliyoruz.

Yalan bizi ikna etmek zorunda, oysa gerçeğin buna ihtiyacı yok. Hele yalancı ustaysa, seni yalan söyleme yeteneği olmadığına bile inandırır. İnanmak isteyenden daha kolay bir av yoktur. Yalancının cezası kimsenin ona inanmaması değil, onun kimseye inanmamasıymış. Bu çok doğru bir söz. Shakespeare, zamanında "Sevgilim söylediğinin doğru olduğuna yemin ederse, yalan söylediğini bildiğim halde ona inanırım" demiş. Ne kadar samimi ve ne kadar yüce bir sevgiymiş bu...

Turgut Özakman şöyle der: "Sevene yılan bile dokunmaz", bence "sevene yalan bile dokunmaz."

"Bana yalanlar söyle demiştim, ama yalan söyledi" diyen Asaf'ı da anladım artık. Sevmediği halde yalan söyleyen ya da yalan söylemeyi sevdiği için "seviyorum" diyen bir yalancıya kandınız mı hiç? Kanmışsınızdır muhtemelen ve ne kadar da çok canınız yanmıştır? Sadece acıları hafifletmek için gerekli olan yalanlara kızmamalı. Bazen kaybetme korkusu, bazen korkaklığımızın tortusu, hoş görünme kaygısı neden olabilir bu yalana. Yine de uzak durmalı onlardan, yani yalancılardan, birisine yalan söyleyen bir gün size de söyleyecektir.

Eğer ışıl ışıl bir dünyada yaşasaydık, gölge de gerçeğin yalanı olacaktı. Işık ise onun suç ortağı... Yalanı karanlık ruhunda besleyip büyüten insanlar için yalanı barındırma suçu işliyor denebilir mi? Ey suçlu, ya anlattığın gibi ol ya da ne olup olamayacağını söyle bize.

Peki zaman zaman belleğimizin bize bir oyunu değil midir yalan söylemek? Hatırladıklarımızı süslemek istemez miyiz yani, bu nedenle birkaç yalan söyledik diye suçlu muyuz? Bir yalan kaç doğruyu götürür, kaç yanlışı beraberinde getirir dersiniz? Yalanın götürdüğü doğrulardan belki de isteyerek ayrılırız. Duyguların yalan söylemediğini söyler bilim adamları. Gördüğümüze mi hissettiğimize mi inanalım? İkisine de mi yoksa? Fark etsek de etmesek de yalan her daim oradadır maalesef. İşin sırrı yalanı gerçek olduğuna inandıracak kadar çok söylemekte. Hadi diyelim ki yalanları söyledin, çok da söyledin kendin de inandın sayılır, onun sürekliliğini sağlayacak beceri ve zekâya sahip misin

© ÖZGE EKMEKÇİOĞLU

acaba? Bu hiç kolay değildir. Gerçek, çoğu durumda oldukça yalındır ve kolay olan odur. Eğer gizlenirse, gerçek de dolambaçlı bir şekle dönüşür ve yalanı yalanla beslemek zorunda kalırız. O artık açgözlü, doymak bilmeyen bir canavardır. Her yalan kendisini son yalanmış gibi gösterir.

İnandırıcılık gerçeğe tercih edildiği sürece yalanın hüküm sürmesi kaçınılmazdır. İnsanoğlu doğuştan ahlaklı ve erdemli kabul ediliyor, peki ama kim öğretiyor yalan söylemeyi bizlere? Doğrunun "tekliği", yalanın "çokluğu" ve basitliği daha çekici kılıyor sanırım yalan söylemeyi. Kimine göre asıl karmaşık olan yalandır.

Korkudan söylenen yalanlar biraz daha affedilebilir ancak çıkar için başkalarının mutsuzluğu pahasına söylenenler, tam bir vicdansızlık örneğidir.

Hırsızın eli kesilirse, doğruyu duyma hakkımızı çalan yalancının da dilini mi kesmeliyiz o zaman? İşin tuhaf tarafı, insanın egosu doğruyu, söylemezsen şöyle olur, böyle olur diye korkutuldukça yalana daha çok sarılıyor. O vakit, sanki merakın çekiciliği yalanla dans ediyor. Kuşkusuz hayat yiyip içmek, çalışmak, uyumak, sevişmek ve ölmekten ibaret değil. Hayal gücümüzle bu süreci güzelleştirmemiz gerekir. Sanırım bu yüzden yalan icat olunmuş. Hepimizin günlerinin en gizli kesimlerinde, tılsımlı anlarında saklanan bir şeyler olmalı. Bunlar aslında "gerçek" yaşadığımız fakat söylersek "yalan" sanılacak ince detaylardır. Bunlar belki de hayal gücüyle beslenen iyi huylu yalanlardır. Tüm bunlara hayal gücümüzün bir oyunu diyebiliriz. Adı üstünde, oyun zevk için oynanır.

Oysaki hepimiz için tek ve mutlak gerçek yalnızlığımızdır. Bize yalnız olmadığımız yalanı Tanrı'yı anlatmakla başlar. Tanrı, aklımızla kalbimizi ayıran bir kapaktan sızarak, girmesine izin verdiğimiz yerdedir ve bizim en derin korkularla, acılarla, zorunlu kalarak söylediğimiz yalanların yemininde sahte bir tanık olarak var olacaktır. Öte yandan ne yalnızlığımıza ne ölümsüzlüğümüze ne de acılarımıza çözüm olabilecek bir güçtür Tanrı. Belki de kendisi, problemin ta kendisidir, zaten dinler, bize keşfetmemiz için değil, yalan mı gerçek mi diye sorgulamamız için hiç değil, doğrudan kabul etmemiz için var olmuştur. Dualarımızda masum dileklerimizin birer çığlığa dönüşmesi, yalandan korkumuzdan mıdır acaba? Her şeye rağmen özgürlüğümüzü elimizden bırakmıyoruz. Ben yalancılıkta özgürsem sen de inanıp inanmamakta özgürsün. Baudrillard Tanrı'ya inanmaktan daha zor olanın onu sevmek olduğunu söylüyor.

Tüm bunlarla birlikte kabullenişin dayanılmaz ağırlığı, yalanı bile yerinden kıpırdatmamayı sağlıyor.

Erica Jong ise kuşkuculuğun, cesaret getirdiğinin sanıldığını oysa korkaklığın doruk noktası olduğunu savunur. Buna göre yalancı mı cesur, inanmayı seçen mi bilinmez.

Yalanı büyütmeden yaşamak gibisi de yoktur. "Ben kovulmadım, istifa ettim" diyen bir adam, kalpten atılıp onurunu kurtarmaya çalışıp "Artık sevmiyorum" diyen bir genç, "Birçok sevgilim oldu ama en çok seni seviyorum" diyen bir çapkın kadar rahatlatıcı olmalı yalanlarınız. Aşkın baskıcı faşist yanıyla fazlaca söylemek zorunda olduğumuz yalanları, dostluğun, sevginin, aklın demokratik yapısında kullanmayalım ne olur...

Tekrar papatya fallarına dönsek, yine seviyor, sevmiyor, belki de sevecek diyerek falcıların gülüşlerinde kalsa aklımız ve kalbimiz. Hep mutluyuz diye ruhumuza yalan söylesek. Neden olmasın?

Mine ÖLCE

Duma Duma Dum Akademisi iftiharla sunar!

10 derste yalan söyleme teknikleri

Unutmayın, bir yalanı söylemekten daha zor olanı, o yalanı sürdürebilmektir. Gelin size nasıl yalan söyleyeceğinizi ve yalanı nasıl sürdürebileceğinizi öğretelim.

© FATİH BÖREKÇİ

Duma Duma Dum Akademisi olarak, göstermiş olduğunuz yoğun ilgiye teşekkür ederiz. Gelen talep üzerine, Yalan Söyleme Atölyesi ek sınıf kayıtlarımız başlamıştır. Yalan tüm insanlığın ortak paydasıdır, gelin o paydada buluşalım.

Nedir yalan?

Yalan sonsuz bir deryadır, içer ama kanmazsınız. İllüzyon nasıl ki göz bağlama sanatı ise, yalan da söz bağlama sanatıdır, sanatsız kalamazsınız.

Bu dünyada herkes yalan sever, bkz. "Yalan söylemeyi hiç sevmem!" diyenler. Yalan söylemeyi severler velakin yalanın kendilerine söylenmesini sevmezler. Alın size güzel bir paradoks. İnsanlar, kendilerine yalan söylenmesini istemediklerini söylerler ama aslında bunu, deliler gibi arzu ederler. Yalan bile söylenmeyecek kadar umursanmadığınızı düşünsenize, düşman başına! Kim gerçekleri duymak ister ki?

Gelin başkalarının gerçeğini papağan gibi tekrar edeceğinize, kendi özgün yalanlarınızı söyleyin. Gerçek, dümdüz bir çizgidir, yürümekten sıkılırsınız lakin manzara hiç değişmez, sürpriz yoktur. Yine de gelir insanın boğazına oturur, çünkü serttir, çok çiğnemek gerekir. Oysa yalan öyle mi? Yalan kıvrımlıdır, dokuludur, güzel kokuludur, gelir yumuşacık dokunur. Renklidir, parlaktır, insanı baştan çıkartır. "Yalan kötüdür" diyenlere kulak vermeyiniz efendim, bırakınız! Beceremiyorlar, ellerine yüzlerine bulaştırıyorlar, erişemedikleri ciğere mundar diyorlar. Kötüymüş, nesi kötü? Ne oluyor, yıldızlar mı kopuyor gökyüzünden? Ağaçlar mı sökülüyor köklerinden? Sanki herkes doğruyu söylüyor! Denize düşen yalana sarılır, dünya yalan üzerine döner. Ne demiş bir büyüğümüz: Mal da yalan mülk de yalan, gel biraz da sen oyalan! Herkes yalan söylerken, boşuna Doğrucu Davut ile arkadaşlık yapıp, dışarıda kalmayın, sonra mağdur olur, üzülürsünüz. Yalan insiyakidir, doğamız gereği mecburuz yalan söylemeye, bari tadını çıkaralım, değil mi ya? Yalan, var olmanın dayanılmaz ağırlığıyla baş edebilmede önemli bir savunma mekanizmasıdır. İnsanın, insana en büyük armağanıdır ve yüzlerce yılda, yalan da evrim geçirip bugünkü mükemmelliğine ulaşmıştır. Lütfen bu muazzam mekanizmayı reddedip, doğanıza ters düşmeyin!

Ortalama bir yetişkin, yılda 12 bin yalan söyleyebilme kapasitesine sahiptir. Ancak bu oran, coğrafi şartlar ve ekonomik düzeye göre değişebilmektedir. Yapılan araştırmalarda, Peru'da yaşayan Mashco-Piro kabilesi mensuplarının, hiç yalan söylemediği tespit edilmiştir. Globalleşen dünyada, yalan söylememenin büyük bir tehlike olduğu aşikârdır. Bu ilkel kabile, yalan söylemeyerek, dünya ortalamasını düşürmekte ve içinde bulunduğumuz yalan dünyaya zarar vermektedir.

Duma Duma Dum Akademisi olarak, önümüzdeki yıl, Peru'da da bir şube açacağımızı şimdiden sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyarız.

Neden eğitim almalısınız?

Yalan söylemek bir süreçtir ve büyük emek ister. Önce güzel kokan, olgun bir portakal bulacaksınız. O portakalı soyacak, kabuğundan ve saçaklarından özenle arındıracaksınız. Ardından çok dikkatli bir şekilde başucunuza koyacaksınız. Tüm bunları yaparken, bir damlasını bile damlatmayacaksınız.

Yalan söylemek ciddi bir iştir. Lütfen, eğitim almadan, evde tek başınıza denemeyiniz!
Yalan söylemek, doğuştan gelen insani bir özellik olmakla birlikte, gözlem yaparak geliştirilemez. Eğitim almak gerekir, çünkü yalan söylemek kolaydır ancak insanları inandırmak zordur. Gördük kendi kendinize söylediğiniz yalanları. Özensiz, ilmek atlanmış, renkleri tutmamış. Saçakları sarkıyor yalanlarınızın! Sırf sizin gibiler yüzünden, yalan söylemek gittikçe zorlaşıyor, inandırmak için, her defasında çıtayı daha da yükseltmek gerekiyor. Alacağınız eğitimle, ruh-beden koordinasyonunu kontrol etmeyi öğrenecek ve böylece inanılırlığınızı artıracaksınız. Nasıl olsa söylüyorsunuz, bari gelin eğitimini alın. Eğitim şart!

Kimler katılabilir?
Atölyelere her dil, din, ırk, cinsiyet ve yaştan, herkes katılabilir. Ancak akademimiz, mahalle baskısına herkesten daha çok maruz kalmaları nedeniyle, pozitif ayrımcılık yaparak, kızlara özel kontenjan sağlamaktadır.

"Daha çok özgürlük" sloganını şiar edinen akademimiz, "Özgür Merve" kampanyası ile kızlara özel, etüt alanları sunmaktadır. Böylece kızlar, en saf babanın bile artık yemediği "ders çalışmaya Merve'lere gidiyorum" yalanı yerine, konforlu ve tam donanımlı etüt salonlarımızı kullanabilecektir.
Yine, "ağaç yaşken eğilir" atasözünün yüzüncü yılı şerefine, çocuklar için, "Çocuk Masalları" kampanyası başlatılmış olup, ana sınıflarımız miniklerimizin hizmetine sunulmuştur. Bildiğiniz gibi, çocuklar zihinsel yapıları henüz tam gelişmediği için, gerçek ve yalanı birbirinden ayıramaz. Bu nedenle, yavrucak yalana ne kadar erken başlarsa, başarılı olma şansı da o kadar artar. Ana sınıflarımızda, sevgili miniklerimiz oyun oynayarak hem eğlenecek hem de kısa zamanda yalan söylemeyi öğrenecek.
Sende büyük bir potansiyel görüyorum. Evet, sen; "Ben hiç yalan söylemem!" diyen ve sen, ey sevgili yalandan nefret eden, sen de, kısaca hepiniz katılabilirsiniz.

Neden Duma Duma Dum Akademisi?
Kırk yılı aşkın engin tecrübemiz, uzman kadromuz ve ezberci eğitime karşı yöntemlerimizle, içinizdeki yalancıyı şıp diye bulacaksınız. Derslerde, yalanın inceliklerini öğrenecek, yalan söylemekte ustalaştıkça da, kurtulacaksınız gerçek denilen illetten. Edindiğimiz tecrübeye istinaden, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, yalana yeni başladığınızda, esir alır sizi, girdabına kapılırsınız yalanın.
Tıpkı bir ejderha gibi, aleviyle yakar. Biz size, ejderhayı eğitmeyi öğretiyoruz, yalanlarınızı ehlileştirmeyi. Yalan kişiye özeldir ve özgün olmalıdır. Eğitiminizi tamamladığınızda, artık sıradan, küçük yalanlarla yetinmeyecek, büyük ve orijinal yalanlar söyleyebilecek düzeye ulaşacak, böylece insanlara kendilerini özel hissettireceksiniz.
Akademi olarak, eğitimlerimizde doğayla dost materyaller kullanmaktayız. Sürdürülebilirlik bizim için çok önemlidir. Unutmayın, bir yalanı söylemekten daha zor olanı, o yalanı sürdürebilmektir. Gelin size nasıl yalan söyleyeceğinizi ve yalanı nasıl sürdürebileceğinizi öğretelim. Yalancıları kimse sevmez. Garanti veriyoruz; mezun olan öğrencilerimiz asla "yalancı" olarak toplumda küçük düşürülemez. Zira yalan söylediği asla anlaşılamaz.
Bilgi ve başvuru için yalan@gmail.com
Neden Duma Duma Dum Akademisi? Çünkü Duma Duma Dum, yalana değer katar...

© FATİH BÖREKÇİ

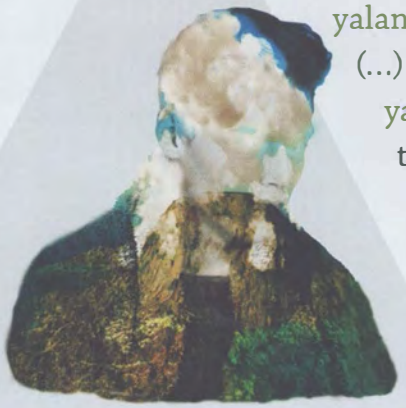
Feyruz USLUOĞLU

Yalan ve gerçeklik

© SALİHA YILMAZ

Kızmayın sakın,
gücenmeyin
yalana sarılana.
(...) kendi gerçekliğine
yalancı ve yabancı biri
tüm gerçeklikler
karşısında
yalancıdır.

Nasıl bir karışıklık, nasıl bir bulanıklık içindeyiz. Şimdiye değin tanık olmadığımız kadar yalanlar ve gerçeklikler arasındaki çatışmayla salınan insanın ve insanın farklı yanlarının bütünleşememiş görünümüyle karşı karşıyayız. Elbette bu bizim karşılaşmamız ve bu duruma ilişkin tanıklıklarımız. Peki, başkaları ve kendimizle karşılaşmamızda gerçekler ve yalanlar hakkındaki tanıklığımız, yalanın nedenleri hakkında neler söylüyor bize? Kulağımı kabartıp söylediklerinizi duymaya çalışıyorum. "İyilikten", "karşıdakinin gerçeğe hazır olmayışından" bahsedenleri duyuyorum; bazılarının ise "koruma arzusundan" ve "beyaz-pembe" gibi renklerle betimlemelerinden bahsedişini. Ne tuhaf, nasıl bir kalın sis perdesidir bu, nasıl da örtüyor gerçekliği, ah! Bilineni belirsizleştiren, bilinmeyen gerçekliğin üstünü örten bir sis perdesidir bu.

Her kişi, kendi olarak kabul edilmeyen ve ancak yalan söyleyerek tutunabileceği hayat sahnesinde daha iyi bir oyuncu olma çabasında daha çok insan oluyor. Böylece kendine ait yanlarından farkındalık alanının dışındaki gömüden geri kalanları ise yalanın sisiyle örtüyor. Örttükçe insanlaşıyor, aldatmadaki başarısıyla büyüyor, övünüyor. Yetmedi bildiği mevsimden farklı görünen havayı kendine benzetip yalancı baharlıkla suçlayarak kendi gülümseyişindeki gerçek dışılık ve aldatmayla benzerlik kurup kendini haklı kılıyor. Elbette bu kendi olmanın tehlikeli ve gereksiz olduğunu dev puntoların haykırışlarıyla resmedip kanıksatıyor. Tabii ki de gerçekliğin ortaya çıkma durumlarında yukarıdaki masalları, bize hep tanıdık olanları anlatıyor: "senin için", "sizin için" "selamet için"...

Kızmayın sakın, gücenmeyin yalana sarılana. Kendine ait olmayan bir varoluşla zaten gerçek bir kendiliği ortada yoktur bu kişinin. Kendi içinde kendine ait olmayan yanlarıyla var olmaktan başka seçeneği de yoksa doğal olarak kendi gerçekliğine yalancı ve yabancı biri tüm gerçeklikler karşısında yalancıdır. Sonuçta bu kadar gerçeklikten uzaklaşan bireyin tutunacak bir gerçekliği kalmadığında, kendiyle yalancı karşılaşması başkalarıyla olan yalancı karşılaşmasıyla bütünleşebilecektir. Bu yalandan kurulmuş ilişkilerle yapılan bir yoldaşlıktır. Süreklileşen bir mağduriyet ve otorite kurma arzusu ya da bunu tamamlayan bir biatın onarıcı kucağında var olmak istemekle kendini yineleyen bir döngüdür. Bu döngüdeki her kimse kendi olarak bir karşılaşma gerçekleştiremediğinden gerçek bir kucaklaşmadan hep yoksun kalacaktır. Kuşkunun kemirgenliğiyle içsel bir huzursuzluk, karşılaşmada güvensizlik ve düşmancıl duygularla, kaybolan cesaret ve yiten yaratıcılıkla bir sis perdesi altında büyüyen ürkütücülük aç ve üşüyen ruhun titrekliğini artırır. Bu yüzden muzaffer bir edayla ve görkemliğiyle kendini gösterenin, bu görüntüsü altında kıvranan yanlarından dolayı gülümsemek yerine öfkenin şeklinin yüzüne nakşedilmiş halini görürsünüz. Bu durum bireyin yaşamında trajik bir senaryo olduğu kadar büyüyen bir trajedinin ve yıkıcılığın da habercisidir. Bu karanlık, soğuk ve fırtınalı bir kışa hazırlığın öncesindeki sonbahardır...

Adnan YAKUT

Köşkün yeni gelini

Ellili yaşlarının sonundaki Rasım Şerbetçi, seyahat sırasında âşık olup evlendiği genç ve güzel karısıyla kasabaya dönmüştü. Herkes yeni gelinle tanışmak için sabırsızlanıyordu.

© FEDERICO DE MADRAZO

"Hayır, içeri giremezsiniz" diye bağırdı. Kapının önünde durmuş, devleşen vücuduyla ona doğru hamle yapanları durdurmak istiyordu.

Konuklardan biri, ortamı yumuşatmak için dikkat çekmeye çalıştı.

–Beyler, belki de konuk odasına geri dönmeliyiz.

–Hadi ama, eşi de bize katılmak isteyecektir belki. Ne zamandır onunla tanışmayı bekliyoruz.

–Dostum, ısrar etmeyelim, belli ki müsait değil.

Rasım Bey, arkadaşları ile değil de sevdiği kadını ele geçirmeye çalışan haydutlarla karşı karşıyaymış gibi saldırmaya hazırdı.

–Gidin evimden, defolun.
Ancak Zait'in yerinden kıpırdamaya niyeti yoktu. Birden alaycı bir ses tonu takınarak, yüksek sesle odadaki kadına seslenmeye başladı.
–Hanımefendi, aylardır güzelliğiniz, yetenekleriniz ve asilliğinizle ilgili o kadar çok şey dinledik, sizinle tanışmak için o kadar uzun zaman bekledik ki bu gece artık bizi bu zevkten mahrum etmeyeceğinizi umuyoruz.
Duydukları karşısında Rasım Bey, sevdiği kadına en büyük hakaretler yapılıyormuş gibi öfkelenerek Zait'in üzerine atıldı. Ancak Zait hızlı bir hareketle yana çekilerek bu saldırıyı savuşturdu. Dengesi bozularak tökezleyen Rasım Bey, önüne kim çıkarsa çıksın dövüşecekmiş gibi yumruklarını sıktı.
Yıllardır sakin mizacıyla tanıdıkları bu adamı böyle bir çılgınlık halinde görmek arkadaşlarını şaşkına çevirmişti. Bugüne kadar ağzından hiçbir kaba söz duymadıkları Rasım Bey, şimdi hırsından ağza alınmayacak küfürler savuruyordu.
Zait şaşkınlığını üzerinden kısa sürede atıp seslenmeye devam etti.
–Hanımefendi, niyetimiz sizi korkutmak değil. Sadece saygılarımızı sunmak istiyoruz.
Rasım Bey genç adamın konuşmaya devam ettiğini duyunca yeniden hamle yaparak yumruğunu delikanlının yüzüne doğru savurdu. Yaşına göre o kadar çevik bir şekilde saldırmıştı ki Zait bu darbeden kendini koruyamadı. Çenesine güçlü bir yumruk yedi.
Rasım Bey'i yatıştırmak için ilk girişimi en eski arkadaşlarından biri olan Fazıl Bey yaptı. Biraz kaygılı biraz da kontrol altına almaya çalıştığı ses tonuyla Rasım Bey'i kolundan tuttu.
–Neyin var Rasım, n'oluyor sana böyle?
–Gidin! Rahat bırakın bizi. Bir daha bu eve gelmeyin. Hiçbirinizi görmek istemiyorum.
Rasım'ın öfkeden yüzü mosmor olmuş, alnında ter damlaları birikmişti. Kimsenin yerinden kıpırdamadığını görünce yeniden bağırdı.
–Rahat bırakın bizi!
Zait hem yüzüne hem de gururuna aldığı darbeyle alkolün etkisinden sıyrılmıştı. Çevresine baktı. Tüm bu insanlar onun yüzünden buradaydı.
Kasabaya yeni taşınmış, Rasım Şerbetli'yi birkaç ay önce tanımıştı. Ondan bahsedildiğini ilk duyduğunda bütün kasaba Rasım Bey'in evlilik haberiyle çalkalanıyordu. Dedikoduya göre İsviçre seyahatinde genç bir hanımla tanışmış, birbirlerine âşık olmuşlar ve hemen evlenmişlerdi. Seyahat sırasında karşılaştığı arkadaşlarından biri, evlilik sonrası onun ne kadar mutlu ve sağlıklı göründüğünü anlata anlata bitiremiyordu.
Rasım Bey, kasabanın varlıklı ve köklü ailelerinden birinin son vârisiydi. Ellili yaşlarının sonundaki bu adam hiç evlenmemiş, adı hiçbir aşk macerasına karışmamıştı. Ufak tefek yapısı, bakımlı ve zevk düşkünü giyimiyle sevimli bir görünümü, yumuşak başlı bir hali vardı. Her konuda söyleyecek bir sözü olurdu ancak kendine özgü hiçbir düşüncesi yoktu. Hayatı boyunca hiç çalışmamış, tutkuyla ilgilendiği bir uğraşı olmamıştı. Kısacası iyi yaşamayı seven, kimseye zararı ya da faydası dokunmayan bir adamdı.
Şimdi genç bir kadına gönlünü kaptırması ve aniden evlenmesi, adının her sohbette anılmasına neden oluyordu.
Bu hikâyenin yayılmasından birkaç hafta sonra bir gece Rasım Bey'in köşkünün ışıkları yandı. Eve beklenenden erken dönmüşlerdi. Tüm kasaba yeni gelini görmek için sabırsızlanıyordu. Kasabanın ileri gelenleri düğün tebriklerini iletmek ve Rasım Bey'in eşiyle tanışmak istiyordu.
Rasım Bey'in eşi uzun süren dönüş yolunda rahatsızlanmış, bu nedenle davetleri ve kutlamaları iyileştikten sonra kabul edebileceğini iletmişti. Herkesin gözü Rasım Bey'in köşkündeydi. Bu sırada çok şaşırtıcı bir şey oldu. Rasım Bey eşiyle baş başa kalmak istediğini söyleyerek hizmetlilerini işten çıkardı. Yaşlı adamın romantik jesti çevrede gülüşmelere neden oldu. Anlaşılan Rasım Bey, Şerbetli soyunun devamlılığını sağlamaya kararlıydı.
Birkaç gün sonra Rasım Bey, ilk kez evden dışarı çıkarak kulüpte dostlarıyla buluştu. Denildiği gibi heyecandan yerinde duramıyor, gözleri neşeyle parlıyordu. Eşini anlata anlata bitiremiyor, eşsiz maharetlerini övüp duruyordu. "Göz göze geldiğimizde ruhumda bir rüzgâr esti" diyordu. Tüm hayatı boyunca eksikliğini duyduğu şeyi bulduğunu anlamış. Bir kadının şefkatli bakışları. Öncelikle konuşmaya cesaret edememiş ancak onun tebessümle kendisine baktığını görünce yanına gidebilmiş. Biraz sohbet etmişler, o zaman karşısında sadece güzel bir yüz değil aynı zamanda yetenekli ve akıllı bir genç hanım olduğunu anlamış. Birkaç görüşmeden sonra tüm içtenliğiyle duygularını açarak evlenme teklif etmiş.
Zait o gün kulüpte bu hikâyeyi ilk kez dinlediğinde, bu budala adamla beraber olacak kadının ne zavallı bir mahlukat olacağını düşünerek ikisini de küçümsedi. Ancak her yerde Rasım Bey'in eşiyle ilgili tükenmek bilmeyen hikâyelerin anlatıldığını duydukça bu gizemli kadına karşı engel olamadığı bir merak duymaya başladı. Pek çok kişi gibi yeni gelini pencereden de olsa görebilme umuduyla yolunu değiştirerek köşkün sokağından geçmeye başladı.
Rasım Bey eşini rahat ettirmek için elinden geleni yapıyordu. Her gün bir mağazada ona hediyeler seçerken görülüyordu. İpek kumaşlar... Kolyeler... Rengârenk iskarpinler...
Köşe başlarında kadınlar, eve giden hediyeleri kıskançlıkla birbirlerine anlatıyor, genç kızın parmağında oynattığı Rasım Bey'le içten içe dalga geçiyorlardı.
Bahçıvan her gün köşke taze çiçekler getiriyordu. Rasım Bey eşinin çiçekleri çok sevdiğini söylüyor, odasına bizzat kendisi götürüyordu. Yalnız bir keresinde kapı açıldığında bahçıvan evin hanımını merdivenlerden inerken görmüştü. Herkes adamı yanına çağırıyor, kadının nasıl göründüğünü tekrar tekrar anlattırıyordu. O da hayatında gördüğü en güzel kadın olduğunu söylüyor, teninin beyazlığını, çehresinin zarifliğini, edasının yumuşaklığını öve öve bitiremiyordu. Zait de hemen adamı bulup herkes gibi yüklü bir bahşiş vererek sorguya çekti ancak duydukları onu ikna etmeye yetmedi. Yine de böyle bir kadının var olma ihtimali içini titretiyor, onu görmenin bir yolunu arıyordu.

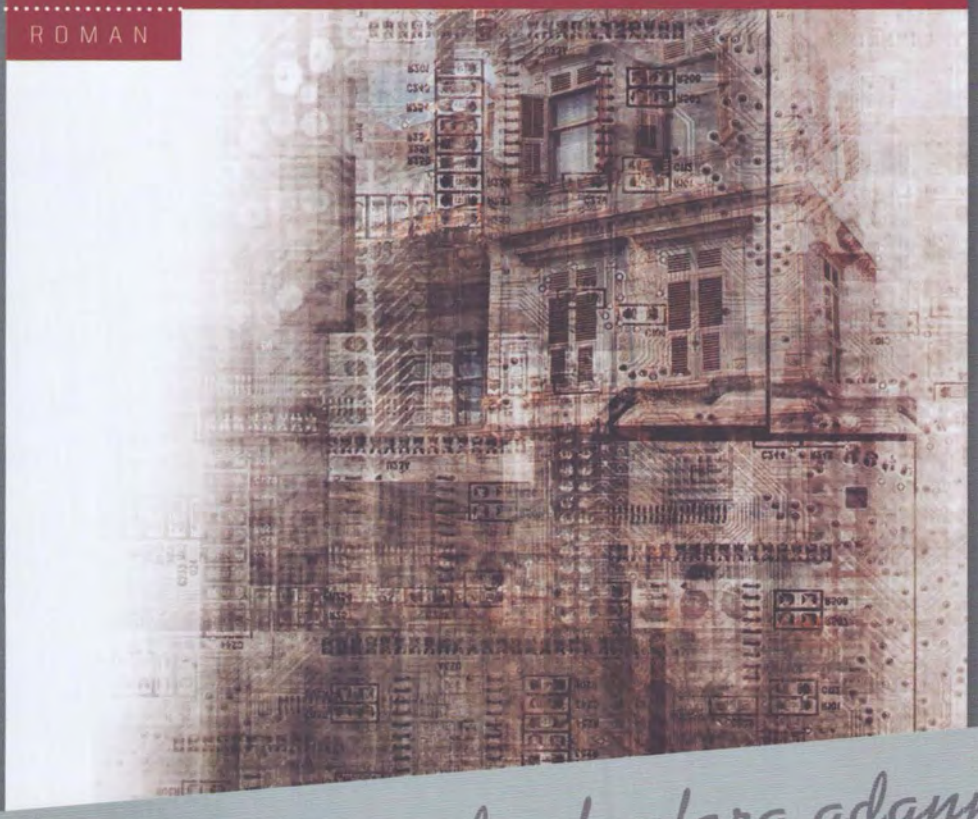
Sonunda o gece, Rasım Bey'in köşkünde geleneksel olarak düzenlediği ancak aylardır ertelediği poker partisinin gerçekleştirileceğini öğrenince, Fazıl Bey'e kendisini zorla davet ettirdi. Tek bir düşüncesi vardı, onu görebilmek.
Açıkçası o akşam eve gelen beş erkek de aynı şeyi düşünüyordu. O yüzden Rasım Bey'in bir kere daha programı iptal etmesine izin vermediler. Rasım Bey çok istekli olmasa da arkadaşlarını daha fazla geri çevirememeyeceğini anladı.
Sabırsızlıkla geceye hazırlanan erkeklerin heyecanları kursaklarında kaldı. Rasım Bey konukları tek başına karşıladı. Eşinin bu gece için hazırlık yaptığını ancak son anda kendisini yorgun hissederek misafirlerden izin istediğini söyledi. Sağlığı hâlâ tam olarak yerine gelmemişti ve yeniden hastalanmak istemiyordu. Hepsinin hevesi kaçmıştı ancak belli etmemeye çalışarak oyuna oturdular.
Rasım Bey biraz huzursuz ancak misafirperverliğinden ödün vermeden konuklarının hoş vakit geçirmelerini sağlamaya çalışıyordu.
Zait adamın yüzeysel sohbetlerine ve abartılı nezaketine tahammül etmekte zorlandığı için arka arkaya içiyor, dikkatini oyuna veremeden üst kata çıkmanın planlarını kuruyordu. Sonunda içkisi yanlışlıkla dökülünce beklediği fırsatın bu olduğunu anladı. Üzerini temizlemek için izin isteyerek kalktı. Rasım Bey'in ona eşlik etmesine izin vermeden tuvalete doğru ilerledi. Rasım Bey'in yeniden sohbete devam ettiğini duyunca hemen merdivenlere yöneldi. İçkiden ve heyecandan başı dönüyordu. Sadece bir ayak sesi duymaya, ona ait bir koku almaya razıydı.
Üst kat koridoru karanlıktı. Koridorun ilerisindeki kapının altından belli belirsiz bir ışık sızıyordu. Kulağını kapıya dayayıp içeriden gelen sesleri dinlemeye çalıştı. Kalp atışlarından başka bir şey duymakta zorlanıyordu.
O anda Rasım Bey merdivenlerin başında belirdi.
–N'apıyorsun sen burada?
Sesi o kadar sert çıkmıştı ki Zait onun başka birisi olduğunu zannetti.
–Tuvaleti arıyordum.
–Sana alt katta olduğunu söylemiştim.
–Eşiniz size seslendi sanırım, bir şeye ihtiyacı var mı diye sormak istemiştim.
İki adam sessizce birbirlerinin gözlerinin içine baktılar.
–Ben alakadar olurum, siz lütfen masanın başına dönün.
Zait yenilgiyi kabul ederek merdivenlere doğru yöneldi. Arkasını döndüğünde Rasım Bey'in kapıyı kilitlemek üzere cebinden anahtar çıkardığını fark etti.
Bir an öfkeye kapılarak,
–Seni alçak pislik. Hasta bir kadını kandırıp evine hapsetmeye çalışıyorsun.
Rasım Bey söylenenleri duymamış gibi işine devam etti. Zait ona doğru yönelerek kapıyı kilitlemesine engel olmak istedi. Sesleri duyan diğer konuklar da üst kata çıkmışlardı.
Zait onlara dönerek "Karısı bana seslendi" dedi. Bu adam onu evde hapsediyor.
Rasım Bey'in bir kadını zorla evde tutması mümkün olamazdı. Yine de huzursuz olmuşlardı.
–Rasım doğru mu? Her şey yolunda mı diye içeri girip onunla konuşsak iyi olacak.
...
Fazıl Bey'in elinden kurtulmaya çalışan Rasım, yaralı bir hayvan gibi debeleniyordu. Onun bu gayretini gören diğer konuklar Fazıl Bey'e yardım ettiler. Zait bu boşluktan yararlanarak kapının üzerindeki anahtarı ters yöne doğru çevirdi.
Anahtar sesi tüm koridoru doldurmuştu. Rasım bir anda durmuş, mücadele etmeyi bırakmıştı. Gözlerini kocaman açmış, sadece Zait'i takip ediyordu. Aniden küçük bir çocuk gibi ağlamaya başladı. "Girmeyin içeri" diye yalvarıyordu.
–Hasta o, çok hasta. Sessizliğe ihtiyacı var.
Vücudu ufalmış, hıçkırıklardan titriyordu. Zait'i durdurmak için yapabileceği bir şey kalmamıştı artık. Sadece merhamet için yalvarabilirdi.
Onun bu hali Zait'i de afallattı. Bir an ne yapması gerektiğini bilemedi. Hem yaptığından utanıyor hem de arzusuna engel olamıyordu. İş buraya kadar gelmişti artık. Vazgeçecekmiş gibi durdu, birden kararını verdi, kapıyı hızla açıp içeri girdi.
Taze yasemin ve hanımeli kokusu tüm odayı sarmıştı. Gözleri ışığa alıştığında, tuvalet masasının üzerindeki mücevher kutusundan taşan parıltılı takıları fark etti önce. Masanın üzerinde makyaj malzemeleri, çeşitli boylarda parfüm şişeleri, süs eşyaları...
Gözleriyle hızla odayı taramaya koyuldu. Hayır, burada bir kadın yoktu.
Hayal kırıklığı içinde odada birkaç adım attı. Birdenbire onu fark etti. Hiç kimseye ve hiçbir yere ait değilmiş gibi duruyordu. Zamanın ve mekânın dışında henüz keşfedilmemiş bir âlemden ona bakıyordu. Hem şuursuzca kendine çekiyor hem de tüm farkındalığıyla ürkütüyordu.
Yerinde donakaldı.
Rasım adamların elinden kurtulup odaya daldı. Âşık olduğu kadının önünde diz çöktü.
–Özür dilerim, onları durduramadım. Seni rahatsız ettiler. Canını sıktılar mı? Bir daha olmayacak, sana söz veriyorum. Başka bir yere gideriz. Senin rahat edeceğin bir yere, nereye istersen götürürüm seni. Kızıyor musun bana? Seni ne kadar çok sevdiğimi biliyorsun...
Diğerleri de onun peşinden içeri girdi. Danteller ve kristallerle süslü bu odada beklediklerinden çok farklı bir manzarayla karşı karşıya kaldılar.
Zait kıpırdamadan dev bir tablonun önünde duruyor, Rasım ise onun yanında diz çökmüş kendi kendine konuşuyordu. Zait'in kulakları uğuldamaya başlamıştı. Bir yere kapanmış ağlayan adama, bir tabloya bakıyordu. Evet, bu tablodaki kadındı gecelerce hayalini kurduğu. Her sohbette dedikodu malzemesi olan, aylarca gençleri evin çevresinde döndüren, evlenmemiş kadınları kıskandıran, yaşı geçmiş erkeklerin iç çekerek dinlediği Rasım Bey'in genç ve güzel karısı... İşte sonunda tam karşısında yükseliyor, herkesin budalalığına tebessüm ediyordu.
Zait yavaşça eğilerek Rasım'ı yerden kaldırmaya çalıştı ancak o kadar şiddetli ağlıyordu ki vücudu kaskatı kesilmişti. Durmadan özür diliyor ve aşkını sunuyordu.
Zait ne yapacağını bilemez halde Fazıl Bey'e baktı.
"Çıkalım" dedi Fazıl Bey, rahat bırakalım.
Kapıyı yavaşça kapattılar. Yaşadıkları şaşkınlığın etkisiyle birbirlerine bile bakmaktan çekinerek sessizce durdular.
Sonunda Fazıl Bey, tek tek hepsinin gözlerinin içine baktı, onlardan bir söz almak ister gibiydi.
–Bu gece bu odada gördüklerimizden hiç kimseye bahsetmeyeceğiz. Her şey eski düzeninde devam edecek.
Zait bir an tereddüt eder gibi oldu.
Sonra hepsi birden onaylayarak başlarını salladılar.

LEVENT METE

şizofreni müzesi

art Kitap

ROMAN

Ateşin düştüğü yerde olanlara adanmıştır

art Kitap

Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

İrtibat Bürosu
Rumeli Caddesi, No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 9

Ülkeler ve kentler dergisi

memlekent

ALMANYA

sayımız yakında gazete bayii ve kitabevlerinde

KÜBA ROMA MISIR İSTANBUL 1-2 JAPONYA MOSKOVA HİNDİSTAN 1-2 YUNAN ADALARI 1-2 ÇİN 1-2 GÜNEY KORE 1-2

art | Dergi